

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 1961

HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS

Sborník příspěvků k dějinám University Karlovy

Tomus II Fasc. 1

VYDALA UNIVERSITA KARLOVA
VE STÁTNÍM PEDAGOGICKÉM NAKLADATELSTVÍ, PRAHA

POČÁTKY A KOŘENY POKROKOVÉHO Hnutí
STUDENTSKÉHO NA POČÁTKU DEVADESÁTÝCH LET
19. STOLETÍ

НАЧАЛО И ИСТОКИ ПРОГРЕССИВНОГО СТУДЕНЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ
В НАЧАЛЕ ДЕВЯНОСТЫХ ГОДОВ 19-го СТОЛЕТИЯ

DIE ANFÄNGE UND WURZELN DER FORTSCHRITTLICHEN
STUDENTENBEWEGUNG ZU BEGINN DER NEUNZIGERJAHRE
DES 19. JAHRHUNDERTS

JAN HAVRÁNEK

Počátek devadesátých let byl v českém politickém životě ve znamení několika významných jevů. Vedle nástupu dělnické třídy do politického života, který se projevil na mohutných májových manifestacích v roce 1890 i v letech následujících, sehrála tu významnou roli i radikalizace maloburžoasních vrstev, která měla své kořeny v jejich nejistém existenčním postavení, u rolnictva pak v těžkých důsledcích obilnářské a řepářské krize. To vše nemohlo zůstat bez vlivu na vysokoškolské studentstvo, které pocházelo převážně z maloburžoasních vrstev a jež nejjasněji vyslovovalo požadavky celého maloburžoasního tábora. Zvláště citlivě reagovali čeští studenti na projevy národnostního útlaku a vedle upřímně prožívaného vlastenectví tu na ně jistě působily i vlastní starosti existenční.

Jejich poctivé, byť i v lecčems nejasné úsilí naplněné horoucím vlastenectvím a poctivým demokratismem našlo svůj výraz v pokrokovém hnutí. To se však nezrodilo najednou a nebylo nějakou pevně vyhraněnou skupinou s jasným a neměnným programem. Již od počátku se ho účastnili mladí lidé různého zaměření a i jejich názory se vyhraňovaly a měnily. Všimá-li si autor počátků a kořenů tohoto hnutí, chce zejména ukázat, z jakých příčin vyrostla první, nejprogresivnější etapa pokrokářství, charakterisovaná sjezdy pokrokových studentů slovanských národů Rakouska a bouřlivými demonstračními projevy namířenými proti reakci a národnostnímu útlaku.

Čeští vysokoškoláci měli již tehdy za sebou slavnou tradici osmačtyřicátého roku, kdy stáli v předních řadách demokratických bojovníků. Aktivně se též podíleli na rozmachu národního života v letech šedesátých. Potom však nastal úpadek studentského hnutí. Nechybělo sice ani v sedmdesátých a v první polovině osmdesátých let mezi studenty nadšených vlastenců, našli se mezi nimi i četní mladíci demokratického smýšlení, ti však neudávali tón ve studentském

hnutí. S čím to souviselo? Jistě tu měla svůj podíl celková deprese, jež se projevila ve všech složkách českého národního hnutí v sedmdesátých letech. Nebyla to však jen ona, druhou věcí, která tlumila radikalismus studentů, byla naděje na poměrně úspěšné uplatnění velké části nečetných tehdy posluchačů vysokých škol po dokončení studia. Po absolventech vysokých škol byla poptávka — a než mohla být uspokojena dostatečnou nabídkou, muselo uplynout ještě nemálo let, protože příprava absolventa vysoké školy je záležitostí dosti dlouhé doby.

Tato poptávka, která se projevovala jako dostatek relativně dobrých existenčních vyhlídek pro absolventy a zároveň s tím celkem dobré možnosti i pro maturanty přímo v praktickém životě, nemohla zůstat bez ohlasu. Nejdříve se odrazila v růstu počtu gymnasií a reálků a jejich žáků.¹⁾ Na universitě se příliv nových posluchačů projevil až v osmdesátých letech a veliký růst počtu českých vysokoškolských studentů vidíme na samostatné české universitě. Počet českých posluchačů na Universitě Karlově se již ve školním roce 1887—88 ve srovnání s posledním rokem společné university, školním rokem 1881—82, víc než zdvojnásobil.²⁾ Také německých vysokoškoláků v Praze v těchto letech přibývalo, což dokazuje, že osamostatnění české university tento proces nepůsobilo, ale pouze podpořilo. Růst počtu studentů byl vyvolán poměrně dobrými existenčními vyhlídkami v předchozím a zčásti i současném období. Zatímco university prodělávaly veliký rozmach co do počtu studentů, probíhal již od poloviny sedmdesátých let na technických vysokých školách proces opačný — posluchačů ubývalo. Zde byla rozhodující příčinou zase skutečnost, že volných míst bylo dosti málo, protože většina inženýrských míst byla obsazena dřívějšími absolventy. Někteří čeští inženýři hledali v této době vyhlídky na uplatnění ve vlasti. Pokles počtu posluchačů vysokých škol technických vyvrcholil kolem školního roku 1888—89. Po tomto školním roce

¹⁾ Šafránek: Za českou osvětu, str. 171—172 uvádí tato čísla o počtu studujících na českých středních školách (tj. gymnasiích, reálkách, dívčích středních školách):

Počet žáků českých středních škol								
	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	
a) chlapeckých:								
1. Čechy	7.121	7.176	9.021	12.337	13.455	13.537	14.434	
2. Morava	—	235	1.773	2.954	3.693	3.258	4.215	
3. Slezsko	—	—	—	—	140	296	325	
b) dívčích								
1. Čechy	211	312	237	254	401	390	416	
2. Morava	—	—	—	—	—	104	135	
Celkem	7.332	7.723	11.031	15.545	17.689	17.585	19.525	

začalo na technikách v českých zemích studentů zvolna přibývat.³⁾ Avšak na universitách právě v letech 1888—90 vyvrcholil příliv posluchačů, aby pak začal stagnovat, ba přímo klesat. To bylo neklamným příznakem, že velká poptávka po právnících a ostatních absolventech university začala opadávat, že jejich existenční naděje se zhoršovaly. Právě v té době se vyhocuje studentská sociální otázka, přesněji řečeno — začíná se o ní opět mnoho mluvit, protože nutná existence studenta nemá již naději, že bude vystřídána dobře placeným místem, ale na absolventa University Karlovy ve většině případů čekají další léta nevalné existence koncipientské, praktikantské, suplentské.

Zároveň s růstem počtu posluchačů vysokých škol — a také studentů gymnasií — z nezámožných i přímo nemajetných vrstev rostla také nabídka na místa domácích učitelů či mundantů v advokátních kancelářích, což vedlo k poklesu odměny za tyto práce.

Touto otázkou se zabýval Časopis českého studentstva v listopadu 1891 a uspořádal dotazníkovou akci, o jejímž výsledku pak podal zprávu Antonín

²⁾ Vývoj počtu studentů University Karlovy v letech 1872—1892 — podle Oest. stat. Handbuch 1883, str. 34 a násl.; 1884 str. 30 a násl.; 1885 str. 38 a násl.; 1886 str. 30 a násl.; 1887 str. 36 a násl.; 1888 str. 34 a násl.; 1889 str. 38 a násl.; 1890 str. 42 a násl.; 1891 str. 64 a násl.; 1892 str. 54 a násl.; 1893 str. 64 a násl.,

Řádní i mimořádní posluchači; školní rok, zimní semestr	Společná, pak německá universita						Česká universita			
	fakulta				Češi	Němci	fakulta			Češi
	theol.	právn.	med.	fil.			právn.	med.	fil.	
průměr let 1872—1876	132	864	386	510	—	—				
1877—1881	135	938	307	524	—	—				
školní rok										
1880—81	178	1068	368	443	—	—				
1881—82	210	1058	437	442	1350	738				
1882—83	217	702	555	221	843	812	702	—	353	1048
1883—84	249	562	352	205	383	966	796	405	280	1466
1884—85	279	596	424	159	400	1026	901	599	274	1753
1885—86	273	623	481	168	380	1137	966	782	261	1976
1886—87	278	621	536	167	396	1183	963	905	304	2156
1887—88	264	561	627	178	352	1251	1102	1059	300	2445
1888—89	247	528	696	172	313	1307	1134	1117	286	2515
1889—90	232	492	706	150	306	1251	1109	1155	264	2514
1890—91	240	484	684	193	344	1232	1090	1138	279	2499
1891—92*	76	483	710	191	153	1290	1082	1126	294	2660

* česká theol. 1891—92 168 posl.

Hajn v článku „O sociální otázce studentské“ uveřejněném v Kalendáři českého studentstva na školní rok 1892—93. Zabývá se tam otázkami podpůrných fondů a stipendií, kterých bylo málo a nebyly propůjčovány podle potřeby, ale často podle naprosto jiných hledisek. Ukazuje na případ, kdy syn okresního hejtmana pobíral stipendium, zatímco mnoho skutečně nemajetných vysokoškoláků bylo odkázáno na vlastní výdělek. Nejvýznamnějším podpůrným spolkem, určeným pro moravské vysokoškoláky, byl „Radhošť“, který například ve školním roce 1889—90 rozdál 18.872 obědy v ceně 3.346,72 zl.⁴⁾ Ostatní podpůrné spolky měly daleko menší význam. Výdělek vysokoškoláků byl nevelký. Mundantská práce byla placena průměrně 13,39 kr. za hodinu.⁵⁾ Pro konkrétní představu: 1 kg chleba v roce 1890, kdy jeho cena byla velmi nízká, stál v Praze 12,75 kr.⁶⁾ Lépe byla placena práce domácího učitele, vysokoškolák dostával za hodinu průměrně 34,38 kr.⁷⁾ To byla ovšem práce vysoce kvalifikovaná.

Na špatné sociální poměry vysokoškoláků si však nestěžovali jen jejich mluvčí, upozorňoval na ně i tisk studentským a zejména pokrokovým proudům

⁸⁾ Vývoj počtu posluchačů vysokých škol technických v českých zemích v letech 1872 až 1892 — podle Oesterreichisches Statistisches Handbuch, viz poznámka na předešlé stránce.

Školní rok zimní sem.	Technické vysoké učení — posluchači řádní i mimořádní					
	České		Německé Praha		Německé Brno	
	Praha	celkem	z toho Češi	celkem	z toho Češi	
průměr let 1872—76	846	503		163		
1876—81	661	465		170		
školní rok						
1881—82	628	365	117	158	19	
1882—83	612	338	107	119	20	
1883—84	539	289	65	101	22	
1884—85	486	260	73	132	30	
1885—86	399	234	52	135	29	
1886—87	348	192	42	122	16	
1887—88	348	184	35	128	21	
1888—89	340	186	32	121	18	
1889—90	343	179	43	147	24	
1890—91	390	210	34	187	38	
1891—92	413	208	25	197	26	

⁴⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí let devadesátých, str. 544.

⁵⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí let devadesátých, str. 547.

⁶⁾ Statistická knížka hl. m. Prahy, 1890, str. 178.

⁷⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí let devadesátých, str. 549.

nikterak přátelsky nakloněný. Staročeské Polabské noviny vycházející v Kolíně se zabývaly ve svém úvodníku ze dne 4. května 1890 otázkou „Co dělat s dospívající mládeží?“. Názor pisatele článku je dosti typický pro smýšlení reakčních kruhů české společnosti, zároveň však, byť i v křivém zrcadle, výstižně zachycuje některé stránky studentské otázky. Článek začíná: „Tyto dny děsil se svět přípravami ku prvnímu květnu a každý s jakýmsi rozčílením pohlížel do budoucnosti a tázal se, co se bude díti dále? Mnohé dělníky nutí ke vzdorovitosti a jakési zoufalé svépomoci skutečná bída, jiné lehkomyšlnost, druhé touha po lepším životě. Mnohý člověk na jiné zvykl potřeby životní v domě svých rodičů. Takovéto púlpanstvo jest nebezpečným kvasivem nejen mezi dělníky, ale i mezi malými úředníky a dodává hlavní kontingent do řad sociálně-radikálních živlů.“

Pisatel pak pokračuje: „Nyní, popírati toho nelze, máme nejen veliký nadbytek vzdělanců, ale také úžasný nadbytek polovzdělanců a tak zvané domyšlivé intelligence, ku které všechny vrstvy a stavy značným přispěly kontingentem. Většina těchto existencí odsouzena jest pro všechnu budoucnost k mizernému žití, které nelze nazvati životním slušným, ale spíše poznenáhlym odumíráním, nekonečným hladověním, pozlacenou bídou.“ Podrobněji pak článek líčí jejich postavení jako „diurnistů, výpomocných podučitelů, cestujících agentů“ a stěžuje si, že se propůjčují za mladočeské, ba i dělnické agitátory. Dále se píše o tom, co s druhorozenými dětmi z hospodářství. Doposud prý bylo obvyklé, že mladší a slabší synové se dávali na studie. Upozorňuje však na to, jak studium podlamuje jejich zdraví, a ne bez varovného úmyslu upozorňuje na velikou úmrtnost na tuberkulosu. „Zkušenost učí,“ píše se zde, „že jenom tato choroba schvátí 25 proc. studentů.“ I když soudím, že toto číslo je přehnané, přece jen na jednu vážnou skutečnost ze života mladé intelligence upozorňuje.

V další části úvodníku se líčí v nejchmurnějších barvách budoucnost, která očekává absolventy vysokých škol, postavení kaplanů, suplentů. O něco lepší je prý postavení mediků, ale i zde, ujišťuje pisatel, „dojde ke zhoršení“. A což právníci? Když si právník odbude státní zkoušky, musí rok až půl třetího roku sloužit státu zdarma. Též kandidáti advokacie musí odbývat soudní praxi zdarma. „Nemají-li prostředků, jak to většinou bývá, zadluží se anebo uloví si při stálém strádání smrt. Těchto bývá velká část a ještě větší oněch, kteří vůbec musí se vrhnouti na jiné nežli právnické zaměstnání.“ Tolik tento článek, který je tendenční a má odstrašovat rodiče, aby nedávali syny studovat. Potvrzuje však, jak nevalné byly na začátku devadesátých let postavení i existenční vyhlídky vysokoškoláků. Jejich vlastní postavení nepochybně komplikovalo to, že mnozí z nich nemohli doufat v podporu z domova. Hajn v Časopise českého studentstva o tom napsal: „V našem studentstvu — můžeme směle říci myslíme, že spíše nedostihneme pravdu — jest 50 %, tedy celá polovička studentů, kteří jsou buď vůbec chudí anebo ne tak zámožní

(resp. jejich rodiče), aby mohli jediné studovati, o existenční stránku svou se nemusíce starati.“⁸⁾

Myslím, že Hajn vskutku „nedostihl pravdu“, což dosvědčí rozbor sociálního původu českého studentstva na Universitě Karlově.

Jaké bylo sociální složení studentů ve školním roce 1889—90, v roce, kdy studentstvo ponejprv po dlouhé době vystoupilo aktivně v politickém životě, a to i s náběhem k určité samostatnosti v politickém vystupování, ukazuje následující tabulka.

Sociální složení posluchačů české University Karlovy v zimním semestru školního roku 1889—90⁹⁾

Zaměstnání otce nebo poručníka	Fakulta					
	právnícká		lékařská		filosofická	
	počet	%	počet	%	počet	%
1. velkostatkář statkář	19	2,1	25	2,5	1	0,8
2. továrník	11	1,2	12	1,2	1	0,8
3. mlynář, sládek, stavitel	30	3,3	33	3,3	2	1,6
4. svobodné povolání	62	6,9	43	4,3	6	4,8
5. měšťan, soukromník, majitel realit	44	4,9	57	5,7	6	4,8
6. obchodník, hostinský	96	10,6	128	12,7	5	4,0
7. úředník	175	19,4	140	13,8	15	12,2
8. učitel	91	10,1	112	11,1	25	20,2
9. řemeslník	111	12,3	110	10,9	24	19,4
10. rolník, výminkář	189	20,8	288	28,5	26	21,0
11. zřízenec	38	4,2	39	3,9	5	4,0
12. domkář, chalupník	11	1,2	7	0,7	1	0,8
13. dělník	27	3,0	14	1,4	7	5,6
Celkem povolání otce nebo poručníka označeno	904	100,00	1008	100,00	124	100,00
Bez označení povolání či i jména otcova	64		87		39	
Celkem zapsáno řádných po- sluchačů	968		1095		163	

⁸⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí let devadesátých, str. 235, ČČSt, roč. 3, str. 305.

⁹⁾ Rozbor je vypracován na základě katalogů jednotlivých fakult, uložených v archivu University Karlovy. Údaje se týkají pouze řádných posluchačů. Rok 1889—90 jsem zvolil proto, že pro tento rok, kdy se začínalo formovat studentské pokrokové hnutí, jsou k dispozici katalogy všech fakult české University Karlovy, jež byly jeho hlavními centry.

Z této tabulky vyplývá, že posluchači University Karlovy byli většinou maloburžoasního původu, na všech fakultách byl největší počet dětí z rolnických rodin, přičemž není možno zjistit, o jak zámožné rolnické rodiny šlo. Četně byly zastoupeny také úřednické děti. Mezi nimi je sice několik synů vyšších státních byrokratů, avšak většina jsou děti středních a nižších úředníků. Jsou tu ovšem také rozdíly mezi fakultami; zatímco na právech je velmi mnoho dětí úřednických, je na medicíně jejich podíl menší, zato však větší než na právech je tu podíl dětí obchodníků. Konečně na filosofii studovalo velké množství učitelských dětí, zatímco děti obchodníků a zámožnějších skupin projevovaly o toto studium minimální zájem.

Rozdělení do skupin podle zaměstnání je provedeno podle údajů v katalozích, jež uvádějí většinou zaměstnání tak, jak je uvedl posluchač sám v nacionálu. Tím vznikla značná rozmanitost a pro potřeby tohoto zhodnocení bylo třeba shrnout tyto rozličné údaje do přesně vymezených skupin, vystihujících sociální postavení otce nebo poručníka.

Podíl poručníků byl dosti vysoký (na právnícké fakultě 160 z 904, na lékařské 169 z 1008, na filosofické 15 ze 124), byli však vcelku rovnoměrně rozděleni u všech skupin povolání, s dvěma výjimkami. Podstatně méně jich bylo u skupin nejchudších — zřízenec; domkář, chalupník; dělník — a více než průměr u skupin „svobodné povolání“ a „měšťan, soukromník, majitel realit“.

Povolání byla do skupin shrnuta takto:

1. velkostatkář, statkář (též: nájemce dvora, ředitel panství nebo podle známého jména jako Thun, Deym),
2. továrník (též: ředitel továrny, správce továrny, majitel tiskárny, majitel přádelny, nájemce pivovaru, majitel Národních listů, ředitel cukrovaru, společník firmy),
3. mlynář, sládek, stavitel (též bývalý mlynář a nájemce mlýna),
4. svobodné povolání (lékař či advokát),
5. měšťan, soukromník, majitel realit (též jiná, ojediněle se vyskytující neurčitá označení jako: měšťanosta, purkmistr, poslanec),
6. obchodník, hostinský (někdy přesnější označení druhu obchodu, dále též všichni řezníci a — ojediněle — uzenář, krupař, obchodní agent),
7. úředník (též označení úřednické hodnosti — rada apod. — a dále: důstojník, lesní, inženýr, geometr, školní inspektor, ředitel rolnické sladovny, ředitel pojišťovny),
8. učitel (též profesor a ojediněle i evangelický farář, herec, žurnalista, učitel tance, rabín),
9. řemeslník (nebo přesnější označení, počítáni sem i pekaři a dále též — ojediněle — zedník, tkadlec, povozník, uhlíř, soustružník, malíř, lučebník. Není však vyloučeno, že tohoto označení mohl použít pro otcovo zaměstnání i syn kvalifikovaného dělníka. Větší pravděpodobnost je ovšem, že takto jsou označováni samostatní výrobci. Co do celkového počtu však nečiní tato sporná označení podstatný podíl ve skupině „řemeslník“.),
10. rolník, výminkář (též sedlák, hospodář),
11. zřízenec (též i domovník, lokaj, šafář, strážník, četník, kostelník, ponocný, listonoš, hajný, solicitátor, skladník, konduktér, cestmistr, vážný),
12. domkář, chalupník (sem též ovčák),
13. dělník (buď takto nebo: horník, vaříč cukru, sklepník, kočí, faktor, vozka, podruh, nádeník, strojevodoucí, cestář).

Studenti, u nichž není v katalogu vyznačeno povolání otcovo, jsou většinou starší 24 let, tedy plnoletí, kteří často neuváděli ani otcovo jméno.

O rozdílech v sociálním složení různých fakult svědčí také počet posluchačů osvobozených od placení kolejného, který byl na různých fakultách značně odlišný. I když lze připustit, že v jednotlivých případech nemusela být praxe osvobozování na všech třech fakultách stejná, přece jen vysvětlení těchto rozdílů mezi fakultami musíme hledat jinde, a to v majetkových poměrech posluchačů. Tak na medicíně bylo v zimním semestru 1889—90 od placení celého kolejného osvobozeno 98 posluchačů, 9,0 % celkového počtu, a od poloviny 138 studentů, tj. 12,6 %; celé kolejné platilo 78,4 % posluchačů. Na právech bylo od celého kolejného osvobozeno 164 studentů — 16,9 %, od poloviny 115 — 11,9 %, celé kolejné platilo 71,2 %. Avšak na filosofii bylo osvobozeno od celého kolejného 69 posluchačů, tj. 42,3 % z celkového počtu, a dalších 14, 8,6 % od poloviny, takže méně než polovina posluchačů, 49,1 %, platila celé kolejné.¹⁰⁾ Tento obraz vcelku dobře vystihuje sociální složení posluchačů různých fakult. I když by bylo nesprávné vliv sociálního původu na smýšlení studenta přeceňovat, je přece jen zajímavé, jak velký podíl měla později na celém pokrokařském hnutí fakulta nejchudšího studentstva, fakulta filosofická. Velikost jejího podílu zvláště vynikne, když si uvědomíme, že filosofové co do počtu tvořili asi jen šestinu počtu právníků a o málo více než sedminu počtu mediků. Vliv na studenty mělo i rozdílné politické smýšlení profesorů. Zatímco na právech panovala ve sboru takřka jednomyslnost v reakčním smýšlení, byl vliv pokrokověji smýšlejících profesorů na filosofii velký, byť i zde byli také někteří proslulí zpátečníci. Sbor lékařské fakulty se držel spíše stranou od politického života, jeho smýšlení bylo však pokrokovější nežli sboru fakulty právnické.

Posluchači techniky ve školním roce 1889 i v následujících letech počtem jen o málo převyšovali filozofy, posluchače nejmenší z univerzitních fakult; jistě i to, kromě určitých zájmových rozdílů a poněkud odlišného postavení, vysvětluje, proč o nich v dějinách studentského hnutí počátku let devadesátých poměrně málo slyšíme.

Jaké však bylo toto hnutí? Jaké byly jeho dějiny? Studenti jistě měli řadu svých specificky studentských zájmů a starostí. Jistě je jejich vlastní ne příliš růžové postavení také radikalisovalo. Nežili však odtrženě od ostatní české společnosti a velmi často právě oni vyslovovali nejotevřeněji a nejměleji touhy a přání jak těch tříd a skupin, z nichž vyšli, tak — a to snad ještě více — těch, do nichž se po dokončení svých studií měli zařadit, tj. maloburžoasie a zvláště ovšem k ní existenčními podmínkami a způsobem života značně blízké nezámožné, drobné inteligence, před jejímž údělem varoval rozvážné rodiče starostlivý redaktor Polabských novin.

Proto je při zkoumání celého toho prudkého kvasu ve studentském životě, který je znám pod názvem „pokrokové hnutí“, vždy třeba se ohlížet na stav

¹⁰⁾ Propočteno z údajů v katalogích jednotlivých fakult.

radikálního maloburžoasního hnutí, s nímž studentské hnutí v této době velmi těsně souviselo. Snad právě tento pohled na studentské hnutí umožní odhalit společenské — nikoliv jen ideové — kořeny lidovosti a demokratismu pokrokového hnutí. Zároveň však nejjasněji ukáže dobou i sociální podmíněnost a omezenost pokrokového hnutí, kterou je třeba chápat nejen jako výraz individuálního smýšlení vůdců, ale především jako odraz zájmů těch společenských sil, které pokrokové hnutí reprezentovalo. A to nebyly síly pouze studentské!

Zároveň poznání, že pokrokové hnutí studentské je hnutím v podstatě maloburžoasního charakteru, umožňuje je zkoumat ne jako případ *sui generis*, ale jako nejvyzrálejší a nečistší výraz těch společenských sil a idejí, které v zastřenější a hrubší formě byly hlavní náplní vlny radikalise, jež proběhla českou společností koncem osmdesátých a začátkem devadesátých let a již byly dotčeny všechny vrstvy českého národa s výjimkou nejbohatší městské i venkovské buržoasie a vyšší byrokracie na jedné a jádra dělnické třídy a nejchudších vrstev venkovského obyvatelstva na druhé straně.

Studenti měli v české společnosti devatenáctého století své zvláštní místo, jež se nemálo lišilo od postavení studentů v životě jiných evropských národů. Český národ neměl vskutku svou vlastní, národní šlechtu, a také skutečná česká průmyslová buržoasie se rodila, z počátku nepříliš rychle, až v poslední třetině devatenáctého století. Rozvoj výrobních sil, jež většinou byly ještě v majetku německé buržoasie, dosáhl v Čechách vysokého stupně a vyžadoval poměrně velkého množství kvalifikovaných i vysoce kvalifikovaných pracovníků. Tyto pracovní síly stávající školská soustava vcelku dobře připravovala. Po celé devatenácté století tu vyrůstala mladá inteligence, jejíž nemalá část pocházela z českých lidových vrstev. O tuto mladou inteligenci byl sváděn v první polovině 19. století zápas. Sváděl se zápas o to, zda bude získána, jak to bylo dříve obvyklé, do řad vládnoucího německého národa, či zda se bude i po ukončení studia a nabytí postavení hlásit k svému rodnému jazyku, k českému národu. Zápas to nebyl nikterak jednoduchý a snadný, zejména ne před březnem 1848. V tomto roce byl však v Čechách v podstatě rozhodnut tím, že česká buržoasie a maloburžoasie získala ve městech převahu a později i vedení jejich samosprávy. Význam této události je zvláště patrný ve srovnání se situací na Moravě, kde nacionální lhostejnost a často přímo odrodilectví bylo obvyklým jevem ještě po několik desetiletí.

Bylo však odrodilectví v Čechách ještě naléhavou otázkou v osmdesátých a devadesátých letech? Bylo toto nebezpečí u většiny české inteligence aktuální? Zdá se, že již nikoliv. Vždyť síla české společnosti byla tak veliká, že k sobě přitahovala v těchto letech i inteligenty, svým původem i předchozí výchovou značně nacionálně rozkolísané, například Zeithammra, Masaryka, Zeyera, H. G. Schauera. Přitáhla k sobě značnou část v soukromém životě ještě mnohdy dvojjazyčné venkovské židovské buržoasie i maloburžoasie ze středních, vý-

chodních i jižních Čech. Boj proti odrodilictví se stal více méně historickou rekvizitou, která snad právě proto tak halasně zněla v sokolském „čepelem v tu zrádnou hrud“, že již vskutku nebyla vážnou otázkou pro tu část české buržoasie a inteligence, která žila ve vnitrozemí Čech, ba ani pro většinu té části, která žila v pohraničí.

Základní otázkou politické aktivity české inteligence v této době byla jiná věc, její účast v úsilí české buržoasie o větší vliv v zemi a v celé říši a v boji o rozšíření hospodářských a politických posic. Mnozí studenti v sedmdesátých i v osmdesátých letech měli blízko k národním radikálním proudům, jejichž ideologem a hlasatelem, zvláště mezi studenty oblíbeným, byl Josef Barák. Jen nepatrný počet jednotlivců z řad inteligence našel již v letech sedmdesátých a osmdesátých cestu k dělnické třídě a k jejímu politickému hnutí, nicméně však mezi nevelkým počtem účastníků svatomarkétského sjezdu roku 1878 byli tři studenti University Karlovy.

Na začátku devadesátých let se octla ve studentském životě nová generace, jež byla ovlivněna silicím radikálním a demokratickým proudem, který zase sama pomáhá upevňovat, i vzrůstem českého národního sebevědomí; zároveň však nemohla být lhostejná k takovým jevům, jako byla agrární krize, jež postihla český venkov, a mohutný nástup dělnické třídy do politického života. Studentské hnutí vznikající za těchto okolností nemohlo být jednolitě. Působily naň rozličné vlivy od realismu přes radikálně nacionalistické proudy až po ideologii dělnické třídy. Avšak přes tyto různé vlivy zde bylo něco, co spojovalo v období nástupu studentského hnutí v letech 1887—1890 většinu studentů. Byly to dvě otázky: odpor proti vládě, dynastii a vůbec rakouskému státu a protiněmecký český nacionalismus. „Jaképak dvě otázky? Vždyť to bylo jedno a totéž,“ namítl by asi každý pamětník. Obojí splývalo do značné míry ve vědomí součastníků, avšak ne všem a ne zcela. Některým bylo jasno, že vlastenecký odpor proti Habsburkům a Vídni, proti národnostnímu útlaku není totožný s českým nacionalismem. Český nacionalismus byl, jako ostatně každý nacionalismus, omezený a výlučný. Boj za národní samostatnost musel jít v řadě požadavků dál. Musel jít dál především v otázce demokratičnosti, musel se dovolávat podpory širokých vrstev a zároveň neměl naději na úspěch, kdyby byl pokládán na úzce nacionální českou věc. Toho si byli vědomi i nacionalističtí radikálové mladočeští, pokud ovšem o podobných věcech vůbec uvažovali. Hlavní sílu, která měla zabezpečit českou samostatnost, viděli v mocenském zásahu carského Ruska. Pokrokaři pohlíželi na tuto otázku jinak. Spoléhalo na demokratické hnutí českého národa a ostatních slovanských národů. Avšak tyto rozdíly nebyly z počátku jasné a neurčitá nacionalistická hesla sdružovala v jednom mladočeském táboře nejprve všechno české studentstvo s výjimkou nevelkého počtu staročechů.

*

Již v tomto jednotném studentském táboře se však rýsovaly neklamné známky pozdějšího rozkolu. Kolem Časopisu českého studentstva se soustředila skupina, která se v řadě otázek názorově rozcházela s mladočeským stranickým vedením, což bylo patrné již v prvních číslech tohoto časopisu v roce 1889.

Studenti byli tehdy organizováni především v Akademickém čtenářském spolku, starém středisku pražského vysokoškolského studentstva. Tento spolek měl již za sebou éru uctívání Riegra. Na začátku školního roku 1886—87 se jeho vedení zmocnili mladočeši, když zvítězili ve spolkových volbách. Akademický čtenářský spolek pak v době nástupu mladočechů do čela opozičního hnutí od roku 1887 s nimi netajeně sympatisoval. Na okázalých projevech důvěry čtyřem mladočeským poslancům na říšské radě se také významně podíleli pozdější čelní pokrokaři, Antonín Čížek a Karel Stanislav Sokol. Akademický senát University Karlovy vyšetřoval všechny studenty, kteří ve výboru Akademického čtenářského spolku (zkratka AČS) hlasovali pro poslání adresy mladočeským poslancům do Vídně. Potrestal je většinou důtkou, jen medika Hrstku relegoval na dva semestry ze studií. Persekuce však zmenšila, ale posílila popularitu mladočeské strany mezi studentstvem.

Avšak již samo založení Časopisu českého studentstva (zkratka ČČSt), k němuž nedošlo z iniciativy mladočeského vedení AČS, bylo prvním náznamem vnitřních diferencí. Myšlenka založení studentského časopisu vznikla vlastně, jak vypravuje Hajn, mezi studenty nejvyšších tříd gymnasií, kteří — jakmile v roce 1887 vstoupili na vysoké školy — se snažili hned uskutečnění tohoto svého plánu prosadit v Akademickém čtenářském spolku. To se jim sice podařilo, uplynuly však ještě dva roky, než 3. května 1889 vyšlo první číslo Časopisu českého studentstva. Nejvýznamnějšími členy jeho redakce byli od počátku Antonín Hajn a Karel Stanislav Sokol. Později k nim přibyl Josef Škába. Již programovým článkem z pera Hajnova „Studentstvo a veřejnost“¹¹⁾, uveřejněným v 1. čísle, ukázala redakce časopisu, že je sice nesmlouvavě proti staročechům, ale že i k mladočeské straně má výhrady. Vyčítala jí, že má málo pochopení pro zvláštní studentské věci. Proti staročechům ovšem mladočechy vždy podporovala. Vědomě se tu hlásila k tradicím let šedesátých.

Vlna zvýšené politické aktivity, která se v létě 1889 zvedla ve spojitosti s volbami do zemského sněmu, zasáhla také studentstvo. Sotva opadla, rozvířil se politický ruch mezi studenty znovu. Podnět k tomu dalo místopředsedství, které rozpustilo Akademický čtenářský spolek, protože zaslal pozdravnou adresu studentům pařížské Sorbonny k otevření nové budovy, k němuž došlo v rámci oslav stého výročí Velké francouzské revoluce. Tento pozdrav, který sepsal tehdejší předseda Akademického čtenářského spolku dr. Karel Groš, zeť Julia Grégra a pozdější mladočeský a loajální pražský primátor, obsahoval vzletná slova o „světle svobody“, které Francouzům již vzešlo a „jehož zář

¹¹⁾ Viz též A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 17—21, ČČSt, roč. I., str. 5—8.

padá na celý vzdělaný svět, a tím světlem osvíceni i my se povznést chceme k oněm ideálům, jichž vy jste dosáhli.“¹²⁾

Akademický čtenářský spolek byl rozpuštěn 24. srpna 1889 a bylo to motivováno překročením stanov. Zabaven byl spolkový majetek, z něhož kromě podpůrných fondů, dosti bohatých, měla značnou cenu spolková knihovna. V protestní kampani, kterou studentští vůdcové rozvířili, narazili na odpor staročeských vůdců, zvláště samotného Riegra. To museli očekávat. Překvapilo je však, že ani chování mladočeských poslanců v otázce podpory studentské stížnosti proti rozpuštění AČS nebylo bez rozpaků. Úřady své rozhodnutí nerevidovaly, a tak se studentstvo nerado smířilo s rozhodnutím, které je i materiálně nemálo poškodilo. Svě nové středisko si vybudovalo ve starším již „literárním a řečnickém spolku Slávií“, který dříve měl jen omezenou funkci při pěstování slovanské vzájemnosti mezi studenty.

Ačkoliv se již projevíly neshody mezi redakcí ČČSt a mladočeským stranickým vedením, je jisté vcelku pro tuto dobu ještě správné zhodnocení Wolfovo, který píše, že tehdy „co nejužěji připínala se mládež ke straně mladočeské, pod jejímiž křídly doufala nalézt ochranu pro sebe a pochopení pro své snahy.“¹³⁾ Potvrzují to také jiné zprávy. Bohemia při hodnocení studentských demonstrací v březnu 1890 napsala, že „převážná většina studentů náleží k mladočeské straně“.¹⁴⁾ Při sněmovních volbách roku 1889 agitovali studenti pro mladočeské kandidáty. Známý byl případ několika právníků, kteří agitovali před volbami na Rychnovsku a byli pak postiženi tím, že jim profesori odmítli testovat přednášky.¹⁵⁾

Ovšem ne všichni studenti se účastnili studentského spolkového a politického života. Jaká to byla asi část? Když studenti protestovali na mimořádné valné hromadě krajského spolku Jungmann proti rozpuštění Akademického čtenářského spolku, dostavilo se jich 12. října 1889 prý na 700 do konviktského sálu.¹⁶⁾ To jistě není malé číslo, uvážíme-li, že v tomto školním roce bylo na obou českých vysokých školách dohromady zapsáno 2491 posluchačů české národnosti.¹⁷⁾ Vedle těchto sedmi set studentů, kteří se hlásili k dosud nediferencovanému společnému táboru mladočesko-pokrokářskému, byl tu ještě

¹²⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 38.

¹³⁾ R. Wolf: České studentstvo v době prvního třicetiletí české university (1882—1912), str. 42—43.

¹⁴⁾ Bohemia, 8. 3. 1890, str. 6.

¹⁵⁾ Čas, roč. 1889, str. 500—502, ze dne 20. 7. 1889.

¹⁶⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 42, ČČSt, roč. 1., str. 142.

¹⁷⁾ Oest. stat. Handbuch, 1890, str. 42—43, 48—49; na pražských německých vysokých školách bylo tehdy 327 českých posluchačů, většina z nich ovšem byli posluchači theologické fakulty, která byla tehdy ještě přičleněna k německé universitě. Ti se ovšem studentského politického života a zvláště pokrokového hnutí neúčastnili.

nevelký počet těch, kdož se hlásili ke staročeství. K nim například patřili rozhodující činitelé v Historickém klubu.¹⁸⁾

Asi čtvrtina všech českých vysokoškolských studentů v Praze se hlásila k mladočesko-pokrokářskému táboru v této době. Tento odhad také potvrzuje počet členů Slávie, jenž činil po její roční existenci jako hlavního střediska českých vysokoškoláků 7. listopadu 1890 při valné hromadě 791 členů.¹⁹⁾ Neorganizovaných studentů byla tedy většina, ne všichni z nich však byli ke studentskému hnutí zcela lhostejní a studentských demonstrací a manifestací se jistě i leckdo z nich zúčastnil.

Zasahování studentů do politického života odsoudil místopředseda Thun ve své odpovědi na interpelaci mladočeských poslanců v otázce rozpuštění AČS. Avšak jeho napomenutí nepomohlo. Studentstvo se účastnilo politického života stále více. Snad žádné vrstvy národa se tak silně nedotkl útok na odkaz husitství, který na zemském sněmu pronesl Karel ml. kníže Schwarzenberg při projednávání mladočeského návrhu na zasazení desky s Husovým jménem na musejní budovu, jako studentstva. Odpovědělo manifestačním potleskem na přednáškách profesorů, kteří se pochvalně zmínili o Husovi — Masaryka a Rezka, — a naopak na veřejné přednášce Tomkově došlo k „hlučným protestům a demonstracím“, které byly odpovědí na Tomkův projev na zemském sněmu, kde zdůraznil ty stránky působení Husova a celého husitství, jež pokládal za záporné. Časopis českého studentstva přinesl plamenný článek „Mistr Jan Hus opět souzen — na českém sněmě“ a studenti měli nemalý podíl na manifestačních sbírkách na Husův pomník. Ostrý článek, který kritisoval také dva profesory, Tomka a Kvíčalu, dal akademickému senátu podnět k zákroku proti jeho vydavateli. Karel Stanislav Sokol byl vyloučen na dva semestry z university. To se dověděli studenti 7. března 1890 nedlouho potom, kdy byl právník Hrbek potrestán důtkou akademického senátu za hlasité projevy na galerii zemského sněmu.

Tyto zákroky vyvolaly nemalý ohlas mezi studenty University Karlovy. Reagovali prudce a okamžitě. Ještě téhož dne, kdy vyloučení K. St. Sokola bylo uveřejněno, navštívila tříčlenná delegace studentů rektora, profesora M. Talíře, a požádala ho, aby povolil universitní schůzi, na které by se jednalo o této otázce. Rektor tento požadavek pochopitelně odmítl. Téhož dne večer uspořádala asi třiřčlenná skupina studentů demonstrace proti významným staročeským profesorům Kvíčalovi, Bráfovi, Tomkovi a rektoru Talířovi. Tyto demonstrace měly formu tradičních „kočičin“; pod okny jejich bytů bylo provoláváno „Pereat!“, pískáno na píšťaly a provolávána různá hesla. První, komu byla uspořádána kočičina, byl Kvíčala. Studenti tropili pod okny jeho

¹⁸⁾ ČČSt, roč. 1, str. 204—205 — valná hromada tohoto spolku přijala usnesení, že v případě jeho zániku připadlo jeho jmění, které podle původních stanov mělo připadnout AČS, historickému semináři a nikoliv Slávii.

¹⁹⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 79; ČČSt, 1. roč., str. 201.

bytu u Kinského zahrady takový hluk, že z blízkých smíchovských kasáren byly vyslány dva oddíly vojska, které studenty rozehnaly. V Kvíčalově bytě bylo rozbito okno. Potom se studenti znovu shromáždili pod okny Bráfovými v Ostrovní ulici a obešli i blízké byty Talířův a Tomkův. Demonstrace skončily zpěvem národních písní u Jungmannova pomníku ve 2 hodiny v noci. Tři účastníci těchto demonstrací, jeden medik, jeden právník a jeden filosof, byli zadrženi policií. Ačkoliv, jak ujišťuje Bohemia, se ke studentům přidalo „velké množství lidí“ při demonstracích na Novém Městě, byly demonstrace prvního dne záležitostí studentskou, o čemž svědčí i to, že mezi zadržеныmi byli vesměs studenti.²⁰⁾

Hajn ujišťuje, že události po relegaci Sokolově byly „hnutím čistě studentským“²¹⁾ což je však pravdou jen zčásti. Tyto demonstrace jistě vznikly na půdě university a zde měly svůj bezprostřední podnět. Ovšem Hajn toto své tvrzení napsal v článku bezprostředně po těchto demonstracích, a to v článku polemickém. Proto tu neukazuje pravdu celou. Sice bezprostředním podnětem demonstrací byly vskutku události na universitě, avšak té síly mohly dosáhnout právě jen za tehdejší situace, kdy se — šest neděl po vyhlášení punktačí a 14 dní po vydání a současně též konfiskaci mladočeského protipunktačního manifestu — začínala v Čechách zvedat velmi silná vlna odporu proti vládní politice a přísluhujícím jí staročechům. Tyto události nenechaly tak politicky citlivý živel, jakým byli studenti, lhostejným. Vždyť rozhodná většina studentů stála již dříve v opozici proti staročeské straně, k níž se však hlásila převážná část profesorů.

Projevy 7. března byly vcelku spontánním výbuchem, ale nálada studentstva byla taková, že studenti, když jednou poznali sílu svého kolektivu, pokračovali v nich i v následujících dnech. 8. března došlo k dalším demonstracím, a to ne večer, ale odpoledne. Zúčastnilo se jich prý opět asi 300 studentů, kteří provolali slávu K. St. Sokolovi pod okny jeho bytu, vzpomněli památky Mistra Jana Husa na Betlémském náměstí, zabouřili pod okny magistrátnímu radovi, který byl podle jejich názoru především odpověden za to, že magistrát dlouho zadržoval knihovnu Akademického čtenářského spolku. Demonstrace skončily před Karolinem, kde došlo opět k zadržení demonstrantů policií. Mezi zadržеныmi nebyli již jen studenti.²²⁾ Studentské demonstrace nebyly širokou veřejností chápány jen jako projevy proti akademickému senátu a rektorovi samým, ale především jako exponentům reakční vlády, o čemž svědčila skutečnost, že se jich účastnili nejen studenti.

²⁰⁾ Průběh prvního dne studentských demonstrací podle Bohemie ze dne 8. 3. a 9. 3. 1890, A. Hajn, Pokrokové hnutí, str. 88 násl.

²¹⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 100; ČČSt, roč. 2, str. 87.

²²⁾ Bohemia, 9. 3. 1890 uvádí, že byli zadrženi 2 studenti, číšník a výrobce cikorky. Hajn ve svém Pokrokovém hnutí, psaném s větším odstupem od událostí, hovoří o sedmi zatčených, z toho čtyřech studentech (str. 88).

Také v neděli 9. března došlo k demonstracím, jejichž jádrem byli sice opět studenti, ale připojilo se k nim nemalé množství pražského lidu. Demonstranti se shromáždili na Vinohradech, odkud táhli na Olšany, kde položili věnec na hrob Josefa Baráka a uctili památku Karla Sladkovského a Karla Havlíčka Borovského. Zástup demonstrantů stále rostl a na Žižkov se vracel již v počtu „několika tisíc hlav“.²³⁾ Odpoledne došlo ještě k projevům nepřítelů před redakcí Hlasu národa a k ovacím před byty prof. Weisse a Tomsy.²⁴⁾ Nedělní demonstrace měly tak ještě více než předešlé otevřeně politický ráz, a to jak manifestační návštěvou hrobů, tak i tím, že se jich, a to v hojném počtu, účastnili nejen studenti; také jeden z nedělních projevů byl namířen proti politickému deníku staročeské strany. Policie pochopitelně nepřihlížela těmto událostem zcela nečinně. Byla v pohotovosti. Nejen to. I pražská vojenská posádka měla v těchto dnech pohotovost.

Nedělní skončila první vlna studentských nepokojů a v pondělí 10. března byl v Praze klid. Ne však již v úterý 11. března. Na večer byla svolána do Bezovky na Žižkov důvěrná schůze posluchačů českých vysokých škol, na kterou by bylo, jak soudí Hajn, přišlo nejméně 800 studentů.²⁵⁾ Avšak policie byla o připravované schůzi včas informována a zabránila jejímu uspořádání. Došlo k projevům nespokojenosti před Bezovkou a deset osob, z nich ani jeden student, tu bylo zadrženo policií.²⁶⁾

Dne 13. března se studenti shromáždili mimo obvod působnosti pražské policie v Podhoří, kam se přeplavili z Podbaby. Uspořádali schůzi, které se zúčastnilo asi 200 studentů. Na této schůzi byla přijata resoluce odsuzující relegaci K. St. Sokola a důtku udělenou studentu Hrbkovi. Dále se žádala změna disciplinárního řádu a svolání universitní schůze. Resoluce schvalovala „směr Časopisu českého studentstva“ a na schůzi zúčastnění studenti prohlásili jej za svůj orgán. Naproti tomu byly odsouzeny „tendenční a potměšilé insinuance“ Hlasu národa, České politiky a Politik.²⁷⁾ Studenti, vracející se ze schůze v Podhoří spořádaně a se zpěvem do Prahy, byli srdečně zdraví dělníky, které cestou potkávali.²⁸⁾ Téhož dne večer došlo v Praze ještě k několika menším demonstracím, při nichž byl jeden student zatčen.

Tím skončilo první větší politické vystoupení českého studentstva po dlouhé době klidu, přerušené jen několika menšími čistě mladočeskými stranickými projevy studentů v letech 1887 a 1889. Jinak ovšem nebyly studentské bouřlivé

²³⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 89.

²⁴⁾ Bohemia, 10. 3. 1890.

²⁵⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 89.

²⁶⁾ Bohemia, 13. 3. 1890, uvádí věk a zaměstnání zadržенých: 21-letý ševcovský tovaryš, 21-letý truhlářský tovaryš, 18-letý zlatnický pomocník, 54-letý nádeník, 36-letý sedlářský pomocník, 17-letý pasířský pomocník, 13-letý školák, 28-letý dráteník a dva ševcovští učňové.

²⁷⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 101—103; ČČSt, roč. 2, str. 87—88.

²⁸⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 90.

projevy v té době v Rakousku žádnou vzácností a státní aparát jejich význam právem nikterak nepřeceňoval. Sebevědomí studentů ovšem vzrostlo a zároveň vzrostl politický vliv skupiny soustředěné kolem Časopisu českého studentstva na studenty vysokých škol a zvláště University Karlovy, na niž studovalo tehdy 75,6 % českých vysokoškoláků zapsaných na pražských vysokých školách.²⁹⁾

Posuzujeme-li tyto studentské bouře v širších dobových souvislostech, byly jedním z velice zřetelných projevů stoupající politické aktivity těch tříd a skupin, s nimiž byli studenti těsně spjati. Projevovaly se již tehdy určité názorové rozdíly mezi skupinou pokrokářskou, představovanou redakcí Časopisu českého studentstva, na jedné a mladočeským vedením na druhé straně. Ty však nebyly ještě ostře vyhraněny. Studentské projevy byly státními úřady posuzovány v souvislosti se stoupající aktivitou mladočeské strany. Právě 8. března, v druhý den studentských demonstrací, bylo odňato Národním listům povolení k drobnému prodeji a Bohemia o tom píše: „Předpokládá se, že odnětí tohoto povolení je ve spojení se demonstracemi českých studentů.“³⁰⁾

Rozdíly mezi pokrokáři a mladočechy ve studentském hnutí, které bylo možno sledovat již od roku 1889, se prohlubovaly a skupina kolem Časopisu českého studentstva se stále zřetelněji formovala jako samostatná politická strana, která však zatím měla své působení jen mezi studentstvem. Program si teprve vytvářela. Vyšla o něm řada článků v ČČSt mezi květnem a prosincem 1890. Svůj politický program charakterizovala jako reformní a pokrokový.³¹⁾ Pokroková strana doufala, že později se jí podaří vstoupit i do skutečného politického života, ač svou oporu chtěla, jak prohlašoval autor programového článku Antonín Hajn, hledat vždy mezi studentstvem.

V otázkách čistě studentských, studentské organizace a studentských práv byl její program velmi konkrétní na rozdíl od všeobecnosti a neurčitosti v části politické. Pokrokáři požadovali zjednodušení a centralizaci studentské organizace, zrušení studentských krajanských spolků a zřízení Akademického domu. Dále bylo požadováno odvolání disciplinárního řádu a disciplinární pravomoci akademických úřadů, která měla být, podle přání autora programu, nahrazena, a to jen pro přestupky spáchané v budově vysoké školy a pro „trestní nebo nečestný čin“ čestným soudem akademickým, voleným paritně profesory i posluchači. Konečně byla požadována „neomezená svoboda učení“ ze strany posluchačů. Žádali, aby k projednání těchto požadavků byla svolána celouniversitní schůze, která však opět nebyla povolena. Později byly tyto po-

²⁹⁾ Oest. stat. Handbuch, 1891, str. 42, 50, 54 — v letním semestru 1890 bylo v Praze zapsáno studentů české národnosti na Univerzitě Karlově (české) 2158, na Českém vysokém učení technickém 310, na německé universitě 284 (theologie!), na německé technice 38 a na malířské akademii 66.

³⁰⁾ Bohemia, 9. 3. 1890.

³¹⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 106; ČČSt, roč. 2, str. 141.

žadavky doplněny dalšími, v nichž se žádalo zrušení německých zkoušek při státních zkouškách na právnické fakultě. (Podle platného předpisu musel být při každé státní zkoušce na české právnické fakultě jeden předmět zkoušen německy.) Novými požadavky bylo také nahradit latinu češtinou při obřadech, zlepšit nákup nových knih, zejména slovanských, v universitní knihovně a otevřít čítárnu časopisů i studentům. Konečně byl vysloven požadavek zřízení politického semináře na vysokých školách.³²⁾ To byly první kroky ve formování politického programu „pokrokářů“. Ne však poslední. Ve třetím ročníku Časopisu českého studentstva vyšel o něm článek, jehož autorem byl Václav Klofáč. Podle tohoto článku se pokrokoví studenti staví proti odtrhování otázky národní od sociální a žádají, aby obě byly řešeny společně. Vyzývají všechny studenty, aby se více zajímali o sociální otázky. V závěru článku se pokrokáři vyslovují pro všeobecné hlasovací právo a to slovy: „Jedině všeobecné hlasovací právo zbaví nás nepřírozeného vlivu šlechty a bude počátkem smírného řešení sociálních otázek.“³³⁾

Klofáčův článek se hlásí k programu maloburžoasního demokratického proudu, silně nacionalisticky zabarveného, k němuž se v té době, alespoň slovy, hlásili také někteří význační představitelé levého křídla mladočeské strany. Od nich se Klofáčovo programové prohlášení lišilo jen silnějším podtržením sociálních požadavků. Vždyť ne náhodou schválil již v této době mladočeský výkonný výbor přijetí Klofáče za placeného tajemníka mladočeské strany.³⁴⁾ Na toto místo sice Klofáč nakonec nenastoupil, ale záhy se stal členem redakce Národních listů.³⁵⁾

Ovšem těmito články zdaleka neskončilo úsilí o vytvoření přesného programu, který v hnutí mladé inteligence měl daleko větší, životnější význam než v zrostlých již buržoasních politických stranách. Při formování pokrokářského programu mělo velký vliv polské i ukrajinské studentské hnutí, které, na rozdíl od českých pokrokářů, vyrůstalo v zásadní opozici ke všem buržoasním politickým stranám svých národů. Časopis českého studentstva si všiml již od svého prvního ročníku studentského hnutí v Haliči. V druhém čísle prvního ročníku čteme zprávu o prvním čísle bojovně demokratického časopisu krakovských studentů, Ogniska, a o velkém shromáždění studentů lvovských vysokých škol 9. a 10. března 1889. Shromáždění se první den zúčastnilo 500 a druhý den dokonce 800 studentů. Byl tu zvolen studentský výbor, jehož členy

³²⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 111—115.

³³⁾ ČČSt, 3. roč., str. 61, ze dne 19. 2. 1891.

³⁴⁾ LANM, pozůstalost Englova, 6 s. 83.

³⁵⁾ Třeba ovšem poznamenat, že tajemník měl vskutku na starosti jen úřední agendu a byl, byť i ne bezvýznamným, výkonným orgánem politiků. Členství v redakci také nelze v této době považovat za věc důsledného přiznání se k určitému politickému směru. Kdyby tomu tak bylo, nemohli bychom si vysvětlit to, že S. K. Neumann byl tehdy zaměstnán v redakci Hlasu národa.

byli příslušníci obou národů — vedle 11 Poláků i 4 Ukrajinci. Na potvrzení vzájemné shody bylo dále usneseno vydávat společný polsko-ukrajinský studentský list. Toto usnesení však, jak se zdá, splněno nebylo. Vedle studentských požadavků vyslovili se lvoští vysokoškoláci v závěrečné resoluci také pro to, aby studenti věnovali větší pozornost veřejnému životu a byli „připraveni k budoucímu zápasu, stojíce na půdě demokratické“.³⁶⁾

Pozdější čísla Časopisu však přinášejí více zpráv z Krakova, kde studentské demokratické hnutí dosáhlo ještě většího rozmachu než ve Lvově. Také tam, jak píše Časopis českého studentstva, většina studentů se rekrutovala „ze třídy selské a ze stavu čtvrtého“ a — jak píše dále — „z povahy věci této jádro studentstva jest demokratické“.³⁷⁾ Proti tomuto jádru, seskupenému ve spolku Czytelnia akademicka, který měl na 500 členů,³⁸⁾ stál ovšem ve své převážně většině konservativní sbor profesorský, vedoucí polští politikové i slabý spolek studentských stoupenců politiky Polského kola. V čele pokrokového hnutí stála skupina studentů z redakce časopisu Ognisko. Tento časopis odsuzoval neupřímné vlastenectví vedoucích polských politiků, velkostatkářů a měšťáků a prohlašoval, že: „naši budoucností je lid polský, polský proletariát“.³⁹⁾ Stoupenci Ogniska měli v té době převahu ve spolku Czytelnia akademicka. Haličské úřady věnovaly studentskému hnutí daleko více pozornosti, než v té době věnovaly pražské úřady studentskému hnutí českému. Zdá se, že právem, neboť studentské hnutí v Krakově bylo vskutku nebezpečnější. Když první rozpuštění spolku Czytelnia akademicka bylo po rekursu odvoláno, rozepsal se Časopis českého studentstva o charakteru strany, která měla vedení tohoto spolku v rukou. Tuto stranu, psal ČČSt, „lze nazvat mladopolskou“ a její stoupenci vědí, že „v minulosti polského národa byly dvě Polsky“, a to jedna „od moře k moři“ a dále pak „druhá Polska, úplně jiná, Polska našeho lidu od věkův jařmeného, bídného, nevzdělaného, vidoucího nad sebou toliko utlačující jej pány“. Pro tuto Polsku chtějí pracovat. Stavějí se proti ruskému útlačku, avšak rozeznávají vládu od národa a s mladým Ruskem, jak prohlašují, „spolupracovati chtějí a touží“.⁴⁰⁾

Odvolání příkazu, jímž byla Czytelnia rozpuštěna, neznamenovalo však konec persekuce. Ognisko bylo pravidelně konfiskováno a 25. ledna 1890 bylo třem jeho redaktorům doručeno usnesení akademického senátu, jímž byli na čtyři semestry relegováni z university. Ihned poté vypukly v Krakově studentské demonstrace proti rektorovi. Proti studentům zakročila policie i vojsko. Studenti odpověděli stávkou — „usnesli se nechoditi do přednášek, pokud rektor neodstoupí a vojsko nevrátí se do kasáren“. Místodržitel pak skutečně

³⁶⁾ ČČSt, roč. 1., str. 34—35.

³⁷⁾ ČČSt, roč. 1., str. 19.

³⁸⁾ ČČSt, roč. 2., str. 257, A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 133.

³⁹⁾ ČČSt, roč. 1., str. 175.

⁴⁰⁾ ČČSt, 1. roč., str. 229—232.

odvolal vojsko z ulic města. Ve spolku Czytelnia akademicka byly uspořádány v těchto bouřlivých dnech volby, které nemohly skončit jinak než velkým vítězstvím strany Ogniska. Ovšem již 17. února 1890 byla Czytelnia znovu, a tentokrát definitivně, rozpuštěna. Události krakovské předcházely jen o málo studentským demonstracím pražským a jejich ráz byl v mnohém podobný. Nejen to, A. P. Veselý říká přímo: „Vzor z Haliče nezůstal bez účinku v Čechách.“⁴¹⁾ Odlišný byl však v jednom směru. Polské studentské hnutí v Haliči nemělo iluze o polských buržoasních politických stranách, stejně tak ukrajinští studenti byli rozhodnými odpůrci tehdejších poslanců a oficiálních představitelů „rusínských“. Je ovšem třeba poznamenat, že mladočeši byli stranou daleko pokročilejší buržoasie, stranou, která se v této době zcela rozešla se šlechtickými velkostatkáři. Byli stranou typicky buržoasní s některými rysy buržoasně demokratickými. K tomu je třeba přihlídnout, hledáme-li kořeny toho, proč se čeští pokrokáři s mladočechy důsledně nerozešli.

Druhou okolností, ke které je třeba přihlídnout, je odlišnost situace v Haliči a v Čechách. V Haliči základní masu utlačovaného lidu tvořili rolníci, o mnoho chudší než rolníci čeští. Oproti Čechám byl v Haliči neporovnatelně menší podíl dělnictva. Také maloměšťáci tu tvořili skupinu mnohem méně početnou a méně významnou. Právě proto má haličské studentské hnutí krakovské, a ještě více s ním související hnutí lvovské, v podstatě charakter rolnického utopického socialismu. Nevím alespoň, jak lépe bych mohl charakterizovat hnutí, jehož ideologie je nejpřesněji vyjádřena v programu Ruské ukrajinské radikální strany v Haliči, sestaveném vynikajícím ukrajinským spisovatelem Ivanem Frankem a jeho spolupracovníky. Pročítáme-li tento program, který nejlépe vyjadřoval to, co bylo myšlenkovou náplní studentského radikalismu lvovského, vidíme, že přiznání se k vědeckému socialismu⁴²⁾ je pouze slovní, hlavní náplní tohoto programu je obrana drobného rolníka proti proletarisaci a jako další vývojová perspektiva obnova společného rolnického hospodářství obcí. V politických otázkách je program ukrajinské radikální strany důsledně demokratický a pokrokový. Budeme-li zkoumat, odkud čerpali haličtí studenti své ideje, dojdeme nepochybně do země, která měla v řadě otázek, zejména v celkové ekonomické struktuře, k Haliči velmi blízko — do carského Ruska, kde revoluční studentské hnutí mělo za sebou již dlouholetou tradici a kde z jeho řad vyšli největší mužové ruských politických dějin devatenáctého století, a právě z řad revolučního studentstva devadesátých let vyrostl i sám Lenin.

V Časopise českého studentstva se jen jednou dočteme o událostech na vysokých školách v Rusku, a to o vyloučení 56 studentů z oděské university

⁴¹⁾ A. P. Veselý: Omladina a pokrokové hnutí, 1. vyd., str. 93.

⁴²⁾ Termín „vědecký socialismus“ o světovém názoru Ivana Franka užívá např. Mikuláš Nevrlý v jeho životopise.

v prosinci 1889.⁴³⁾ Později se již o ruském studentském hnutí nepíše. Čím je to možno vysvětlit? Bylo ruské studentské hnutí vskutku tak slabé, že nemohlo přitahovat pozornost českých pokrokářů? To jistě ne. Příčinu, myslím, je třeba hledat jinde, a to v poměru mladočechů k oficiálnímu carskému Rusku. Ten nemohl zůstat bez vlivu na redakci Časopisu ani na široké vrstvy studentů. Proto o revolučních ruských studentech čteme sice ve zprávách o studentském hnutí polském a ukrajinském, ale nikdy ve vlastních člancích redaktorů. V nedůsledném poměru k revolučním silám Ruska byla jedna ze slabých stránek českého studentského pokrokového hnutí.

Na poměr studentských vůdců k mladočeské straně a na formování jejich samostatného programu i na jejich nezávislý postup silně zapůsobil vzor polských a ukrajinských studentů. Redakce Časopisu českého studentstva se sice od počátku netajila tím, že se neztotožňuje s politickým zaměřením mladočeského vedení a Národních listů, a zachovávala od jejich politiky určitý odstup, avšak nevystupovala nikterak proti nim.

Významnou událostí v českém studentském hnutí byla návštěva tříčlenné delegace Slávie v Krakově 4. července a v následujících dnech. Tehdy sem byly z Paříže slavnostně převezeny a na Wawelu pochovány ostatky Adama Mickiewicze. V české delegaci byli vesměs studenti hlásící se k pokrokovému směru. Byl tu redaktor ČČSt Antonín Hajn a s ním Alois Rašín a Václav Klofáč. Navázali přímý osobní styk s polskými a ukrajinskými studenty a seznámili se podrobněji s jejich hnutím, které mělo již daleko více zkušeností a bylo též politicky vyhraněnější. České delegáty tu poněkud překvapila síla demokratického studentského hnutí a příčinu toho hledali hlavně v tom, že v Haliči není národnostní otázka tak žhavá jako v Čechách a naopak, že je tam mnohem palčivější šlechtický útlak. Tento postřeh byl správný, důležité však bylo to, že polští i ukrajínští studenti — v podstatě ideově vyspělejší soupeřníci rolnického hnutí — vyvodili z té situace, kdy lid obou národů byl stejně krutě utiskován polskými statkáři a jejich pomocníky, správné internacionalistické závěry. Postavili se svorně za řešení národnostní otázky v Haliči rozdělením země na dvě národní území. „Demokratická strana polská,“ píše o tom Hajn, „odřeknuvši se ideálu ‚historické Polsky‘, postavila se na zásadu ethnografických území, tj. uznala Rusíny za samostatný národ, mající právo k samostatné existenci, ne ve svazku s Poláky, byť dříve byl ve svazku říše polské.“⁴⁴⁾

Při Mickiewiczových oslavách se v Krakově sešli studenti různých slovanských národů. Původně tu chtěli Poláci uspořádat zároveň sjezd slovanského studentstva. Sjezd byl úřady zakázán. Došlo však ke schůzkám slovanských studentů a zúčastnili se jich kromě Poláků, Ukrajinců a tří českých delegátů také Bulhaři studující ve Lvově a jeden Chorvat. Češi při té příležitosti pozvali

⁴³⁾ ČČSt, roč. 2., str. 17.

⁴⁴⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 135; ČČSt, roč. 2, str. 258.

ostatní slovanské studenty do Prahy na sjezd na rok 1891. Čeští delegáti tu tlumočili myšlenku, která se zrodila již dříve. 3. července 1890, téhož dne, kdy odjeli do Krakova, byl v Časopise českého studentstva uveřejněn dopis vedoucího pracovníka vídeňského spolku ukrajinských studentů, Josefa Partyckého, z 22. června, v němž navrhoval českým studentům: „Nemohlo by studentstvo české při otevření zemské výstavy uspořádati v Praze sjezd slovanského studentstva?“ Redakce na tento podnět pod čarou odpověděla: „Myšlenkou tou se již zabýváme a doufáme, že se uskuteční...“⁴⁵⁾ Zbývá otázka — byl Partyckij vskutku iniciátorem nebo pouze tlumočil myšlenku, která se zrodila vlastně mezi českými studentskými vůdci? Na tuto otázku není zatím možno odpovědět. Bylo by však zajímavé zjistit, jaký vztah měla myšlenka svolání studentského slovanského sjezdu do Prahy při příležitosti Jubilejní výstavy k myšlence svolání velkého slovanského sjezdu při této příležitosti, která v té době měla své stoupence mezi vedoucími mladočechy.⁴⁶⁾

Avšak cesty, jimiž se ve školním roce 1890—91 ubíralo české studentské hnutí, nebyly takové, na jakých je chtělo vidět mladočeské vedení. Také myšlenka studentského sjezdu byla rozvíjena ve směru, který byl trnem v oku zvláště carofilské skupině ve vedení mladočeské strany. Již v srpnu 1890 byl sjezd Hajnem označen za „mladoslovanský“⁴⁷⁾ čímž svolavatelé chtěli zdůraznit, že sjezd nemá mít nic společného s reakčním austroslavismem prodynastického ražení, který se zejména těžce zkompromitoval v letech vládní politiky staročechů. Od carofilského panslavismu Julia Grégra a Vašatého se zároveň distancovali slovy, že nepůjde o sjezd slovanského studentstva vůbec, ale o sjezd slovanského pokrokového studentstva a ještě více přátelským vztahem k ukrajinským studentům.

Než však došlo k tomuto významnému sjezdu, byl rozhodnut v českém studentském životě zápas o vedení Slávie, nejdůležitějšího spolkového centra, mezi pokrokáři a studenty, hlásícími se důsledně k mladočeskému programu. Při prvních podzimních volbách spolkového vedení v říjnu 1890 byly ještě kandidátky obou stran ve spolku v základě stejné, lišily se pouze osobou prvního kandidáta předurčeného na předsednickou funkci. Zvítězil tehdy pokrokářský kandidát, a to 165 : 111 hlasům.⁴⁸⁾ Avšak na mimořádné valné hromadě 10. listopadu 1890 se podařilo stoupencům „strany druhé“, tj. mladočeské, výsledek první valné hromady zvrátit a dosáhnout zvolení svého straníka za předsedu, a to poměrem 141 : 108 hlasům. Do výboru byli zvoleni jen tři pokrokáři (Klofáč, Ant. Hajn, Velvarský) vedle deseti mladočechů a jednoho společného kandidáta (Duffka), který se později připojil k pokrokářům. Nejen

⁴⁵⁾ ČČSt, roč. 2., str. 210, číslo ze dne 3. 7. 1890; A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 191.

⁴⁶⁾ SÚA PMT, 1891—1900, čj. 7 G. P. z r. 1891.

⁴⁷⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 140; ČČSt, roč. 2, str. 234.

⁴⁸⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 158.

on, ale také dva studenti, zvolení 11. listopadu 1890 na mladočeské kandidátní listině proti pokrokářům, stali se nakonec předními pracovníky pokrokového hnutí — Josef Truhlář a Josef Škába.⁴⁹⁾ Těchto šest členů dosti brzo z výboru odešlo. Po jejich odchodu neměl výbor pevnou půdu pod nohama a v únoru 1891 celý resignoval. 27. února se sešla za účasti 297 členů opět plenární schůze, jež zvolila do výboru vesměs pokrokáře, kteří obdrželi v průměru čtyři pětiny hlasů. Jako pokrokáři byli zvoleni: K. St. Sokol, a to za předsedu (takřka současně byl jeho otec, Josef Sokol, zvolen do říšské rady za mladočeského poslance), dále J. Truhlář, Alb. Dutka, Ant. Hajn, Ot. Duffek a Fr. Soukup a jiní méně známí. Na kandidátce poražené mladočeské strany vidíme, ovšem jen mezi náhradníky, jméno budoucího Soukupova soudruha, právníka Alfreda Meissnera.⁵⁰⁾

Nedlouho před těmito volbami vyšlo v Časopise českého studentstva provolání, podepsané Hajnem, Klofáčem, Sokolem a dvěma dalšími studenty, adresované „Slovanskému pokrokovému studentstvu!“ a zvoucí je do Prahy na „sjezd slovanského pokrokového studentstva z Rakouska“ na 17. a 18. května 1891. V provolání bylo zdůrazněno: „Nám jde jen o pokrokové studentstvo, jelikož program náš má být širší (než jen úzce národní — J. H.) národní, politický, sociální a kulturní, i bylo by bezúčelným, ano i neprospěšným zvát ke zbudování takového programu všechno studentstvo bez rozdílu smýšlení.“⁵¹⁾ Na toto provolání odpověděl rektor University Karlovy vyhláškou, ve které prohlašoval, že „sjezd, ku kterému se dotčným provoláním zve, účely politické sledovati má, tudíž povolen nemůže být úřady akademickými“.⁵²⁾ Pořadatelé se touto vyhláškou, která byla denním tiskem pochopena jako zákaz sjezdu, nedali odstrašit a pokračovali v přípravných pracích.

Studentské pokrokové hnutí, jež bylo výrazem zesílené politické aktivity studentů, nemohlo zůstat lhostejné při volbách do říšské rady. Pokrokáři agitovali pro zvolení mladočechů, nechtěli však být pouze pasivním nástrojem, sloužícím mladočeskému vedení. Na 6. února 1891 svolali studentskou schůzi, které se kromě studentů a několika pozvaných „obchodních zřízců a mladších dělníků“ zúčastnili i mladočeští předáci Emanuel Engel a Jan Kučera. Na schůzi došlo k výměně názorů mezi pokrokáři a mladočeskými studenty. Pokrokáři prosadili resoluci, která kladla mladočeským poslancům určité požadavky. Tato resoluce však nebyla publikována ihned, ale až po určitém časovém odstupu byl její obsah shrnut v Hajnově článku „Co očekáváme od strany svobodomyšlné“. Pokrokáři žádali, aby mladočeši na říšské radě stáli na stanovisku opozičním nebo alespoň na stanovisku volné ruky vůči vládě.

⁴⁹⁾ ČČSt, roč. 2, str. 319, číslo ze dne 20. 11. 1890.

⁵⁰⁾ ČČSt, roč. 3., str. 82—83.

⁵¹⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 146—147; ČČSt, roč. 3, str. 22.

⁵²⁾ A. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 144.

Dále žádali rozvinutí usilovné činnosti pro obnovu českého státního práva a žádali, aby se k tomu cíli užilo všech prostředků, jako např. pronášení projevů na říšské radě mateřským jazykem. Tím měla být činnost říšské rady ochromena. Státoprávní požadavek byl tak znovu pozvednut studentskými pokrokáři. Byl to požadavek upřímný? Co si pokrokáři představovali pod tímto požadavkem? Ne všichni totéž. Zatímco skupina kolem Antonína Hajna, inklinující k Pelclovým Rozhledům, měla zřejmě blízko k jejich kritickému postoji vůči historické motivaci státoprávního požadavku, vyslovil se Alois Rašín ve své brožuře České státní právo plně pro tuto historickou motivaci a zřejmě ne náhodou jeho knížka začíná úvahami o korunovací a ostatních vnějších projevech historicky motivovaného státního práva.⁵³⁾

V omladinářské literatuře z let předmnichovské republiky se dočítáme o pokrokových jako o uvědomělých bojovnících za státní nezávislost a republikánskou státní formu českého státu. Josef Soukup ve svých Omladinářích píše: „V letech devadesátých byl to nástup českých pokrokářů a uvědomělých republikánů k boji za svobodu. Nástup předbojovníků našich slavných legií.“⁵⁴⁾

Je jisté, že ve všeobecném myšlenkovém kvasu mezi mládeží byly domyšleny protirakouské a protidynastické názory až i do těchto nejzazších důsledků. Avšak základní myšlenkou pokrokových vůdců na začátku devadesátých let bylo rozvířít silné státoprávní hnutí mezi českým lidem. Tímto hnutím chtěli „mladočechy chtěj nechtěj přiměti k důslednému státoprávnímu radikalismu, jenž by konečně splnil českou tužbu po obnově vlastního státu“⁵⁵⁾ jak napsal o této otázce v roce 1934 historik Rudolf Urbánek. Ani toto tvrzení, ani radikální slova Sokolova „Jsme Rakušany, ale na výpověď!“ pronesená na táboře v Říčanech 4. září 1893 nejsou v rozporu se shrnující charakteristikou politických cílů pokrokářů, kterou podal ve svých vzpomínkách S. K. Neumann:

„Pokrokářům z 93. neběželo přece o žádný náhlý čin, k němuž se nutno tajně organisovat a připravovat. Nechtěli zavraždit panovníka, nechtěli revolucí svrhnout monarchii, nechtěli násilně odtrhnout země české od Rakouska. Chtěli mnohem méně a mnohem více. Měli široký politický, sociální a kulturní program, na jehož základě chtěli budovat politickou samostatnost českých zemí v rámci federalistické říše a sociální i kulturní charakter svého národa. To však nešlo s národem vlasteneckého bombastu, s národem vychovaným staročechy a mladočechy. Proto měl být národ vyburcován, vnitřně zrevolucionován. A jen ten smysl měla de facto veškerá pokroková práce až do těch demonstrací.“⁵⁶⁾ Bylo by možno namítnout, že Neumann vydal svou Politickou epizodu

⁵³⁾ Al. Rašín: České státní právo.

⁵⁴⁾ J. Soukup: Omladináři, bojovníci a mučedníci za československou samostatnost, str. 27.

⁵⁵⁾ R. Urbánek: Omladina, str. 14.

⁵⁶⁾ S. K. Neumann: Vzpomínky, vyd. 1948, str. 39.

понежпрв в роце 1911, кды немohl říci všechno zcela otevřeně, але mohl mlčet. А neuznal-li за справнэ оправит své tvrzení, že „chtěli budovat politickou samostatnost českých zemí v rámci federalistické říše“ ani ve druhém vydání v roce 1931, аčkoli там, kde se dřіве мýлил, zasáhl (hodnocení Škáby), пак то svěдčí о том, že toto své tvrzení pokláдал за справнэ. Přikláním se také на základě všech materiálů, s nimiž jsem se mohl seznámit, k tomuto náhledu.

Zostření státoprávního boje bylo jen jedním z požadavků, které pokrokáři předkládali mladočeským poslancům. Dále požadovali, aby se usilovně starali о zavedení všeobecného hlasovacího práva i pro ženy а aby měli на зřетели „i požadavky našeho dělnictva“, jako omezení doby pracovní, upravení mzdy, zrušení školného на školách, а hájili dělnictvo proti libovůli úřadů.⁵⁷⁾ Mladočешті předáci vlídně s pokrokovými studenty о jejich požadavcích pohovořili а по úspěchu ve volbách zaslali redakci Časopisu českého studentstva list, v němž jí i jejím stoupencům vřele poděkovali за podporu, již jim poskytli ve volební kampani.

Sledujeme-li programové požadavky pokrokářů, jak se проjevují ve všech jimi vydaných dokumentech, ukazuje se, že také jejich působení dobře vystihuje о deset let mladší Leninova charakteristika ideologů ruského maloměšťáctva, které „se ještě slabě odděluje z masy prostého а zdeptaného pracujícího lidu, nacházejíc si ideology v širokých vrstvách разночинské inteligence s naprosto neustáleným světovým názorem, s neuvědomělým směřováním demokratických а primitivně socialistických idejí“.⁵⁸⁾ Tato ideologie pokračuje пак Lenin, je charakteristická též про nejlevější křídlo ruské inteligence, про „socialisty-revolutionáře“. Avšak objektivní okolnosti v Čechách, průmyslové zemi, podmiňovaly zvláštnosti této ideologie, které vyplývaly jednak z hospodářské situace, jednak z toho, že zde žil — аниž by měl nacionálně plnoprávné postavení — hospodářsky а kulturně vysoce vyspělý národ, který již по desetiletí sváděl s vládnoucím národem tvrdý zápas.

Studentské hnutí z jara 1890, vstupující do politického života, svým významem daleko přesáhlo hranice university. Bylo výrazným projevem všeobecné nespokojenosti, která завládла в Čechách, было проjevem nové nastupující generace, která — dosud jednotná в негативní stránce svého programu, боjí proti národnostnímu а политickému útlaku — sehrávala nepochybně pokrokovou roli. Upozornilo všechny, kdož sledovali vývoj poměrů в Čechách, že ту už není ten zdánlivý klid uplynulého desetiletí а že nastává nová epocha zostřených sociálních а národnostních konfliktů.

⁵⁷⁾ А. Hajn: Pokrokové hnutí, str. 152—156; ČČSt, roč. 3, str. 55—58.

⁵⁸⁾ V. I. Lenin: Spisy, sv. 7., str. 41.

Резюме

В начале девяностых годов 19-го столетия в Чехии поднялась волна мелкобуржуазного радикализма, обусловленная помимо возрастающей экономической неуверенности мелких производителей в особенности понижением цен зерна и сахарной свеклы, что тяжело отозвалось на крестьянах. Радикализация проявилась главным образом усилением национальной борьбы против венского централизма, что оттеснило старочехов от политического руководства чешским народом. На всеобщую радикализацию в особенности чувствительно реагировало чешское студенчество, которое в своем подавляющем большинстве происходило именно из мелкобуржуазных семей городов и деревень, как это убедительно показывает анализ социального происхождения студенчества. Радикализации студенчества способствовали также факты, которые касались самих студентов. Быстрый рост количества чешских студентов в восьмидесятые годы, вызванный ростом потребности в интеллигенции с высшим образованием, вскоре заполнил все свободные места и абсолюентов высших учебных заведений ожидали годы бесплатной или плохо оплачиваемой работы в качестве практикантов, помощников адвокатов или заместителей преподавателей. Тем труднее поэтому им становилось страдать от нищеты при учении. Ведь более чем половине чешских студентов приходилось каким-нибудь образом подрабатывать, чтобы они могли учиться. Стипендий было чрезвычайно мало и — не считаясь с малыми исключениями — они распределялись без учета социальных потребностей просителей. В среднем, студенты, происходящие из самых бедных семей, поступали на философский факультет Карлова университета, что помогает понять (помимо деятельности прогрессивно направленных профессоров) сравнительно значительную активность студентов этого самого небольшого факультета университета. В отличие от студентов университета в те времена незначительное число слушателей высшей чешской технической школы отличалась меньшей активностью в политической жизни.

Идейным центром студенческого движения конца восьмидесятых годов в период, когда оно начало приходить в себя после десятилетнего сна, стала редакция Журнала чешского студенчества, который начал издаваться с мая 1890 г. Журнал остро критиковал консервативную политику старочехов, однако одновременно высказывал также критические замечания и младочехам, которых в общем он поддерживал. Организационным центром студенческого движения после роспуска Академического союза читателей, который был обвинен в нарушении устава политической деятельности, стал союз „Славия“. В 1891 г. в его членах числилось 800 студентов, т. е. приблизительно четверть всего тогдашнего количества чешских студентов высших учебных заведений в Праге. К участию студентов в политической жизни официальные места относились с неудовольствием и активные в политическом отношении студенты при наличии подходящего предложения подвергались университетом наказанию. Издатель Журнала чешского студенчества Карел Станислав Сокол был 7 марта 1890 г. исклю-

чен на два семестра из университета в наказание за критику реакционных профессоров. Студенты ответили несколькодневными демонстрациями, направленными сначала против профессоров, в последующих же днях приобретших более широкий характер, так что участие в них принималось также и не студентами, как это видно по списку заключенных после этих демонстраций. Хотя по истечении одной недели демонстрации закончились без конкретного результата, однако они явились серьезным проявлением оппозиционных настроений, возрастающих после подписания договора („пунктации“).

Уже в это время в студенческом движении проявлялись первые признаки дифференциации верных сторонников младочешской партии и прогрессистов, являвшихся решительными демократами и патриотами, затронутыми также и некоторыми социалистическими идеями. Сильное влияние на них оказали пример и непосредственные сношения с польскими студентами из Кракова, а также украинскими и польскими студентами из Львова, являвшимися — хотя и не вполне идейно установившимися — социалистами. Их движение представляло отражение прежде всего еще неопределившегося четко крестьянского сопротивления и отличалось многими общими чертами с тогдашним студенческим движением в России. Непосредственных сношений с русским студенчеством у чешских студентов не было, однако определенную роль играло здесь несомненно общее положение чешского национального движения, усматривавшего в России (т. е. в официальной России) свою опору. Весной чешские студенты вели подготовку съезда прогрессивного славянского студенчества габсбургской монархии в Праге. Оба течения в студенческом движении впервые столкнулись друг с другом при выборах в „Славии“, в которых затем одержали победу прогрессисты.

Студенческое движение в Чехии в начале девяностых годов было выразительным проявлением общей неудовлетворенности и, несмотря на всю свою незрелость, явилось значительным прогрессом, так как оно активировало молодую интеллигенцию и вызвало в ней политическое брожение, оказавшее плодотворное влияние на последующую идейную дифференцировку студенчества и вызвавшее усиление борьбы против национального угнетения и за демократические права.

DIE ANFÄNGE UND WURZELN DER FORTSCHRITTLICHEN STUDENTENBEWEGUNG ZU BEGINN DER NEUNZIGERJAHRE

DES 19. JAHRHUNDERTS

Zusammenfassung

Zu Beginn der Neunzigerjahre des 19. Jahrhunderts erhob sich in Böhmen eine Welle des kleinbürgerlichen Radikalismus, welche durch die wachsende Unsicherheit der Existenz der städtischen Kleinproduzenten, insbesondere durch die die Bauern schwer heimsuchende Preissenkung des Getreides und der Zuckerrübe bedingt war. Die Radikalisierung äusserte sich besonders in der Verschärfung des nationalen Kampfes gegen den Wiener Zentralismus,

dessen Träger die Jungtschechische Partei war, welche dann die Altschechen aus der politischen Führung des tschechischen Volkes verdrängte. Auf die allgemeine Radikalisierung reagierte besonders die tschechische Studentenschaft, die grösstenteils aus kleinbürgerlichen Familien von Stadt und Land stammten, wie die Untersuchung der sozialen Abstammung der Studenten in überzeugender Weise zeigt. Ausserdem trugen zur Radikalisierung der Studentenschaft noch gewisse Tatsachen bei, welche die Studenten selbst betrafen. Das durch wachsende Nachfrage nach Intelligenz mit Hochschulbildung hervorgerufene Anwachsen der Zahl tschechischer Studenten, füllte bald alle freien Stellen aus und die Absolventen der Hochschulen erwartete jahrelange unbezahlte oder schlecht besoldete Praktikantenzeit, Konzipientur oder Supplentur. Umso schlechter trugen sie die Not während der Studienzeit. Mehr als die Hälfte der tschechischen Studenten musste sich nämlich auf verschiedene Weise hinzuverdienen, um studieren zu können. Es gab nur sehr wenige Stipendien und diese wurden bis auf kleine Ausnahmen ohne Rücksicht auf die soziale Bedürftigkeit des Anwärters verteilt. Aus den ärmsten Familien kamen im Durchschnitt die Studenten der philosophischen Fakultät der Karlsuniversität, was — neben dem Einfluss fortschrittlicherer Professoren — die relativ bedeutende politische Aktivität der Hörer dieser kleinsten Fakultät der Universität erklärt. Zum Unterschied gegenüber den Hörern der Universität war die damals kleine Anzahl von Studenten der tschechischen technischen Hochschule im politischen Leben weniger aktiv.

Zum gedanklichen Mittelpunkt der Studentenbewegung zu Ende der Achzigerjahre, zur Zeit, wo diese nach mehr als zehnjährigem Schlafe zu erwachen begann, wurde die Redaktion der Zeitschrift der tschechischen Studentenschaft (Časopis českého studentstva), die von Mai 1889 an zu erscheinen begann. Diese Zeitschrift kritisierte scharf die Altschechische konservative Partei, aber auch gegenüber den Jungtschechen, welche sie im grossen und ganzen unterstützte, hatte sie gewisse kritische Einwendungen. Zum Organisationszentrum der Studentenbewegung wurde nach Auflösung des Akademischen Lesevereins (Akademický čtenářský spolek), der der Verletzung der Statuten durch politische Tätigkeit beschuldigt wurde, der Verein „Slávia“. Im Jahre 1891 hatte er 800 Studenten als Mitglieder, d. i. ungefähr ein Viertel der damaligen tschechischen Hochschüler in Prag. Die Anteilnahme der Studenten in dem politischen Leben wurde von den Ämtern mit Misslieben getragen und die politisch aktiven Studenten wurden von der Universität, sobald sich nur ein passender Vorwand fand, gestraft. Der Herausgeber der Zeitschrift der tschechischen Studentenschaft Karel Stanislav Sokol wurde am 7. März 1890 wegen einer Kritik der reaktionären Professoren auf zwei Semester von der Universität ausgeschlossen. Die Studenten antworteten mit einige Tage dauernden Demonstrationen, die anfangs nur gegen die Professoren gerichtet waren, in den folgenden Tagen jedoch einen breiteren Charakter annahmen. An diesen Demonstrationen nahmen auch Nichtstudenten teil, wie aus der Liste der bei den Demonstrationen Verhafteten ersichtlich ist. Wenn auch die Demonstrationen nach einer Woche ohne konkretes Ergebnis endeten, waren sie ein markanter Ausdruck der wachsenden Oppositionsstimmung nach Unterzeichnung der Punktationen.

In der Studentenbewegung machten sich schon zu dieser Zeit Anzeichen einer Differentiation zwischen den treuen Anhängern der Jungtschechischen Partei und den Fortschrittlichen, welche bewusste Demokraten und Patrioten

waren und welche auch von gewissen sozialistischen Ideen beeinflusst waren, bemerkbar. Stark wirkte sich bei diesem Teil der Studentenschaft das Beispiel und der persönliche Verkehr mit den polnischen Studenten aus Krakau und mit ukrainischen und polnischen Studenten aus Lemberg aus, welche, wenn auch ideell nicht scharf bestimmte, jedenfalls jedoch Sozialisten waren. Die Bewegung dieser Studenten war in erster Linie ein Abklatsch des nicht scharf ausgeprägten Bauernwiderstandes und hatte viele ähnliche Züge mit der gleichzeitigen Studentenbewegung in Russland. Mit den russischen Studenten hatte die tschechische Studentenschaft keine direkten Beziehungen; es spielte hier sicherlich auch die allgemeine Situation der tschechischen Nationalbewegung eine Rolle, die in Russland (d. h. im offiziellen Russland) eine Stütze suchte. Im Frühjahr bereiten die tschechischen Studenten in Prag einen Kongress der fortschrittlichen slawischen Studentenschaft der habsburgischen Monarchie vor. Die beiden Strömungen in der Studentenbewegung traten einander damals zum erstenmal bei den Wahlen in dem Verein „Slávia“ entgegen. Es siegten die Fortschrittlichen.

Die Studentenbewegung in Böhmen zu Beginn der Neunzigerjahre war eine deutliche Äusserung der allgemeinen Unzufriedenheit und war trotz ihrer Unreife ein grosser Fortschritt, da sie die junge Intelligenz aktivisierte und in deren Reihen eine politische Gärung hervorrief, welche die weitere Entwicklung der Meinungsdivergenz befruchtete und zur Stärkung des Kampfes gegen nationale Unterdrückung und für demokratische Rechte führte.

BEGINNINGS AND ROOTS OF THE PROGRESSIVE STUDENT MOVEMENT IN THE NINETIES OF THE 19TH CENTURY

Summary

At the beginning of the nineties of the 19th century a wave of petty bourgeois radicalism swept over Bohemia which was caused not only by the insecure economic position of the small producers but also by the drop in the price of corn and sugar beat which hit the peasants most. This radicalism was expressed particularly in the increasing national struggle against the central government in Vienna, which led to the expulsion of the Old Czechs from the political leadership of the Czech nation. The Czech university students, coming as they did mainly from petty bourgeois families in town and countryside reacted especially sensitively to this trend. This may be clearly seen by an analysis of the social origin of the students. The students' radicalism was further increased by conditions affecting them directly. The quick increase in the number of Czech students in the eighties caused by the increasing demand for a university trained intelligentsia suddenly filled all vacant positions and the university graduates were now faced with years of unpaid or badly paid work as junior lawyers' clerks, assistant teachers, etc. Faced with this prospect they found it even more difficult to put up with the misery of their study years. More than half of the Czech university students had to earn their living during their studies. Grants were few and but for a few exceptions allotted without

regard to the social needs of the applicants. In general the students of the arts faculty of the Caroline University came from the poorest families. This is the reason — apart from the influence of more progressive professors — for the comparatively wider activities of the undergraduates of this, the smallest faculty of the university. In contrast to the university students the students of the Technical High School who were small in number at that time were less active in political life.

The editorial office of the Czech Students' Magazine which was published regularly from May 1889 onwards became the ideological centre of the student movement at the end of the eighties, a movement that had come to life after more than ten years of inactivity. It sharply criticized the conservative policy of the Old Czechs but was equally critical of the Young Czechs whom it generally supported. The "Slavia" Society became the organisational centre of the student movement after the dissolution of the Academic Reading Circle which had been accused of violating the regulations on political activity. In 1891 "Slavia" numbered 800 members — about a quarter of the total number of university students in Prague at that time. The students' participation in political life was received with displeasure by the authorities and politically active students were punished by the university if a suitable pretext could be found. On March 7, 1890, Karel Stanislav Sokol, editor of the Czech Students' Magazine was sent down for two terms for criticizing conservative professors. The students replied with demonstrations lasting for several days. In the beginning these demonstrations were directed against the professors, but they assumed a wider character in the following days and other persons besides students took part. This can be seen from the particulars of people arrested during these demonstrations. Even though the demonstrations ended after a week without having achieved concrete results they were an important expression of increasing opposition.

At that time the first signs of differentiation appeared in the student movement between the faithful supporters of the Young Czech Party and progressive elements who were determined democrats and patriots affected by some socialist ideas. They were strongly influenced by the example of and direct personal contact with the Polish students from Cracow and the Ukrainian and Polish students from Lvov who were socialists, though their ideas were not clear-cut. Their movement was the reflection of the peasant resistance and had much in common with the contemporary student movement in Russia. The Czech students did not have any direct contact with the Russian students, but the general situation of the Czech national movement certainly played an important part as it looked towards Russia (i. e. the official Russia) for support. In the spring the Czech students prepared a congress of progressive Slav students from the Hapsburg Empire in Prague. The two currents in the student movement clashed at that time in the elections to the "Slavia" students society where the progressive elements eventually won.

The student movement in Bohemia at the beginning of the nineties was a characteristic expression of the general dissatisfaction and despite its immaturity it meant a great step forward because it brought into action the young intelligentsia and caused much political interest and activity among them which in turn influenced the increasing differentiation in the opinions of the students and led to the strengthening of the struggle against national suppression and for democratic rights.

MATEMATIKA NA PRAŽSKÉ UNIVERSITĚ
V DRUHÉ POLOVINĚ 18. STOLETÍ

МАТЕМАТИКА В ПРАЖСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ
18-го ВЕКА

DIE MATHEMATIK AN DER PRAGER UNIVERSITÄT IN DER ZWEITEN
HÄLFTE DES 18. JAHRHUNDERTS

Luboš Nový

1. ÚKOL STATI

Pro počáteční rozvoj vědeckého snažení v matematicko-fyzikálních oborech v 18. století měla pražská universita zvláštní význam. Zde se totiž nejvýrazněji projevilo, že se přihlásila k ideám novodobé vědy v těchto oborech a že převzala tehdejší vědecké výsledky. Z tohoto složitého procesu, který byl součástí společenských proměn, jež se u nás v 2. polovině 18. století začaly výrazněji projevovat, si chceme všimnout jen jedné stránky tehdejšího universitního vývoje. Pokoušíme se především rekonstruovat změny v rozsahu i obsahu výuky matematiky. Nesledujeme však tím jen cíl ukázat význam pražské university pro rozvoj vědecké matematické práce u nás. Vycházíme i z jiných hledisek. V osmnáctém století se u nás šířily velmi rychle elementární matematické znalosti, jak o tom svědčí hojně „lidové“ učebnice praktické aritmetiky a geometrie a výuka matematiky na tehdy budovaném systému elementárních škol¹⁾. Avšak v této době přinášely jednoduché praktické potřeby denního života jen zcela výjimečně popudy pro rozvoj matematiky. U nás vydané matematické příručky opakují pouze poznatky, známé z mnohem starší zahraniční literatury. V systému výuky se původní matematické práci přibližují pouze přednášky na vysokých školách. Sledujeme-li cíle a rozsah těchto přednášek, jejich úroveň i odezvu, důvody jejich zavedení atd., nalzáme v nich v jistém přiblížení i společenské poslání, které začínající matematické snažení mělo nebo které mu bylo přikládáno.

¹⁾ Srv. Nový L.: Učebnice praktické geometrie v Čechách ke konci I. pol. 18. stol., Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky III, Praha 1957, str. 153—178; týž: Matematika na všeobecně vzdělávacích školách v II. pol. 18. stol. v Čechách, Matematika ve škole, 1958, str. 486—429.

Většina literatury, dotýkající se vývoje pražské university, uvádí ze skutečného obsahu výuky v nejlepším případě pouze základní data. Tohoto druhu jsou i Tomkovy dějiny pražské university,²⁾ které přinášejí alespoň rysy universitních reforem v 18. století. Konkrétnější údaje nalezneme v literatuře spíše o profesorech matematiky. Základní materiálové práce v tomto směru, totiž Vydrovu *Historia matheseos in Bohemia et Moravia cultae*³⁾ a Pelcloy biografické statě o našich vědcích z této doby,⁴⁾ shrnuje a doplňuje Vetter ve statí *Šest století matematického a astronomického učení na universitě v Praze*.⁵⁾ Ovšem ani zde není zachycena a zhodnocena náplň učitelského působení matematiků na pražské universitě, nýbrž pouze data o jejich životě a učitelské činnosti.

Archivní materiál je uložen jednak v universitním archivu, jednak v různých fondech Státního ústředního archivu.⁶⁾ Tyto materiály se bohužel zabývají vlastní náplní výuky jen mimochodem a jejich tvrzení o obsahu výuky mají jen normativní charakter. Zachycují však požadavky, jimž měla výuka odpovídat. Přesněji a obsáhleji nás o matematických přednáškách zpravují texty, které přednášející pro své lekce vydali, zkušební otázky v druhé polovině 18. století pravidelně tištěné, popřípadě i seznamy přednášek. Z těchto pramenů můžeme úroveň přednášek však jen interpolovat.

Světová literatura z dějin vysokého školství je sice velmi rozsáhlá, ale dokumentuje a hodnotí náplň odborných přednášek jen zcela výjimečně. Proto bude nejspolehlivější omezit se ve srovnání úrovně pražské university s jinými universitami pouze na srovnání s učebnicemi používanými v universitní výuce v zahraničí; toto srovnání se musí omezit jen na náznaky.

3. MATEMATICKÉ ZNALOSTI POSLUCHAČŮ PŘED VSTUPEM NA UNIVERSITU

Před vstupem na filosofickou fakultu, která byla přípravou pro další universitní studium, měli v 18. století studenti absolvovat tehdejší gymnasium. Hlavním úkolem těchto škol však bylo naučit především latině, která byla

²⁾ Tomek W. W.: *Geschichte der Prager Universität*, Prag 1849, str. 377.

³⁾ Vydra St.: *Historia matheseos in Bohemia et Moravia cultae*, Pragae 1778, str. 100.

⁴⁾ Pelzel Fr. M.: *Abbildungen böhmischen und mährischen Gelehrten und Künstler*, sv. I—IV, Prag 1773—1782; též: *Böhmische, mährische und schlesische Gelehrte u. Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten*, Prag 1786.

⁵⁾ Vetter Q.: *Šest století matematického a astronomického učení na Universitě Karlově v Praze*, Věstník KČSN, Třída matematickopřirodovědecká, roč. 1952, stať XIV.

⁶⁾ Universitní archiv cituji nadále zkratkou UA s příslušnými signaturami. V Státním ústředním archivu jde především o fond Ex-Jesuitica, jenž cituji pod značkou SUA EJ, nebo Jesuitica, která označují SUA J, a různé části Českého gubernia, zejména Universitäts-Acten, která zkracuji SUA ČG UA.

s malou přestávkou ke konci století vyučovací řečí na universitě. Pro svoje zaměření byla gymnasia nazývána též „latinské školy“. Jejich úroveň i rozsah přednášené látky byly velmi různé. Přírodní vědy a základní znalosti matematické nebyly na gymnasiích přednášeny v první polovině 18. století pravidelně. Teprve ke konci čtyřicátých let, když zesilovaly snahy rakouské vlády o reformu výuky, byly na gymnasiích zaváděny též hodiny aritmetiky.⁷⁾ Avšak až do začátku šedesátých let můžeme sledovat stížnosti na nedostatečnou matematickou přípravu posluchačů pražské university.

Rozsah výuky aritmetiky na gymnasiích byl na počátku druhé poloviny 18. století velmi různý. Aritmetika byla běžně pokládána za vedlejší předmět;⁸⁾ často postačovalo, když se vyučovala alespoň v posledních dvou třídách.⁹⁾ Protože požadavky vlády na celkové zvýšení úrovně výuky na gymnasiích byly realizovány jen zdůluhavě, byl zaveden r. 1752 státní dozor nad všemi latinskými školami a pod vyhrůžkami se požadovalo, aby se věnovalo více pozornosti i matematice.¹⁰⁾ Proto jesuité české provincie, kteří ovládali značnou část těchto škol, vytvořili vlastní učební plán pro svá gymnasia, který měl vyhovět požadavkům vlády a měl být zaveden již ve školním roce 1752—53.¹¹⁾ Tento program stanovil, že v šesti třídách jezuitských gymnasií bude vykládána v podstatě celá tehdejší aritmetika. V první třídě se mělo přednášet o počítání obecně a o první aritmetické operaci, tj. o numeraci, v druhé se probíralo sčítání a odčítání celých čísel, v třetí pak násobení celých čísel a ve čtvrté dělení. V páté třídě se přešlo k výkladu zlomků a šestá byla věnována základu celé tehdejší praktické aritmetiky, totiž výkladu početných postupů nazývaných *Regula de Tri* a *Regula Societatis*.¹²⁾ Tyto osnovy se pak v následujících letech staly závaznými pro všechna gymnasia,¹³⁾ ale ještě po r. 1760 přicházeli na pražskou universitu zvláště z venkovských gymnasií posluchači, kteří neznali ani základy aritmetiky.¹⁴⁾

⁷⁾ Srv. např. SUA J CXXV 1a/29; 1b/73. Zde se tvrdí, že jesuité na svých školách již od r. 1747 přednášejí i aritmetiku.

⁸⁾ UA A 32/I.

⁹⁾ UA A 32/III; srv. též Wotke: *Oesterreichische Gymnasium im Zeitalter Maria Theresia*, Bd. I, str. 7nn.

¹⁰⁾ Přesně řečeno nad všemi školami více než čtyřtřídními, neboť tehdy existovaly i dvoutrídní latinské školy, jež byly později zrušeny. Dozor nad školami měl vykonávat ředitel filosofických studií, jímž byl v Praze jmenován Josef Stepling.

¹¹⁾ *Libri et materiae, quae in Scholis Humanioribus Omnium Gymnasiorum Societatis Jesu per Provinciam Bohemiae tradentur, et explanabuntur a Mense Novembris 1752, currentis in autumnum anni 1753*. Srv. SUA ČG UA C II/4.

¹²⁾ Jesuité ovšem současně tvrdili, že některá gymnasia rozsahem výuky zmíněnou látku podstatně překračují. Srv. SUA J CXXV/8.

¹³⁾ Wotke: l. c. XXVI.

¹⁴⁾ SUA ČG UA B, *Commissio in materia studiorum habita Pragae die 9 decembris 1760*; též SUA ČG UA B/70. Ovšem na některých gymnasiích byl asi rozsah výuky aritmetiky nepatrně překročen; srv. SUA ČG UA B ze dne 20. 1. 1761, dále Herr: *Zur Geschichte des Egerer Gymnasium*, in: *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 1936, str. 147.

Pro výuku aritmetiky na gymnasiích nebyly žádné tištěné učebnice. Teprve ke konci padesátých let napsal Josef Stepling dvě „aritmetické tabulky“¹⁵⁾ které heslovitě probíraly tehdejší aritmetiku a ke každému pravidlu uváděly několik příkladů. Výklad byl dogmatický, tj. bez důkazů či objasnění. Tabulky mohly spíše sloužit jako pomůcka pro učitele, kteří neměli v té době žádnou speciální odbornou přípravu (v nejlepším případě absolvovali filosofickou fakultu), než jako text pro žáky. Tabulky se používaly nejprve na pražských gymnasiích a později byly zavedeny všeobecně.¹⁶⁾

V šedesátých letech se stále stupňoval tlak, vyžadující výuku aritmetiky na gymnasiích alespoň v rozsahu uvedeném v jesuitských osnovách;¹⁷⁾ o skutečném zvýšení úrovně nemáme přímých zpráv, pouze stížnosti na nedostatečnou připravenost posluchačů na universitě postupně ustávají. Současně se v této době rozvinul boj o další orientaci gymnasiálního studia. Proti dosavadnímu převážně humanitnímu zaměření byl zdůrazňován požadavek, aby i gymnasia připravovala studenty pro práci v manufakturách, v obchodě nebo v úřadě. Zvítězil humanitní směr, jenž ponechal hlavní důraz na výuce latiny.¹⁸⁾ Přesto se však v sedmdesátých letech poněkud rozšířily matematické znalosti absolventů gymnasií. Bylo to především zásluhou tehdy vybudovaného systému elementárního školství, podle něhož předpokladem pro vstup na gymnasium bylo absolvování tří tříd hlavní školy. Již na této škole se žáci naučili aritmetice v rozsahu, jak jej předpisovaly osnovy gymnasií z poloviny století. Proto se od konce sedmdesátých let v prvních třech třídách gymnasia jen opakují znalosti z učebnic aritmetiky pro hlavní školy, ve čtvrté třídě se tatáž látka vykládala latinsky a v poslední, páté třídě (šestá byla zrušena) se zimní semestr věnoval latinskému výkladu základů praktické geometrie a letní semestr základům algebry.¹⁹⁾

Podle této osnovy byla sepsána gymnasiální učebnice matematiky *Elementa arithmeticae, geometriae et algebrae*.²⁰⁾ V dogmatickém způsobu výkladu aritmetiky se klade značný důraz na uplatnění praktických aritmetických pra-

¹⁵⁾ O těchto tabulkách blíže J. Racek: *Josephus Stepling*, diss. Praha. Tabulky se též zachovaly jako přívazek ke knize *Tabulae mathematicae* od St. Schmidta v exempláři v knihovně Kabinetu pro dějiny přírodních věd University Karlovy, sign. Va 53. Tato Steplingova „učebnice“ má skutečně charakter tabulek, neboť na dvou listech papíru vždy v pěti sloupcích jsou probrány v heslech aritmetické operace s celými čísly a se zlomky včetně základních praktických aritmetických pravidel.

¹⁶⁾ SUA ČG UA B 1.

¹⁷⁾ SUA EJ M 1; M 1/3/II.

¹⁸⁾ O těchto snahách srv. Wotke: l. c.; u nás se též objevily tyto různé tendence, jak o tom svědčí návrh UA A 32/I 93 nn; dále SUA ČG UA II/15, 19.

¹⁹⁾ Wotke: l. c. 334nn.

²⁰⁾ Cituji podle druhého vydání z r. 1782, Vindobonae, str. 160. Kniha má tři části: *Elementa arithmeticae*, str. 1—80; *Elementa geometriae*, str. 81—120; *Elementa algebrae*, str. 121—160.

videl a na počítání s pojmenovanými čísly (tj. s tehdejšími měrami a vahami). Jedině takovým zaměřením se rozsah látky této části knihy liší od Steplingových aritmetických tabulek. Geometrický výklad je skutečně elementární a určený pro začátečníky. Zde nalezneme především názorné vysvětlení některých geometrických pojmů (přímka, křivka, úhel atd.), návody, jak pracovat s pravítkem a kružítkem a jak řešit jednoduché příklady (rozdělit přímku na dva stejné díly, vztyčit a spustit kolmici atd.). Výklad, jenž není doplnován důkazy, končí praktickými výpočty obsahů a obvodů a měřením v terénu. Stejný charakter má i algebraická část, jež má naučit operacím s nejjednoduššími algebraickými výrazy. Závěrem se zde objevuje i výklad o mocninách a krátká partie o řešení lineárních a některých speciálních kvadratických rovnic. Geometrická a algebraická část knihy sloužila na gymnasiích pouze jako úvod do dalšího studia. Celá učebnice pak představuje látku, kterou vyžadovaly osnovy i na konci století, a nemáme žádných údajů, že by se matematika vyučovala na některých gymnasiích ve větším rozsahu.

Za této situace se zdá, že matematické znalosti studentů před vstupem na universitu byly celou druhou polovinu 18. století velmi nepatrné. Humanitního zaměření přípravy se reformy podstatně nedotkly. Na universitě nebylo možno na začátku období předpokládat u posluchače ani základní aritmetické poznatky, a teprve později se stav poněkud zlepšil. V sedmdesátých letech studenti již na gymnasiích zvládli asi praktickou aritmetiku a seznámili se s elementárními geometrickými a algebraickými pojmy.

4. MATEMATIKA VE FILOSOFICKÉM KURSU

V universitní výuce měla filosofická fakulta výjimečné postavení. Jejím hlavním úkolem bylo připravovat v dvou nebo tříletém filosofickém kursu budoucí posluchače ostatních fakult, tj. fakulty právnické a lékařské. Také reformy universitního studia, jež probíhaly od konce čtyřicátých let, se na filosofické fakultě týkaly především základního kursu. Souhrnně směřovaly k tomu, aby universita vzdělávala pracovníky, kteří by se mohli vhodně začlenit např. jako státní úředníci či vedoucí pracovníci v manufakturách do tehdejších hospodářských změn. Proto rakouská vláda v průběhu reform neustále zdůrazňovala praktické zřetele, kladla důraz na to, aby se vyučovalo matematice i fyzice a odmítaly neplodné spekulace.²¹⁾

Matematika se na pražské filosofické fakultě pravidelně přednášela již v první polovině 18. století. Zatímco celá přírodověda byla redukována pouze na výklady Aristotelových spisů, přednášené jesuity, kteří se na jednotlivých

²¹⁾ Srv. např. SUA ČG UA H 776, *Rescripta de A. 1747 in puncto des Studii der Praeger Universität*, 16. 10. 1747, bod. 7.

stolicích filosofické fakulty bez přestání střídali, měla matematika podstatně jiné postavení. Především ji přednášeli většinou matematici-odborníci, z nichž se někteří sami snažili o původní matematické práce.²²⁾ Matematické požadavky se objevily čas od času i jako otázky při zkouškách pro získání hodnosti bakaláře.²³⁾ Nemáme však dokladu pro to, že by se matematické znalosti — jakkoli elementární — pravidelně požadovaly od všech absolventů filosofické fakulty. Teprve ke konci čtyřicátých let, tj. již na začátku universitních reforem, se výslovně žádalo, aby v dvouletém filosofickém kursu byly profesoru matematiky vyhrazeny zvláštní hodiny.²⁴⁾ V tuto dobu byl profesorem matematiky²⁵⁾ v Praze Joannes Jünglingk, který látku svých přednášek shrnul r. 1747 v knížce *Fundamenta mathematicae ex arithmetica, geometria elementari varie applicata, ac trigonometria plana cum annexis thesibus ex horographia*. Kniha má celkem čtyři části. V první se vedle výkladu aritmetických operací s celými čísly a se zlomky nachází krátký výklad praktických aritmetických pravidel (3. str.) a kapitola o odmocňování.

Stručný výklad této části je opět dogmatický a předpokládá asi podrobnější probrání na přednáškách. Druhá, poněkud obsáhlejší část (35 str.) je věnována elementární geometrii. Podává málo změněný souhrn vět první knihy Eukleidových Základů včetně všech definic a axiomů.²⁶⁾ První kniha Eukleido-va je doplněna jen několika větami o kružnici a o vepsaných mnohoúhelnících. Třetí část se zabývá rovinnou trigonometrií (15 str.) pojatou výhradně jako návody na „řešení trojúhelníků“. Ve výpočtech se běžně používá i logaritmů.

²²⁾ Delší dobu působil na pražské universitě např. Ignatzius Mühlwenzl, jenž již v r. 1736 vydal v Praze jako učební text pro své přednášky knížky *Fundamenta mathematica*, str. 80.

²³⁾ Tak např. v oznámení bakalářské zkoušky z června 1740 jsou uvedeny i problémy tohoto typu: *Mathematicum: An in horologio quod stylo, et umbra caret, per motum pupillae hora cotnoscí possit?* Srv. UA B 65/XII.

²⁴⁾ SUA ČG UA H 776.

²⁵⁾ Posloupnost profesorů tzv. elementární matematiky, tj. učících ve filosofickém kursu, byla tato:

1727—1742	Ig. Mühlwenzl
1743	Fr. Holtzer
1744	Ig. Stoltz
1745	J. Kissling
1746—1750	J. Jünglingk
1751—1754	J. Heinisch
1755—1760	St. Schmidt
1761	J. Körber
1762—1766	J. Bergmann
1767—1773	Fr. Zeno
1774—1805	St. Vydra

Pro údaje do r. 1776 srv. UA M 4.

²⁶⁾ I v definicích jsou nepodstatné změny, zejména uvádívá pozdější definice Eukleidových komentátorů.

Podstatný díl knihy zaujímá část čtvrtá (105 str.), nazvaná *Additamentum ad partem secundum*. V ní probírá autor jednotlivé paragrafy eukleidovského výkladu postupně za sebou, podotýká, co k těmto paragrafům dodávají různé autority jako Proclus, Tacquet atd. a zdůrazňuje běžné praktické použití některých vět při měření v terénu a jiných praktických problémech, jako např. „solis altitudinem ex umbra gnomonis venari“. Knížka Jünglingkova není jistě původní, nýbrž je výsledkem tradičního studia matematiky v jezuitských kolejiích. Nese všechny rysy této matematiky, thematicky omezené na studium starověkých autorit nebo jejich komentátorů a zcela odtržené od znalostí, jež z matematiky potřebovala tehdejší fyzika.²⁷⁾ Je však současně možné, že Jünglingk přednášel látku ve větším rozsahu než kniha obsahovala. Svědčí o tom v r. 1748 uveřejněné zkušební otázky pro absolventa druhého ročníku filosofického kursu. Zde vedle řešení praktických problémů zeměměřičství a vedle rovinné trigonometrie požadoval Jünglingk znalosti elementární geometrie v rozsahu, zahrnujícím většinu vět prvních šesti knih Eukleidových, které měly být též dokazovány.²⁸⁾

Zaměření a rozsah matematických přednášek se začíná pozvolna měnit až počátkem padesátých let; od této doby máme též přesnější obraz o výuce matematiky na pražské filosofické fakultě. Již r. 1752 byl totiž předpisem, závazným pro všechny rakouské university, zpřesněn průběh povinného filosofického kursu. Podle tohoto nařízení se přednášela „filosofie“ ve dvou ročnících čtyři hodiny denně. V prvním ročníku po tříměsíčních úvodních lekcích se měla začít v únoru přednášet matematika každý den dvě hodiny a do září měly proběhnout zkoušky z přednášené látky. Bylo-li v prvním roce těžiště v matematickém výkladu, byla v druhém roce přednášena hlavně fyzika. Tento předpis též zakazuje přednášení „podle autorit“, zdůrazňuje experimentální fyziku, zakazuje diktování látky a doporučuje přednášet podle tištěných, pokud možno vlastních textů.²⁹⁾ Tento předpis, který byl závazný i pro všechna řádová filosofická studia,³⁰⁾ je doplňován upozorněním, že takto pojatý kurs filosofie je bezpodmínečným předpokladem pro studium na ostatních fakultách a že jeho obsah je velmi potřebný pro každého absolventa university, nevyjímaje právníky.³¹⁾ Je dosti přirozené, že námitky jesuitů proti těmto nařízením se matematiky nedotýkají. Nesouhlasí snad jen s umístěním matematiky v prvním ročníku studia, neboť doposud v tomto roce přednášeli pouze filosofii. Hodiny matematiky, které museli podle nařízení z r. 1747 určit v povinném kursu filosofických studií, zařadili až do druhého ročníku; zájem posluchačů vedl

²⁷⁾ O charakteru této matematiky srv. Dějiny exaktních věd v českých zemích, hl. 2, kap. 2.

²⁸⁾ *Propositiones ex universa philosophia*, Pragae 1748.

²⁹⁾ SUA ČG UA A.

³⁰⁾ SUA ČG UA C I, No 5; ČG UA A 196.

³¹⁾ SUA ČG UA C I, No 8; ČG UA A 206.

prý k tomu, že někdy byla matematika přednášena i mimo povinné školní hodiny.³²⁾ Tyto námitky byly odrazem toho, že jesuité chápali úlohu matematiky jako dovršení přípravy ve filosofickém kursu. Přesto se však jesuité i v této otázce podřizují. Ve vyhlášce o přednáškách na filosofické fakultě pro rok 1752—53 oznámili, že se matematika bude přednášet (počínaje únorem) v prvním ročníku dvě hodiny denně. Pro posluchače druhého ročníku, kteří ještě matematiku neslyšeli, zřídili současně náhradní kurs, a pro ty, kteří mají hlubší zájem o matematiku, zvláštní soukromé kolegium.³³⁾ Vyhláška rozšiřuje též rozsah přednášené látky a tvrdí, že vedle aritmetiky bude přednášena algebra (*calculus literalis*), geometrie, obojí trigonometrie a obojí architektura (tj. civilní a vojenská).

Je zřejmé, že ve vyžadovaném programu studia byly matematické přednášky začleněny do promyšleného celku, prakticky zaměřeného a umožňujícího zvládnout i tehdejší praktické aplikace. Je zde též vyjádřeno přesvědčení, že matematicko-fyzikální vědy jsou základem pro široký okruh praktické činnosti a jako takové musí být na universitě přednášeny.

K uskutečnění reformy z r. 1752 byla vytvořena funkce ředitele filosofických studií, kterou vykonával na filosofické fakultě v Praze Josef Stepling.³⁴⁾ Jak zasáhl do přednášení matematiky, se v této době nedá přesně zjistit. Na začátku jeho činnosti vznikly však instrukce pro vyučování matematice,³⁵⁾ psané čistě v duchu nařízení z r. 1752. Určily, aby posluchači prvního ročníku v červnu skládali zkoušky z algebry a geometrie, v září pak z ostatních částí matematiky. Zkoušky organisoval profesor matematiky, přestože se zkoušelo více předmětů (vedle matematiky i filosofie a etika atd.). Současně bylo doporučováno, aby byl vytištěn obsah zkoušek spolu s jmény zkoušených. Na základě těchto instrukcí začaly v padesátých letech vycházet — původně sporadicky, v pozdějších dobách dosti pravidelně — zkušební požadavky, které jsou vedle učebnic nejdůležitějším pramenem pro poznání skutečného obsahu matematické výuky.

Již v r. 1754 vydal tehdejší profesor matematiky Stephan Schmidt stručný výtah zkušebních požadavků.³⁶⁾ Skládá se ze dvou částí, z nichž první obsahuje aritmetiku a algebru, druhá pak elementární geometrii. Začíná tedy v této době universitní výklad ještě základními aritmetickými znalostmi, jako jsou sčítání, odčítání, násobení a dělení celých čísel a zlomků. Jako zvláštní příklad se mohlo u zkoušky vyskytnout též počítání se zlomky, jejich převedení na společného jmenovatele apod. Obvyklá pravidla tehdejší praktické aritmetiky, jako byla *Regula de Tri*, *Societatis*, *Alligationis* atd., tvoří ještě zvláštní

³²⁾ SUA ČG UA C II, No 3.

³³⁾ SUA ČG UA C II, No 4.

³⁴⁾ O době, kdy přesně nastoupil Racek; l. c. str. 45nn.

³⁵⁾ *Instructio pro studio mathematico*, UA A 32/I; SUA ČG UA C I, No 14.

³⁶⁾ Stephan Schmidt: *Ex prolectionum mathematicarum*, Pragae 1754.

odstavec universitních požadavků. Po návodech, jak vypočítat druhou a třetí odmocninu, následuje vlastní algebra, která pro Schmidta není pouhým „*calculus literalis*“, nýbrž metodou ukazující, jak je možno řešit problémy rovnicemi. V této partii dochází Schmidt až ke kvadratickým rovnicím, které řeší obvyklou metodou doplňování na čtverec. Svými příklady je tato první partie zaměřena dosti prakticky. Praktičnost zde ovšem souvisí s nízkou úrovní matematických požadavků. Jiný charakter má rozsáhlejší geometrická část, která obsahuje výběr vět z Eukleidových Základů a něco málo z Archimeda. Po nutných definicích zahrnovaly Schmidtovy požadavky většinu vět z první knihy (34 ze 48) a z třetí knihy (23 z 37). Ze čtvrté knihy vybírá konstrukce pravidelných mnohoúhelníků, páté knihy si vůbec nevšímá. Podobný jako v prvních knihách je výběr z knihy šesté, která jedná o upotřebení úměrnosti veličin v geometrii. V partii věnované výpočtu plochy kruhu opouští Schmidt Eukleidův výklad a vrací se k němu částečně až v odstavcích, navazujících na 11. a 12. knihu. Poslední partie obsahuje aplikace těchto výsledků.

V roce 1757 vydal též autor obsáhlejší matematickou knihu jako učební text pro své posluchače. Nazval ji *Tabulae mathematicae*.³⁷⁾ Ani tato kniha neobsahuje souvislý výklad pro čtenáře, nýbrž heslovité doplňky srozumitelné plně až po vyslechnutí přednášek. Skládá se ze tří celků, z nichž první obsahuje aritmetiku a algebru, druhý elementární geometrii, trigonometrii, základy analytické geometrie a měřičství, třetí civilní a vojenskou architekturu. Zahrnuje tedy celou látku z matematiky, jak ji vyžadovaly tehdejší instrukce, pouze sférická trigonometrie je nahrazena základy analytické geometrie. I když tato látka vytvářela vlastně polovinu celého filosofického studia v prvním ročníku, přesto ji mohli studenti bez základních znalostí těžko zvládnout.

Knihy přímo začíná výkladem toho, co se tehdy nazývalo „*arithmetica speciosa*“; tímto termínem se mýlil výklad o počítání s kvantitami označovanými písmeny. Charakteristické je, že obecný výklad se v první kapitole knihy týká pouze sčítání, odčítání, násobení a dělení. Zde nenalezneme jediného pravidla nebo příkladu, zaměřeného ke skutečnému numerickému výpočtu. Avšak po stejně obecném výkladu druhých a třetích mocnin a odmocnin ulpívá následující odstavec již na numerickém postupu a konkrétních příkladech. První kapitola knihy však obsahuje též vysvětlení základních pojmů, definici matematiky, kvantity, axiomu atd. Teprve v druhé kapitole následuje na pouhých 32 stranách další aritmetický výklad. Ani zde není obecnost výkladu opuštěna. Tak např. v celé partii o úměrách je vždy nejprve vyjádřena věta s pomocí písmene jako obecného symbolu kvantity a pak teprve je uveden numerický příklad. Praktická aritmetická pravidla jsou shrnuta velmi krátce do několika vět. Tak třeba o pravidlu *Regula de Tri* se jenom říká, že je to

³⁷⁾ St. Schmidt: *Tabulae mathematicae matheseos purae, et architecturae utriusque principia complectens, in usum auditorum conscriptae*, Pragae 1757, str. 48 + 112 + 64.

způsob, jak ze tří čísel nalézt čtvrté, k nim „geometricky“ úměrné, a že se tento problém řeší jako zvláštní případ jedné věty obecného výkladu o úměrách. Postup pak je doplněn jednoduchým slovním příkladem, řešeným na základě tohoto pravidla.

Je velmi pravděpodobné, že Schmidt skutečně ve svých přednáškách takto postupoval. Svědčí o tom these vydané ke zkouškám r. 1759, podle nichž se aritmetická pravidla i při zkoušce přecházela velmi běžně a důraz se kladl na obecný, abstraktní výklad.³⁸⁾

Do aritmetiky zařadil Schmidt též partii o desetinných zlomcích, výklad o řešení rovnic a kombinatoriku. Neobvyklé je zařazení této poslední části, která je ve výtahu převzata ze Schottova matematického kursu. Výsledkem celé kombinatoriky však zde jsou jen příklady typů: Kolikátá permutace alfabetského pořádku jsou slova Jesus nebo Amara. V samotné algebře po obecném výkladu je věnováno dosti místa konkrétnímu řešení slovních příkladů, vedoucích na kvadratickou rovnici nebo na kubickou rovnici řešitelnou přímým odmocňováním.

Geometrické části knihy se svým rozsahem podobají jeho geometrickým požadavkům z r. 1754. Opět navazují úzce na Eukleida, čerpají podrobně z jeho 1., 3. a 6. knihy, což doplňuje výkladem stereometrie. Všechny tyto části mají přímé zaměření k praktickému, hlavně zeměměřičskému využití. Proto se zde široce mluví o mírách a měření délek, o výpočtu plochy kruhu, plochy trojúhelníků, čtyřúhelníků atd. Objevuje se zde i výklad použití zeměměřičských nástrojů a rady pro měření v terénu. Rovněž poslední geometrická kapitola se znovu obrací k této problematice a vykládá podrobně postup různých zeměměřičských prací jako je nivelování, měření polí, vyměřování dolů atd. Toto praktické zaměření geometrie, kde již nejsou vůbec zmínky o dříve vyložených Eukleidových větách, je podtrženo celým velkým výkladem architektury, v níž právě měřičské znalosti a kreslení plánů docházejí uplatnění. Tyto praktické části mohl ovšem Schmidt vyložit i bez předcházejících partií, opírajících se bezprostředně o Eukleida. Zdá se, že i zde se ještě uplatňovala stará tradice studia starověkých autorů, živá zejména v jezuitských kruzích.

Během celých šedesátých let zůstal základní matematický kurs v podstatě nezměněn. V té době na pražské universitě působí J. Bergmann a Fr. Zeno. Oba autoři vydali pro své posluchače učebnice, a sice Bergmann r. 1765 pod názvem *Lectiones mathematicae*,³⁹⁾ Zeno r. 1769 pak *Elementa algebrae, geometriae ac trigonometriae*.⁴⁰⁾ Obě knihy jsou si velmi podobné jak svým rozsahem, tak i svým uspořádáním, ba shodují se v mnohém se starší knihou Schmidtovou. Hlubší rozdíl je snad v tom, že jak Bergmann, tak Zeno neza-

³⁸⁾ *Positiones ex universa philosophia...*, Pragae 1759.

³⁹⁾ J. Bergmann: *Lectiones mathematicae, quas in usum auditorum conscripsit...*, Pragae 1765, str. 240.

⁴⁰⁾ Pragae 1769, str. 108 + 140.

hrnují architekturu vůbec do svého kursu. Bergmannova i Zenova kniha se skládá ze dvou částí: první obsahuje „algebru“ neboli „calculus literalis“, druhá geometrii. U obou autorů je algebrou míněna nauka o počítání s veličinami, která v sobě zahrnuje též nauku o řešení rovnic a jejímž speciálním případem je aritmetika. Skutečnému numerickému řešení problémů je věnována minimální pozornost a výklad se zabývá spíše „počítáním s písmeny“ jako symboly kvantity vůbec. Kapitoly o praktických aritmetických pravidlech jsou již zcela vynechány a v obou knihách jsou o nich zmínky jen na příslušných místech ve výkladu o „geometrických“ úměrách. Větší pozornost je však věnována řešení lineárních a kvadratických rovnic a počítání s logaritmy. V těchto partiích je rozšířeno i rozsah problematiky. Oba autoři podrobně vykládají řešení systému lineárních rovnic o několika neznámých a Zeno dokonce píše o rovnicích n -tého stupně. V Bergmannově i Zenonově algebře šlo převážně o řešení slovních úloh, kdežto vlastní řešení rovnic bylo až druhořadé. Proto je zvláštní pozornost věnována vysvětlením, jak sestavit rovnici.

Geometrická část Bergmannovy i Zenovy učebnice představuje zlom vůči dosavadnímu přednášení geometrie. V obou knihách totiž nepřevládá již kvantitativně geometrický výklad nad aritmetickým; současně zde již není ani zmínky o Eukleidovi. Výklad se stává jednodušším a posluchačům srozumitelnějším. Je nesporně pedagogickým kladem, když Bergmann např. věnuje pozornost řešení velkého počtu jednoduchých úloh, jako je rozpuštění dané úsečky nebo daného úhlu, vztyčení kolmice atd., přičemž jednotlivé problémy jsou řešeny různými prostředky, mimo jiné i v terénu. Tento postup, známý již z Wolfova matematického kursu, jistě činí látku přístupnou a názornější a zaměřuje ji přímo k úkolům tehdejších potřeb. Současně ji však oddaluje od matematicky podnětější tematiky.

Zenovým pokračovatelem na pražské katedře elementární matematiky byl Stanislav Vydra, který přednášel až do začátku 19. století. Zpočátku asi používal i Zenovy knihy,⁴¹⁾ která sice nebyla původní, ale představovala dobrý, standardní výklad. Zejména v aritmetické části Vydra zcela následoval svého předchůdce.⁴²⁾ Avšak z geometrie žádal při zkouškách r. 1776 přímo látku Eukleidových Základů, speciálně věty 1., 3., 4., 6., 11. a 12. knihy, a výpočty podle Archimeda. Vrátil se tedy svým pojetím přednášek k výběru tematiky, jak jej již před ním r. 1748 volil i Jünglingk. Současně však nutno uznat, že náročností a theoretickým významem mohla stát Vydrinou vybraná látka výše než praktikismem prostoupené geometrické výklady Zenovy. Ovšem Vydra pojal takto své výklady geometrie v roce, v němž naposledy si

⁴¹⁾ Tuto knihu velmi chválí a hájí před odmítajícími kritikami. Srv. Vydra: *Historia matheseos in Bohemia et Moravia cultae*, str. 87.

⁴²⁾ Soupis Vydrových zkušebních požadavků s hodnocením jeho učitelského působení podal M. Fuka: *Materiály k dílu St. Vydry, Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky III*, Praha 1957, str. 189nn.

mohli přednášející relativně samostatně určit, podle čeho a jakým způsobem budou geometrii a algebru vykládat. R. 1776 bylo totiž nařízeno důsledně používat ve filosofickém kursu učebnic, které byly přijaty na vídeňské universitě.⁴³⁾ Začíná tím období, ve kterém se u nás používaly soustavně zahraniční učebnice. V r. 1776 se stala povinnou učebnicí kniha, která byla nazvaná *Mathesis Wolfiana*⁴⁴⁾ a která byla pro tyto účely pořízeným latinským výtahem z Wolfova matematického kompendia. Wolfova kniha nebyla v sedmdesátých letech již nejnovější; byla napsána před více než šedesáti lety a již kolem poloviny století dosáhla velkého rozšíření.⁴⁵⁾ Wolf ji oprávněně nazval *Elementa universae matheseos*, neboť v ní nacházíme skutečně celou tehdejší matematiku, začínající výkladem numerace a jdoucí přes matematicky zpracovanější části fyziky až k vojenské architektuře. Zmíněný výťah obsahuje Wolfovu aritmetiku a geometrii. Vznikl tak, že z Wolfova textu byly vypuštěny nedůležité vedlejší věty. Co se týče rozsahu látky, obsahuje asi totéž, co vytvářelo podstatu učebnice Bergmannovy a Zenovy. Snad jen výklad je podrobnější a obsahuje znovu kapitoly o „počítání s celými čísly“. Proto se opět objevily ke konci sedmdesátých let mezi Vydrovými zkušebními požadavky aritmetické operace s celými čísly a zlomky atd.

V sedmdesátých letech dochází však k dalšímu rozšíření matematických přednášek ve filosofickém kursu. Především se začala matematika pod názvem „*matheseos mixta*“ číst i v druhém ročníku. Obsahovala vedle analytické geometrie (*geometria curvarum*) a základů diferenciálního počtu hlavně mechaniku (určení těžiště, mechaniku jednoduchých strojů), hydrostatiku, hydrauliku, aerometrii, optiku, perspektivu atd.⁴⁶⁾ Pravděpodobně i tyto oblasti přednášel Vydra podle Wolfova kompendia. Avšak pro tento ročník nebyly osnovy zcela přesné. Proto mohl Vydra v různých letech zkoušet v druhém ročníku filosofických studií různé oblasti matematiky a jejích aplikací. V r. 1778 to byl v první řadě diferenciální a integrální počet, v následujícím roce se soustředil na praktickou geometrii, analytickou geometrii a mechaniku atd. Při zkouškách věnoval také velkou pozornost praktické aritmetice, zejména úrokování. Prvé dva roky filosofického studia tedy poskytovaly v této době široké matematické znalosti, které byly aplikovány na značný okruh otázek. Výuka se zaměřovala

⁴³⁾ SUA EJ M 1.

⁴⁴⁾ *Mathesis Wolfiana in usum juventutis scholasticae per terras haereditarias austriacae domus a suprema studiorum commissione praescripta... Anno MDCCLXXVI complectens Arithmetiam, Geometriam, et Trigonometriam, una cum algebra ad unam quamque harum partium applicata. Vindobonae, str. 497.*

⁴⁵⁾ Tento spis byl původně napsán r. 1710 německy pod názvem *Anfangsgründe allen mathematischen Wissenschaften* a již o tři roky později vychází latinsky pod názvem uvedeným v textu.

⁴⁶⁾ *Srv. Tentamen coram... ex proelationibus matheseos mixtae... 1775 Junio; Augusto; 1778 Julio.*

stále více k praxi a vlastně žádné partie matematiky nejsou vykládány jako obecnější příprava pro další studium.

V r. 1784 proběhly další reformy filosofického studia. Latina byla nahrazena němčinou, povinný kurs filosofie byl rozšířen na tři roky a bylo uskutečněno nové uspořádání „osnov“. Současně se již mohla odrazit ve větší míře lepší příprava studentů před vstupem na universitu. Pro matematiku byl jako povinná učebnice zaveden kurs Kästnerův, který se nazýval *Anfangsgründe der Mathematik*;⁴⁷⁾ byl to jeden z tehdejších nejmodernějších německých matematických kursů vůbec. Není zcela jasné, podle kterých knih tohoto deseti-svazkového kompendia se skutečně v prvních dvou letech filosofického kursu přednášelo. Pravděpodobně se matematická látka (Kästnerův kurs zahrnoval celé tehdejší matematické vědy) opírala o prvé dva svazky. Podle seznamů přednášek byl rozsah matematiky ve filosofickém kursu takový:⁴⁸⁾ V prvním ročníku přednášel podle Kästnerových *Anfangsgründe* prof. Vydra šest hodin z elementární matematiky, v druhém ročníku ve stejném rozsahu podle téže příručky „užitou“ matematiku. V třetím vykládal tři hodiny týdně prof. Herget „praktickou“ matematiku.

Jak svědčí zkušební požadavky, začínal universitní výklady Vydra nadále praktickými aritmetickými pravidly, logaritmováním, odmocňováním a úrokováním a dospíval pravidelně až k základům infinitesimálního počtu. Zda přitom sledoval systematicky výborné Kästnerovo kompendium nebo vykládal např. infinitesimální počet podle svých podprůměrných učebnic,⁴⁹⁾ je nyní obtížné rozhodnout. Víme-li málo o skutečném průběhu povinných přednášek v prvním a druhém ročníku, nevíme o Hergetových přednáškách v třetím vůbec nic. Můžeme se jen domnívat, že se Herget převážně zabýval zeměměřičstvím a stavitelstvím, tedy tím, co mnohem širěji přednášel na inženýrské škole. Tomu napovídá i název přednášky, neboť pod „praktickou“ matematikou se v 18. století rozuměla právě nauka, zahrnující použití elementárních matematických znalostí na řešení problematiky vyskytující se hojně v denním životě.

Vzhledem k nedostatečnosti údajů je těžko rozhodnout, zda se zvýšila úroveň vyučování matematiky reformou z r. 1784. Zatímco reforma z r. 1752 předepisovala vyučování matematiky dvě hodiny denně od února do září, přednášelo se nyní v prvním ročníku šest hodin, v druhém též šest hodin a v třetím tři hodiny denně a školní rok trval od října do konce června. Protože ke konci školního roku byly zkoušky (začínaly již v květnu), lze předpokládat, že doba, věnovaná skutečně výuce, se příliš neprodloužila. Přednášené obory zůstaly v podstatě stejné, přibyla jen Hergetova „praktická matematika“. Nesporně

⁴⁷⁾ Prvé vydání prvního svazku r. 1758.

⁴⁸⁾ *Verzeichniss der ordentlichen und ausserordentlichen Vorlesungen, welche an der Universität zu Prag vom 2. October 1786 bis Ende Junius 1787 gehalten werden, Prag.*

⁴⁹⁾ O těchto učebnicích: L. Nový: *Matematika v Čechách v 2. polovině 18. století*, Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky 5, Praha 1960, str. 79–81.

byl kladen větší důraz na použití matematiky (např. úrokování, kupecké počty, zeměměřičství, mechaniku atd). Je však současně pravda, že na universitu v této době již přicházeli žáci, ovládající základy aritmetiky, algebry a geometrie, takže bylo možno na tyto předpoklady navazovat. Můžeme tedy soudit, že již v osmdesátých letech bylo možno jít při vyučování matematických disciplín více do hloubky; i zavedení Kästnerova kursu tomu napomáhalo. Nemáme však v tomto směru žádných zpráv a podle Vydrových zkušebních požadavků musíme spíše soudit, že v povinném kursu nebylo studium matematiky podstatněji prohlubováno. Kladem však bezpochyby je, že během období podstatně vzrůstá počet posluchačů. V padesátých a šedesátých letech procházelo povinnými matematickými přednáškami na universitě 20 až 40 posluchačů ročně.⁵⁰⁾ Kolem r. 1790 opouštělo již filosofickou fakultu ročně kolem 100 absolventů.

5. PŘEDNÁŠKY Z VYŠŠÍ MATEMATIKY

O obsahu i úrovni přednášek z vyšší matematiky, které nebyly součástí povinného filosofického kursu, máme údaje značně útržkovité. Především některé náznaky potvrzují domněnku, že také v první polovině 18. století a v padesátých letech byly na pražské filosofické fakultě pro úzký okruh zájemců čteny náročnější matematické lekce.⁵¹⁾ Nevíme však o nich, stejně jako o učitelském působení J. Steplinga,⁵²⁾ nic určitějšího. Teprve na začátku šedesátých let je na pražské universitě zřízena stolice vyšší matematiky. Jejím prvním držitelem se však stal na krátkou dobu jezuita J. Bergmann,⁵³⁾ který sám v matematice vůbec nepracoval. Situace se zlepšila, když se v r. 1763 asi vlivem Steplingovým ujal vyšší matematiky J. Tesánek. O jeho učitelských povinnostech nebo přednáškách ze šedesátých let se nám neuchovaly žádné bližší údaje. Jedinými hodnověrnými doklady o vlastním obsahu jeho přednášek zůstávají otázky ke zkouškám, které však Tesánek vydával dosti sporadicky.⁵⁴⁾ Z jiných

⁵⁰⁾ SUA ČG UA A XXVII.

⁵¹⁾ SUA ČG UA C II, No 3, 4.

⁵²⁾ V r. 1761 se stal Stepling ředitelem pouze matematicko-fyzikální části filosofických studií a mohl se tedy těmto oborům více věnovat. Srv. SUA ČG UA B I, 13nn.

⁵³⁾ Byla zřízena r. 1761 a Bergmann ji formálně držel dva roky. Srv. UA M 4. O jeho činnosti nevíme vůbec nic.

⁵⁴⁾ V r. 1767 udává Tesánek jako předmět zkoušky tuto látku. Tesánek: Newtoni Libri I. Principiorum. Sectio IV, Pragae, 1767:

Calculus Radicalium

Sectiones Conicae a Cl. Viro D. de la Caille pertractatae

Methodus inversa tangentium

Motus penduli simplicis in Cycloide

Lex virium, quibus ad focum tendentibus Sectiones Conicae describuntur.

Pro následující rok vypisuje tyto požadavky: Tesánek; Expositio legum motus, Pragae

pramenů se dá soudit, že Tesánek byl široce obeznámen s tehdejší i nejnovější matematickou a mechanickou literaturou;⁵⁵⁾ pravděpodobně vlivem Steplingovým se jeho snahy úzce přimkly k hlubokému studiu Newtonova díla, které také zakončil kromě řady různých původních prací v letech 1780—85 vydáním prvních dvou knih Principií v Praze. Zápornou stránkou jeho úsilí byla asi nechuť k experimentální práci, jež se možná odrazila v thematicce jeho fyzikálních článků. Pro potřeby svých přednášek vydal Tesánek z matematiky speciální výklad analytické geometrie, zaměřený na studium jistých křivek, a výklad integrálního počtu, omezující se na integrování některých typů racionálních funkcí.⁵⁶⁾ V obou pracích nepřináší nic nového. Podobně didaktickými zřeteli je veden i při vydávání kapitol z první knihy Newtonových Principií v šedesátých letech; zde klade důraz na porozumění syntetickým geometrickým důkazům Newtonovým, které pro srozumitelnost často nahrazuje důkazy analytickými.

Z těchto údajů se dá již poněkud odvodit zaměření Tesánkových přednášek na začátku jeho učitelského působení. Jeho výklady byly asi na úrovni vědy 18. století a byly zaměřeny především k theoretickým otázkám mechaniky, jak je vytyčil již Newton. Značnou pozornost věnoval Tesánek matematice jako nástroji k řešení těchto otázek. V této souvislosti kladl důraz na analytickou geometrii a na diferenciální a integrální počet, tedy na disciplíny, jež především potřeboval pro studium zákonů pohybu. Rozpracovávání matematických prostředků tehdy budované analytické mechaniky bylo progresivním směrem v matematice 18. století. Pokud Tesánek zaměřil přednášky k této

1768, Strahovská knihovna EH III 27:

Calculus radicalium, cum methodis extrahendi altiores radices

Series infinitae

Sectiones Conicae

Calculus differentialis

Motus in Cycloide.

Týž rok uvádí exemplář téže knihy v Kabinetu pro dějiny přírodních věd University Karlovy, sign. Va 412:

Logarithmi

Aequationes superiorum graduum

Sectiones Conicae

Calculus integralis

Motus Projectorum.

Konečně v r. 1769 ohlašuje tyto požadavky Tesánek: Miscellanea mathematica:

Calculus radicalium

Aequationes superiorum graduum

Calculus differentialis et integralis

Parabola, et Ellipsis cum applicatione ad legum virium, ad focum tendentium, et inaequalitates motus Planetarum et Cometarum.

⁵⁵⁾ Srv. L. Nový: Matematika v Čechách v 2. polovině 18. století, str. 37—8.

⁵⁶⁾ Tesánek: Pertractatio quorundam modorum quaestiones geometricas resolvendi, Pragae 1770; týž: Pertractatio elementorum calculi integralis, Pragae, 1771.

thematicke, mohly z nich vyplynout i podněty pro vlastní matematickou práci. Ovšem jeho přednášek se zúčastňoval malý počet posluchačů, z nichž však někteří získali zde dosti široké matematické a mechanické vzdělání.

Přesnějších údajů o úrovni Tesánkových přednášek nemáme. Je však pravděpodobné, že kurs, který Tesánek z matematiky a mechaniky vytvořil na začátku svého učitelského působení, přednášel bez podstatných změn i v osmdesátých letech. Tak např. pro zkoušku v r. 1778 měl Tesánek tytéž požadavky, jako ohlašoval již v polovině šedesátých let.⁵⁷⁾ Později pak v seznamech přednášek oznamoval, že se hodlá zabývat „vyšší geometrií a algebrou“ a že předlohou mu jsou částečně vlastní pojednání, částečně práce de la Cailleovy, Reyneauovy a Agnesiové.⁵⁸⁾ Vyšší geometrií se tehdy rozumělo rozpracování geometrických problémů „analytickými“ prostředky, tj. algebrou a infinitesimálním počtem. Tyto předměty současně vytvářejí látku učebnic zmíněných tří autorů. Tesánek měl totiž pravděpodobně na mysli knihu de la Cailleovu *Leçons élémentaires de mathématiques* (Paris 1750), která vyšla v šedesátých letech ve Vídni a v Praze latinsky a podle které přednášel již v šedesátých letech. M. G. Agnesi napsala ve své době proslulé a dosti rozšířené dílo *Instituzioni analitiche ad uso della gioventà italiana* (Bologna 1748, sv. 2), bohaté zejména množstvím geometrických příkladů a příkladů z diferenciálního a integrálního počtu. Reyneauova kniha *Analyse démontrée, ou la methode de resoudre les problemes des mathématiques* (Venis 1739) obsahuje především podrobně algebru s numerickým řešením různých typů rovnic (i třetího a čtvrtého stupně) a infinitesimální počet. Všechny tyto učebnice nepatřily v osmdesátých letech mezi nejnovější. V době svého vydání představovaly bezesporu dobré universitní učebnice, byly však rychle předstihány soustavnými a v mnohém originálními díly Eulerovými nebo v integrálním počtu i Bougainvillovými.⁵⁹⁾ Řešení otázky, proč Tesánek uplival na poněkud zastaralých učebnicích, když znal, jak vyplývá i z citované literatury v jeho komentářích k pražskému vydání

⁵⁷⁾ V knížce *Pertractatio quorundam modorum quaestiones geometricas resolvendi* má Tesánek tyto zkušební požadavky:

Series infinitae
Aequationes superiorum graduum
Proprietates Ellipseos et Parabolae
Calculus differentialis et integralis.

V podstatě tytéž požadavky ohlašuje i ve spisku *Beantwortung der in der allgemeinen deutschen Bibliothek enthaltenen Beurtheilung seiner Methoden die Theiler der Zahlen zu finden*, Prag 1778, str. 26.

⁵⁸⁾ V osmdesátých letech do seznamu přednášek přímo píše: *Die höhere Geometrie und Algebra theils nach eigenen Aufsätzen, theils auszugsweise nach de la Caille, Reyneau, Agnesi, und die Astronomie nach de la Caille, Montags, Dienstags, Mittwochs, Freytags und Samstags von 10—11 Uhr, von Hrn. Prof. Tessanek.*

⁵⁹⁾ *Bougainville: Calculus integralis, expositus opere bipartio, Vindobonae 1764, str. 322 + 240.*

2. dílu Newtonových *Principií*, současné matematické výsledky, je velmi obtížné. Je možné, že se přitom řídil jen pedagogickými důvody.

Úkol přednášek z vyšší matematiky nebyl v rámci celouniversitní výuky pravděpodobně zcela jasný. Svědčí o tom i jednání z r. 1773, kdy dokonce hrozilo nebezpečí, že Tesánek bude zbaven místa, protože byl jesuita, a že profesura vyšší matematiky bude zrušena.⁶⁰⁾ Za této situace se studijní komise ptala na mínění ředitele matematicko-fyzikálních studií J. Steplinga a ten odpověděl, že vyšší matematika na universitě není nijak zvlášť důležitá a že se nic nestane, nebude-li pro ni zvláštní profesor. Přitom se Stepling dovolává toho, že podle výnosu z r. 1752 musí posluchač studovat základy matematiky proto, aby byl připraven na přednášky z fyziky. Stačila by tedy pouze stolice elementární matematiky. Jako jinou eventualitu Stepling navrhoval, aby tuto jedinou profesuru převzal St. Vydra. Tesánek je sice zkušenějším a jistě zasloužilejším profesorem, je však nemocen, a Vydra se bude moci věnovat výuce mnohem intenzivněji. Na Steplingově přípisě zaráží, jak snadno se vzdal a nesnažil se bojovat za udržení přednášek z vyšší matematiky na universitě. Při jednání ve studijní komisi se však naopak objevil názor, že by Tesánek ještě mohl vychovat na universitě několik posluchačů, a navrhovalo se, aby se až do nějakého nového uspořádání stolice vyšší matematiky zachovala. Celé jednání skončilo tím, že dekretem z 23. 4. 1774 byl Tesánek potvrzen jako profesor vyšší matematiky.

Jasně zaměřené matematickým přednáškám na pražské universitě vtiskla až průrazná osobnost Tesánkova nástupce — František Gerstner. Již jeho příchod na universitu v r. 1789 je charakteristický pro změněnou situaci, která u nás byla v matematicko-fyzikálních vědách ke konci období. Stolice byla již obsazována konkursem, během něhož se o ni ucházelo několik matematiků.⁶¹⁾ Konkursní podmínky splnili pouze Gerstner, tehdejší adjunkt na pražské hvězdárně, a pražský astronom David. Žadatelé museli své schopnosti prokázat řešením některých problémů (mezi jiným výkladem problému tří těles) a dále museli vypracovat návrh studijního plánu vyšší matematiky. V rozsahu matematické látky se návrh Gerstnerův a Davidův příliš nelišil. I David se chtěl v prvním roce tříletého matematického kursu opírat o Eulerovy učebnice, a to jak o *Introductio ad analysin infinitorum*, tak i o jeho diferenciální a integrální počet, a v druhém roce o Eulerovu *Mechaniku*. Návrhy obou uchazečů se však podstatně lišily v posláních matematických přednášek. Již zde se uplatnil praktický smysl Gerstnerův, když žádal, aby matematické znalosti — tehdy

⁶⁰⁾ Jednání probíhalo od podzimu r. 1773. Všechny citované listiny jsou uchovány v SUA M EJ M 1/53. Pozadí postoje Steplingova není jasné. Není možné přitom zapomenout, že tehdy již nemocný Tesánek pracuje na vydání Newtona a o několik let později sám žádá o pensionování.

⁶¹⁾ Spisy o celém jednání jsou uloženy v SUA ČG Publ 1786—95, III/112. O katedru vyšší matematiky se též ucházeli Strnad, Vydra a Bartl.

velmi vysoké úrovni — sloužily řešení i ryze technickým problémům. Proto v návrhu studijního plánu kritisoval Tesánkovy přednášky, že byly příliš zaměřeny k detailnímu studiu Newtonova díla. Podle Gerstnerova názoru nemůže být vyšší matematika považována jen za přípravu k praktické astronomii, nýbrž je především nástrojem praktické mechaniky, hydrauliky atd. Tyto své zásady mohl Gerstner brzy uskutečňovat, neboť již na podzim r. 1789 byl jmenován profesorem vyšší matematiky⁶²⁾ a již pro školní rok 1789—90 ohlásil přednášky. Protože si uvědomil, že není možno vyšší matematiku s jejími aplikacemi přednést během jednoho roku, vytvořil kurs původně čtyřletý. Podle seznamu přednášek chtěl přednášet v jednotlivých ročnících kursu tyto předměty: V prvním roce úvod do analýsy konečných a nekonečných veličin (tj. asi algebru a její aplikace na geometrii, nekonečné řady) a diferenciální a integrální počet podle Eulera; v druhém ročníku vyšší mechaniku s hydraulikou „mit Anwendung auf das Maschinenwesen nach Karsten und eigenen Aufsätzen“; ve třetím ročníku optiku a teoretickou astronomii, ve čtvrtém praktickou astronomii s použitím na měření času a v geografii atd. Přednáška měla být každý rok šestihodinová.⁶³⁾

Kromě těchto základních přednášek vypisoval Gerstner i themata jiná, z nichž některá ještě podtrhují jeho zájem o rozvoj zdejšího průmyslu, do jehož služeb chtěl zařadit i matematiku. Lekce o hydrodynamice jsou pak jeho programovým prohlášením.⁶⁴⁾

Matematická část Gerstnerova kursu byla na svou dobu skutečně velmi náročná. Naznačuje to již skutečnost, že přednášel podle Eulerových spisů,

⁶²⁾ UA C 171/1.

⁶³⁾ Verzeichniss der... Vorlesungen, 1789—1790.

⁶⁴⁾ Gerstnerovo oznámení přednášek znělo:

Die Fortschritte, welche Italien, Frankreich, England und Schweden seit einigen Jahren in das Hydrodynamik gemacht haben, verdienen allerdings in unserm Vaterlande bekannt, und durch ein eigenes Collegium auf der hiesigen Universität erkläret zu werden. Es ist schon für sich interessant zu wissen, warum diese Nationen auf die Untersuchung der Kräfte des Wassers und anderer Flüssigkeiten so grosse Summen verwendet haben, und wie weit sie in diesem, für die Seefahrt, und für das gesammte Maschinenwesen, so wichtigen Theile der Mathematik gekommen sind, aber noch weit wichtiger ist es für uns, Wasser, Luft und Feuer, zur Befriedigung unserer Bedürfnisse eben so vortheilhaft anzuwenden. — Die Hydrodynamik des Hrn. Abbe Bossut wird bei diesen Vorlesungen zum Leitfaden dienen; neuere Zusätze und Erweiterungen von andern berühmten Männern werden gehöriges Ortes eingeschaltet werden. Diejenigen, welche diese Vorlesungen besuchen wollen, haben sich in meiner Wohnung bei der k. k. Sternwarte zu melden. Nebst diesen ausserordentlichen Vorlesungen wird Montags am 29. Oktober, von 11 bis 12 Uhr, im Hörsaale der orientalischen Sprachen, ein neuer ordentlicher Lehrkurs über die höhere Mathematik angefangen, und zu eben dieser Stunde angewöhnlichen Schultagen fortgesetzt werden, wozu Allen, welche mit den Anfangsgründen der Mathematik bekannt sind, der unentgeltliche Zutritt frei steht.

UA C 171/1 No 3575.

rozsah matematické výuky pak dokumentuje i „syllabus“⁶⁵⁾ který Gerstner několikrát vydal a který konkretisuje návrh studijního plánu, jaký podal již pro konkursní řízení. Podle tohoto syllabu přednášel Gerstner především náročnější partie z tehdejší algebry a analytické geometrie a velmi rozsáhle diferenciální a integrální počet podle Eulerových učebnic. V devadesátých letech zařadil dokonce variační počet, tedy matematické odvětví velmi závažné pro fyziku a rozvíjející se teprve počínaje Eulerovými a Lagrangeovými pracemi ze sedmdesátých let. Zdá se proto, že v tomto rozsahu byla matematika přednášena v této době na málokteré universitě. Ovšem Gerstnerovo působení mělo i několik stinných stránek. Matematika mu byla pouhým nástrojem pro řešení prakticky důležitých problémů; v celém díle Gerstnerově nic nenasvědčuje tomu, že by přikládal zvláštní význam vlastnímu rozpracování matematických otázek a že by k tomu podněcoval své žáky. Ovšem těchto žáků měly Gerstnerovy hodnotné lekce asi velmi málo. Zatímco z Tesánkových přednášek skládali zkoušky ročně maximálně dva posluchači, měl Gerstner v r. 1792 zapsané čtyři posluchače, v následujícím roce pět posluchačů. Stav se již do konce století nezměnil, když těmto přednáškám r. 1799 bývá přítomno pouze šest posluchačů. Tito studenti poslouchali vyšší matematiku asi jen jako vedlejší předmět buď při inženýrském studiu nebo při studiu povinného filosofického kursu.⁶⁶⁾

6. ZÁVĚR

Universitní reformy v 2. polovině 18. století nebyly motivovány jakýmsi osvícenským duchem doby, nýbrž především velmi reálnými potřebami. Byly součástí celého komplexu změn, jež uskutečňovala rakouská absolutní monarchie ve snaze posílit své mezinárodní i vnitrostátní postavení. Na obsahu reforem filosofické fakulty se nejvíce odrazily tendence, podporující na jedné straně rozvoj hospodářství, speciálně manufaktur, na druhé straně usilující o vytvoření centralistického státního aparátu, který bude schopen vykonávat mnohé nové úkoly státu. V souvislosti s těmito úkoly bylo nutno poskytovat „moderní“ vzdělání i na universitách. Proto měla již filosofická fakulta dát základ pro porozumění praktické činnosti. Klíčem k tomu byly přednášky z matematiky, fyziky, praktické matematiky, přírodopisu a později z technologie. Tak se stala matematika podstatnou součástí výuky na filosofické fakultě a předpokladem pro studium ostatních oborů. V celkové orientaci předmětů na filosofické fakultě při uskutečňování reformy proběhla podstatná změna, kterou si rakouská vláda vynucovala značným tlakem. Výuka musela navázat

⁶⁵⁾ Po prvé byl uveřejněn jako přívazek k pojednání: Fr. Gerstner: Einleitung in die statische Baukunst, Prag, 1789, str. 20—30.

⁶⁶⁾ Srv. UA B 45 b/42; b/72; a/27; a/55.
46 b/130.

na ideje moderní vědy, na newtonskou fyziku, jejíž součástí byl cílevědomý experiment, atd; to bylo zcela protichůdné u nás tradičnímu zaměření výuky na neplodné výklady Aristotelových spisů, spojené např. s odmítáním Koperníka, které bylo na pražské universitě běžné ještě ve čtyřicátých letech. V matematických přednáškách nebyl tento přerod tak zásadní. Během první poloviny 18. století vyučovali na pražské universitě jesuité. Jejich přednášky se opíraly o výklad Eukleida, nebyly však původní a nedosahovaly ani úrovně svých vzorů. Pronikaly do nich již prvky elementární praktické geometrie. Reformy z padesátých let přinesly jen jiné zařazení přednášek, ne jejich podstatnou přestavbu. Matematika ve filosofickém kursu se už neměla zaměřovat jen na Eukleidovo dílo, neměla ulpívat pouze na řešení problémů praktické aritmetiky a geometrie, nýbrž měla především připravovat na studium fyziky atd. To vše nevedlo k zvýšení úrovně a podnětnosti přednášek, neboť mnoho času bylo nutno věnovat základním poznatkům, které na začátku období posluchačům chyběly. Teprve v pozdějších letech se vkládaly do matematiky filosofického kursu nové náročnější partie, např. analytická geometrie a infinitesimální počet. Současně bylo nadále mnoho pozornosti věnováno výkladům praktické aritmetiky úrokování atd., tedy látce, kterou posluchači měli zvládnout již na gymnasiích a které se od sedmdesátých let pravidelně vyučovaly na jiných školách. Ke konci období je již filosofické studium skutečně pouhým pokračováním středních škol. Předepsaná látka, z níž byla postupem doby odstraněna veškerá podnětnost, je znovu a znovu přednášena bez hlubšího porozumění. Filosofické studium ztrácí již vysokoškolský charakter. Jistou úlohu zde sehrála i naprostá průměrnost vyučujících, kteří počínaje Jünglingkem a konče Vydrou neprojeví větší úsilí lépe využít svého učitelského působení. Reforma filosofického studia měla však význam především v tom, že i zde se skončilo s izolovaností výkladů matematiky od fyzikálních problémů a že stále vzrůstající počet posluchačů získával přece jen dosti široké znalosti matematiky.

Podnětně pro vlastní matematickou práci mohly působit pouze přednášky z vyšší matematiky. Zde byla již osobou profesora Tesánka poskytnuta možnost seznámit se s tehdejší úrovní světové matematiky a zaměřit se na studium matematických prostředků analytické mechaniky. Avšak Tesánkovo působení mělo několik slabin. Je možné, že nevěnoval přednáškám velkou péči a že ulpíval ve výkladu na překonaných učebnicích. Dále není dokladu, že vedl posluchače k řešení matematických problémů. Ovšem nejzávažnější skutečností asi bylo, že přednášky z vyšší matematiky neměly žádného poslání v tehdejším systému vysokoškolské výchovy. Teprve Tesánkův nástupce Fr. Gerstner se pokusil dát přednáškám z vyšší matematiky výraznější a praktičtější úkoly. Zaměřil proto matematické přednášky velmi vysoké úrovně na pomoc technice a hospodářskému rozvoji vůbec. Zdá se však, že ani v této podobě nezískaly větší odezvy. Sama tendence Gerstnerovy činnosti i v prvních desetiletích 19. sto-

letí potvrzuje domněnku, že teoretické řešení praktických problémů výroby se ještě u nás v podstatě obešlo bez velkého matematického aparátu. A tak asi neznatelná odezva Gerstnerových matematických přednášek odpovídá reálným potřebám. Za této situace byly činnosti Tesánkovou a Gerstnerovou na pražské universitě pouze vytvořeny možnosti, aby se posluchači na přednáškách vysoké úrovně seznámili s výsledky matematiky 18. století. Těchto možností bylo využito jen minimálně.

МАТЕМАТИКА В ПРАЖСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ ВО ПОЛОВИНЕ 18-го ВЕКА

Резюме

Во второй половине 18-го века в Чехии после длительного перерыва вновь появляется самостоятельная научная работа по математике, связанная с общим направлением мышления на уровне мирового развития. Приближение к идеям новейших физико-математических наук и ознакомление с тогдашними результатами тесно связаны с развитием обучения данным отраслям в пражском университете. Автор пытается поэтому реконструировать изменения в ширине и содержании курса математики в ее назначении, уровне и ее успехе, чтобы с определенной приближенностью подчеркнуть также и общественное назначение, приписываемое тогдашней „высшей математике“ в Чехии.

Математика во второй половине 18-го века читалась на философском факультете пражского университета регулярно как составная часть „философского курса“, представлявшего обязательную предпосылку для поступления на остальные факультеты, а также — начиная с 1763 г. — в качестве лекций по „высшей математике“. Автор приходит к заключению, что в обучении математике отразилось изменившееся назначение, которое приобрели тогда все занятия в университете. В целом ряде реформ университета проявляется тенденция, укрепляющая, с одной стороны, развитие экономики, в частности мануфактур, а, с другой стороны, стремящаяся к созданию централистического государственного аппарата, который бы способен осуществить значительное количество новых заданий государства. В связи с подобными заданиями необходимо было предоставлять „новейшее“ образование также и в университетах. Поэтому философский факультет должен был уже создавать основу для понимания практической деятельности. Ключ для этого представляли лекции по математике, физике, практической математике, природоведению и, позднее, по технологии. Таким образом математика стала существенным компонентом обучения в философском факультете; в то же время она была направлена на решение физических и технических проблем и не органичивалась, как ранее, всего лишь традиционным разъяснением „Начал“ Евклида. Невыгодной же стороной математики в обязательном философском курсе являлся тот факт, что почти в течение всего периода приходилось посвящать много внимания самым элементарным знаниям и что сами лекторы удовлетворялись всего

лишь истолкованием обязательной материи и не использовали своих лекций для развития более глубокого интереса к математике.

В отношении собственной математической работы могли стимулирующее действие оказывать лишь лекции по „высшей математике“. В 1763 до 1788 гг. кафедрой высшей математики руководил Йоганн Тессанек, известный комментатор трудов Ньютона. К изучению последних он направлял также и внимание своих слушателей. Темы его лекций стремились поэтому на научном уровне половины 18-го века обеспечить математические средства аналитической механики. Однако в курсе наук пражского университета лекции Тессанека не отличались ясным назначением. Последнее в лекциях по высшей математике попытался установить его преемник Ф. Герстнер. Лекции Герстнера — весьма высокого уровня, опирающиеся на труды Эйлера и включающие в себя например также и вариационное исчисление — были направлены на помощь технике и экономическому развитию Чехии. Однако даже таким образом направленные лекции не встретились с должным пониманием и не воспитали работников, стремящихся к самостоятельному решению математических проблем. В деятельности самого Герстнера уже в 18-го столетии проявляются неблагоприятные влияния слишком узкого практицизма. Автор затем приходит к заключению, что в особенности благодаря деятельности Тессанека и Герстнера в пражском университете студентам были предоставлены возможности для ознакомления в лекциях, отличающихся высоким уровнем, с достижениями математики 18-го века. Данные возможности были использованы лишь минимальным образом, так как перед собственной математической работой не открывалось никаких широких перспектив.

DIE MATHEMATIK AN DER PRAGER UNIVERSITÄT IN DER ZWEITEN HÄLFTE DES 18. JAHRHUNDERTS

Zusammenfassung

In der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts kommen in Böhmen nach längerer Pause wieder selbstständige wissenschaftliche Arbeiten auf dem Gebiet der Mathematik zutage, welche an die gedanklichen Strömungen der Entwicklung in der Welt anknüpfen. Die Bekenntnis zu den modernen Ideen der mathematisch-physikalischen Wissenschaften und die Übernahme der damaligen wissenschaftlichen Ergebnisse war eng mit der Entwicklung des Unterrichts in diesen Fächern an der Prager Universität verbunden. Aus diesem Grunde versucht der Autor die Veränderungen im Umfang und Inhalt des Mathematikunterrichts, seine Sendung, sein Niveau und seinen Anklang darzustellen, um in einer gewissen Annäherung die gesellschaftliche Rolle aufzuzeigen, welche der damaligen „höheren Mathematik“ in Böhmen beigelegt wurde.

Die Mathematik wurde während der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts an der philosophischen Fakultät regelmässig einerseits als Bestandteil des „Philosophiekurses“, der eine obligate Voraussetzung für die Aufnahme an die anderen Fakultäten war, gelesen, andererseits wurden von dem Jahre 1763

an regelmässige Vorlesungen über „höhere Mathematik“ gehalten. Der Autor gelangt zur Schlussfolgerung, dass sich im Mathematikunterricht die Wandlung der Sendung, welche damals dem ganzen Universitätsstudium beigelegt wurde, spiegelt. In einer Reihe von Reformen der Universität äusserten sich Tendenzen, welche auf der einen Seite die Entwicklung der Wirtschaft, besonders der Manufakturen, förderten, und welche auf der anderen Seite die Schaffung eines zentralistischen Staatsapparats anstrebten, der die Fähigkeit besitzen sollte, die vielen neuen Aufgaben des Staates zu erfüllen. Im Zusammenhang mit diesen Aufgaben war es nötig an der Universität eine „moderne“ Bildung zu bieten. Deswegen sollte schon die philosophische Fakultät eine Grundlage für das Verständnis der praktischen Tätigkeiten liefern. Der Schlüssel hierzu waren die Vorlesungen über Mathematik, Physik, praktische Mathematik, Naturgeschichte und später über Technologie. Dies war der Grund, warum die Mathematik zum Unterrichtsgegenstand an der philosophischen Fakultät wurde. Sie war auf die Lösung physikalischer und technischer Probleme gerichtet und nicht mehr, wie früher, auf die traditionelle Darlegung der Elemente des Euklid beschränkt. Die Schwäche des Mathematikunterrichts in dem Pflichtkurs an der philosophische Fakultät war die Tatsache, dass während des ganzen Kurses das Augenmerk auf die aller-elementarsten Kenntnisse gelegt wurde und dass sich die Vorlesenden mit dem blossen Vortrag des vorgeschriebenen Lehrstoffes begnügten, ohne ihre Vorlesung dazu auszunützen, ein tieferes Interesse für Mathematik bei ihren Hörern wachzurufen.

Für die eigentliche wissenschaftliche Arbeit in der Mathematik konnten nur die Vorlesungen über „höhere Mathematik“ anregend sein. In den Jahren 1763—1788 hatte den Lehrstuhl für höhere Mathematik Johann Tessanek, ein bedeutender Kommentator des Werks I. Newton's, inne. Er richtet auch die Aufmerksamkeit seiner Hörer insbesondere auf das Studium Newton's. Die Themen seiner Vorlesungen waren dem Niveau der Wissenschaft des 18. Jahrhunderts entsprechend darauf gerichtet, die mathematischen Mittel für die analytische Mechanik zu schaffen. Im Unterricht an der Prager Universität hatten jedoch Tessanek's Vorlesungen keine klare Sendung. Den Vorlesungen über höhere Mathematik gab erst sein Nachfolger Fr. Gerstner eine klare Richtung. Er orientierte die Mathematikvorlesungen, welche ein hohes Niveau hatten — sie stützten sich auf die Schriften Euler's und enthielten z. B. auch die Variationsrechnung — auf die Hilfe für die Technik und für die wirtschaftliche Entwicklung in Böhmen. Aber auch die so orientierten Vorlesungen hatten keinen nachhaltigen Anklang und es gelang Gerstner nicht Forscher zu erziehen, welche nach selbstständiger Lösung mathematischer Probleme gestrebt hätten. Schon im 18. Jahrhundert wirkten sich auf Gerstner's Tätigkeit die Einflüsse eines allzugrossen Praktizismus ungünstig aus. Der Autor kommt daher zur Schlussfolgerung, dass insbesondere dank des Wirkens von Tessanek und Gerstner an der Prager Universität die Möglichkeit geschaffen wurde, dass die Hörer in Vorlesungen von hohem Niveau die Ergebnisse der Mathematik des 18. Jahrhunderts kennen lernen konnten. Diese Möglichkeit wurde jedoch nur in geringem Masse ausgenützt, da für die eigentliche Arbeit in der Mathematik keine weiteren Perspektiven und Ziele abgesteckt wurden.

KNĚHOVNÍ KATALOGY KOLEJE NÁRODA ČESKÉHO
A KOLEJE REČKOVY

КНИЖНЫЕ КАТАЛОГИ КОЛЛЕГИИ ЧЕШСКОГО НАРОДА
И КОЛЛЕГИИ РЕЧКИ

DIE BÜCHERKATALOGE DES KOLLEGIUMS DER TSCHECHISCHEN NATION
UND DES REČEK-KOLLEGIUMS

FRANTIŠEK ŠMAHEL

Středověké knihovní katalogy jsou jedním z nejdůležitějších pramenů pro poznání celkové vzdělanosti doby i pro studium rozmanitých problémů historie literatury, vědy a umění.¹⁾ Nepřízní osudu jsou naše nejstarší katalogy zachovány jen v nepatrné míře.²⁾ Na štěstí je však jejich počet vyvážen významem některých z nich, takže si na jejich základě můžeme učinit skromný obraz o našich středověkých knihovnách.

Zcela výjimečnou důležitost pro dějiny českého knihovnictví a universitní výuky 14. a 15. století mají zachovalé katalogy kolejí University Karlovy. Ač se jim před více než deseti lety, jako jedném z mála středověkých pramenů, dostalo výhody fototypické reprodukce,³⁾ bylo jich v odborném bádání použito jen v ojedinělých případech.⁴⁾ Poměrně největší pozornost byla věnována nejstaršímu katalogu Karlovy koleje ze 70. let 14. století. Dva katalogy universitních kolejí z 15. století zachované v lobkovickém rukopise VI. E. f. 8 nebyly od počátku století podrobeny systematickému studiu, ač mnoho nejasných a nepřesných údajů starší literatury po tom přímo volalo.

Úkolem tohoto článku je z hlediska diplomatickopaleografického sebrat právě tyto dva katalogy a přispět tak k lepšímu poznání pražských kolejních knihoven v 15. století. V první části podávám přehled literatury a diplo-

¹⁾ O významu středověkých katalogů pro dějiny kultury srv. M. Flodr: Středověké seznamy rukopisů jako historický pramen, ČMM, 77, 1958, str. 1/5 a I. Hlaváček: O studiu středověkých katalogů, Acta Univ. Carolinae, 1958, Phil.-hist. II, str. 179.

²⁾ Jejich výčet podává v uvedeném článku Hlaváček.

³⁾ Vydali je E. Urbánková a J. Bečka roku 1948 v jubilejní publikaci Katalogy knihoven kolejí Karlovy university.

⁴⁾ Nejvíce F. M. Bartošem v člancích o husitské literatuře; jinak jen K. Hrdinou v poznámkách edice Kampanovy novoročenky, která vyšla pod názvem Mecenáši Karlovy university r. 1949.

matickopaleografický popis obou katalogů, které se zachovaly, jak bylo již naznačeno, v jednom rukopise. V druhé kapitole bude proveden rozbor prvního katalogu, mylně připisovaného koleji Litevské, a v části poslední pak bude pojednáno o katalogu koleje Národa českého.

I.

Šťastným objevitelem katalogů v lobkovickém rukopise byl J. Loserth, jenž také pořídil jejich stručný a neúplný výtah ve Zprávách rakouského Institutu.⁵⁾ Loserth se dal svést nadpisem třetího ze čtyř abecedárií rukopisu „Registrum librarie nacionis boemorum“ k chybnému domnění, že nalezl katalogy knihoven čtyř pražských universitních národů. Všechny čtyři abecedáře zhruba datoval do třicátých let 15. století a považoval je za nejstarší universitní katalogy vůbec, nemaje vědomostí o starším katalogu Karlovy koleje.

R. Wolkan ve svých tendenčních Dějinách německé literatury v Čechách opravil Loserthovy vývody v tom smyslu, že se nejedná o nejstarší katalogy ani o katalogy universitních národů, nýbrž o jediný katalog koleje Národa českého.⁶⁾ Tím však pouze nahradil jeden chybný názor druhým.⁷⁾ Teprve J. Truhlář, správce universitních rukopisů, a proto nejpopovolanější znalec v této věci, přivedl některé chybné názory na správnou míru.⁸⁾ Zcela přesvědčivě prokázal, že čtvrtý abecedář je nedílnou součástí abecedaria předchozího, s kterým dohromady tvoří katalog kolejní knihovny Národa českého. Per analogiam pak usoudil, že i první dva abecedáře jsou jen jedním katalogem, jenž možno připsat koleji královny Hedviky, jinak Litevské, jež sousedila s kolejí Národa českého, pod jejíž správou prý po roce 1460 dokonce přešla. Potvrzuje to podle něho i první zápis prvního abecedáře „Biblia vendica“, tj. Litevská, a ne, jak četl Loserth, „Biblia vendita“. Za datum a quo přepsání katalogu koleje Národa českého, který se na rozdíl od druhého katalogu zachoval jen v opise, Truhlář stanovil rok 1449. V několika podrobnostech Truhlář zpřesnil své stanovisko ještě v latinsky psaném úvodu prvního dílu Katalogu universitních rukopisů.⁹⁾

Škoda, že dalšímu bádání unikla Wolkanova recenze tohoto soupisu, jež přinesla několik závažných námitek proti Truhlářovým názorům. Podle recenzenta Loserth přece jen četl správně „Biblia vendita“, protože na pag. 32 je

⁵⁾ J. Loserth: Der älteste Katalog der Prager Universitäts-Bibliothek, MIOG, XI, 1890, str. 301/318.

⁶⁾ R. Wolkan: Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen, Prag 1894, str. 59/61.

⁷⁾ Z. Winter v práci O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje, Praha 1899 cituje v pozn. 2, na str. 377 jen článek Loserthův, proti němuž nemá výhrad.

⁸⁾ J. Truhlář: Dva staré katalogy knih kolejí Pražských, VČA, XIII, 1904, str. 98/105.

⁹⁾ Týž, Catalogus codicum manu scriptorum latinorum I, Praga 1905, VIIn.

jiný zápis, v němž se mluví o prodaných postilách. Mnohem pravděpodobněji prý proto patřil první katalog koleji Rečkové, k níž se vztahují zápisy na posledních stranách rukopisu.¹⁰⁾ Důkazy však pro svou domněnku nepodává. Wolkan přehlédl, že katalog koleje Národa českého je jen opisem a nesprávně jej proto pokládal za mladší než katalog koleje Rečkovy. Další práce, jak bylo již naznačeno, opakovaly vývody Truhlářovy. Ani novější práce, které se katalogy zabývaly, nepochybovaly nikdy o jejich správnosti.¹¹⁾ Dříve však než se budeme zabývat oběma katalogy po stránce věcné, je nutno rozebrat lobkovický rukopis z hlediska diplomatickopaleografického, neboť Loserthův popis je naprosto nedostačující a paleografické poznámky Truhlářovy více než stručné.

Lobkovický roudnický rukopis VI. E. f. 8 je rejstřík podlouhlého tvaru, velikosti asi 11 × 30 cm. Desky ze silného, hrubě opracovaného pergamenu jsou uzpůsobeny k uzavření rukopisu přehnutím dolní desky. Rukopis býval převázán na dvou místech provázkem, jak dosvědčují otvory v přehybu dolní desky. Poškozená vazba byla v novější době vyspravena papírem. Hřbet byl zesílen vložkou ze silnější kůže, která byla přivázána svrchu na desky. Na vnější straně horní desky je slabě viditelný nápis z pozdější doby „Registra antiqua librorum“. Druhý, Truhlářem uváděný nadpis, je již nečitelný.¹²⁾ Na vnitřní straně této desky je jen několik písmen, která pro nás nemají významu, podobně jako přípis „Salus honor“ a „wlczie zub“ na vnitřní straně desky spodní.

Rukopis má celkem 230 stran, jež byly v nové době paginovány tužkou. Novějšího původu jsou i čtyři přilepené strany před prvním foliem, určené k záznamům uživatelů rukopisu. Kodex má celkem osm složek s nestejným počtem stránek. Mezi str. 34/35 byly vyřezány tři prázdné listy. K spojení složek bylo použito pergamenových proužků z jakéhosi teologického kodexu ze 14. století. Stopu častého používání nese zvláště první část rukopisu s katalogem připisovaným Litevské koleji. První folio je zničeno natolik, že z něho zůstává jen část dolní poloviny. Nepopsány zůstaly strany: 3, 9, 10, 12, 20, 22, 24,

¹⁰⁾ R. Wolkan: Der Handschriftenkatalog der Prager Universitäts-Bibliothek, Sonderabdruck aus den Mitt. d. öst. Verein f. Bibliothekswesen, IX, 1905, 2, 4.

¹¹⁾ Srv. cit. publ. Katalogy knihoven kolejí Karlovy university, uved. čl. Flodra a Hlaváčka a práci E. Urbánkové: Rukopisy a vzácné tisky pražské Universitní knihovny, Praha 1957, str. 8. Také B. Ryba, jemuž se jinak podařilo identifikovat mnoho rukopisů třetího abecedaria, mluví ve své recenzi publikace Urbánkové a Bečky v ČČH, L, 1957/49, str. 267/9 nesprávně o katalogu Hedvičiny koleje. S. K. Padover v knize J. W. Thompsona: The Medieval Library, Chicago 1939, str. 471/2 opakuje dokonce nesprávné názory Loserthovy. Z Loserthova článku vychází také 1. vyd. Handbuch der Bibliothekswissenschaft, III, 1940, str. 230. Nové vydání rozšířené první části třetího dílu, jež vyšlo 1955 ve Wiesbadenu, odkazuje sice na publikace Urbánkové a Bečky, znovu však opakuje některé menší omyly Loserthovy (str. 435).

¹²⁾ „Nacionis Bohemorum studii Pragensis registra“. Avšak již Truhlář tak čte s výhradami — srv. VČA, XIII, 1904, str. 104.

26, 28, 30, 34, 35, 37, 38/43, 45/54, 58, 60, 62, 64, 67, 70, 75, 77, 80, 84, 85, 90/95, 98/103, 107/109, 194/209, 211, 213/221, 223, 227. V prvé osmině rukopisu mají listy filigrán v podobě volské hlavy.¹³⁾ Ve zbývající části se objevuje filigrán květiny.¹⁴⁾

Obsah lobkovického rukopisu je rozmanitý. Pag 1/2 obsahuje pravděpodobně seznam příslušníků Rečkovy koleje.¹⁵⁾ Seznam byl doplňován, o čemž svědčí několiké písmo. Na pag. 3 začíná katalog, který Truhlář připisoval knihovně koleje královny Hedviky. Prvý abecedář končí písmenem O na pag. 33. Dvou prázdných stran mezi pag. 34 a 61, kde začíná druhý abecedář, využil neznámý písař k zápisům o výsledcích právního jednání mezi radou města a universitou z r. 1485.¹⁶⁾ Druhý abecedář končí písmenem X na pag. 97. Úryvek filosofického traktátu na str. 104/106 nemá pro nás význam, a proto o něm dále pomlčím. Katalog koleje Národa českého začíná pag. 110 a končí písmenem Q druhého abecedaria na pag. 193. Po několika prázdných fóliích následují na pag. 210 jména 5 mistrů kolegiátů a na straně následující jména bakalářů a studentů bydlících v Rečkově koleji. Na pag. 222 jsou zápisy o dvou odkazech knih téže koleji. Pag. 224/5 obsahuje početní záznamy kolejní knihovny Rečkovy z let 1461 až 1470, jak je možno zjistit paleografickým srovnáním se zmíněnými zápisy o odkazech knih, v kterých je Rečkova kolej výslovně uvedena. Na pag. 226. je zapsán inventář kolejní kaple, na straně následující je inventář kostela sv. Štěpána ve zdi, k němuž byli studenti Rečkovy koleje odkázáni pobožností.¹⁷⁾ Strana 228, 229 a 230 obsahuje po jednom záznamu vztahujícím se ke knihovně téže koleje. Kromě toho je na straně 230 opis obligace Blažka z Drnova z roku 1405 a několik přípisků nevalného významu.

Paleografický rozbor je ztížen tím, že první katalog a knihovní počty Rečkovy koleje jsou originálně zachovanými akty, v jejichž vedení se vystřídalo mnoho kolejních funkcionářů. To nám však na druhé straně umožňuje oddělit od sebe jednotlivé vrstvy zápisů a stanovit tak přibližný roční přírůstek knih. Takovou výhodu opis katalogu koleje Národa českého neposkytuje.

Ve stručnosti nyní proberu jednotlivé písaře, kteří se na psaní lobkovického rukopisu podíleli (ovšem s výjimkou pag. 36, 44, 104, 105, a 106, jak bylo odůvodněno výše).

¹³⁾ Briquet: Les filigrans, Leipzig 1923, IV, přibližně č. 14711 a 14713.

¹⁴⁾ ib. č. 6441, avšak menší (délka 6 cm) s kuličkou na pravé straně.

¹⁵⁾ Jako 27. je v seznamu uváděn jakýsi Hilarius. Protože v Liber decanorum je pod heslem Hilarius uváděn jen Hil. z Litoměřic, můžeme předpokládat, že se jedná o něj. Hilarius podle svědectví kap. ruk. L. XXXVII, fol. 111^b bydlel v Rečkově koleji v r. 1450.

¹⁶⁾ Pag. 36 a 44. Oba zápisy jsou bez souvislosti s vlastním obsahem rukopisu, a proto se jimi nebudu zabývat.

¹⁷⁾ Z. Winter: O životě na vysokých školách pražských, str. 62n.

Písař X₁: 1 A 1/23, 1 A 1/32¹⁸⁾

silně stínované dřívky, signatura následuje bezprostředně po názvu.

Charakteristická písmena:

G = d 9 = g a = A B = B

ℓ = 4 Λ = 7 a = an

Písař X₂: 1 A 24, 1 B 33, 1 C 1/5, 1 D 1/8, 1 E 1/6, 1 F 1/17, 1 G 1/3, 1 M 14/19, 1 N 41, 2 A 1/8, 13, 2 B 1/4, 2 C 1/10, 2 J 14, 2 K 23/30, 2 M 46/49, 2 O 26/28, 2 Q 10/12, 2 S 40/41

zapisoval do katalogu koleje Rečkovy ve dvou obdobích, což je patrné z toho, že druhá vrstva jeho zápisů následuje až po čtyřech mezivrstvách (srov. tab. I). Jeho velké, rázovité písmo má ještě zřetelné pozůstatky lámání dřívků:

ſ = d ʒ = h ʒ = orum ʒ = y a = A R = R

Písař X₃: 1 A 25/26, 1 B 34, 1 C 6, 1 E 8/10, 1 F 18/27, 1 J 11/12, 1 N 1/34, 2 A 9/12, 2 D 1/11, 2 E 1/11, 2 F 1/13, 2 G 1/17, 2 H 1/6, 2 J 1/10, 2 K 1/17, 2 Q 7/9, 2 V 4, 2 X 1/5, dále opis obligace na pag. 230, inventář kolejní kaple na pag. 226 a inventář kostela sv. Štěpána ve zdi na pag. 228.

Podle úvodu druhého inventáře můžeme určit jméno písaře, kterým byl M. Václav z Ostrého, i rok 1453 jako dobu vzniku jedné vrstvy jeho zápisů, neboť zapisoval do katalogu rovněž ve dvou obdobích.¹⁹⁾ Písmo Václava z Ostrého je drobné a velmi zběžné. Charakterisují je tato písmena:

ʒ = h 9 = g a = a B = B E = R

ʒ = orum ʒ = 5

Písař X₄: 1 D 9, 1 E 7, 1 G 4/6, 1 H 1/5, 1 J 1/10, 1 K 1/4, 1 L 1/4, 1 M 1/11, 2 C 11/12, 2 E 12, 2 M 1/45, 2 N 1/27, 2 O 1/20, 2 P 1, 2 Q 1/6, 2 R 1/3, 2 S 1/35, 2 T 1/55, 2 V 1/3

¹⁸⁾ Arabská čísla 1 až 4 před písmenem označují první až čtvrtý abecedář. Písmena udávají rubriku abecedáře a následující arabská číslíčka pořadové číslo rubriky.

¹⁹⁾ „Res ecclesie sancti Stephani... que quondam conscripti per magistrum Wenceslaum de Ostry anno domini 1453.“ (Pag. 228.)

má drobné pečlivé písmo s pravidelnými rysy:

g = g h = h a = i A = A G = G R = R

C = S 4 i K = orum

Písař X₅: 1 A 27/30, 1 B 35/41, 1 C 7/10, 1 D 10/12, 1 F 28/31, 1 G 7/13, 1 M 12/13, 1 N 35/40, 1 O 1/3, 2 C 13/15, 2 G 18/21, 2 J 11/13, 2 K 18/22, 2 O 21/25, 2 S 36/39

B = G S i C = S P = koncové s

Písař X₆: 1 D 13, 1 E 11/12, 1 M 20, 2 C 16, 2 D 12/13, 2 E 13/17, 2 F 14, 2 G 22/23, 2 H 7, 2 M 50/54, 2 N 28/32, 2 T 56/57, dále poznámka na pag. 229

n i A = A h = h P = R sup = super d = d

Písař X₇: 1 C 12, 1 E 13/20, 1 L 5, 2 P 2.

A = A S = S d = d y = M u = 5

a = 7 h = h l = l

Písař X₈: A 31/37, 1 B 42/50, 1 D 14/20, 1 E 21, 1 M 55/56, 1 N 33/41. Písmena mají silně stínované dřívky; písař neuvádí kustody.²⁰⁾

h = h S = koncové s d = am a = A JB = B a = 7

²⁰⁾ Kustody Truhlář nazývá kontrolní incipity (nebo explicity) předem dohodnuté strany. Srv. cit. čl. str. 103, pozn. 15.

Písař X₉: 1 F 32, 1 J 13, 2 C 17, 2 J 15, 2 V 5/6, 2 X 6.

Výrazné písmo se silně prolamovanými tvary: Cronica = cronica

Písař X₁₀: 1 B 51/53, 1 C 13, 1 M 21/25. psal do katalogu v roce 1460, jak je zřejmé z jeho prvních dvou zápisů.²¹⁾

C = G a = A G = g S = koncové s h = h T = T

Písař X₁₁: 1 E 22, 1 H 6, 1 M 26, 2 O 29, 2 P 3, 2 T 58. Podle poznámky z r. 1461 na str. 224 lze určit písaře jmenovitě. Byl jím baka-lář Václav ze Sušic. Pravidelné písmo se silně stínovanými dřívky má tato cha-rakteristická písmena:

T = T g = g h = h

Písař X₁₂: 1 D 21/22, 1 E 23, 1 F 33/35, 1 J 14/16, 1 L 6/7, 1 N 42/58, 1 O 4/9, 2 F 14/15, 2 B 5/7, 2 C 18, 2 D 14, 2 E 18/19, 2 F 15, 2 J 16/17, 2 M 57/59, 2 N 42/48, 2 Q 13, dále inventář kolejních věcí ve studovně (?) Rečkovy koleje na str. 226.

Písař, jehož prozrazuje roztržené, ale pravidelné písmo, psal své zápisy roku 1462.

d = d A = A C = 6 v = zkrac. znaménko g = g

Písař X₁₃: 1 G 14, 2 D 15, 2 E 20/21, 2 G 24/28, 2 J 18, 2 K 31/34, 2 M 60/65, 2 N 49/56, 2 Q 14, 2 S 42/44, 2 T 59.

Také tohoto písaře známe jménem, neboť psal 4. zápis na pag. 224 z r. 1463, kde je nazýván Matějem z Kutné Hory. Stejnou rukou jsou psány i dva zápisy s odkazy knih na pag. 222.

T T = h = h C = 6

Písař X₁₄: dvě abecedaria katalogu koleje Národa českého (pag. 110/193). J. Truhlář považoval oba abecedáře za přepis dvou písařů z druhé poloviny

²¹⁾ Druhý zní: „Holgoth super Sapienciales. Dominus Johannes Dubczek donavit post obitum anno domini 1460.“ (Pag. 11.)

15. století. Pag. 157 až 173 zdají se sice na první pohled odlišné od stran předcházejících a následujících, podrobnějším zkoumáním však lze zjistit, že jde o klam. Písař, jehož jméno neznáme, často střídal různé tvary stejného písmene na jedné straně, někdy dokonce i na jedné řádce. Tak se setkáváme s několika tvary písmen G, J, T, h a l.

= G

 = J

 = T

= h

 = l

Dalšími charakteristickými písmeny jsou A, B, R, G, číslice a velká ozdobná písmena, která uvozují počátky rubrik

= A

 = B

 = R

 = C

 = E

= 5

 = 6

 = 7

= H

 = J

 = M

 = N

 = F

Na psaní lobkovického rukopisu se podílelo ještě několik dalších písařů, z nichž však jen jeden připojil zápis do katalogu Rečkovy koleje.²²⁾ Ostatní se omezili více méně na strohé údaje o výdajích a příjmech kolejní knihovny. Za to však známe většinu z nich jménem. Protože všichni psali nanejvýš dva zápisy, spokojíme se s tím, že vyjmenujeme jejich pořadí na str. 224/225: Václav ze Sušic (1461), neznámý písař (1462), Martin z Vysokého Mýta (1462/3), Matěj z Kutné Hory (1463), Václav z Nového Města (1464), Mikuláš z Hořepníka (1464), Prokop z Jindřichova Hradce (1468), Jan z Hořepníka (1469), neznámý písař (od něho též přípisek na str. 228 dole) a Šimon z Řikovic (1470).

Z paleografického rozboru plyne, že písař, který psal katalog koleje Národa českého, se jinak na psaní rukopisu nepodílel. Podle rozložení složek a filigránů můžeme dále zjistit, že písař X₁₄ psal přímo do lobkovického ru-

²²⁾ Václav z Nového Města na str. 32 zapsal čísla postil prodaných direktory a dvě poznámky podobného obsahu.

kopisu, nebo jinými slovy, že rukopis byl nejdříve svázan a teprve později bylo do něho psáno. Bude proto v dalším líčení také nutno vysvětlit, za jakých okolností byly oba katalogy zapsány do jednoho rejstříku.

Poznatky diplomatického a paleografického rozboru najdou uplatnění i v dalších dvou kapitolách, z nichž prvá si bude všimnout katalogu koleje Rečkovy, druhá katalogu koleje Národa českého.

II.

V. V. Tomek, pojednávaje ve svém Dějepis města Prahy o národu českém na pražské universitě po válkách husitských, se domníval, že český národ měl zvláštní knihovnu v české koleji.²³⁾ Tomkovo mínění, které se v podstatě shodovalo s názorem Loserthovým, opravil J. Truhlář v uvedeném článku v tom smyslu, že ne universitní národy, ale jednotlivé koleje měly své knihovny. Truhlářovo stanovisko je nepochybně správné, neboť analogickou situaci můžeme pozorovat i na jiných universitách. Kromě toho jsou kolejní knihovny doloženy v mnoha pramenech, zatímco o knihovně fakultní nebo universitní není zmínky ani ve statutech jmenovaných institucí.

Méně správné bylo již Truhlářovo určení koleje, které měl údajně první katalog patřit. Proti Truhlářovým důvodům mluvícím pro kolej Litevskou, jež byly již uvedeny výše, lze uvést tyto námitky:

1. Jak vysvětlit, že v rukopisu, který měl být chován v koleji Národa českého, jsou poznámky o výdajích knihovny Rečkovy, inventář a soupisy obyvatelů téže koleje? Truhlářovo vysvětlení, že kolej byla spravována direktory národa českého, neobstojí, protože zcela obdobně byla spravována i kolej Laudova, o níž v rukopise není ani zmínka.

2. Proč se v rukopise nesetkáme s poznámkami o knihovně koleje Národa českého a proč opis jejího katalogu nejeví stopy používání?²⁴⁾

3. Jak je možné, že zápisky vztahující se ke knihovně Rečkově jsou psány stejnými písaři jako položky prvního katalogu z doby před domnělým spojením knihoven koleje Hedvičiny a Národa českého?

4. Wolkanova námitka o litevské bibli.

5. Proč by byla koleji Národa českého předána knihovna jiné samostatné koleje? Litevská kolej sice podléhala pravomoci direktorů národa českého podobně jako kolej Rečkova nebo Laudova, podržela si však svoji vlastní správu i samostatného správce až do Bílé hory. V 16. století brával na sebe

²³⁾ V. V. Tomek: Dějepis města Prahy, IX, Praha 1893, str. 215.

²⁴⁾ V lobkovickém rukopise není také zapsán odkaz knih M. Prokopa z Plzně z r. 1457, o němž rektorská akta výslovně udávají, že je slovo od slova zanesen „in inventario librorum Boemicae nationis“ (MUPr III, str. 50).

správu litevské koleje sám rektor, zatímco děkanovi připadla zpravidla kolej Rečkova.²⁵⁾ Dokladů o samostatnosti této koleje po roce 1460, kdy Truhlář předpokládal její připojení ke koleji Národa českého, lze ovšem uvést více.²⁶⁾ Jeden za všechny: roku 1470 odkázal lékař M. Sigmund studentům koleje Národa českého, Hedvičině, Rečkově a Nazaretské po jedné kopě.²⁷⁾ Lze ovšem namítnout, že knihovna byla předána proto, aby byla vhodněji umístěna v novém domě, který byl r. 1454 darován koleji Národa českého přímo pro knihovnu. Tím by však na druhé straně zanikl vlastní studijní charakter kolejní knihovny, která měla sloužit především studentům a bakalářům v koleji bydlícím.

Tyto námitky jsou tak závažné, že je nutno hledat jiné řešení. A proč nesáhnout nejprve po tom, které se samo nabízí a jež kdysi navrhoval i Wolkan? Jsou-li v jednom rukopise knihovní počty a katalog přibližně ze stejné doby, proč by nemohly příslušet k jedné koleji? Není tomu na překážku ani skutečnost, že též rukopis obsahuje ještě opis katalogu jiné kolejní knihovny. Z analogických případů víme, že byly často pořizovány souborné katalogy několika příbuzných knihoven, aby byly zjištěny mezery v knihovně domácí a poznán obsah knihoven cizích. Jako příklad může posloužit fragment rukopisu Bibliothèque Nationale v Paříži No. 16 203 obsahující katalogy pařížských kolejních knihoven.²⁸⁾

O tom, že Rečkova kolej měla vlastní knihovnu, nemůže být pochyb. Svědčí o ní děkanská akta²⁹⁾ i zápisy na straně 222 až 230 našeho rukopisu. Jak bylo naznačeno, už sama okolnost, že v jednom rukopise jsou knihovní počty a poznámky ve vztahu k Rečkově koleji a katalog neznámé knihovny, mohla by být nepřímým důkazem pro to, že se jedná o katalog Rečkovy koleje. K dispozici jsou však důkazy další a spolehlivější.

K prvému z nich můžeme částečně využít poznatků paleografického rozboru. Značnou část prvního katalogu psal totiž M. Václav z Ostrého, kterého již známe jako autora obou inventářů kostelního majetku (srv. tab. I.). Kromě M. Václava se podíleli na psaní katalogu také bakaláři Václav ze Sušic a Matěj z Kutné Hory. První poznamenal výdaje knihovny za rok 1461, druhý za rok 1463 (pag. 224). Matěj z Kutné Hory zapsal také dva odkazy knih Rečkově koleji z téhož roku. Tyto odkazy jsou „korunním svědkem“ a přímým důkazem pro mou these, neboť knihy v nich uvedené Matěj z Kutné

²⁵⁾ Z. Winter: O životě..., str. 48/49.

²⁶⁾ ib. str. 72, téhož Děje vysokých škol pražských, Praha 1897, str. 94, 101 aj.

²⁷⁾ Z. Winter: O životě..., str. 240, pozn. 4.

²⁸⁾ Srv. Th. Gottlieb: Über mittelalterliche Bibliotheken, Leipzig 1890, str. 328. Podobný účel měly odkazy na určitou knihu v té nebo oné knihovně, s kterými se občas setkáváme i v našich rukopisech. Tak např. kap. ruk. K VIII/2 má na fol. 100^b tuto poznámku „Concordancie biblie parisiensis in libraria nacionis C VII“. V univ. ruk. I. D. 12 je odkaz na Tíbinovu retoriku v koleji Rečkově (fol. 195^a).

²⁹⁾ MUPr I, 2, str. 384. Srv. pozn. 56.

Hory rozepsal do jednotlivých oddílů prvního a druhého abecedaria. Pro lepší názornost podávám znění obou zápisů in extenso. U každého je v závorce uvedeno místo knihy v katalogu.

- p. 222 Anno domini M^oCCCC^oLXIII^o Matheus de Prose[n]iciz et Nicolaus de Choczna, incole quondam collegii sanctissime Marie Virginis in domo Reczek post suum obitum infrascriptos relinquerunt libros pro studentibus domum illam incolentibus exercitandis et studium diligentibus edocendis, quorum memoria utinam non ex mentibus illorum studentum elabescat, saltem tamen pias suas oraciones ad Deum fuderint.
- Primum scripta Thome super de celo et metharuorum[!] (2 E 20)
 Item textus methaphisice in pergameno (2 D 15)
 Puncta parisiensia veteris et nove loyce (2 K 31)
 Buzko super priorum (2 K 32)
 Questiones in gramatica in magno volumine (2 N 49)
 Questions super phisicorum (2 G 24)
 Questiones super de anima et super de celo (2 G 25)
 Questiones Petri de Alvernia super priorum (2 M 60)
 Comentum super de anima (2 G 26)
 Comentum super tercio de anima de gandione[?] et octavo metaphisice (2 G 27)
 Secunda pars cum comento (2 N 50)
 Algorismus, spera, de coloribus rethoricis (2 Q 14)
 Puncta in sesternis super tota loyca nova et veteri (2 M 61)
 Sumule (2 M 62)
 Textus de anima (2 E 20)
 Item questiones super de anima comentum (2 G 28)
 Item cancionale cancionum francigenarum sesterni sex³⁰⁾
- Item Mathias de Alta Muta baccalaureus eodem anno infrascriptos pro memoria sui comendavit in supra scriptum collegium libros
 Primum primas partes Katholicon (2 N 51)
 Item comentum super Donatum (2 N 52)
 Item minus volumen Prisciani (2 N 53)
 Item secunda et tercia pars cum comento Jovis (2 N 55)
 Item modi dicendi novi et antiqui (2 N 54)
 Puncta super veteri et nova loyca preter Posteriorum cum textu (2 M 63)
 Obligatoria super tractatus Petri Hispani in pergameno (2 M 64)
 Comentum super priorum in pergamenis (2 K 32)
 Alanus de planctu nature (2 S 43)
 Persius et Prosper (2 S 44)
 Speculum humane salvacionis (1 G 14)
 Nova poetria in foliis³¹⁾ (2 S 42)

³⁰⁾ Všech šest kancionálů bylo dáno do kolejní kaple. Matěj z Kutné Hory je jmenovitě připsal k inventáři pořízenému V. z Ostrého na str. 226.

³¹⁾ Oba zápisy na str. 222 jsou vlastně katalogy (lépe řečeno seznamy) soukromých knihoven malého rozsahu. Tato okolnost zůstala také v odborné literatuře bez povšimnutí.

Víme-li nyní bezpečně, že první katalog byl pomůckou knihovny Rečkovy, můžeme k dalšímu výkladu použít i údajů knihovnických počtů. Především nás zajímá, od kdy do kdy bylo do rejstříku zapisováno. V katalogu samém jsou uvedena jen dvě přímá data:

1. „Gorra super epistolam Pauli ad Romanos, ad Corinthos, ad Gallateos a domine Johanne Dubczek anno (14) 60“ (1 B 52).

2. „Holgoth super sapienciales; dominus Johannes Dubczek donavit post obitum anno 1460“ (1 C 13).

Paleografickým rozbořením jsme zjistili v prvním katalogu celkem 15 vrstev a 13 písařských rukou (srv. tab. I.). Poslední zápisy pocházejí od bakaláře Matěje z Kutné Hory, jenž na konci roku 1463 zaznamenal na pag. 222 i oba odkazy knih koleji Rečkově.³²⁾ V téže době byl Matěj knihovníkem, což dosvědčuje jeho zápis v knihovnických počtech. Tím je s naprostou jistotou stanoveno datum ad quem: konec roku 1464. Nepřímo datovány jsou i zápisy Václava ze Sušic a M. Václava z Ostrého. Zatímco u prvního nejsme na pochybách, že se jedná o rok 1461, u Václava z Ostrého vznikla komplikace tím, že do katalogu zapisoval ve dvou obdobích. Avšak dříve než se pokusíme tuto záhadu rozřešit a tím přibližně stanovit datum a quo, musíme si všimnout, kým a jak byl katalog veden.

Několik vrstev zápisů lze snadno vysvětlit střídáním kolejních funkcionářů. Obtížnější je stanovit, kdo do katalogu zapisoval. V statutech artistické fakulty ani celé university nebyly povinnosti knihovníka z přirozených důvodů vysvětleny. Z. Winter se proto domníval, že knihovnu spravoval probošt nebo direktor koleje a že zvláštních bibliotekářů až do roku 1613 nebylo.³³⁾ Nehledě k tomu, že se Winter opíral o zprávy převážně z druhé poloviny 16. století, kdy byly kolejní knihovny až v neuvěřitelném úpadku,³⁴⁾ dosvědčují katalog a knihovní počty Rečkovy koleje opak.³⁵⁾

V prvních letech trvání Rečkovy koleje spravoval knihovnu a na její udržování určené peníze sám direktor koleje. Soudím tak podle toho, že Václav z Ostrého zapisoval do katalogu v době, kdy byl již několik let mistrem.³⁶⁾ Těžko si lze představit, že by mistr bydlel v studentské koleji v jiném případě než v době svého správcovství, když mohl jinak využívat výhod mistrovských kolejí.

³²⁾ Z pozdější doby je jen přípisek Václava z Nového Města, o němž zmínka již v pozn. 22. Nadpis *Mappa mundi* nad rubrikou A prvního abecedaria a výčet ztracených knih za písmenem F téhož abecedaria jsou pozdějšího původu.

³³⁾ Z. Winter, *O životě...*, str. 380.

³⁴⁾ *ib.* na str. 378/9 Winter uvádí otřesné doklady o tom, jak mistři rozprodávali staré knihy na obaly, protože jim už nerozuměli, apod.

³⁵⁾ *Librarius* je však výslovně uváděn i v zápisu rektora M. Jana z Prahy z r. 1460: „... quia rationem, quae multis annis non erat facta, a librario tunc temporis habere optabat.“ (jedná se o knihovníka koleje *Nacionis*). MUPr, III, 50.

³⁶⁾ Mistrem se stal roku 1448. Srv. MUPr, I., 2, str. 37.

Jakmile se knihovna začala rozrůstat a vyžadovala více práce, byly obě funkce od sebe odděleny.³⁷⁾ Přímý doklad pro to máme v knihovnických počtech, kde je dvakrát použito fráze „a precedenti librario recipere“.³⁸⁾ Knihovníka si direktor vybíral vždy z řad bakalářů. Buď sám nebo předešlý knihovník mu předal do opatrování knihy, knihovní peníze a později také klíč od knihovny. Povinností knihovníka bylo udržovat knihovnu v pořádku, dbát na řádné vrácení půjčených knih, mít v pořádku knihovní peníze, přikupovat nové svazky, dávat do vazby nsvázané nebo špatně svázané rukopisy a pečovat o katalogisaci nově získaných knih.³⁹⁾

Prvními svazky, jež koleji dostala, jak ani jinak být nemohlo, byly texty a komentáře bible. Písař X₁, vlastní zakladatel katalogu, oddělil zvlášť texty bible a komentáře s glosami. Prvé zařadil do rubriky označené písmenem A, druhé do rubriky B. Každý svazek označil jednoduchou signaturou (A 4, B 7 apod.) podle uložení ve skříni nebo na polici a zapsal spolu s kontrolními kustody do katalogu. Jeho nástupce inventoval již svazky rozmanitějšího obsahu. To ho přinutilo jednak rozmnožit rubriky prvního abecedaria, jednak založit pro knihy neteologického obsahu abecedář druhý. Podle jakých zásad byly knihy do jednotlivých rubrik zařazovány, bude řečeno v souvislosti s katalogem druhým, kdy bude také řešena otázka jejich vzájemné závislosti. Další písaři buď doplňovali starší rubriky, nebo podle potřeby zakládali nová oddělení.⁴⁰⁾ Mezi rubrikami byl podle uvážení písaře ponecháván volný prostor dvou až tří stránek pro další doplňky. Aby nedocházelo k nedorozumění, byly některé oddíly v záhlaví stručně charakterisovány (*Pustile, Moralis philosophia, Comenta loyce atd.*). Knihovníci do katalogu zaznamenávali přírůstky i deficity. Na str. 32. poznamenal roku 1464 bak. Václav z Nového Města 15 postil, které byly direktory rozprodány. Na několika místech jsou poznámky o ztracených knihách⁴¹⁾ a o přeřazení svazku do jiné rubriky.

³⁷⁾ Dříve asi vznikla podobným způsobem funkce fiskária.

³⁸⁾ Pag. 224 v zápisu Václava ze Sušic a Matěje z Kutné Hory.

³⁹⁾ Funkce *libraria* trvala pravděpodobně v Rečkově koleji jen krátkou dobu, neboť kolejní statuta, která byla sepsána ještě v druhé polovině 15. století, se o knihovnickovi vůbec nezmiňují, ač jinak důkladně vymezují povinnosti správce, fiskária, kuchařky a domovníka. Statuta jsou zachována v pozdním opise T. Putzlachera v univ. rouch. XXIII. F. 63, fol. 105^b—119^b. Ani ostatní zachovalá kolejní statuta funkci *libraria* nezaznamenávají. V nejstarších statutech Karlovy koleje ze 14. století se slovo *libraria* vyskytuje jen jednou ve spojení podružného významu. Srv. H. Jireček: *CIB*, II, 3, Praha 1889, str. 296. Ani doplněná a opravená statuta téže koleje z r. 1528, jež nám opět zachoval Putzlacher (*ib. ff.* 10^a—16^b), se o knihovnickovi nezmiňují. Také ve statutech koleje královny Hedviky z roku 1411 není o knihovně žádné ustanovení (*ib.* 140^a—148^b).

⁴⁰⁾ Nedopatřením bylo vynecháno písmeno L druhého abecedaria. Prvé abecedarium mělo celkem 14 rubrik, druhé 20. V druhém abecedáři písař X₄ zapsal rubriku X před oddělením V. Písař X₃ (Václav z Ostrého) rubriku X škrtl a přepsal ji až za písmeno V.

⁴¹⁾ Srv. zmíněnou poznámku Václava z Nového Města v pozn. 22).

Nevyjasněnou zůstane asi otázka, v jak dlouhých intervalech se knihovníci střídali. V 16. století bylo zvykem, že noví správcové kolejí byli voleni na podzim hned po volbách děkana a rektora.⁴²⁾ Tak tomu bylo asi již ve století předchozím. Zdálo by se tedy, že se i knihovníci střídali po jednoročním období. To však nepotvrzují zachované zbytky knihovních počtů Rečkovy koleje, z kterých je patrné, že se knihovníci často střídali po půl roce. Protože knihovní počty jsou mezerovité, nelze říci, že to bylo pravidlem. Ovšem v době, kdy správce koleje byl současně knihovníkem, pečoval o knihovnu vždy jeden člověk po celý rok.⁴³⁾

Dostali jsme se tak znovu k otázce, kdy se začal vést katalog. Jediné nepřímé datum ve vztahu ke katalogu, jež známe před rokem 1460, je rok 1453, kdy M. Václav z Ostrého sepsal inventář majetku kostela sv. Štěpána ve zdi. Můžeme totiž předpokládat, že inventář psal v době, kdy měl ke katalogu přístup, tj. když byl správcem koleje nebo knihovníkem. Bohužel však není známo, zda psal v tomto roce prvou nebo již druhou vrstvu zápisů.⁴⁴⁾ Naprosté jistoty se nelze dobrat, z následující úvahy však vyplývá, že se jednalo o druhou možnost.

Podle záznamů v katalogu měla Rečkova knihovna na konci správného období bibliotekáře Matěje z Kutné Hory, tj. na jaře roku 1464, celkem 786 knih.⁴⁵⁾ Kdybychom předpokládali, že M. Václav z Ostrého začal zapisovat do katalogu teprve roku 1453, bylo by v letech 1453 až 1463 získáno celkem 669 knih, tj. 85,12 % knižního fondu, zatímco v delším období 1438/1453 jen 117 knih, tj. 14,88 %. V druhém případě by bylo získáno v prvním období, tj. v letech 1438/1453, 464 knih (59,04 %) a v desetiletí 1453/63 322 svazků (40,96 %).

Vycházíme-li z druhé možnosti jako pravděpodobnější, vidíme, že před rokem 1453 bylo napsáno 5 vrstev, v letech 1453/63 10. Funkci zvláštního knihovníka máme doloženu z roku 1461, musela však již existovat dříve, protože zápis z roku 1461 má formuli „a precedenti librario“. Na druhé straně je pozoruhodné, že v letech 1453/63 odpovídá jednomu roku vždy jedna vrstva zápisů (v jednom roce nebylo pravděpodobně zapisováno). Z toho lze soudit, že funkce samostatného knihovníka vznikla těsně před rokem 1460. Tím si můžeme také vysvětlit, proč zápisy knihovních počtů začínají až rokem 1461. V předcházející době správce zapisoval výdaje na knihovnu do počtu celé koleje.

⁴²⁾ Z. Winter, *O životě...*, str. 43n.

⁴³⁾ V Erfurtu byl fakultní knihovník volen vždy o neděli Letare. Srv. *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschlands und der Schweiz*, II, München 1928, str. 102. Ve Vídni se knihovníci střídali na den sv. Kolomana (13. října). Nevíme také, zda měl nově nastupující knihovník povinnost zkontrolovat knihovnu podle katalogu.

⁴⁴⁾ Dvě vrstvy psal také písař X₂. Srv. tab. I.

⁴⁵⁾ Ve skutečnosti 771, protože direktori prodali 15 postil. Srov. tab. II.

Per analogiam můžeme připustit, že zápisy před rokem 1453 vznikaly v ročních intervalech. Protože vrstvy před tímto rokem jsou čtyři, lze přibližně stanovit hranici a quo na rok 1449. Katalog Rečkovy koleje byl tedy v podobě, jak se nám zachoval, veden v letech 1449/1463. To ovšem neznamená, že po roce 1464 nebylo katalogu používáno. Poznámky knihovních počtů dokazují opak a podávají také vysvětlení, proč až do roku 1470 nepřibyly do katalogu další zápisy.

Katalog knihovny Rečkovy koleje má tu výhodu proti jiným katalogům, dochovaným jen v opisech, že umožňuje zjistit průměrný roční přírůstek knih. Počítáme-li s 322 nově získanými svazky v letech 1453/63, vychází roční přírůstek 32 svazků. K podobnému číslu dojdeme i tehdy, vezmeme-li za základ celé období 1438/63.⁴⁶⁾ Výsledek pak je 31 svazků. Roční přírůstek nás ovšem nezajímá jen z důvodů čistě statistických — je nutno se ptát, bylo-li v silách koleje tento počet knih získat. Je přirozené, že mnoho knih koleji věnovali štedří dárci z řad bývalých kolegiátů nebo vzdělanějších měšťanů. Z údajů zachovaných v Kampanově novoročence na rok 1616 je patrné, že knihy byly v 15. století odkazovány kolejním knihovnám často ve značném počtu.⁴⁷⁾ Knihovna byla dále obohacována opisy, jež pořídili obyvatelé koleje. Svědec-tvím jsou explicitně několika rukopisů kolejní knihovny Nacionis. I penězi však bylo na rozhojnění knihovních svazků pamatováno a v koleji Rečkově, která byla po Karlově největší,⁴⁸⁾ jistě lépe než v kolejích ostatních. Sledujme teď proto, jakým způsobem bylo o knihovnu Rečkovy koleje po hospodářské stránce postaráno.

Z knihovních počtů, jež se zlomkovitě dochovaly za léta 1461/70, lze zjistit, kolik bylo ročně na knihovnu vynakládáno. Největší hotovost uváděná v počtech bylo 6 uh. zlatých, 2 kopy grošů, 47 grošů dobré mince a 7 gr. mince horší, což je zhruba 10 % celkového ročního příjmu koleje, který činil 63 kop a 20 grošů. Je pozoruhodné, jak rok od roku klesala hotovost knihovních peněz, aniž byly kupovány nové knihy. Přebíral-li bak. Václav ze Sušic výše uvedenou částku, nepřebíral roku 1470 Jan z Hořepníka již nic, protože všechny peníze, které tehdy kolejní knihovna měla (byl to jeden zlatý), si vypůjčil bak. Rejsek.

V prvních letech byly patrně na vybudování knihovny věnovány velké částky. Jakmile si však knihovna opatřila základní knihy a příručky nezbytné pro studium, šetřilo se s penězi na nákup knih. Sečteme-li výdaje na knihovnu za léta 1461/70, dostaneme směšně malou částku 1 kopy 18 grošů a 31 denárů. Z této sumy však nebyla koupena ani jedna nová kniha. Výdaje se týkaly

⁴⁶⁾ Kolej vlastnila knihy jistě již od svého založení.

⁴⁷⁾ Odkazy pro kolej Rečkovu však neuvádí. Nezmínuje se ani o lékaři Janu Krčínovi, který r. 1470 odkázal Rečkově koleji knihy, „jenž slovu Johannes de Tarnamira“. Srv. Z. Winter: *Měšťanské libráře v 15. a v 16. věku*, ČČM 1892, str. 67.

⁴⁸⁾ Je to vidět i z přehledu kolejních příjmů za rok 1567 (V. V. Tomek: *Dějepis*, IX, str. 200) i z toho, že do Rečkovy koleje bylo přidělováno vždy nejvíce studentů.

vazby a převazby knih, nákupu klíče a závory ke knihovně.⁴⁹⁾ Za to však bylo z knihovných peněz často půjčováno. Nejvíce si vypůjčovali sami knihovníci. I jiným se však půjčovalo. Někdy na zástavu, jako v případě M. Jiřího ze S. Castulo nebo bakaláře Rejska, jindy na příkaz správce koleje nebo pokladníka.

Za celé desetiletí nebyla podle knihovných počtů koupena ani jedna kniha,⁵⁰⁾ což vysvětluje, proč nebylo do katalogu po roce 1463 zapisováno. Vůbec se zdá, že právě v 60. letech pohasl zájem o knihovnu. Místo aby byly nové knihy kupovány, byly některé svazky prodány. Pravděpodobně roku 1464 bylo poznamenáno na str. 32, že direktori prodali 15 postil. I když i potom zůstalo v knihovně postil několik, svědčí to o tom, že na účet knihovny byly řešeny různé kolejní i soukromé finanční potíže, neboť nic neukazuje na to, že by za stržené peníze byly koupeny nové knihy.⁵¹⁾

Nyní ještě několik slov o knihovných počtech samotných. Předně je těžko můžeme nazvat početním rejstříkem v běžném slova smyslu. Je to spíše několik nahodilých poznámek, které vyplynuly z potřeby písemného svědectví při předávání kolejních peněz. Nastupující knihovník zpravidla zapsal, kdy a od koho přebral určitý peněžní obnos. Vždy byla přesně uvedena i mince. Někdy si předávali peněžní hotovost knihovníci sami, jindy odstupující knihovník složil peníze správci koleje, který je opět později předal novému knihovníkovi. V jednom případě se převod knihovního jmění dal za přítomnosti direktora.⁵²⁾

Zbývá se zmínit, jak byly knihy v Rečkově koleji uloženy. Původně asi stačila k jejich uschování jedna skříň nebo police. Později, jak se knihovna rozrůstala, přibýlo postupně několik skříní dalších, takže bylo nutno pro knihovnu určit samostatnou místnost. Stalo se to asi na počátku 60. let, kdy byl pro knihovnu koupen klíč a závora. Je možno předpokládat, že knihy byly ve skříních uloženy podle rubrik katalogu.⁵³⁾ Že by byly rukopisy přikovány na pul-

⁴⁹⁾ Poplatek za vazbu jedné knihy činil podle její velikosti 4 až 9 gr.

⁵⁰⁾ V zápisu Matěje z Kutné Hory jsou sice dvě položky „pro veteri arte et minori volumine Prisciani 5 gr., pro comento super afforismorum IIII“, týkají se však vazby knih, neboť cena knihy byla v průměru 7 až 10x vyšší.

⁵¹⁾ Univ. ruk. V. E. 4b byl podle explicitů (fol. 69^a, 85^a, 97^a) napsán v roce 1479 v Rečkově koleji. Starou sign. má D 38. Rubrika D druhého abecedáře končí číslem 15. I když obsahem rukopis odpovídá knihám zařazeným pod toto písmeno, lze jen stěží připustit, že by za necelých 10 let přibýlo jen v písmeni D 23 knih, když v 60. letech už knihovna valně rozmnožována nebyla. Kdyby tomu však bylo, pak by musel být zaveden nový katalog, který se nedochoval.

⁵²⁾ Ze zápisů vyplývá zajímavý poznatek. V 60. letech byli správci koleje pravděpodobně také bakaláři. Tak v zápisu Prokopa z Jindřichova Hradce z roku 1468 se praví: „... facta racione a Nicolao baccalaureo pro tunc presidente de pecunia cepit.“ (Pag. 225.)

⁵³⁾ Za rubrikou F prvního abecedaria následuje soupis ztracených knih nadepsaný „Defectus prime thece“, který byl podle písma pořízen na počátku 16. století. Z nadpisu a umístění výčtu by se dalo soudit, že zhruba na 6 rubrik připadala jedna police. V tom případě by Rečkova knihovna měla uloženy rukopisy v 5 nebo v 6 policích.

tech, jak bylo zvykem zvláště v Německu, nic neslyšíme.⁵⁴⁾ Knihovna ani tak vzácné rukopisy neměla, aby je musela zajišťovat řetězy. Co se týče studijního charakteru knihovny, lze připustit, že knihovny bylo současně používáno i jako čítárny. Doklady však pro to chybějí.

V pozdější době slyšíme o Rečkově knihovně jen dvakrát. V kšaftu bakaláře Václava Šacha Chrudimského z r. 1505 je zmínka o dvou vypůjčených knihách, jež mají spolu s dvěma jinými přijít do Rečkovy koleje.⁵⁵⁾ Druhá zmínka je v děkanských aktech z roku 1564, kdy prudké a dlouho trvající deště poškodily koleje v blízkosti Vltavy. Protože děkan Petr Kodici z Tulechova přímo uvádí, že byl zaplaven pozemek a knihovna Rečkovy koleje, lze z toho vyvodit, že knihovna byla v přízemí.⁵⁶⁾

Již Truhlářovi bylo nápadné, jak málo rukopisů se zachovalo z prvního katalogu. Oba kodexy, o nichž se Truhlář domníval, že jsou zaznamenány v prvním katalogu, byly součástí jiné knihovny, jak bezpečně prokázal B. Ryba.⁵⁷⁾ Podarilo se mi zjistit jen dva rukopisy, o nichž se dá s jistotou pravděpodobností říci, že patřily Rečkově knihovně.⁵⁸⁾ Záhadu kontrolních kustodů však zatím nelze vyřešit, protože v jednom případě chybí v rukopise signatura a v druhém zase kustod v katalogu.⁵⁹⁾

III.

Základy ke knihovně koleje Národa českého byly položeny již v prvních letech jejího trvání. M. Kampanus nazývá ve své norovočence vlastním zakladatelem této koleje významného profesora theologické fakulty M. Jenka z Prahy, který odkázal českému národu na universitě vedle značného jmění dům a bohatou knihovnu.⁶⁰⁾ Mezi prvními dárci knih jmenuje M. Kampanus

⁵⁴⁾ Skepticky se staví k této otázce i J. A. Hanslik v *Geschichte und Beschreibung der Prager Universitätsbibliothek*, Prag 1851, str. 36.

⁵⁵⁾ „Item z Rečkově kolleje také mám aforismos Hyppocratis (2 T 15) et de universalibus: libellus cum sit necessarii Grisanei (?) etc. To aby zase vráceno bylo, a k tomu jim přidávám librum de illustribus viris et mulieribus a Auctoritas na pergameně také jich jsú.“ Podle A. Rybičky: *Výpisky z archivu chrudimského, ČČM*, 1845, str. 367/8.

⁵⁶⁾ „Replevit aream et bibliothecam collegii Reczek et cellas subterraneas collegii angelici...“ *MUPr.* I., 2, str. 384.

⁵⁷⁾ *ČČH*, L, 1947/49, str. 268. Jedná se o univ. ruk. III. E. 11 (= 1 D 18) a V. A. 3 (= 1 D 20). Srv. pozn. 70.

⁵⁸⁾ Prvním rukopisem je kodex č. 119 dominikánského kláštera ve Vídni, obsahující *Puncta Parisiensia super nova et veteri logica*, jež odpovídají sign. M 58 nebo M 63 druhého abecedáře. Druhým je univerzitní rukopis X. H. 21, jež odpovídá sign. K 29 druhého abecedaria. Oba rukopisy byly podle explicitů psány v Rečkově koleji.

⁵⁹⁾ Podle Gotlieba, cit. pr. str. 217/8, kde též různé varianty kustodů, byl nejčastěji brán počátek nebo konec listu druhého a předposledního.

⁶⁰⁾ Srv. F. M. Bartoš: *M. Jenek z Prahy, rektor University Karlovy*, *JSH*, IX, 1936, str. 41/3. Dva svazky lze určit v dnešním stavu univerzitní rukopisné sbírky (X. F. 1 a III. D. 4).

bakaláře Klimenta z Hradce Králové, M. Václava Rohle, M. Blažeje Vika, M. Mikuláše Kourimského a M. Ondřeje Zelence.⁶¹⁾ Celkem M. Campanus zapsal pro paměť 17 příznivců, kteří do roku 1460 většími nebo menšími dary obohatili knihovnu koleje Národa českého.

Jak bylo již řečeno, představuje druhý katalog lobkovického rukopisu jen opis knihovního katalogu koleje Nacionis. Ne však již katalogu původního, nýbrž některé z jeho redakcí, protože nezaznamenává knihy ztracené, výměnné nebo prodané. Písař přepisoval bez přerušení, plynule, aniž by předem vyměřil místo pro jednotlivé rubriky. Nepřetržitý ductus písma napovídá, že písař spoléhal na předlohu a nekontroloval položky katalogu podle uložení knih na policích (anebo k tomu neměl ani možnost). Z toho plyne, že katalog knihovny Nacionis v lobkovickém rukopise není samostatnou redakcí. První soupis knih byl v koleji Národa českého pravděpodobně pořízen již před vypuknutím husitského revolučního hnutí.⁶²⁾ Nasvědčuje tomu základní schéma thematického rozdělení katalogu.

Uspořádání starých knihovních katalogů bylo ve většině případů typické, i když odchylky v detailech byly značné. Katalogy zpravidla nejprve uvádějí biblickou literaturu, pak církevní otce a nakonec literaturu světskou.⁶³⁾ Obecně charakterisuje středověkou katalogizační praxi lokační katalog, jenž nejlépe splňoval požadavky snadné evidence a rychlé orientace. Abecední uspořádání podle autorů bylo ve středověku výjimečné.⁶⁴⁾ První systematické dělení podle obsahu navrhl v polovině 13. století Richard de Fournival. K sedmi svobodným uměním přiřadil ještě metafysiku, morální a přírodní filosofii, tj. obory, jež převzala scholastika z Aristotela. V principu se uplatňoval postup od artes k theologii nebo naopak.⁶⁵⁾

J. Truhlář se domníval, že i pro pražské katalogy bylo použito obvyklého dělení na libri divini a na knihy ostatní. Tomu však neodpovídá skutečné rozvržení katalogů, které v prvých abecedářích zaznamenávají vedle knih theologických i sborníky právnické a lékařské. Mnohem spíše bylo pro pražské kolejní katalogy použito vžitého dělení vysokoškolské výuky na obory vyšší a nižší. Katalog koleje Národa českého tomuto systému odpovídá do nejmenších podrobností. Rozdíl mezi naukami vyššími a nižšími je v něm symbolicky zdůrazněn dvojí řadou signatur. Prvý abecedář obsahuje nejprve knihy theologické, pak právnické a nakonec lékařské (srov. tab. IV!). Schéma druhého abecedaria je následující: morální filosofie, přírodní filosofie, logika, gramatika, retori-

⁶¹⁾ Mecenáši Karlovy university, str. 31/34.

⁶²⁾ Soupisy knih byly pořizovány především z důvodu evidence majetku. O tom Flodr: cit. čl. str. 9.

⁶³⁾ Gotlieb: cit. pr. str. 302.

⁶⁴⁾ Flodr: cit. čl. str. 12; Milkau, Handbuch der Bibliothekswiss. II, 1933, str. 241, 321/2.

⁶⁵⁾ U klášterních knihoven byl postup zpravidla opačný. Handbuch II, 329.

ka, geometrie, aritmetika, musica a nakonec astronomie. Toto rozvržení katalogu mohlo vzniknout jedině v době, kdy se na pražské universitě vyučovalo ještě na čtyřech fakultách, tedy před rokem 1420. Naproti tomu katalog Rečkovy koleje, který jsem datoval do let 1449-63, vykazuje změny, jež se udály na pražském vysokém učení v dvacátých a třicátých letech, i když si v základních obrysech zachoval schéma katalogu předešlého.

Privilegované postavení si nadále udržela theologie a právo, i když druhý obor nebyl v Praze po roce 1420 prakticky přednášen. Větší změny pozorujeme u ostatních disciplín. Předně s úpadkem lékařské fakulty poklesla na významu medicína, která byla nyní spolu s jinými reálnými předměty vykládána na artistické fakultě. Medici si však zachovali jisté specifikované postavení v rámci university i později. Těsný rámeček kvadrivia a trivivia už rovněž nedostačoval, a tak přibýly k morální a přírodní filosofii, které měly zvláštní rubriky už v katalogu Nacionis, metafysika, oddělení antických autorů, historické četby a konečně rubrika, kterou možno nazvat varia (srov. tab. III.). Zachycuje tedy katalog Rečkovy koleje pokročilejší stav, a nemůže být proto starší než katalog koleje Národa českého, jak mínil Wolkan i Truhlář. I v detailním rozdělení rubrik je katalog Rečkovy koleje vyspělejší, neboť důsledněji odděluje od sebe texty, komentáře a kvestie s disputacemi.⁶⁶⁾

Že počátky katalogu koleje Národa českého spadají do doby před rokem 1420, je podle mého názoru více než pravděpodobné. Méně jasná je otázka, kdy vznikla redakce, jejíž opis se zachoval v lobkovickém rukopise. J. Truhlář spojoval její vznik s přesídlením knihovny Nacionis do sousedního domu Hankova, který dal koleji král Ladislav r. 1454 na žádost českých direktorů.⁶⁷⁾ I když tato these zní lákavě, odporuje jí zápis rektora M. Jana z Prahy z let 1460/61, v kterém se výslovně říká, že v koleji Národa českého nebyla po mnohá léta konána revize knihovny.⁶⁸⁾ Domnívám se proto, že k revisi, která dala vzniknout i nové redakci (nebo opravě) katalogu, došlo v koleji Národa českého až kolem roku 1460. Není tomu na překážku ani fakt, že v katalogu nejsou zaznamenány knihy, které měl podle Kampana a zápisu Jana z Prahy věnovat této koleji M. Prokop z Plzně.⁶⁹⁾ Tyto knihy se totiž do knihovny koleje Národa českého nikdy nedostaly, protože je M. Václav Křižanovský, který si na ně dělal právo, odmítl vydat.⁷⁰⁾

⁶⁶⁾ Některé rubriky katalogu Rečkovy koleje mají nadepsanou stručnou charakteristiku obsahu (v tab. III. jsou označeny hvězdičkou).

⁶⁷⁾ V listině ze dne 13. září 1454 se říká: „Ut locum firmum atque securum ad tenendos tuendosque libros in honorem et comodum totius alme universitatis nostre studii pragensis edificare congrue valeant.“ Univ. archiv I. 84.

⁶⁸⁾ MUPr, III. str. 50.

⁶⁹⁾ Mecenáši Karlovy university, str. 36, MUPr. III. str. 50.

⁷⁰⁾ Prokopovy rukopisy v universitní knihovně, které mají ještě staré signatury, patřily jiné koleji. K této neznámé knihovně patřily asi též knihy jmenované v poznámce univ. ruk. I. D. 12 na fol. 195^a: „Ovidii comentum pulcrum in libraria nostra. Liber magistri Procopi

Z opisu katalogu nelze bohužel zjistit, jaký byl průměrný roční přírůstek knih. Nepostačují k tomu ani jinak hojné údaje Kampanovy novoročenky. Tím také nelze přesně stanovit, kdy byly do knihovny Nacionis vřazeny knihy ze zrušeného domu chudých studentů. Universitní rukopisy V. G. 20, V. H. 31 a VIII. C. 26, které svými signaturami a obsahem odpovídají položkám J 25, G 10 a A 19 třetího abecedaria, mají totiž poznámku, že kdysi patřily „ad collegium pauperum“. Tato skutečnost zdánlivě komplikuje zjištění, ke kterému jsme dospěli výše, neboť dům chudých studentů patřil původně k Litevské koleji. Vysvětlení je prosté: V době, kdy polských studentů již v Praze nebylo, bydleli v koleji pauperum studenti čeští. Časem pak zcela upadlo v zapomnění, že dům chudých studentů byl původně součástí Litevské koleje.⁷¹⁾ Potvrzuje to list Katruše Bezručkové a její dcery Magdaleny z roku 1442, v kterém se říká: „Vyznáváme tímto listem, že sme přijeli duom studentuov chudých řečený u sv. Valentina, od starodávna k studentuom chudým českého pokolenie příslušející...“⁷²⁾ V témže listu se o domu chudých studentů mluví jako o nebezpečně zpustlém a zchátralém. Z toho důvodu direktori národa českého dovolili Katruši a její dceři, aby si jej opravily k obývání. Tím je určeno datum ad quem, kdy knihy této koleje přešly do knihovny Národa českého.

O dalších osudech knihovny mnoho nevíme. Pro léta 1460 až 1500 uvádí M. Kampanus 4 odkazy této kolejní knihovně, které dohromady znamenaly přírůstek asi jednoho sta knih. V následujícím století štedrost dárců ustala, neboť až do roku 1615 nebyly jí podle M. Kampana žádné knihy věnovány. V 16. století je o kolejní knihovně Národa českého zmínka v kšaftu Václava Šacha Chrudimského z roku 1505.⁷³⁾ Z doby těsně před bělohorskou porážkou se zachovala zpráva, že byla knihovna koleje Nacionis ohledána a vyčištěna (1609).⁷⁴⁾ Tím naše dosavadní vědomosti o této knihovně končí.

K úřadu kolejního bibliotekáře v české koleji lze říci jen nemnoho. V 60. letech 15. století je doložen v rektorských aktech.⁷⁵⁾ Později asi zvláštního knihovníka nebylo, což lze uvést do souvislosti s celkovým úpadkem pražského

G 1° Tuniechodsky habuit. Item textum idem Tuniechodsky pulcrum habet eiusdem poete. Item Tuniechodsky habet Anticlaudianum pulcherrimum D 8° ex libris magistri Procopi. Nowa poetria.“ (Zápis je z let 1458/61, kdy Jan z Tuněchod v Praze studoval.) Signatury neodpovídají sign. lobkovických abecedářů. Není také možné, aby se v koleji Nacionis dostalo Prokopovým knihám tak nízkých signatur. To by spíše ukazovalo na kolej Laudovu, která byla v této době založena. Tím by se však záhada s Prokopovými knihami nestala jasnější.

⁷¹⁾ O tom Tomek: Dějepis, VIII, str. 127/8.

⁷²⁾ Univ. archiv I. 82.

⁷³⁾ „Item Opera Platonis jsou z libráře české z Prahy, ty na svá místa ať jsou dány a k tomu za užívání přidávám do též libráře koleje české Plinium...“ Rybička, cit. čl. str. 367/8.

⁷⁴⁾ Z. Winter: O životě..., str. 380.

⁷⁵⁾ MUPr. III, str. 50.

vysokého učení na konci 15. a v 16. století. O povinnostech, délce funkčního období a vedení knihovnických počtů není nic známo.

Poměrně hodně bývalých rukopisů koleje Národa českého je možno identifikovat mezi kodexy universitními, méně již mezi musejními a kapitulními.⁷⁶⁾ Celkem tak můžeme zjistit 120 rukopisů, tj. asi 11 % skutečného knižního fondu koleje Národa českého, kolem roku 1460. Z prvního abecedaria se zachovalo zhruba $\frac{7}{10}$ 12,2 %, z druhého jen 4,4 %. Vysvětlení je v tom, že v druhém abecedáři byly zařazeny knihy a studijní příručky předmětů, které byly na pražské universitě v druhé polovině 15. a v 16. století přednášeny. Úbytek zájmu o studia theologická a právnická dokumentuje též výsledek revise kolejní knihovny Nacionis na konci 50. let 15. století. Z 925 knih prvního abecedaria, které obsahovalo, jak již bylo řečeno, knihy theologické, právnické a lékařské, byly ztraceny jen 4 svazky (z toho byly dva lékařské sborníky), zatímco z druhého 370!

Velký počet dochovaných rukopisů nám umožňuje blíže prozkoumat signatury kolejní knihovny Národa českého, což v případě Rečkovy koleje nebylo možné.⁷⁷⁾ Obě knihovny používaly jednoduchých signatur sestávajících z písmene a číslice. Písmeno udávalo paprsek police, číslice pořadí rukopisu. Ve většině případů byla signatura napsána na papírový lístek přibližné velikosti 2 × 3 cm, který byl přilepen na vnější stranu horní desky buď do pravého horního rohu, nebo doprostřed, asi 5 cm od horního okraje. Pro lepší přehlednost byly některé kodexy opatřeny štítkem se stručným obsahem (př. UK X. A. 21). Jindy byl výčet nejdůležitějších titulů napsán přímo na desku k hornímu okraji (UK VIII. C. 10). K signaturám byla někdy přidávána provenienční značka, jež měla význam dnešního razítka. Celkem jsem se setkal se čtyřmi druhy těchto značek: „Nacionis“ (př. UK IV. B. 8), „Liber Boemorum collegii“ (UK V. A. 18), „de libraria nacionis“ (UK III. G. 20) a „Clenodium ex libraria nacionitarum“ (UK V. H. 5).

Zbývá porovnat velikost a knihovní principy obou pražských knihoven s universitními knihovnami ostatními. Pokud jde o velikost, patřily obě mezi největší svého druhu.⁷⁸⁾ Heidelberský katalog tří universitních kolejí z r. 1461 uvádí celkem 841 svazků, katalog universitní koleje erfurtské z roku 1472 přibližně 800, o dva roky mladší katalog jedné kolínské koleje 342 svazků. Obě pražské knihovny měly v té době dohromady asi 1853 svazků, a to byly jistě menší než bohatá knihovna Karlovy koleje.

Oč byly mimopražské kolejní knihovny chudší na počet svazků, o to byly lépe spravovány. Pražské knihovny s nimi držely krok jen v poměrně jednoduchém funkčním systému lokačních signatur. Zůstaly však zpět v popisu jednot-

⁷⁶⁾ Srov. tab. IV. Většinu určili J. Truhlář a B. Ryba.

⁷⁷⁾ O středověkých signaturách Handbuch der Bibliothekswiss., II, str. 323/8.

⁷⁸⁾ Handbuch III, 1, str. 435.

livých kodexů.⁷⁹⁾ Pečlivější je v tomto směru katalog koleje Nacionis, u něhož pozorujeme snahu po přesnějším zachycení obsahu. Málo se u obou knihoven dbalo na zabezpečení a řádnou kontrolu knihovny. Zatímco ve Vídni musel být pro lepší kontrolu katalog ve třech exemplářích (jeden měl knihovnik, druhý děkan, třetí byl připevněn na stěně) a v Erfurtu byl nově nastupující rektor povinen provést revisi knihovny, nebyly v Praze konány ani pravidelné roční prohlídky knihovny, které byly předepsány ve Vídni, Heidelbergu, Kolíně, Erfurtu a Freibergu.⁸⁰⁾ Nedostatečnou kontrolou je možno vysvětlit i jejich velké ztráty. Pražské knihovny však byly demokratičtější v tom smyslu, že byly přístupny i studentům, což jinde nebylo zvykem.

Přes své nedostatky správního rázu patřily knihovny koleje Národa českého a koleje Rečkovy k nejznamenitějším universitním knihovnám ve střední Evropě. Jejich úpadek a pomalá destrukce po celé 16. století souvisely s hlubokými přeměnami uvnitř university během druhé poloviny 15. století. Vysvětlení tohoto jevu bylo podáno při jiné příležitosti.

Tabulka I
Pisařské vrstvy prvního a druhého abecedaria katalogu Rečkovy koleje

pisar	X ₁	X _{2a}	Václav z Ostrého	X _{3a}	X ₄	Václav z Ostrého	X _{3b}	X ₅	X _{2b}	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	Václav ze Sušic	X ₁₁	X ₁₂	X ₁₃	Matěj z Kumné Hory
A	1-23	24	25-26			27-30								31-37					
B	1-32	33	34			35-41								42-50					
C		1-5	6			7-10	11							14-20					
D		1-8			9	10-12				13	12			21					
E		1-6			7	8-10				11-12	13-20			32					
F		1-17	18-27			28-31													
G		1-3			4-6	7-13													
H					1-5														
I					1-10														
J					1-4														
K					1-4														
L					1-4														
M					1-11														
N						12-13													
O					1-34	35-40		14-19		20									
P						1-3		41											
Q																			
R																			
S																			
T																			
V																			
X																			
celkem																			

⁷⁹⁾ O tom Flodr: cit. čl. str. 28.

⁸⁰⁾ Handbuch II, str. 321.

Tabulka II

Počet knih v jednotlivých rubrikách a počet dochovaných svazků

	1. ab. (Reč.)			3. ab. (Nac.)			2. ab. (Reč.)			4. ab. (Nac.)		
	Počet podle signatur	Stav kolem r. 1460	Dochováno	Počet podle signatur	Stav kolem r. 1460	Dochováno	Počet podle signatur	Stav kolem r. 1460	Dochováno	Počet podle signatur	Stav kolem r. 1460	Dochováno
A	37	37		37	37	4	15	15		105	40	1
B	53	53		61	61	3	7	7		24	9	
C	13	13		21	21	3	18	18		12	2	
D	22	21		20	20	6	15	15		93	23	
E	22	22		54	54	7	21	21		33	14	
F	35	35		9	9	1	15	15		51	11	
G	14	14		12	12		28	28		38	11	2
H	6	6		25	25	2	7	7		18	2	
J	16	16		91	91	26	18	18		30	5	
K	4	4		91	90	9	34	34	1	71	16	3
L	7	7		36	36	5				11	4	
M	26	26		80	80	3	65	65	1	13	5	
N	58	58		17	17		56	55		2	1	
O	9	9		118	117	20	29	29		12	4	
P				42	42	7	3	3		5	2	
Q				60	60	12	14	14		20	9	1
R				80	80	2	3	3				
S				71	69	3	44	44				
T							59	61				
V							6	6				
X							6	6				
celkem	322 ^{a)}	321		925 ^{b)}	921	113	463	464 ^{c)}	2	528	158 ^{d)}	7

	Počet podle sign.	Stav kolem 1460	Zachováno
Knihovna Rečkovy koleje	785	785 ^{e)}	2
knihovna koleje Nacionis	1453	1079	120
obě knihovny dohromady	2238	1864 ^{f)}	122

^{a)} Loserth, cit. pr. str. 303, napočítal 324.

^{b)} Loserth, cit. pr. str. 303, napočítal chybou v součtu o 11 ruk. méně.

^{c)} Ve druhém abecedariu je skutečně více knih než signatur. Stalo se to vinou písaře X₆, který v rubrice T omylem 2x zapsal č. 38, 39.

^{d)} Loserth, str. 303, počítal jen knihy, které 4. abecedář uvádí.

^{e)} Od čísla 785 musíme ještě odečíst 15 postil prodaných direktory. Deficity rubrik A-F prvního abecedáře jsou z pozdější doby.

^{f)} Loserth, str. 303, uvádí 1866 sv.

Tabulka III
Thematické složení katalogů

	1. abeced. (Reč.)	3. abeced. (Nac.)	2. abeced. (Reč.)	4. abeced. (Nac.)
A	Bibliae	Bibliae	Moralis phil. Textus	Moralis phil. Textus
B	Expositiones, glosae bibliae	Glosae, expositio- nes bibliae	Moralis phil. Commenta	Moralis phil. Commenta
C	Omeliae	Corcondanciae bibliae etc.	Moralis phil. Boethius	Naturalis phil. Textus
D	Gregorius, Isidorus	Isidorus Omeliae etc.	Methaphisica*)	Natur. phil. Commenta
E	Augustinus	Origines Augustinus etc.	Phil. natur.*) Textus	Logica Textus
F	Bernardus Thomas de Aqu.	Ambrosius	Quest. et dispu- tata phil. n.*)	Logica Commenta
G	Theologica varia	Ieronimus	Comenta super phil. natur.*)	Logica varia
H	Sententiae Textus	Gregorius	Tractatuli*) philosophie	Gramatica Textus
J	Sententiae Commenta	Theologica varia	Textus logice*)	Gramatica Commenta
K	Rosarius Floretus	Nicolaus de Lira, Thomas de Aqu.	Commenta loyce*)	Rethorica Textus
L	Decretalia	Theologica varia	...	Rethorica Textus, glosae
M	Juridica	Sententiae	Logica Quaest., disput.	Rethorica Expositiones
N	Pustille*)	Quodlibeta	Gramatica Textus	Geometria
O	Liturgica	Sermones, Omeliae, Postillae	Rethorica	Aritmetica
P		Hussitica	Aritmetica	Musica
Q		Liturgica Theologica	Astronomia	Astronomia
R		Iuridica	Geometria	
S		Medicina	Rethorica Auct. antiqui	
T			Medicina	
V			Historica	
X			Varia	

*) Označené tituly jsou uvedeny podle katalogu.

Tabulka IV

Tabulka korespondencí starých a nových signatur

2. abecedarium

K 29 = X. H. 21^a)

M 58 (nebo 63) = cod. 119 knih. domin. kl. ve Vídni

3. abecedarium

A 3 = VIII. D. 3.	J 17 = X. C. 25	K 69 = X. A. 2	O 92 = IV. E.5
A 8 = X. C. 13	J 18 = III. B. 11	K 74 = IX. E. 8	O 101 = VIII. G. 15
A 13 = VIII. D. 7.	J 21 = IV. A. 3	K 79 = IX. F. 2	P 3 = V. B. 20
A 19 = VIII. C. 26	J 24 = VIII. D. 30	L 2 = IX. C. 3	P 6 = III. G. 6
B 12 = XIII. D. 3	J 25 = V. G. 20	L 4 = III. C. 19	P 9 = IV. G. 15
B 28 = IV. E. 12	J 32 = IV. C. 12	L 6 = IX. B. 4	P 15 = V. F. 25
B 40 = V. D. 4	J 33 = IV. B. 19	L 9 = VIII. B. 11	P 18 = XIII. F. 16
C 16 = V. D. 12	J 37 = X. A. 21	L 24 = IV. H. 24	P 19 = X. G. 20
C 17 = IX. D. 7	J 39 = V. A. 8	M 52 = VIII. B. 7	P 22 = IV. H. 17
C 21 = IV. D. 19	J 40 = IV. D. 15	M 66 = IV. H. 14	Q 3 = III. B. 9
D 5 = X. B. 5	J 43 = IV. B. 8	M 80 = IV. A. 16	Q 7 = IV. C. 1
D 6-8 = Kap. L.XC/I	J 44 = V. B. 21	O 4 = X. B. 4	Q 16 = VIII. F. 8
D 9 = IX. D. 1	J 45 = VIII. C. 22	O 5 = V. D. 21	Q 22 = V. C. 25
D 10 = X. A. 8?	J 53 = IV. B. 7	O 13 = VIII. C. 12	Q 43 = VIII. D. 1
D 12 = X. B. 9	J 57 = IV. B. 22	O 14 = XIII. F. 22	Q 37 = III. C. 1
D 13 = IV. C. 7	J 62 = III. D. 8	O 21 = III. D. 6?	Q 44 = V. A. 6
E 6 = V. B. 16	J 63 = V. D. 7	O 22 = IV. B. 5	Q 45 = VIII. E. 28
E 35 = X. A. 20	J 65 = V. B. 12	O 24 = III. B. 20	Q 47 = III. C. 14
E 36 = VIII. E. 21	J 66 = X. C. 7	O 30 = III. C. 16	Q 49 = V. A. 16
E 39 = IV. C. 11	J 67 = IX. A. 4	O 32 = IV. B. 9	Q 52 = VIII. C. 24
E 40 = III. B. 1	J 74 = V. C. 8	O 39 = III. A. 7	Q 53 = IX. A. 6
E 43 = V. G. 19	J 86 = V. G. 8	O 40 = V. A. 18	R 34 = IV. B. 15
E 45 = III. H. 22	J 91 = XIII. D. 8	O 56 = V. A. 10	R 35 = IX. C. 1
F 5 = VIII. B. 15	K 16 = VIII. B. 14	O 59 = V. B. 18	S 15 = VIII. E. 12
H 1 = Mus.XII.E.7	K 18 = VIII. B. 20	O 67 = VIII. C. 10	S 22 = XIII. F. 11
H 24 = V. F. 23	K 28 = V. A. 5	O 70 = IV. C. 18	S 61 = IV. G. 9
J 5 = III. D. 17	K 38 = IV. C. 6	O 80 = X. B. 8	
J 7 = XIII. F. 5	K 39 = X. A. 13	O 84 = X. A. 3	
J 14 = V. C. 19	K 66 = V. C. 20?	O 86 = IV. D. 20	

4. abecedarium

A 26 = IV. D 6 G 34 = IV. F. 20 K 58 = III. G. 20 Q 12 = IV. G. 2

G 10 = V. H. 31 K 52 = III. G. 22 K 61 = VIII. G. 31

^a) Sign. bez označení knihovny patří rukopisům pražské Universitní knihovny.
Kap. = Knihovna metropolitní kapituly pražské,
Mus. = Knihovna Národního musea Praha.

КНИЖНЫЕ КАТАЛОГИ КОЛЛЕГИИ ЧЕШСКОГО НАРОДА
И КОЛЛЕГИИ РЕЧКИ

Резюме

Предметом интереса автора является лобковицкая рукопись VI E f. 8, находящаяся в пражской университетской библиотеке и содержащая книжные каталоги коллегии Чешского народа и Речки. Взгляды прежней литературы расходились в мнениях что касается содержания рукописи, хотя уже в начале нашего века И. Тругларж частично уточнил некоторые взгляды Лозерта и Волкина. После дипломатическо-палеографического описания обоих каталогов автор приступает во второй части своего очерка к анализу каталога, приписываемого И. Тругларжом библиотеке Литовской коллегии. На основании записи о передаче книг коллегии Речки данный каталог определяется в качестве книжного пособия коллегии (он относит его к 1449—1463 гг.) и приводятся далее вытекающие из палеографического анализа многочисленные данные о писарях коллегии, о собственном содержании библиотеки и способе ее роста. В следующем отделе статьи автор обращает свое внимание на каталог коллегии Народа чешского, знакомит читателя с развитием библиотеки, системой учета и богатством содержания (многие рукописи библиотеки можно идентифицировать в кодексах пражской университетской библиотеки) и пытается осуществить сравнение размера, а также и библиотечного принципа обеих пражских библиотек с библиотеками других университетов. Несмотря на многочисленные недостатки административного порядка, библиотеки коллегий Народа чешского и Речки относились к числу самых достопримечательных библиотек в средней Европе и лишь внутренние университетские перемены во второй половине 15-го века явились свидетельством об их упадке.

DIE BÜCHERKATALOGE DES KOLLEGIUMS DER TSCHECHISCHEN NATION
UND DES REČEK-KOLLEGIUMS

Zusammenfassung

Gegenstand des Interesses des Autors ist hier die in der Prager Universitätsbibliothek aufbewahrte Lobkowitz'sche Handschrift VI E f. 8, welche die Bücherkataloge des Kollegiums der tschechischen Nation und des Reček-Kollegiums enthält. Die Meinungen der älteren Literatur über den Inhalt der Handschrift sind geteilt, obwohl J. Truhlář schon zu Beginn unseres Jahrhunderts einige Ansichten von Loserth und Wolkin teilweise verbesserte. Nach der diplomatisch-paleographischen Beschreibung der beiden Kataloge befasst sich der Autor in dem zweiten Teil seiner Studie mit der Analyse des Katalogs, den J. Truhlář der Bibliothek des Litauischen Kollegiums zuschrieb. Auf Grund eines Protokolls über ein Bücherlegat an das Reček-Kollegium identifiziert der Autor diesen Katalog als ein Hilfsbuch des Reček-Kollegiums. Er

setzt seine Entstehung in die Jahre 1449—1463. Er bringt weiters auf Grund der paleographischen Analyse zahlreiche Daten über die Schreiber des Kollegiums, über den eigentlichen Inhalt der Bibliothek und über ihr Anwachsen. In dem nachfolgenden Abschnitt des Aufsatzes widmet der Autor seine Aufmerksamkeit dem Bibliothekskatalog des Kollegiums der tschechischen Nation; er legt dem Leser die Entwicklungsgeschichte der Bibliothek, ihr Evidenzsystem und den Reichtum ihres Inhalts dar. Zahlreiche Handschriften der Bibliothek können unter den Kodexen der Prager Universitätsbibliothek identifiziert werden. Weiters versucht der Autor die Grösse und die Bibliokarprinzipien der beiden Prager Büchereien mit den Bibliotheken anderer Universitäten zu vergleichen. Trotz zahlreicher Fehler verwaltungstechnischer Natur gehörten die Bibliotheken des Kollegiums der tschechischen Nation und des Reček-Kollegiums zu den besten in Mitteleuropa; erst die Wandlungen, welche in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts im Inneren der Universität vorsichgingen, führten zu ihrem Verfall.

MATERIÁLY

JEDEN DOKUMENT K VZTAHU UNIVERSITY A PRAŽSKÝCH
MĚST V DRUHÉ POLOVINĚ 14. STOLETÍ

ОДИН ДОКУМЕНТ ОБ ОТНОШЕНИЯХ УНИВЕРСИТЕТА И ПРАЖСКИХ
ГОРОДОВ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ 14-го СТОЛЕТИЯ

EIN DOKUMENT ZUR BEZIEHUNG DER UNIVERSITÄT UND DER PRAGER
STÄDTE IN DER ZWEITEN HÄLFTE DES 14. JAHRHUNDERTS

IVAN HLAVÁČEK

K nejstarším dějinám University Karlovy ještě před prvními národnostními spory na počátku osmdesátých let 14. století se dochovalo poměrně velice málo přímého pramenného materiálu. Pokud se jím probíráme blíže, zjišťujeme, že to jsou především jednotlivé listiny, jež podávají především údaje k vnějším universitním dějinám. Pokud jde o dějiny vnitřní, je stav pramenů ještě nepříznivější, a je proto nutno uvítat každý drobný paprsek, osvětlující často třeba i věci zdánlivě podružné. A nejen to. Nutno nastoupit cestu, při níž jsou hodnoceny nově a případně širě interpretovány i prameny již známé a využitě.

Proto vzniká otázka, zda již bylo plně vyloženo a zpřístupněno ujednání mezi oběma pražskými universitami a spojeným Starým a Novým Městem pražským z 26. září 1374, jež se zabývalo problematikou jurisdikce nad členy obou jmenovaných škol a vymezilo v této věci se značnou určitostí práva i povinnosti rektorů na jedné a především městské správy na druhé straně.

Toto ujednání, které je mi povědomo zatím ve dvou variantách staroměstské provenience, není ovšem neznámo. Použil je již před více než sto lety V. V. Tomek ve svých dosud v podstatě nepřekonaných Dějích university pražské¹⁾ a po něm se tohoto pramene — pokud vidím dosud vždy jen na základě Tomkova podání — dotkli i někteří jiní badatelé v oblasti dějin pražské university.²⁾

Protože Tomek pracoval s pramenem nevydaným, přičemž se některých otázek blíže nedotkl, ačkoliv podstatu celého ujednání vystihl v poměrně znač-

¹⁾ Děje university pražské I., Praha 1849, str. 63, 82—4.

²⁾ Z. Winter: O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje, Praha 1899, str. 264; V. Chaloupecký: Karlova universita v Praze 1348—1409, Praha 1948, str. 82; M. Haasová-Jelínková: Správa a kancelář pražské university v první době jejího trvání, Praha 1948, str. 16.

né úplnosti, a neméně též proto, že tento text zůstal nevydán dodnes, považují za účelné jej vydat a přičinit k němu některé poznámky, jež by přispěly k jeho lepšímu pochopení. Tyto glosy se nemají ani tak týkat vlastního obsahu, jež je zbytečno parafrázovat, jako spíše okolností, osvětlujících jeho vznik. Podporuje to i okolnost, že se v současné době připravuje soupis pramenů k dějinám University Karlovy.

Jak bylo již výše naznačeno, je text tohoto ujednání chován ve dvou zněních. První — jehož použil Tomek — přichází pod nezcela výstižným a přesným názvem „Magistorum de collegio Karoli concordia cum officialibus Pragensibus“; protože jeho písmo není písmem vlastního textu, jde nepochybně o dodatečný, byť téměř současný přípisek. Toto znění je uchováno v staroměstské památné knize od r. 1366 na str. 102—103.³⁾ Druhý text pod názvem „De iure universitatis studii Pragensis et consilio scabinorum“ je dochován v rkp. knihovny kapitoly olomoucké, sign. 342, fol. 87^r—88^v.⁴⁾ Oba opisy pocházejí z doby o několik desetiletí mladší, asi z počátku 15. století, a zasluhují si proto zvýšené kritické pozornosti, a to tím spíše, že prokazují, že jeden na druhém nejsou závislé, ač jsou oba v podstatě stejné, tj. staroměstské proveniencí. To, že není dochován též exemplář universitní, nepřekvapuje, naopak je to poměrně snadno pochopitelné. Zatímco pro universitu znamenalo toto usnesení v podstatě něco vlastně samozřejmého, u Pražanů tomu bylo opačně. Pro ně to bylo něco nového, co v dějinách jejich městské správy nemělo precedens, i když případ od případu byla obdobná rozhodnutí učiněna. Proto bylo na městské správě, aby znění úmluv bylo všem kompetentním osobám běžně přístupné, aby tak nedocházelo napříště k zbytečným kolísáním nejen s universitou, ale i s jejími ochránci. A konečně universita znění tohoto ujednání nepotřebovala též z toho důvodu, že zanedlouho obdržela privilegium Václava IV., jímž byli její členové eximováni od všech soudů královských i městských⁵⁾ a které pochopitelně svou závažností převážilo vše předchozí.⁶⁾

³⁾ Arch. m. Prahy, rkp. č. 993; viz J. Čelakovský: Soupis rukopisů archivu města Prahy v SPDMP I., Praha 1920, str. 40—42 č. 25 a J. Čarek aj.: Městské knihy archivu hlav. města Prahy, Praha 1956, str. 43, č. 113. V otisku označují, jak A. R. Nový mne upozornil, že další opis se chová v rkp. městského archivu pražského pod sig. 993 a (tento novověký opis není fóliován). Jde však nepochybně o text závislý na znění A, kde však přichází poměrně mnoho pochybení a změn opisovače 19. století. Označují v dalším jako A'. O knize viz Městské knihy atd. str. 43n., č. 115.

⁴⁾ Viz B. Brethloz: Die Handschrift der „Jura Maioris civitatis Pragensis“ in der Bibliothek des olmützer Domcapitels v ZGMS II., 1898, str. 380—391. O tomto zápisu je stručná zmínka až na str. 391. V otisku označují jako B.

⁵⁾ 1392, nov. 22, ed. MUPr. II., str. 327, č. XXXIII.

⁶⁾ Znění tohoto privilegia bylo sděleno nepochybně ihned i Staroměstským, kteří si je opsali do rkp. 993, str. 104. Zajímavě ilustruje pozdější praxi přísězně prohlášení Osvalda Henrici Ledrera z Augsburgu, posluchače university, r. 1407, nov. 19 (opis v AMP rkp. 993, str. 103, táž ruka jako A). Tento muž slibuje, že se nebude mstít městu a jeho funkcionářům za to, že byl za přestupek proti mravopověstnosti potrestán.

Je tedy v dochování této smlouvy zřejmý zákonitý paradox: ač byla na prospěch oběma universitám, bylo to Staré Město pražské, které si ji především musilo vštípit v paměť.

Pokud jde o osoby, uzavírající tuto dohodu, jsou jednoznačně určeny: rektorové obou pražských universit, kteří jsou přímo jmenováni, a pražský rychtář s přísěznými, kde není uvedeno žádné konkrétní jméno. Za upozornění stojí, že se tu nikde nehovoří o purkmistru, jenž v té době ostatně ani nebyl znám,⁷⁾ nýbrž o rychtáři, jímž byl v těch letech Mikuláš Jenteš.⁸⁾ Tato zvláštnost nepochybně úzce souvisí s vnitřním správním vývojem v pražských městech, neboť v té době bylo Staré a Nové Město pražské spojeno již šest let. Karel IV. zřejmě proto, že se obával revnivosti v nejrůznějších otázkách městské samosprávy, se nepochybně snažil o co největší zmenšení třecích ploch mezi oběma starými celky. A protože takovým ožehavým problémem byla jistě i otázka osazování purkmistrovství, snažil se ji odstranit tím, že práva, která si vývojem času purkmistr jako představitel městské samosprávy již vydobyl, přenesl na úředníka královského, čímž ovšem získal i větší vliv na město samotné.⁹⁾ Rychtář tedy uzavíral smlouvu s oběma universitami jménem spojeného města z dvojí funkce: jednak jako hlava obou měst, jednak jako bezprostřední představitel výkonné moci soudní ve městě.

Vlastní znění úmluvy je po formální stránce velice skoupé a dovoluje z tohoto hlediska toliko málo soudů. Zjišťujeme z něho především, že jednání, které jí předcházelo, se událo na radnici (nepochybně staroměstské radnici), jež byla tehdy sídlem rychtářovým, což nasvědčuje tomu, že impuls k jednání byl dán zřejmě stranou universitní. Za opačné situace by místem úmluv bylo prostředí její. A pro tento výklad svědčí i to, co bylo obsahem úmluv. Město nepochybně nemělo a nemohlo mít zájem na tom, aby v základních otázkách své jurisdikce připouštělo úplnou exempci tak velkého množství osob tím spíše, když spory a potyčky městských bezpečnostních orgánů s příslušníky obou universit byly zřejmě na denním pořádku. Neboť jenom tehdy, dáme-li událostem takový význam, mají smysl a oprávnění. Zajímavé je též všimnout si datování tohoto kusu: v A je uveden rok 1373, v B 1384, správné datum však — podle rektora právnické university Bertolda z Wehingen¹⁰⁾ — má být, jak ukázal již V. V. Tomek, rok 1374. Oba tyto poklesky lze vyložit chybami při opisování, a můžeme proto i z tohoto faktu usuzovat na kvalitu opisů.

Z textu též vyplývá, že toto jednání je vlastně prvním výraznějším pokusem o konkretisaci a širší uplatnění toho, co bylo universitě dáno již do vínku,

⁷⁾ Viz na příslušném místě u V. V. Tomka: Dějepis Prahy V²., Praha 1905, str. 69.

⁸⁾ V. V. Tomek, ibidem, str. 63 a J. Čelakovský: O vývoji středověkého zřízení radního v městech Pražských v SPDMP I., Praha 1920, str. 150.

⁹⁾ Viz i V. Vojtíšek: O vývoji samosprávy pražských měst, Praha 1927, str. 23. a J. Prokeš: Dějiny Prahy, Praha 1948, str. 291.

¹⁰⁾ M. Haasová-Jelínková: l. c. str. 36.

totiž vlastní samosprávy ve všech záležitostech.¹¹⁾ To, co bylo dosud jasné universitním hodnostářům,¹²⁾ co však musilo být vždy znovu a znovu zdůrazňováno úředníkům městským, bylo teď domluveno zásadně, aby nevznikala nadále žádná nedorozumění. Nemůže být sporu o tom, že rektorové obou universit dosáhli svého cíle snad v úplnosti, protože ustanovení o tom, že za členy university jsou pokládáni jen ti studenti, kteří nejméně třikrát týdně navštěvují přednášky určitých profesorů, jež jedině může nasvědčovat vlivu městskému, je vlastně po této stránce bezvýznamné. Jednak není zaručena možnost, aby městští představitelé mohli do matrik ve sporných případech nahlížet, jednak jde jistě v tomto ustanovení o nejméně intenzivní způsob studia vůbec a navíc je tato podmínka opět znehodnocena klausulí „legittimo cessante impedimento“, pod níž lze vlastně chápat cokoliv. A konečně vždyť ani rektori samotní nemohli mít zájem na tom, aby kryli osoby, které s universitou neměly nic nebo měly jen málo společného. V této souvislosti je třeba upozornit ještě na jeden problém. K universitě se nepočítali pouze studenti na jednotlivých fakultách, o nichž je především v úmluvě řeč, ale ještě četné další osoby, bez nichž provoz university se všemi jejími zařízeními nebyl možný¹³⁾ anebo které byly v služebním poměru k jednotlivým mistrům a žákům jako jedincům. Z těchto všech osob je v ujednání zmínka jenom o služebnících jednotlivých studentů („servitores eorundem“), ač se smlouva musila vztahovat na všechny výše zmíněné osoby, ač o nich v textu není ani zmínka (snad též proto, že tyto osoby nebyly tak často předmětem sporného jednání jako studenti). A protože ani pokud jde o poplatky při předávání jednotlivých osob se městu nepodařilo prosadit běžné a tím méně výhodnější podmínky, lze se domnívat, že je prokázáno, že obsah je jednostranným dílem university.

A konečně pokud jde o strukturu zápisu. Již na první pohled je zřejmé, jak je nedokonalá, neboť nemá ani listinnou, ani zase zcela narativní formu a ani jazykově není žádným pozoruhodným celkem, spíše naopak. To vše nasvědčuje tomu, že byla koncipována a tím spíše definitivně provedena v prostředí městském, a to zřejmě ani ne vlastní kanceláří, nýbrž asi přímo osobami podřízenými rychtáři (v užším slova smyslu). Uvědomme si též, že záznam mj. postrádá jakýkoliv náznak koroborace či jiného ověření. Tak se přímo zdá, jako by tento zápis vznikl pro interní potřebu městskou. Ale i tak je závažným svědectvím pro vztah University Karlovy k městům pražským ve své době a byl nepochybně užíván i později, na což ukazuje skutečnost, že byl in extenso opsán do staroměstské památné knihy, založené v r. 1436.¹⁴⁾

¹¹⁾ V zakládací listině je tomu věnována poslední část dispoice. Viz např. V. Hrubý: *Archivum corona regni Bohemiae II.*, Praha 1928, č. 62, str. 69.

¹²⁾ Viz i co se praví v universitních statutech pod napisem „Ad que rector teneatur“ v MUPr. III., str. 7n.

¹³⁾ Jejich výčet na místě citovaném v předchozí poznámce.

¹⁴⁾ J. Čarek a j.: *Městské knihy*, str. 43, č. 115.

Notandum, quod anno domini millesimo CCC°LXXIII°^{b)}, XXVI die mensis^{c)} septembris, hora terciarum vel quasi in pretorio Maioris civitatis Pragensis honorabiles viri magistri Johannes Westualis^{e)}, rector theologorum, medicorum et artistarum et magister Bertholdus de Waching, rector universitatis iuristarum de consilio et consensu doctorum ac magistrorum maiorum et seniorum alme universitatis studii Pragensis cum honestis et prudentibus viris, iudice et scabinis civitatis predictae de et super^{d)} articulis infrascriptis concordaverunt, statuerunt et pro futuris evitandis periculis, amore quoque et pace intuendis^{e)}, prout sequitur, ordinauerunt:

Primo tempore unacum ceteris magistris de universitate cum consilio Maioris civitatis Pragensis concordaverunt^{f)} de captivacione, ordinacione^{e)} et detencione suppositorum universitatis in hunc modum: Quod inante suppositum universitatis, qui tempore diei in delictis comprehenderetur pro quibus vel quo consuetum fuerit^{g)} duci ipsum ad satlaviam civitatis et detineri in eadem, omnimodo fieri non debet, sed rectori, qui pro tempore fuerit, debet presentari. Et consimiliter fieri debet tempore noctis, quo rector vigilans haberi poterit et^{e)} detentus, in loco honesto^{h)} civitatis servetur. De mane eidem rectori debet presentari nec in loco communi cum maleficis iurisdictioni seculari subiectis deputato detineri debet. Et pro servicio iudicis, subiudicis, notarii et servitorum eorundem pro tali presentacione quilibet suppositum sic presentatum rectori, dare debet tres grossos, ubi priusⁱ⁾ consuetum erat^{j)} dari et dantur a secularibus sex grossi et duo hallenses.^{k)}

Primo quod quilibet rector in principio sui rectoratus inter cetera sue universitatis statuta iuxta sui formam iuramenti iurabit, quod neminem, nisi sit in universitatis sue matrica et doctorem vel magistrum habeat, cuius lecciones ter adminus in ebdomada^{l)}, legitimo cessante impedimento, publi-

^{a)} Tak B červeným inkoustem, ale stejnou rukou. A má Magistrorum de collegio Caroli concordia cum officialibus Pragensibus jinou rukou.

^{b)} A má LXXIII, B LXXXIII. Správně datum podle rektorátu Bertoldova.

^{c)} B má Westinali. Nadále uvádím toliko některé koruptely jako doklad špatného pochopení textu písaři.

^{d)} B et desuper.

^{e)} A nemá.

^{f)} A concordavit.

^{g)} A fuit.

^{h)} Má jen A.

ⁱ⁾ Má jen A.

^{j)} B fuerat.

^{k)} B má text těchto tří odstavců přehozen tak, že jdou po sobě takto: 2. 1. a 3., A pak 1. 3. a 2.

^{l)} A má qualibet septimana.

ce in scolis audierit, defensabit. Quoque vigore dicti prestiti iuramenti iidem^{m)} rectores singulis anni quatuor temporibus de predictis videlicet an gerentes se pro studentibus sint in matrica et doctorem seu magistrum habeant, cuius vel quorum lecciones audierint ut prefertur, inquisitionem faciant diligentem. Et si quos predicta non servant invenerintⁿ⁾, illos tamquam membra putrida ab ovili universitatis eorum abiciant et repellant, nunquam predictos^{o)} eosdem ad predictam eorum universitatem reassumentes^{p)} nisi ad doctorum arbitrium rectoris^{q)} condigne ac laudabiliter emendati respiciant.

Preterea ordinaverunt predicti iudex et scabini, quod si qui studencium aut servitorum eorundem tempore noctis post tercium^{r)} pulsum campane in plateis sine lumine per eos aut eorum^{s)} servitores deprehensi fuerint et si se studentes appellaverint, absque ulla iniuria^{t)} personali debeant in domo iudicis in aliquo honesto commodo sine vinculo^{u)} et lesione corporis custodiri usque mane et sicut tunc inventi fuerint cum rebus suis absque ulla pena ab eisdem exacta suo rectori presentari. Quos si rector studentes iuxta modum predictum invenerit, castigabit, si vero tales non fuerint, de eorum defensione et iudicio ea vice se nullatenus intromittat.

Si etiam aliqui studencium aut eorum^{v)} servitores cum armis prohibitis de die sive de^{w)} nocte, causa legitima cessante, in quocumque etiam forefacto deprehensi fuerint, debent, cum omnibus armis et rebus prout inventi fuerint, iuxta modum predictum, si de nocte. Si vero de die, immediate presentari debent^{x)}. Arma vero prohibita aput eos inventa rectori presentabunt, de quibus rector pro pena recipiet iuxta communem formam^{y)} et actenus consuetam taxam civitatis. Cuius pene medietas aput rectorem ad usus universitatis remaneat, reliqua vero medietas servitoribus rectoris voluntatem^{z)} iudicis eosdem presentantibus tribuatur. De forefacto autem magno vel parvo in quo fuerint deprehensi iuxta qualitatem excessus, rector iudicabit, condemnabit, puniet, emendet et castigabit^{aa)} ac omnibus de eisdem conquerentibus faciet plenum iusticie complementum.

m) B iidem.

n) má A' invenerit.

o) A nemá.

p) A assumentes.

q) A' rectorum.

r) A decretum.

s) A' per iudicem aut eius.

t) A omni violencia et iniuria.

u) A vinculis.

v) Nemá B.

w) Tak A'. B nemá, A má debet.

x) Chybí v A.

y) Odtud až do konce věty chybí v A i A'.

z) Jen A.

Item ordinatum est, quod de studentibus iuxta modum predictum in matrica existentibus, casibus duntaxat premissis exceptis, se amplius nullatenus debeant intromittere, sed singulos de eis conquerentibus^{aa)} remittere, necnon eos ab omnibus oppressionibus, violenciis et iniuriis fideliter defensare. Id ipsum quoque et quod nullus civium aut eis subiectorum predictos studentes et^{bb)} eorum familiares verbo vel facto semel aut frequencius in anno prout expedierit edicto publico facient^{cc)} civibus promulgare.

Item ordinatum est inter dominos predictos ut eorum edicta publica communem cleri et populi commoditatem seu etiam utilitatem tangencia rectoribus universitatum, qui pro tempore fuerint indicabunt, ut rectores ipsi huiusmodi^{dd)} edicta sibi subiectis dominis ac scolaribus mandare poterint observanda.

Postremo^{ee)} sicut universitas habet conservatorium ratione cuius cives ipsi per studentes super nonnullis causis alibi et extra diocesim trahuntur, unde ipsi cives per magna dampna percipiunt et se cum rebus suis periculis exponunt, est ordinatum, quod rector pro tempore existens, nulli suorum studencium erga dictos cives dare debet signetum, nisi ipsum prius ad consules in pretorium pro iusticia postulanda ab eis transmittat, quam si forte sibi prefati consules facere recusarent, quod tunc rector primo ad^{ff)} defectum iusticie eorum studenti suo virtute conservacionem^{gg)} de oportuno^{hh)} poterit remedio providere.

ОДИН ДОКУМЕНТ ОВ ОТНОШЕНИЯХ УНИВЕРСИТЕТА И ПРАЖСКИХ ГОРОДОВ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ 14-го СТОЛЕТИЯ

Р е з ю м е

Между источниками истории внутреннего развития университета особое место занимает соглашение от 26-го сентября 1374 г. между обоими пражскими университетами и объединенными пражскими городами о взаимной компетенции в отношении членов университета. Данный документ хотя и был уже известен, однако он нигде не публиковался и потому использовался лишь частично.

В введении автор указывает на обстоятельства, приведшие к возникновению данного документа, в заключение же прилагается его оттиск по двум сохранившимся копиям.

aa) A conquerentes ad rectorem ipsorum pro iusticia consequenda.

bb) A a A' aut.

cc) Nemá B.

dd) A huiusmodi.

ee) Nemá B.

ff) A ob.

gg) A' conservacionis.

hh) A' optimo.

Zusammenfassung

Unter den Quellen zur inneren Geschichte der Universität nimmt die Abmachung zwischen den beiden Prager Universitäten und den vereinigten Prager Städten über die gegenseitigen Grenzen der Kompetenz über die Mitglieder der Universitäten vom 26. September 1374 eine besondere Stellung ein. Dieses Dokument war zwar schon früher bekannt, es ist jedoch bisher nicht veröffentlicht worden und konnte daher nur teilweise ausgenützt werden.

In der Einleitung legt der Autor die Umstände dar, unter denen das Schriftstück entstanden ist, und zum Abschluss wird das Dokument nach zwei Abschriften, welche erhalten geblieben sind, abgedruckt.

STUDENTI Z ČESKÝCH ZEMÍ A SLOVENSKA
NA VÍDEŇSKÉ UNIVERSITĚ

I. ČÁST

СТУДЕНТЫ ИЗ ЧЕШСКИХ ЗЕМЕЛЬ И СЛОВАКИИ
В ВЕНСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

1-ая ЧАСТЬ

STUDENTEN AUS DEN TSCHECHISCHEN LÄNDERN UND AUS DER SLOWAKEI
AN DER WIENER UNIVERSITÄT

I. TEIL

IVAN HLAVÁČEK — LUDMILA HLAVÁČKOVÁ

Sledovat vývoj vzdělanosti a duchovního života v určité zemi je úkol velmi složitý a nesnadný, skrývající v sobě množství překážek, jež především ve středověku a starších dobách vůbec, jsou těžko překonatelné. Aby se došlo k syntetickým závěrům, je třeba věnovat pozornost jednotlivým složkám duchovního života a jejich vztahu k vývoji celé společnosti.

Důležitou úlohu při řešení těchto problémů hrají školské instituce, mezi nimi především university, ba lze dokonce říci, že jejich dějiny jsou v době starší do určité míry totožné s dějinami vzdělanosti vůbec. Přestože university byly ve středověku produktem universalistického církevního života a myšlení, byly často — především v důsledku významných osobností na nich působících i různých správních i teritoriálních zvláštností — značně individualizovanými celky, které více či méně samostatně formovaly své členy: žáky, ale i učitele. Protože university měly být a také byly přístupny mezinárodní veřejnosti, byla by škodlivou taková představa, která by jednostranně absolutisovala vliv domácího školství, i když je nepochybné, že jím prošla největší část inteligence toho kterého státu. Z naznačeného již universalistického charakteru středověkých universit zřetelně plyne poučení, že je třeba sledovat pozorně i vývoj cizích universit, protože v jejich matrikách přicházejí často důležité údaje i o osobách ze sousedních i jiných zemí, které na nich studovaly a které potom zde získané znalosti a názory přenášely do svého rodného prostředí.

Jako má pražská universita a její myšlenkový vývoj zásadní důležitost pro dějiny zemí sousedních, především Polska, Rakouska, Bavorska, Saska a Uher, tak mají naopak jiné středoevropské i vzdálenější university — především ve věku 14. a 15. — význam pro země české, protože na nich nalézáme ve větší či menší míře studenty a někdy i profesory z českých zemí a Slovenska.

Studium poměrů zahraničních ve výše naznačeném smyslu se tak skládá

ze tří v podstatě rovnocenných složek, jež na sebe úzce navazují a vzájemně se podmiňují. První fázi v zásadě tvoří evidence pobytu jednotlivých osob na zahraničních univerzitách, druhou úroveň předpokládané sumy znalostí, kterou tyto osoby mohly získat během svého pobytu na onom učilišti, a třetí odraz činnosti těchto jedinců po jejich návratu v domácím prostředí. Již při letmém pohledu je zřejmo, že první fáze podmiňuje obě následující a že je jejich nutným východiskem. Je proto pochopitelné, že tento rozdíl se promítá do stupně zpracovanosti jednotlivých temat. Zatímco pro evidenci bylo již mnoho vykonáno, pro obě fáze následující je studium vlastně stále v počátcích. Domácí bádání je totiž pro prostřední článek tohoto řetězu, jenž zase podmiňuje závěrečný, téměř vesměs odkázáno na výsledky studia zahraničního, ačkoliv je důležité i to, že pro vystopování pouniversitní činnosti ve vlastním životě nejsou prameny k dispozici v dostatečném množství.

Jsou-li, pokud jde o evidenci, k dispozici různé práce,¹⁾ neznamená to, že by nebylo třeba právě zde pracovat usilovně dále, ba naopak je to bezpodmínečně nutno. Ze zahraničních universit má totiž pro tuto otázku základní důležitost universita vídeňská, neboť především tam lze nalézt velký počet studentů z českých zemí a Slovenska. Závažnost této university zvyšuje pak dále ještě okolnost, že byla, jelikož její matriky nebyly veřejnosti k dispozici (předpokládalo se dokonce, že zanikly),²⁾ ve svém významu podceňována. Teprve ve výše citovaném diskusním příspěvku byla zdůrazněna nutnost využít vídeňských matrik pro osvětlení kulturních svazků česko-rakouských, k nimž lze obdobně připojit sledování svazků slovensko-rakouských. Naznačená otázka nemá ovšem být v tomto článku řešena, chceme se však alespoň pokusit o to, aby byl k dispozici aspoň základní pramenný podklad. Jde tedy o to podat v následujícím soupisu výpočet pokud možno všech osob pocházejících z území nynější Československé socialistické republiky a též takových, které sice pocházejí a přicházejí ze zahraničních území, avšak jejich jméno aspoň naznačuje teritoriálně český původ.

Videňská universita byla založena jako vědomá konkurence pražské Universitě Karlově rakouským vévodou Rudolfem IV. v r. 1365. Několik let po svém založení prožívala vídeňská universita velkou vnitřní krizi a teprve

¹⁾ Uvádíme z nich alespoň F. Tadra: *Kulturní styky Čech s cizinou*, Praha 1897, str. 232—309; J. V. Šimák: *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XV.—XVIII. století*, ČČM LXXIX, 1905, str. 290—297, 419—424 a LXXX, 1906, str. 118—123, 300—305, 510—539; G. Schallich: *Studenten aus den böhmischen Ländern und der Slowakei an der Universität Leipzig in den Jahren 1409—1548* in *Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig* 7, 1957—8, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe, str. 65—85.

²⁾ Viz o tom I. Hlaváček: *Matriky vídeňské a krakovské university a Dekret kutnohorský v Acta Universitatis Carolinae* 1959 — *Philosophica et Historica* II, str. 75n.

v sedmdesátých letech se z ní vymanila.³⁾ Odrazem toho jsou i universitní matriky, které jsou řádně vedeny vlastně od roku 1377. Z doby před polovinou tohoto roku jsou uvedena jména bez bližšího chronologického zařazení. První svazek edice vídeňských matrik, jenž obsahuje edici dvou nejstarších kodexů, zahrnuje období let 1377—1450 a důkladné, možno říci téměř příkladně vypracované rejstříky jmen místních a osobních. Další svazky pro století 15. a dobu následující jsou v tisku a částečně jsou již též k dispozici; po jejich kompletaci budeme věnovat zaslouženou pozornost i jim.

Jestliže byla rejstříku vzdána zasloužená chvála, neznamená to, že by bylo možno se všemi jeho názory projevit souhlas. I když v tom ohromném množství jde vždy toliko o jednotlivosti, je nutno z našeho hlediska připomenout:

1. Při pokusech o lokalizaci jsou vždy uváděny údaje o tom, kde které místo leží, přičemž se používají, zřejmě především pro některá menší sídla, starší pomůcky. Tak se někdy stává, že místa v Zakarpatské Ukrajině jsou lokalizována do ČSSR. Některá místa na Slovensku, ač je správně uvedena župa, jsou lokalizována do Maďarska.⁴⁾

2. Pokud mají jména predikát pouze podle určitého místa, je toto určeno jako základ. Pokud je uváděno navíc ještě nějaké jméno rodinné, ať v jakékoliv formě, je základem toto a u příslušného města jsou jen odkazy. Na několika místech se nedopatřením stalo, že z rejstříku vypadla základní hesla a zůstala pouze odkazová.⁵⁾

3. Někdy je prováděno striktní odlišení některých lokalit, jež však je dnes nemožné, a zůstávají pochybnosti.⁶⁾

4. Podobně jindy jsou uváděny jen lokality v zahraničí, ač stejně znející sídla se nalézala i v našich zemích.⁷⁾

5. Některé lokality v našich zemích zůstaly neurčeny.⁸⁾

³⁾ Abychom poznámkový aparát nezatěžovali, uvádíme toliko základní práci D. Henfla: *Die Entstehung der Universitäten bis 1400*, Berlin 1885, přetisk Graz 1956, str. 604 až 625.

⁴⁾ V úvodní poznámce je sice konstatováno, že za základ je vzata mapa z roku 1937, to však nemůže být omluvou; vždyť místa ve Slezsku jsou např. správně lokalizována do Polska. Pokud jde o místní jména na Slovensku, která jsou určena jako uherská, týká se to především těchto starých komitátů: Gemer, Šariš, Zemplín, ale i Nitra. Neplatí to sice ve všech případech, přesto se však vyskytuje poměrně často.

⁵⁾ Týká se např. těchto osob (uvádíme je v původním znění): „Huber de Cadano“ (str. 352^a), „Kraft de Praga“ (str. 336^a), „Glünitzer de Pohrlitz“ (str. 331^a) aj. Některá jména pak v rejstříku vypadla úplně (např. 1417, I H 5).

⁶⁾ Týká se např. Koprivnice na Slovensku (str. 356^a) a Koprivnice v Chorvatsku (str. 378^a), jež nelze vůbec navzájem rozlišit, padá to však na váhu i jinde.

⁷⁾ Uvádíme pouze ilustrativně Psáry, které zpracovatel rejstříku zná jenom v Polsku, ač u nás je několik míst téhož jména.

⁸⁾ Např. Schlackenwert, což je vysvětlováno jako „Personenname?“, ač jde o Ostrov v západních Čechách.

Znovu zdůrazňujeme, že tyto drobnosti nemění nic na odpovědném a přehledném zpracování rejstříku, ukazují pouze, že s ním nebylo možno pracovat mechanicky.

Před publikováním vlastního soupisu je třeba říci několik slov o struktuře matrikových zápisů. S výjimkou několika počátečních let jsou imatrikulace prováděny podle čtyř národů: rakouského, rýnského, uherského a saského. Studenti z českých zemí, kteří měli původně svůj vlastní národ,⁹⁾ jsou v podstatě počítáni k národu uherskému a stejně je tomu u žáků ze Slovenska. Protože však příslušnost ke všem národům byla dobrovolná, bylo třeba předpokládat, že některé jedince nalezneme i v národech ostatních; z toho důvodu nebylo možno se omezit na excerpce toliko národa uherského. Jsou to především okrajová území, z nichž je řada jedinců v národě rýnském a rakouském.

Pro prvních několik roků bude seznam podán bez uvedení universitního národa, pro zbytek celého období, tj. od podzimního termínu r. 1385, budou jednotlivé osoby označeny příslušností k určitému národu. Imatrikulace byly každoročně prováděny ve dvou termínech: dubnovém (zpravidla 14. IV.) a říjnovém (obyčejně 13. X.). Termín dubnový — jenž uvozuje letní semestr — bude nadále označován LS, termín říjnový — označující semestr zimní — ZS. Každé semestrové imatrikulaci předcházela úvodní zápis, jmenující úřadujícího rektora; pokud takový zápis nebude sám bohemikem, nebude na něj brán zřetel.

Vlastní imatrikulační zápis se skládá ze studentova jména, uvozeného pravidelně slůvkem *item*, za nímž je údaj o zaplacení — případně nezaplacení — poplatků. Protože tento údaj má důležitost, připojíme jej ke všem zápisům. Pokud přicházejí u některých osob nějaké doplňující poznámky, budou, jsou-li jen trochu závažné, připojeny rovněž. Protože jednotlivé zápisy jsou jednoznačně určeny rokem, semestrem a národem, upouštíme od citací jednotlivých stránek, protože ty by celý výťah učinily nepřehledným. Nynější nomenklaturu uvádíme jen u těch místních názvů, které nejsou zcela běžné nebo které jsou výrazněji zkomoleny. Otazník, jenž je k takové identifikaci připojen, znamená, že není jistota o tom, zda skutečně jde o uvedené místo. Tato pochybnost je v podstatě dvojího druhu:

a) Způsobuje ji jednak stejný název pro několik míst v různých státních celcích (není tedy připojován tam, kde má sice několikrát význam, ale uvnitř jediného státu, např. Krumlov ap.).

b) Způsobuje ji zkomolená forma, jež umožňuje název rozvést ve dvě nebo více různě se nazývajících lokalit (i uvnitř jediného státního útvaru).

Z údajů, které neoznačují bezprostřední příchod jednotlivých studentů z území dnešní Československé socialistické republiky, je třeba se zmínit o termínu „Beheim“, „Bohemus“, „Böhm“ apod., jenž však — je-li užíván

⁹⁾ K výše citovanému dílu Deniflova lze ještě dodat práci P. Kibre: *The Nations in the Mediaeval Universities*, Cambridge Mass. 1948, str. 172n.

ve spojení s mimočeskými jmény místními — může znamenat aspoň do určité míry teritoriálně český původ.¹⁰⁾ Takové osoby nezařazujeme proto do základního soupisu. Vzhledem k tomu, že jejich výčet nemusí být zcela bez významu, podáváme jej mimo.¹¹⁾ Podobně je tomu i s dalšími přídatnými jmény jako „Egrer“¹²⁾, „Prerauer“¹³⁾ na větších rozpacích jsme naopak u jmen jako „Brunner“¹⁴⁾, „Teschener“ aj.,¹⁵⁾ proto je všechny ani jmenovitě neuvádíme.

Ve vídeňských matrikách tohoto období je zmínka o dvou bakalářích a jednom mistru pražské University Karlovy, kteří ve svém studiu pokračovali ve Vídni. Jsou to „Mag. Stanislaus Ham de Legnicz magister arcium Pragensis“¹⁶⁾, „Nicolaus Prutenus de Stargardia arcium baccalareus Pragensis“¹⁷⁾ a „Briccius de Buda baccalarius Pragensis“¹⁸⁾ u něhož je poznamenáno, že byl „exclusus“. Lze se domnívat, že šlo v tomto případě o osobu ne příliš vážných studijních úmyslů. Jinak je dost pozoruhodné, že vztah obou universit je tak sporý. I když nelze předpokládat, že to byly všechny osoby, jež předtím v Praze studovaly, přesto je to dosti zajímavým dokladem skutečnosti, že počet stěhovavých studentů na sklonku 14. a na počátku 15. století již zdaleka nebyl tak značný, jak tomu bylo dříve.

Některé místo není svým samotným jménem určeno zcela jednoznačně a mohlo se nalézat v řadě zemí tvořících národ uherský (proto též tam, kde

¹⁰⁾ Srv. co o tom praví např. E. Schwarz: *Sudetendeutsche Familiennamen in vorhussitischer Zeit*, Köln 1957, str. 63n.

¹¹⁾ Jsou to tyto osoby: Petrus Behayn de Paden (1416, LS, A 25); Primus Pehem de Weigselberg (1444, LS, A 34); Conradus Beheim de Newmburga (1413, ZS, A 16); Conradus Behem de Memming (1432, LS R 46); Fridericus Behem de Yphouen (1449, LS R 16); Hainricus Behaim de Baden (1409, LS, A 6); Johannes Peheim de Czwetel 1413, ZS, A 5); Johannes Peham de Straubing (1445, LS, R 65); Johannes Pehem de Pehemhawsen (1441, ZS, R 17); Nicolaus Pehem de Prunn (1443, LS A 73); Stephanus Behaim de Nüremberga (1401, ZS

R 41); Dom. Stephanus Pehem de Öllerstorf (1438, ZS, A 43); Vlricus Behem de Pobemberga (1424, LS, R 49); Paulus Bohemi de Ressil (1444, LS, S 3); Jacobus Bohemi de Pobemberga (1409, ZS, R 22); Johannes Bohemi de Buda (1439, LS, H 26); Mathias Stephani Boemi de Endred (1425, ZS, H 39); Nicolaus Bohemi de Chunisperg (1425, LS, S 10); Procopius Bēm de Ratispona (1434, LS, R 31). Viz rejstřík matrik na str. 310 a 331.

¹²⁾ Johannes Egrār de Vilseck (1428, LS, R 26); Johannes Egrer de Sancto Galo (1436, LS R 79); Johannes Egrer de Aurbach (1442, ZS, R 55); Leonhardus Egrer de Berchingen (1431, LS, R 48); Wenceslaus Egrer de Lewbs (1436, LS, A 16). Viz str. 421.

¹³⁾ Martinus Prerauer de Laa (1419, LS, A 19).

¹⁴⁾ Viz rejstřík, str. 345.

¹⁵⁾ Paulus Theschener (1416, LS, H 20). Je možno zmínit i některé cizince, kteří měli v českých zemích prebendy. Např. 1386, LS, Nacio Australium 1 : Dom. Johannes de Traun, canonicus Pataniensis et Olmuncensis, plebanus in Apsteken 4 gr. dt., nebo 1388, LS, Nacio Australium 14 : Dom. Cholomanus Mülbannger canonicus Olmuncensis, plebanus in Traunchirichen 4. gr.

¹⁶⁾ 1386, LS H 8.

¹⁷⁾ 1389, LS S 1.

¹⁸⁾ 1411, ZS H 26.

německé znění má v českých ekvivalentech větší různorodost,¹⁹⁾ je nechán určitější výraz německý). Proto v souvislosti se skladbou matrik je možno nadhodit ještě otázku, zda lze pro jeho přesnější lokalizaci něco usuzovat z obsahu zápisu předcházejícího a následujícího. V zásadě je nepochybně správné velmi skeptické stanovisko, přesto ale v některých případech není tato cesta zcela beznadějná. Tak je-li mezi studenty ze dvou českých měst zapsána osoba „de Slana“,²⁰⁾ lze předpokládat, že jde o český Slaný a nikoliv nějaké místo v tehdejších Uhrách atp. Podobně řada jiných lokalizací je výsledkem podrobnějších úvah, jež však není možno v tomto krátkém úvodu zdůvodňovat.

I když v následujícím seznamu uvádíme i řadu lokalizací sporných nebo alespoň ne zcela jasných, neznamená to, že by byly vyčerpány všechny možnosti studentů pocházejících z českých zemí a Slovenska. Naopak v seznamech se nachází ještě nepochybně řada lidí z těchto oblastí, avšak prokázat to zatím nemůžeme. Máme na mysli především tyto případy:

1. Pokud jde o studenty z území celého našeho státu, je jejich část skryta nepochybně pod jmény, jež nejsou ve spojení se žádným místním jménem a užívají toliko křestního jména vlastního a jména otcova nebo jména, označujícího zaměstnání. Snad by bylo možno některé tyto osoby určit podle postavení v seznamu, totiž tak, předcházeli-li a následovali-li by posluchač z oblasti česko-moravské nebo slovenské. Mohlo by se totiž se značnou oprávněností předpokládat, že tyto tři osoby přišly k imatrikulaci společně a že společný příchod označuje i jakési užší vztahy mezi nimi. Protože však mohou vznikat pochybnosti, nepoužili jsme tohoto způsobu určování proveniencí jednotlivých osob v tomto případě, nýbrž pouze tehdy, když prostřední osoba má označení místní, jež samo o sobě by bylo dvojsmyslné. V takových případech se oprávněně rozhodujeme pro jedinou variantu.

2. U studentů ze Slovenska by nepochybně určitý počet osob připadal i na uvedení původu „de Ungaria“. Abychom však pohled nezkrusovali, pominuli jsme úmyslně všechny tak označené osoby.

K uspořádání seznamu ještě několik slov. Protože valná část nás zajímajících osob přichází v národě uherském, uvádějí se u tohoto počty celkem imatrikulovaných studentů v příslušných semestrech, aby bylo zřetelněji patrné, jaká byla asi proporcionální účast těchto studentů v celém národě a do jaké míry se tyto osoby mohly podílet na universitním životě. U národů ostatních, kde jde v zásadě o výjimečný výskyt jednotlivých osob, by tyto počty neměly význam, a proto od nich upouštíme.

Při převodech je užíváno názvosloví starého — původního, tedy ještě před přejmenováváním jednotlivých míst po druhé světové válce.²¹⁾

¹⁹⁾ Např. Rosenberg, Johnsdorf ap.

²⁰⁾ 1388, LS H 5.

²¹⁾ Základem je práce B. Chromce: Místopisný slovník Československé republiky, Praha 1929.

(Před 24. červnem 1377, 291):

- 1 Erhardus de Egra (55)
- 2 Nycolaus de Velsperck (136, Valtice M.)
- 3 Marcus de Poherlicz 2 gr. (176, Pohořelice M.)
- 4 Wenczeslaus de Morauia p. (222)
- 5 Nycolaus de Chóstun (236, Košťov Košťany Č.?)
- 6 Jacobus Doliator de Pozonio ten. (238, Bratislava)
- 7 Jacobus super Gradum de Pozonia ten. (239)
- 8 Nycolaus de Morauia p. (256)
- 9 Nycolaus de Vtere 2 gr. (290, Úterý)

(1377, cca 24. června, 139):

- 1 Magister Stephanus canonicus Bosoniensis 3 gr. (29, Bratislava)
- 2 Jacobus Gebhardi de Prunna 4 gr. (61, Brno?)
- 3 Jacobus de Posonio 4 gr. (73),
- 4 Johannes de Polna, clericus Pragensis dyocesis (75, Polná Č.)
- 5 Johannes Gallicus de Styedra p. (78, Štědrá Č.)
- 6 Mychael de Bozonia 2 gr. (107)
- 7 Bartholomeus de Cremnicz p. (113, Kremnice S.)
- 8 Johannes de Veltsperg p. (117, Valtice M.)
- 9 Conradus Műglicz, baccalarius in artibus p. (133, Moheňice M.)

(1378, cca 1. listopadu, 36):

- 1 Conradus Puckonis de Frankenstein ten. (17, Frankenstein Č.?)
Anno domini M^oCCC^oLXXIX^o dominica qua canitur Circumdederunt me (6. II.) intytulati sunt in iure canonico:
- 2 Dominus Nycolaus rector ecclesie in Horepnyk Pragensis dyocesis (35, Hořepník Č.)
- 3 Nicolaus de Raczaŵ, eiusdem informator, eiusdem dyocesis, dederunt (36, Ročov? Č.)

(1380, cca 13. května, 47):

- 1 Petrus Nepel de Czlebingz dt. (6, Slavonice M.)
- 2 Martinus de Pusonio p. (24)
- 3 Petrus de Czlebingz dt. 2 gr. (33)

(1380, cca 11. listopadu, 59):

- 1 Martinus de Bosonia ten. (41)

(1381, cca 13. června, 32):

- 1 Petrus Sefeld de Luca dt. 2 gr. (1, Louka M.)
- 2 Ulricus Gereslay de Cznam o. (13, Znojmo? M.)
- 3 Petrus Leonis de Czlewingz nichil (30, Slavonice M.)

(1382, leden 21, 111):

- 1 Benedictus filius Dominici de Losancz p. (11, Lučenec S.)
- 2 Stāneslaus de Zayma p. (25, Znojmo? M.)
- 3 Nobilis dom. Henricus de Vetouia (63, Bítov M.)
- 4 Milota Cziczkragii de Lithowano, dederunt ambo 8 gr. (64, Litovany M.)
- 5 Larencius Prasmhart de Wrūna (78, Brno? M.)
- 6 Franciscus de Egra p. (95)
- 7 Seuerinus de Litouia p. (97, Litovel M.)
- 8 Jacobus Faber de Villa Marie p. (99, Marieves Č.?)
- 9 Cunradus Rauchscherig de Dachouia 2 gr. dt. (100, Tachov Č.?)

(1383, listopad 9, 97):

- 1 Johannes Chnebel de Noua Ciuitate dt. 2 gr. (3, Uničov? M.)
- 2 Cristannus Hermanni [de] Weithouia 2 gr. (8, Bítov, M.)
- 3 Nycolaus de Villa Marie 2 gr. (21, Marieves Č.?)
- 4 Andreas Nycolay de Magno Nempczicz 4 gr. (51, Velké Němčice M.)
- 5 Johannes prior de Celi Porta dt. 4 gr. (58, Tišnov M.?)
- 6 Mag. Leo de Zwolenawess 4 gr. ten. (61, Zvoleněves Č.)
- 7 Ladislaus Ungarus de Lippowa dt. 2 gr. (64, Lipová)
- 8 Johannes de Egurzwt p. (65, Jagersek S.)
- 9 Conradus Morauus p. (88)

(1384, říjen, 165):

- 1 Wenceslaus in Scutwicz plebanus 4 gr. dt. (16, Skuteč Č.)
- 2 Johannes Petri de Pusonio p. (19)
- 3 Simon Nycolai de Bruna p. (27, Brno M.?)
- 4 Martinus Georii de Luna p. (32, Louny Č.)
- 5 Gregorius Michaelis Wissagradensis 1 gr. dt. (63, Vyšehrad Č.?)
- 6 Petrus Henrici de Galisz p. (99, Kaliště Č.?)
- 7 Thomas Nicolai de Hallas p. (102, Haláčovce S.?)
- 8 Laurencius Zambo, prepositus Posoniensis dt. 4 gr. (113)

(1385, duben 14, 167):

- 1 Nicolaus Johannis de Surran 2 gr. (7, Šurany S.?)
- 2 Petrus de Lyppua 2 gr. (13, Lipová ?)
- 3 Paulus de Nycolspurch p. (67, Mikulov M.)
- 4 Johannes de Pusonio Snechnoll p. (69)
- 5 Jacobus cappellanus de Tyrna 4 gr. (76, Trnava S.?)
- 6 Jacobus de Villa Marci p. (102, Markov Č.?)
- 7 Thomas de Sancto Nycolao 2 (gr.) ten. (134, Lipt. sv. Mikuláš S.)

(1385, ZS):

Ungari (26):

- 1 Martinus Sthephani de Capransa p. (9, Koprivnica S.?)
- 2 Nycolaus plebanus de Fren 4 gr. (21, Vranov n. Dyjí M.)

(1386, LS):

Nacio Ungarorum

(8):

- 1 Petrus de Clatouia 2 gr. dt. (2, Klatovy Č.)
- 2 Petrus de Zsachar 2 gr. dt. (6, Záhov S.)

(1387, LS):

Nacio Ungarorum

(18):

- 1 Stephanus de Schowar 2 gr. (4, Sónár S.?)
- 2 Henricus Petri de Posonio, Zagrabiensis et Posoniensis ecclesiarum canonicus 4 gr. (12)
- 3 Nicolaus de Villa Marie 2 gr. (13, Marieves Č.?)
- 4 Czenko de Chunstat nobilis dictus de Lúczka dt. 6 gr. (15)
- 5 Mag. Benedictus de Gaczialken dt. 2 gr. (18, Gočaltovo S.)

(1387, ZS):

Nacio Ung. (23):

- 1 Johannes Brewnouiensis religiosus de ordine sancti Benedicti dt. 4 gr. (1, Břevnov Č.)
- 2 Andreas de Poskwicz p. (2, Boskovice M.)
- 3 Nicolaus Michahelis Frankch de Cips dt. 2 gr. (4, Spiš S.)
- 4 Nicolaus de Villa Nucum dt. 4 gr. (8, Orechové S.)
- 5 Dominus Mathias de Sternberchk (16, Šternberk)
- 6 Dom. Johannes de Sternberchk, fratres, dnt. 8 gr. (17)

(1388, LS):

Nacio Austr.:

- 1 Nycolaus Cherf de Velsperch p. (7, Valtice M.)

Nacio Ung. (15):

- 1 Laurencius de Benessaw p. (4, Benešov Č.)
- 2 Mauricius de Slana p. (5, Slaný Č.)
- 3 Johannes de Damaslicz p. (6, Domažlice Č.)
- 4 Ladizlaus Jacobi de Guttur 2 gr. (9, Gutor S.)
- 5 Jacobus canonicus ecclesie Cremsirensis 4 gr. (10, Kroměříž M.)
- 6 Dom. Wenzlaus de Crawar, alias de Tyczczein 4 gr. (Nový Jičín M.)

(1388, ZS):

Nacio Ung. (32):

- 1 Andreas Sudemar (2, Sudoměř? Č.)
- 2 Peregrinus de Wartinberg 2 gr. (3),
- 3 Nicolaus Longi Petri de Weyacz p. (5, Vaňovce S.)
- 4 Nicolaus de Zandaw Pragensis diocesis 4 gr. (8, Žandov Č.)
- 5 Nicolaus Raetman de Frideland, servitor rectoris (10, Frýdland Č.)
- 6 Wlfhardus Ferl de Pusonio 2 gr. (16, Bratislava S.)
- 7 Nicolaus Johannis de Nazwad 2 gr. (20, Nasvad S.)
- 8 Bartholomeus Vrberer de Crempnicz 2 gr. (23, Kremnica S.)
- 9 Dom. Johannes rector ecclesie in Czaslawicz (24, Čáslavice M.)
Olomucensis diocesis
- 10 Martinus Agricula de Wetouia (25, Bítov M.) } dnt. 6 gr.
- 11 Erasmus de Czlewing p. (26, Slavonice M.)

(1389, LS):

Nacio Ung. (20):

- 1 Georius de Przelucz 2 gr. (14, Přelouč Č.)

Nacio Sax.:

- 1 Georius Bandin de Kōstin p. (9, Košťov, Košťany? Č.)

(1389, ZS):

Nacio Austr.:

- 1 Symon de Welspergh 4 gr. (55 Valtice. M.)

Nacio Ung. (42):

- 1 Nicolaus Nicolai de Germer p. (3, Gemer S.)
- 2 Dom. Thomas Carnifex de Lútuouia (4, Litovel M.)
- 3 Symon de Vgest presbyter 4 gr. (5, Újezd)
- 4 Nicolaus de Crenicz 2 gr. (6, Hranovnica S.)
- 5 Petrus Geluch de Crenicz p. (7, detto)
- 6 Martinus Michahelis de Wessell nihil dt. (8, Veselý Veselý?)
- 7 Symon Nicolai de Praga p. (9)
- 8 Henricus Laurencii de Praga 2 gr. (10)
- 9 Wentzeslaus de Kuyetna 2 gr. (11, Květná Č.)
- 10 Wentzeslaus de Telts nihil (13, Telč M.)
- 11 Johannes filius Laurencii de Prerovia 4 gr. (14, Přerov M.)
- 12 Nicolaus Symonis de Voydesprunna 2 gr. (16, Sedlec M.)
- 13 Johannes Pauli de Pusonio (17)
- 14 Stephanus filius Stephani de Pusonio 2 gr. (18)
- 15 Jacobus de Waltz (35, Valeč Č. M.)
- 16 Georius Bwltz de Liptovia p. (36, Liptov S.)
- 17 Wentzeslaus de Zelicz 3 gr. (42, Želeč Č. M.)

(1390, LS):

Nacio Ung. (11):

- 1 Dom. Zacharias canonicus regularis monasterii Lucensis ordinis Premonstratensis 4 gr. (2, Louka M.)
- 2 Mag. Jacobus ordinis Premonstratensis monasterii Lucensis 4 gr. (6)
- 3 Anthonius de Myley 2 gr. (9, Milá Č.)
- 4 Ladislaus filius Johannis de Vela (10, Bělá?)

(1390, ZS):

Nacio Ung. (24):

- 1 Johannes de Heinreichs, prespiter Olmucensis 4 gr. (2)
- 2 Mathias de Tyrnauia 2 gr. (3, Trnava S.)

- 3 Daniel filius Rawnerii de Lutouia 2 gr. (4, Litovel M.)
 4 Wenczeslaus de Praga 4 gr. (5)
 5 Petrus de Praga 2 gr. (6)
 6 Johannes de Luna 4 gr. (7, Louny Č.)
 7 Nicolaus Planczer de Brúnna 2 gr. (19)
- (1391, LS):
 Nacio Austr.: 1 Johannes von Pergen de Velsperg 2 gr. (7, Valtice M.)
 2 Laurencius de Nicolspurg ten. 2 gr. (12, Mikulov M.)
- Nacio Ung. (18): 1 Jacobus de Chorpona p. (3, Krupina S.)
 2 Petrus de Villa Principum P (Prencsfallu S.)
 3 Michahel de Gezth p. (7, Gest S.?)
 4 Nycolaus filius Petri Magni de Cassouia 2 gr. (8, Košice S.)
 5 Philippus de Daczycz, alias de Znayma, magister arcium 4 gr. (10, Dačice M.)
 6 Mathyas de Telcz p. (13, Telč M.)
- (1391, ZS):
 Nacio Austr.: 1 Johannes List de Nycolspurga p. (20, Mikulov M.)
 Nacio Ung. (13): 1 Michel de Egresich p. (3, Jagerseg S.)
 2 Johannes de Olmůncz p. (5, Olomouc M.)
 3 Dom. Ladislaus Důppen de Wischagrad 2 gr. (8, Vyšehrad Č.)
 4 Theodricus de Praga p. (9)
- (1392, LS):
 Nacio Ung. (9): 1 Dom. Georgius de Gebicz de Morauia gr. 4 (1, Jevíčko M.)
 2 Jacobus de Slana p. (3, Slaný Č.)
 3 Michael de Wessele p. (4, Veselí Veselé)
 4 Johannes de Praga dt. 2 gr. (6)
 5 Dom. Stephanus de Posenio gr. 2 (7)
 6 Dom. Martinus Johannis de Posenio gr. 2 minus 2 den., quia pauper (8)
- (1392, ZS):
 Nacio Ung. (9): 1 Nicolaus Johannis Tabernatoris de Scoky p. (1, Skoky Č. M.)
- (1393, LS):
 Nacio Ung. (31): 1 Ladislaus de Kethnik 2 gr. (13, Štítník S.)
 2 Franciscus de Guemmer 2 gr. (16, Gemer S.)
 3 Barnabas de Calno p. (21, Kalinovo S.)
- (1393, ZS):
 Nacio Ung. (14): 1 Dom. Michael ecclesie canonicus Zippensis 4 gr. (2, Spiš S.)
 2 Smylo de Luczan 2 gr. (4, Lučany Lužany Č. M.)
 3 Petrus de Pulchromonte 2 gr. (5, Krásná hora Č.?)
 4 Symon de Zippis 2 gr. (12, Spiš S.)
 5 Johannes Jacobi de Halas p. (14, Haláčovce S.?)
- (1394, ZS):
 Nacio Ung. (15): 1 Stephanus de Nitria 1 gr. (2, Nitra S.)
 2 Nicolaus Widner de Monte Marie 2 gr. (5, Mariánská hora Č.)
 3 Johannes Scriba de Praga p. (6)
 4 Jacobus de Posenio 2 gr. (12)
 5 Georius de Vetaw } (14, Bítov M.)
 6 Albertus de Vetaw } fratres 4 gr. (15, detto)
- (1395, LS):
 Nacio Renens.: 1 Johannes de Egra p. (17)

- Nacio Ung. (22): 1 Dom. Nicolaus de Chremsir, plebanus in Vrřbaw 6 gr. (3, Kroměříž M.)
 2 Michael de Cznoym p. (4, Znojmo M.)
 3 Johannes de Odbernak p. (11, Dvorníky S.?)
 4 Stephanus de eadem p. (12, detto)
 5 Georius de Kashofia P. (14, Košice? S.)
 6 Paulus de Subvrbio 2 gr. (17, Spiš. Podhradie S.)
- (1395, ZS):
 Nacio Ung. (20): 1 Andreas de Brunna dt. (2, Brno M.)
 2 Nycolaus de Tornalia dt. (4, Tornaľa S.)
 3 Jodocus de Chaschsouia dt. (14, Košice S.)
 4 Cristannus de Crez in Bohemia dt. (15, Hradec Král. Č.)
 5 Johannes de Belusch p. (19, Beluša S.)
- (1396, LS):
 Nacio Austr.: 1 Pangracius de Belzperig p. (5, Valtice M.)
 2 Georius List de Nicolspurga 4 gr. (25, Mikulov M.)
- Nacio Ung. (29): 1 Cristanus de Chremnicia 2 gr. (1, Kremnica S.)
 2 Bernhardus plebanus in Bolframicz Olmacensis dyocesis 4 gr. (10, Olbramovice M.)
 3 Cristanus de Vysol p. (13, B. Bystrica S.)
 4 Nycolaus de Ruchowano 2 gr. (14, Rouchovany M.)
 5 Wenczeslaus de Wodnano p. (15, Vodňany Č.)
 6 Mathias de Witingnaw 2 gr. (18, Třeboň Č.)
 7 Johannes Chiczmegel de Posonyo p. (24)
 8 Jeorius de Ludis (25, Žlutice Č.)
 9 Thomas de Můlnbach Travtenberger 2 gr. (26, Mühlbach S.)
- (1396, ZS):
 Nacio Ung. (9): 1 Benedictus de Staschofia p. (5, Košice S.)
 2 Nycolaus Moser de Oberdorf p. (8, Horní Ves Č.)
- (1397, LS):
 Nacio Ung. (30): 1 Johannes de Woykowycz p. (11, Vojkovice M.)
 2 Johannes Wencesai de Porzreczan p. (18, Poříčany Č.)
 3 Stephanus de Jauringa Michahelis Textoris dt. 11 den. (19, Javorník Č. M.)
 4 Nycolaus de Czyps, alias Sepos ten. (29, Spiš S.)
- (1397, ZS):
 Nacio Austr.: 1 Johannes Henrici Sartoris de Velsperg 2 gr. (9, Valtice M.)
- (1398, LS):
 Nacio Ung. (7): 1 Petrus Petri de Praga dt. 4 gr. (6)
- (1398, ZS):
 Nacio Ung. (11): 1 Johannes de Antiquo Solio p. (1, Zvolen S.)
 2 Petrus Steirer de Antiquo Solio p. (2, detto)
 3 Martinus Kunoscher de Antiquo Solio pauper (3, detto)
 4 Michael de Cassouia dt. 3 gr. (5, Košice S.)
 5 Jacobus de Znoyma p. (10)
- (1399, LS):
 Nacio Ung. (23): 1 Egidius Eyban de Tirnauia ten. (3, Trnava S.)
 2 Petrus Laurencii de Liptouia 2 gr. (10, Liptov S.)
 3 Gregorius Georii de Liptouia p. (11, detto)

- (1399, ZS):
 Nacio Austr.: 1 Oswaldus de Velczperg dt. 2 gr. (2, Valtice M.)
 Nacio Ung. (9): 1 Antonius de Mühlbach dt. (8, Mühlbach S.)
- (1400, LS):
 Nacio Ung. (9): 1 Vitus Johannis de Praga dt. 2 [gr.] (1)
 2 Johannes de Sancto Martino dt. 2 [gr.] (3, Turč. sv. Martin S.)
 3 Michael de Cremnicia gr. 2 (8, Kremnica S.)
- (1400, ZS):
 Nacio Ung. (13): 1 Georius de Praga alias de Wlassym dt. 2 gr. (5)
 2 Petrus Johannis de Nova civitate, canonicus ecclesie Posoniensis 2 gr. (8)
 3 Jacobus Radendorffer de Posonio 2 gr. (9)
 4 Christannus de Czirnino 2 gr. (10, Černina S.)
 5 Johannes dictus Olach, canonicus ecclesie sancti Martini de Cepus dt. 2 gr. (11, Spiš S.)
- (1401, LS):
 Nacio Ung. (36): 1 Michael de Saag ten. (5, Šahy S.)
 2 Martinus de Noua ciuitate de Bohemia p. (6, Nové Město n. Metují Č.)
 3 Mathias de Solio ten. (7, Zvolen)
 4 Martinus de Abram de Cips 2 gr. (13, Abrahamovce S.)
 5 Augustinus de Patura de terra Cipsenci (17, Pottornya S.)
 6 Petrus de Lippa (18, Lípa? Č.)
 7 Valentinus de Trôplica prom. (20, Traplice M.)
 8 Petrus de Ledenicz (22, Ledenice Č.)
 9 Eberhardus presbyter de Cipsensi [terra] ten. (30, Spiš S.)
- (1401, ZS):
 Nacio Ung. (18): 1 Petrus de Pösingo ten. (1, Pezinok S.)
 2 Clemens de Nouac ten. (3, Nováky S.)
 3 Emericus de Nouac ten. (5, detto)
 4 Jacobus de Sancto Martino 2 gr. (11, Turč. sv. Martin S.?)
 5 Johannes de Chremniczia 2 gr. (14, Kremnica S.)
 6 Jacobus filius Johannis Waschan de Posonio 2 gr (15)
- (1402, LS):
 Nacio Ung. (15): 1 Johannes Laurini 1 gr. } (6, Bzenec M.)
 2 Johannes Franconis 1 gr. } de Bisencz (7, detto)
 3 Stephanus Symonis 1 gr. } (8, detto)
- (1402, ZS):
 Nacio Ung. (14): 1 Nycolaus de Rasenaw 2 gr. (5, Rožňava Rožnov ? S. M.)
- (1403, LS):
 Nacio Austr.: 1 Petrus de Suessa, canonicus et archidiaconus Zoliensis in ecclesia Strigoniensi 4 gr. (Zvolen) 28
- Nacio Ung. (9): 1 Emericus filius Demetrii de Sancto Martino p. (3, Turč. sv. Martin? S.)
 2 Johannes Georii de Neczpal 2 gr. (4, Necpaly S.)
- (1403, ZS):
 Nacio Ung. (10): 1 Egidius de Bussancz p. (1, Bušovce S.)
 2 Wenczislauus Phylosophus de Brunna pauper (připsáno dt.) (3)
 3 Georius de Madra 2 gr. (8, Modrá, Modra?)
- (1404, ZS):
 Nacio Ung. (15): 1 Johannes de Dracouia frater (6, Drásov? Č. M.)
 2 Franciscus Neors de Dracouia 2 gr. (7, detto)

- 3 Dom. Otto canonicus Nytriensis 4 gr. (11, Nitra S.)
 4 Johannes Schaydeck de Gemmery 2 gr. (13, Gemer S.)
- (1407, LS):
 Nacio Austr.: 1 Johannes de Veldsperga 2 gr. (53, Valtice M.)
 Nacio Ung. (7): 1 Clemens de Iwan 2 gr. (1, Iván S. Ivaň M.?)
 2 Petrus de Humenna p. (6, Humenné S.)
 3 Michahel de Kremnitz p. (7, Kremnica S.)
- (1408, ZS):
 Nacio Austr.: 1 Johannes de Velsperg 2 gr. (4, Valtice M.)
- (1409, LS):
 Nacio Ung. (10): 1 Johannes Pruteni de Barka 2 gr. (4, Borka S.)
 2 Wenczislauus de Brunna 4 gr. (5)
 3 Cristannus Kôrbler de Brunna 4 gr. (9)
 4 Jacobus de Lanczaus 2 gr. (10, Lanžhot M.?)
- (1409, ZS):
 Nacio Ung. (21): 1 Johannes Zessoldi de Ôlmuncz 2 gr. (3)
 2 Johannes Nicolai de Gewicz 2 gr. (14, Jevíčko M.)
 3 Jeorius Petri de Palucz 3 sol, (15, Pavlovce n. Uhom S.)
 4 Jacobus de Nadast (16, Trstenné S.)
- (1410, LS):
 Nacio Ung. (24): 1 Valentinus Georii de Sdencz 2 gr. (16, Stanča S.)
- (1410, ZS):
 Nacio Ung. (12): 1 Petrus de Odwarnak 2 gr. (11, Dvorníky S.?)
- (1411, LS):
 Nacio Austr.: 1 Nicolaus Malczer de Veldsperg D. (15, Valtice M.)
 3 Andreas Mauthaber de Slawing 2 gr. (42, Slavonice, M.)
- Nacio Ung. (42): 1 Stephanus Wolf de Wartenberg 4 gr. (15)
 2 Andreas Johannis de Sancto Michahete 2 gr. (22, Sv. Michal S.?)
 3 Mathias Nicolai de Lewetscha 2 gr. (27, Levoča S.)
 4 Nicolaus Nicolai de Lewtscha 2 gr. (28, detto)
 5 Petrus Johannis de Noua Villa p. (29, Neudorf, Neudörf?)
 6 Mathias Clementis de Caschofia p. (30, Košice S.)
 7 Georgius Johannis de Caschofia 2 gr. (31, detto)
 8 Thomas Symonis de Caschofia 2 gr. (32, detto)
 9 Stephanus Johannis de Lewtschofia 2 gr. (33, Levoča S.)
 10 Johannes Cauponis de Caschofia p. (40, Košice S.)
 11 Johannes Wolf de Wartenweg 4 gr. (42)
- (1411, ZS):
 Nacio Ung. (39): 1 Leo de Jempnicz 2 gr. (10, Jemnice M.)
 2 Andreas Menczelini de Leen p. (16, Lehen Č.?)
 3 Bernhardus de Wytoua 2 gr. (28, Bítov M.)
 4 Nicolaus Slegel de Nycolspurga, canonicus Wratislaviensis nec non rector capelle in Seydelpach 2 gr. (35, Mikulov M.)
 5 Petrus de Surouin 2 gr. (36, Šúrovce S.?)
- (1412, LS):
 Nacio Ung. (47): 1 Johannes de Elefant p. (3, Elefant S.)
 2 Johannes Aspner de Posonio 2 gr. (7)
 3 Paulus Molendinatoris de Posonio 2 gr. (9)
 4 Johannes Morgenstern de Brunna 2 gr. (11)
 5 Fabianus de Neged (15, Neded S.)

- 6 Stephanus de Appathi (17, Opatovce S.?)
- 7 Stephanus Johannis de Vpor 2 gr. (23, Úpor S.)
- 8 Johannes Gaben de Jegenicz 4 gr. (32, Jehnice M.)
- 9 Johannes [de] Jonstorf 2 gr. (43, Johnsdorf Č. M.)
- 10 Nicolaus Berbig de Frankchenstein 4 gr. (44, Frankestein Č.?)

(1412, ZS):

- Nacio Ung. (68):
- 1 Nicolaus de Tirnauia (3, Trnava S.)
 - 2 Nicolaus Ribensdorffer de Montibus Chuttinis 4 gr. (7, Kutn Hora Č.)
 - 3 Oswaldus de Zanto 2 gr. (12, Santov S.?)
 - 4 Andreas archidiaconus Olomuczensis et canonicus ecclesie eiusdem 6 gr. (16)
 - 5 Johannes Nicolai de Brunna p. (17)
 - 6 Andreas Nas de Montibus Chuttinis, canonicus Bischegredensis 4 gr. (19, Kutná Hora Č.)
 - 7 Jeronimus Nas de Montibus Chuttinis 4 gr. (20 detto)
 - 8 Johannes Rutperti de Slettina 2 gr. (21, Slatina?)
 - 9 Mathias filius Jennko de Pschornebits p. (32, Pšurnovce S.)
 - 10 Marcus Lanngauders de Chaschouia 2 gr. (36, Košice S.)
 - 11 Thomas filius Stephani [de] Colco p. (38, Kolčov S.)
 - 12 Michael Bagraymer de Chreusdorf 2 gr. (40, Chrastice M.)
 - 13 Ladislaus filius Johannis de Sancto Georgio 2 gr. (49, Svätý Jur S.?)
 - 14 Johannes Prosiatoris de Frankchenstein 2 gr. (51, Frankenstein Č.?)
 - 15 Symon[de] Rosgõn prepositus Cibiniensis 1/2 flor. (52, Rozhanovce S.)
 - 16 Symon Alberti de Olmucza 2 gr. (56)
 - 17 Andreas Martini de Wischaw 2 gr. (57, Vyškov M.)
 - 18 Andreas de Chaschouia p. (61, Košice S.)
 - 19 Paulus de Reczki 2 gr. (67, Riečka S.)
 - 20 Dom. Johannes Naso de Praga, utriusque iuris doctor 4 gr. (68)

(1413, LS):

Nacio Austr.:

Nacio Ung. (72):

- 1 Symon de Veltsperg 2 gr. (30, Valtice M.)
- 1 Michael de Marzhell 2 gr. (8, Mariazel M.?)
- 2 Gallus filius Blasi[i] de Ysdencz p. (9, Stanča S.)
- 3 Johannes filius Nicolai de Ysdencz p. (10, detto)
- 4 Dyonisius de Halass 1 gr. (12, Haláčovce S.)
- 5 Johannes de Tyrnauia 2 gr. (13, Trnava S.)
- 6 Philippus de Prosmericz 2 gr. (14, Prosiměřice M.)
- 7 Johannes de Segnicz p. (16, Senica Senice)
- 8 Johannes de Staff 2 gr. (19, ? dle rejstříku v Č.)
- 9 Johannes de Odwortt 2 gr. (20, Dvory n. Žitavou S.?)
- 10 Nicolaus de Lanczkrona 2 gr. (23, Lanškroun Č.)
- 11 Alexius de Praga 2 gr. (24)
- 12 Alexius de Nouosolio 1 gr. (26, B. Bystrica S.)
- 13 Nicolaus de Morauia 2 gr. (31)
- 14 Martinus de Verenths 1 gr. (36, Branč S.?)
- 15 Nicolaus de Valle Sancti Georii 2 gr. (38, Jiřetín Č.)
- 16 Benedictus de Podoley 2 gr. (40, Podolinec S.)
- 17 Stephanus de Tyrnauia 2 gr. (41, Trnava S.)
- 18 Dom. Johannes ordinis Jerosolymitanorum de Posenio 2 gr. (42)
- 19 Dom. Nicolaus plebanus de Opathowicz 4 gr. (50, Opatovice Č.)

- 20 Dom. Johannes[de] Zemsche, archidiaconus de Pankatha et canonicus ecclesie Agriensis 4 gr. (56, Šemša S.)
- 21 Nicolaus de Tyrnauia 2 gr. (57)
- 22 Jeronimus de Kesmark 1 gr. (67, Kežmarok S.)
- 23 Petrus Eyban de Leutschouia 1 gr. (68, Levoča S.)
- 24 Martinus de Trybouia 4 gr. (72, Třebová)

(1413, ZS):

- Nacio Ung. (67):
- 1 Nicolaus Feldner de Schinauia 4 gr. (4, Stínava M.?)
 - 2 Thoma de Terra Mathye p. (5, Trenčínko ? S.)
 - 3 Paulus de Nikolspurg p. (10, Mikulov)
 - 4 Nicolaus de Sedlicz 4 gr. (12, Sedlec)
 - 5 Georius Blasii de Bast (18, Bašť Č.)
 - 6 Demetrius de Ysdencz p. (23, Stanča S.)
 - 7 Michel de Caprancia p. (28, Koprivnica S.?)
 - 8 Vincencius de Bystricia p. (35, Bystrica Bystrice)
 - 9 Jacobus de Tirnauia 2 gr. (37),
 - 10 Mathias Nicolai de Terra Zipsensi 2 gr. (40, Spiš S.)
 - 11 Heinricus Cristanni de eadem 2 gr. (41, detto)
 - 12 Laurencius [de] Bolaslauia p. (42, Boleslav Č.?)
 - 13 Mag. Petrus Konyprus, sacre theologie baccalarius formatus necnon iuris canonici baccalarius universitatis Pragensis 8 gr. (43, Koněprusy Č.)
 - 14 Sigismundus de Znoyma 4 gr. (44, Znojmo M.)
 - 15 Paulus de eadem 4 gr. (45, detto)
 - 16 Nicolaus Grutsch de Boleslauia 2 gr. (43, Boleslav Č.?)
 - 17 Gregorius de Nagmihal 4 gr. (50, Michalovce S.)
 - 18 Nicolaus de Zyser 4 gr. (51, Čičarovce S.)
 - 19 Petrus Conradi de Frankenstein 4 gr. (66, Frankenstein Č.?)

(1414, LS):

Nacio Renens.:

Nacio Ung. (40):

- 1 Johannes Hums de Egra 4 gr. (10, Cheb)
- 1 Emericus de Gutta 4 gr. (7, Guta S.)
- 2 Georius Blasii de Zanto (12, Santov S.?)
- 3 Michael Nicolai de Ludis 2 gr. (14, Žlutice Č.)
- 4 Nicolaus Graubner de Krumbnaw p., prom. ad festum Corporis Christi (17, Krumlov)
- 5 Valentinus de Nouosolio 4 gr. (18, B. Bystrica S.)
- 6 Wenczeslaus Pawmhakcher de Brunna 4 gr. (19)
- 7 Thobias Wencesai de Mielnik 4 gr. (20, Mělník Č.)
- 8 Paulus Helie de Guta 4 gr. (21, Guta S.)
- 9 Seruacius Zips de Villa Meinhardi p., prom. (23, Spiš S.)
- 10 Bartholomeus de Rosenaw 2 gr. (24, Rožňava Rožnov ?)
- 11 Cristannus de Rosenaw 2 gr. (25, detto)
- 12 Achacius de Zips 4 gr. (26, Spiš S.)
- 13 Sigismundus Heinrici de Praga 4 gr. (28)
- 14 Cristannus Lodicz de Lippa 4 gr. (31, Lípa ?)
- 15 Crisogonus de Zernabada 3 gr. (32, Černá Voda Č. S.?)
- 16 Johannes Jacobi de Vrbaw 2 gr. (33, Vrbovec S.)
- 17 Benedictus Georii de Burschofcz 4 gr. (38, Bušovce S.)

(1414, ZS):

Nacio Renens.:

- 1 Henricus Roll, plebanus in Carlowicz 17 gr. (35, Karlovice Č. M.)

- Nacio Ung. (29): 1 Nicolaus Peter de Chremsier 4 gr. (2, Kroměříž M.)
2 Wenceslaus Smudel de Bruna 8 gr. (8)
3 Seboldus Olkingel de Chrempnicia 4 gr. (10, Kremnica S.)
- (1415, LS):
Nacio Austr.: 1 Erhardus Chiphenger de Posonio 4 gr. (24)
- Nacio Ung. (59): 1 Nicolaus de Olomuncz 4 gr. (1)
2 Nicolaus de Sternberkch 2 gr. (2, Šternberk)
3 Barnabas de Bezents 4 gr. (9, Bzenec M.)
4 Mathias de Nova Ciuitate, alias de Vinczho 4 gr. (21, Uničov M.)
5 Conradus de Montibus 4 gr. (33, Kutná Hora Č.)
6 Nicolaus de Bistricz 4 gr. (38, Bystřice ?)
7 Petrus Cherner de Tirnauia p. (47, Trnava S.)
8 Dom. Nicolaus de Budbeis 8 gr. (48, Č. Budějovice Č.)
9 Johannes filius Rudolphi de Oppauia 4 gr. (50, Opava M.)
10 Petrus de Milonicz 2 gr. (51, Milonice M.)
11 Johannes Ramsberkch de Montibus Chuttnis 4 gr. (51, K. Hora Č.)
12 Johannes de Praga 4 gr. (53)
13 Wenceslaus de Olomuncz 3 gr. (55)
- (1415, ZS):
Nacio Ung. (37): 1 Paulus de Epperyes 4 gr. (2, Prešov S.)
2 Laurentius de Patak 4 gr. (4, Potok S.?)
3 Nicolaus Ruprecht de Montibus p. (6, K. Hora Č.)
4 Johannes Chiczmagen de Posonio 4 gr. (10)
5 Thomas Mathei de Belus 4 gr. (14, Beluša S.)
6 Johannes de Naghfalu 4 gr. (15, Velká Ves Veličná S.?)
7 Wenczslaus Cedlicz de Oppauia 4 gr. (20, Opava M.)
8 Nicolaus Reschlini de Auspecz p. (22, Hustopeče M.)
9 Petrus Stach de Frankchenstein 4 gr. (23, Frankenstein Č. ?)
10 Johannes de Wissaw 4 gr. (26, Vyškov M.)
11 Jacobus filius Ladislai de Gachal 4 gr. (29, Gočaltovo S.)
12 Jacobus Pokriwka de Ausbycz 4 gr. (30, Hustopeče M.)
13 Nicolaus Doleatoris de Olomuncz 2 gr. (31)
- (1416, LS):
Nacio Austr.: 1 Fridericus de Wartperg 2 gr. (19, Wartberg S.)
- Nacio Ung. (39): 1 Conradus Henckel de Snayma p. (2, Znojmo M.)
2 Johannes de Pobedna 4 gr. (4, Pobědím S.)
3 Petrus de Helenba p. (11, Helemba S.)
4 Michael de Pohnerlicz 4 gr. (26, Pohořelice M.)
5 Mathias de Caprunsa p. (27, Koprivnica S. ??)
6 Johannes Cliuis de Olmūncz 4 gr. (31)
- (1416, ZS):
Nacio Austr.: 1 Mathias Mōstell de Velsberch dt. 4 gr. (6, Valtice M.)
2 Johannes Zerdonis de Velsberch dt. 4 gr. (7, detto)
- Nacio Ung. (49): 1 Jeronimus Venczlai de Olmucz dt. 4 gr. (4)
2 Johannes de Muncz 8 gr. (5, Muncice Č.)
3 Petrus de Cassouia dt. 4 gr. (12, Košice S.)
4 Georgius Scherheffil de Zelenicz dt. 4 gr. (14, Zlonice Č., Zelenice S.)
5 Vrbanus de Nagfalw 3 gr. (18, Velká Ves Veličná S.)
6 Andreas de Belesser p. (21, Belezsér S.)
7 Wenceslaus Sewberleich de Deschna 8 gr. (23, Dešná Dešná M.)

- 8 Michael Georgii de Zaz dt. 4 gr. (31, Sása S.?)
9 Henricus de Rosenberg, magister in artibus et baccalarius medicine, canonicus ecclesie Waciensis kathedralis 1/2 libr. (38, Rosenberg ?)
10 Nicolaus Wogner de Leuczhouia 4 gr. (43, Levoča S.,)
11 Johannes Amelprecht de Nikolsburga 8 gr. (46, Mikulov M.)
12 Anthonius de Rosnaw p. (49, Rožňava Rožnov ?)

(1417, LS):

- Nacio Austr.: 1 Petrus Nabel de Velsperg dt. 4 gr. (15, Valtice M.)
- Nacio Renens.: 1 Jodocus Sighart de Egra p. (35, Cheb Č.)
- Nacio Ung. (47): 1 Martinus Boscar de Czysics dt. 4 gr. (10, Cieszic S.)
2 Nicolaus Egidii de Czyps dt. 4 gr. (11, Spiš S.)
3 Paulus de Jonstarff dt. 3 gr. (14, Jonsdorf Č. ?)
4 Laurentius de Caschouia p. (17, Košice S.)
5 Gallus de Sepsi ten. (20, Moldava n. Bodvou S.)
6 Andreas de Villa Theotunicali p. (45, Něm. Ves ?, podle rejstříku na Spiši)
7 Sigismundus Schaffer de Nycolspurg dt. 4 gr. (47, Mikulov M.)
- Nacio Sax.: 1 Nycolaus Molitoris de Chremnicz dt. 13 1/2 den. (5, Kremnica S. ?)

(1417, ZS):

- Nacio Austr.: 1 Seruacius Chabas de Velsperg p. (22, Valtice M.)
- Nacio Renens.: 1 Symon Vlrici de Egra dt. 4 gr. (22, Cheb Č.)
- Nacio Ung. (31): 1 Petrus de Mullenbach dt. 4 gr. (16, Mühlbach S.)
2 Valentinus de Mullenbach dt. 4 gr. (17, detto)
3 Jacobus de Mullenbach dt. 4 gr. (18, detto)
4 Barnabas Jacobi de Senocz p. (22, Senica S.)
5 Nicolaus Gladiatoris de Leutschouia dt. 4 gr. (24, Levoča S.)
6 Gregorius de Dyoseck p. (25, Diosek S.?)
7 Jacobus Pauli de Lelez dt. 4 gr. (28, Leles S.)

(1418, LS):

- Nacio Ung. (45): 1 Nicolaus Wyel de Bleschna dt. 8 gr. (1, Blešno Č.)
2 Antonius Bissenus de Zereth dt. 4 gr. (2, Sered S.)
3 Sigismundus Schentlini de Chremnicz 8 gr. (6, Kremnica S.)
4 Nicolaus de Fridefuncte 8 gr. dt. (9, Kaproun Č.)
5 Paulus Marolt de Czyps p. (14, Spiš S.)
6 Embricus Andree Institoris de Czyps p. (15, detto)
7 Bartholomeus de Repas inferiori dt. 8 gr. (20, Nižnie Repaše S.)
8 Lucas filius Nicolai Institoris de Galicz p. (21, Kaliště Č.?)
9 Clemens de Dreswiczen p. (35, Troskotovice M.)
10 Lazarus Klocz de Meka p. (39, Měkinec Č.?)
11 Nicolaus filius Gabrielis de Zmolnicz p. (44, Smolník S.)

(1418, ZS):

- Nacio Ung. (29): 1 Wenceslaus de Praga p. (3)
2 Johannes de Tirnauia prom. (7, Trnava S.)
3 Jacobus de Tirnauia 2 gr. (8, detto)
4 Johannes de Ysdencz p. (10, Stanča S.)
5 Laurentius de Bodrak 1 gr. (16, Bodrogszóg S.?)
6 Stephanus de Zelezna 4 gr. (19, Železná)
7 Albertus de Slakenwerd 4 gr. (7 v druhém zápisu, Ostrov Č.)

(1419, LS):

- Nacio Ung. (48): 1 Ladislaus de Valle sancti Georgii 4 gr. (3, Jiřetín Č.)

- 2 Nicolaus Taschenperg de Jermer p. (5, Jaroměř Č.)
- 3 Mathias Schikal de Chremsier 4 gr. (7, Kroměříž) M.
- 4 Vrbanus de Sancto Michahele p. (17, Svätý Michal S.?)
- 5 Johannes de Rosnauia p. (26, Rožnov, Rožňava ?)
- 6 Michahel de Yglauia p. (34, Jihlava M.)
- 7 Paulus de Crudin p. (35, Chrudim Č.)
- 8 Johannes Rudlini de Tyczin 8 gr. (46, Nový Jičín M.)

(1419, ZS):

Item anno domini 1419mo post obitum felicitis recordacionis Mag. Lamperti, sacre theologie professoris, electus fuit in rectorem 22^a die Decembris Mag. Cristannus de Grecz Regine, sacre theologie baccalarius formatus.

- Nacio Ung. (17):
- 1 Nicolaus Wolf de Vartenberg dt. 8 gr. (5, Vartenberk Č.)
 - 2 Conradus Wolf de Vartenberk dt. 8 gr. (6, detto)
 - 3 Zdenko de Zasmuk dt. 4 gr. (14, Zásmuky Č.)
 - 4 Nicolaus de Czukenmantel p. (17, Cukmantl Č. M.)

(1420, LS):

- Nacio Austr.:
- 1 Nicolaus Lengel de Velsperg 8 gr. (22, Valtice M.)
- Nacio Ung. (38):
- 1 Cristannus Rechperger de Cips 4 gr. (3, Spiš S.)
 - 2 Mathias de Zlěwings 4 gr. (6, Slavonice M.)
 - 3 Vincencius de Czips 4 gr. (9, Spiš S.)
 - 4 Michel Mitlini de Germer p. (13, Gemer S.)
 - 5 Laurencius Stephani de Corpona 8 gr. (17, Krupina S.)
 - 6 Johannes Nicolai de Tieschen 4 gr. (23, Nový Jičín M.)
 - 7 Nicolaus de Sancta Cruce de Czeps 4 gr. (31, Křížová Ves S.)
 - 8 Frater Stephanus de Brunna ordinis Predicatorum 4 gr. (34)
 - 9 Cristannus de Rukkus p. (38, Rakúsy S.)

Nacio Sax.:

(1420, ZS):

- Nacio Renens.:
- 1 Nicolaus von Reyn de Egra 4 gr. (45, Cheb Č.)
 - 2 Heinricus Firdung de Egra 4 gr. (46, detto)
 - 3 Nicolaus Sumertockel de Egra p. (47, detto)

Nacio Ung. (43):

- 1 Stephanus de Bol 2 gr. (6, Bol S.)
- 2 Marcus de Gurim 4 gr. (11, Kouřim Č.)
- 3 Antonius de Sancto Georgio 2 gr. (13, Svätý Jur S.?)
- 4 Johannes de Nitria 2 gr. (23, Nitra S.)
- 5 Martinus de Lewbicz 4 gr. (24, Liboc Č.?)

(1421, LS):

- Nacio Ung. (45):
- 1 Martinus de Bistricia dedit 4 gr. (1, Bystřice Bystrica)
 - 2 Martinus de Posonio 4 gr. (2)
 - 3 Daudid de Sarba 2 gr. (10, Sarva S.)
 - 4 Dominicus de Patak 2 gr. (22, Potok S.?)
 - 5 Thomas de Kaprunca p. (25, Koprivnica S.??)
 - 6 Johannes Dietlini de Znoma 8 gr. (34, Znojmo M.)
 - 7 Procopius canonicus ecclesie Antique Boleslaviensis (35, Stará Boleslav Č.)
 - 8 Johannes Kab de Nouosolio 4 gr. (36, B. Bystrica S.)
 - 9 Gerhardus de Lippa 4 gr. (37, Lippa?)
 - 10 Johannes de Zakel 4 gr. (38, Ssokyl S.)
 - 11 Gabriel de Jastrouia p. (44, Jestřebí, Jestřábí, Jastrabie)

- Nacio Sax.:
- 1 Nicolaus Maltwicz de Chunnigisperg Olomucensis diocesis 4 gr. (6, Klimkovice M.)

(1421, ZS):

- Nacio Ung. (28):
- 1 Anthonius Trünckel de Posonio 4 gr. (1)
 - 2 Petrus de Lippa 4 gr. (2, Lippa?)
 - 3 Nicolaus Wolfdorf de Stynauia p. (11, Stínava M.?)
 - 4 Nicolaus Kraft de Praga 4 gr. (12)
 - 5 Daudid de Neudarf in Cips 4 gr. (17, Spiš, Nová Ves S.)
 - 6 Franciscus Gerlachshaim de Wartenberg p. (19, Vartenberk Č.)
 - 7 Petrus plebanus in Altamuta p. (20, Vysoké Mýto Č.)
 - 8 Wenczeslaus plebanus ecclesie sancti Jacobi Montis p. (22, Kutná Hora Č.)
 - 9 Nicolaus de Noua Civitate Morauię p. (23, Uničov M.)
 - 10 Ladislaus de Pelsewcz p. (28, Plešivec S.)

(1422, LS):

- Nacio Austr.:
- 1 Michael de Velsperig 4 gr. (10, Valtice M.)
- Nacio Ung. (42):
- 1 Nicolaus Wenusch de Montibus p. (4, Kutná Hora Č.)
 - 2 Andreas Hüter de Lewtschach p. (5, Levoča S.)
 - 3 Maynussius plebanus in Wodyerad p. (6, Voderady S.)
 - 4 Nicolaus Stubner de Kremnicia p. (7, Kremnica S.)
 - 5 Alexius de Hostrabicz, altarista in Brunna 8 gr. (8, Ostravice M.)
 - 6 Paulus de Czaslauia 3 gr. (10, Čáslav Č.)
 - 7 Nicolaus Pesconis de Cibcz 4 gr. (12, Spiš S.)
 - 8 Thomas Menhardi de Foro Caseorum 2 gr. (14, Kežmarok S.)
 - 9 Zacharias Nicolai de Liptouia p. (15, Liptov S.)
 - 10 Antonius de Nir 2 gr. (16, Nírovec S.?)
 - 11 Johannes Polczmacher de Brunna 4 gr. (19)
 - 12 Benedictus de Sancto Michaelē 4 gr. (20, Svätý Michal S.?)
 - 13 Michael de Priuidia 3 gr. (21, Prievidza S.)
 - 14 Petrus Tabernator de Ticzing p. (27, Nový Jičín M.)
 - 15 Jeronimus Chobringer de Montibus Chuttnis 4 gr. (38, Kutná Hora Č.)
 - 16 Johannes Jenekewicz de Posselbicz 8 gr. (39, Pozlovice M.?)

(1422, ZS):

- Nacio Ung. (34):
- 1 Nicolaus Gramús, canonicus Wratislaviensis et Olomucensis ecclesiarum 4 sol. (1)
 - 2 Petrus Stoer de Zibcz 4 gr. (4, Spiš S.)
 - 3 Stephanus Kobel de Zibcz p. (5, detto)
 - 4 Nicolaus de Sebedino 4 gr. (10, Sebedín S.)
 - 5 Petrus de Lezene 4 gr. (11, Lesenice S.)
 - 6 Andreas Kieller de Egra p. (12, Cheb Č.)
 - 7 Emericus de Ratwan 4 gr. (19, Radvaň S.)
 - 8 Petrus de Cassouia 4 gr. (33, Košice S.)

(1423, LS):

- Nacio Renens.:
- 1 Johannes Peczoldus de Egra p. (75, Cheb Č.)
 - 2 Johannes Pachman de Egra 4 gr. (95, detto)
- Nacio Ung. (77):
- 1 Johannes [de] Tytschen p. (přípisek „exclusus“; 3, N. Jičín M.)
 - 2 Benedictus de Zoleo 2 gr. (5, Zvolen S.)
 - 3 Petrus de Zoleo p. (6, detto)
 - 4 Nicolaus de Nitria p. (7, Nitra S.)

- 5 Nicolaus Colomanni de Hoczenplocz 8 gr. (12, Osoblaha M.)
- 6 Mathias de Cleczof p. (14, Klečenov S.)
- 7 Johannes Grewlich de Wartenberg p. (20, Vartenberk Č.)
- 8 Bohuslaus plebanus in Wano 4 gr. (25, Vaňov Č.)
- 9 Johannes von Colbein de Kremnicz 4 gr. (26, Kremnica S.)
- 10 Seruacius Gnersich de Lewbicz p. (27, Liboc Č.?)
- 11 Dom. Vlrucus prepositus sancti Appolonaris et canonicus Pragensis ecclesiarum 4 sol. (28)
- 12 Conradus Erasmi de Praga p. (29)
- 13 Philippus Nicolai de Olomuncz 8 gr. (31)
- 14 Petrus de Bessnew 16 den. (32, Besnyo S.?)
- 15 Lucas de Casschouia p. (40, Košice S.)
- 16 Gregorius de Cyps p. (41, Spiš S.)
- 17 Johannes de Newsedlicz 8 gr. (47, Novosedlice Č.)
- 18 Johannes Jetschman de Opauia 2 gr. (48, Opava M.)
- 19 Johannes de Mersawe p. (60, Maršová S.)
- 20 Sebastianus de Caschouia 3 gr. (66, Košice S.)
- 21 Augustinus de Cunczendorff p. (67, Kunčice)
- 22 Antonius de Ewlenbach p. (69, Eulenbach S.?)
- 23 Michael de Czlewings p. (71, Slavonice M.)

(1423, ZS):

- Nacio Ung. (45):
- 1 Nicolaus de Chremniczia p. (2, Kremnica S.)
 - 2 Johannes Stainhawser de Chesmark 3 gr. (4, Kežmarok S.)
 - 3 Anthonius Munhein de Praga 4 gr. (9)
 - 4 Johannes Munhein de Praga 4 gr. (10)
 - 5 Procopius Munhein de Praga 4 gr. (11)
 - 6 Johannes Rosellacher de Noua Villa p. (13, Neudorf, Neudörfel ?)
 - 7 Johannes Blaschonis de Tolcz p. (14, Telč M.)
 - 8 Jacobus de Olomúcz p. (15)
 - 9 Cristannus Schepf de Jaslabicz 4 gr. (23, Jáslovce S.)
 - 10 Johannes Czewl, plebanus in Puchsdorff 4 gr. (26, Buková, Bernartice)
 - 11 Johannes Fenix de Olomuncz ten. (27)
 - 12 Mathias de Rosendorff p. (28, Rosendorf)
 - 13 Johannes Molitoris de Mulbach 3 gr. (29, Mühlbach S.)
 - 14 Siluester de Berenczs 69 den. (35, Branč S.?)
 - 15 Johannes de Iregh 4 gr. (36, Ireg S.?)
 - 16 Thomas de Mullenbach p. (37, Mühlbach S.)
 - 17 Michael Scherffendorffer de Posonio p. (39)
 - 18 Petrus Topichein de Lawtschouia p. (45, Levoča S.)

(1424, LS):

- Nacio Ung. (52):
- 1 Johannes Brod de Olmuncz 4 gr. (1)
 - 2 Jeronimus Pellificis de Olmucz p. (6)
 - 3 Wenczeslaus de Wesselle plebanus in Wlcznaw 8 gr. (7, Vlčnov Č. M.)
 - 4 Ladislaus Johannis de Nadmihal 4 gr. (8, Michalovce S.)
 - 5 Mathias de Yglauia p. (20, Jihlava M.)
 - 6 Bernhardus de Rosenberg p. (25, Rosenberg)
 - 7 Gregorius Carnificis de Brunna 4 gr. (26)
 - 8 Karolus Maroldi de Montibus Kutnis 4 gr. (30, Kutná Hora Č.)
 - 9 Petrus de Wartenberg 4 gr. (35, Vartenberk)
 - 10 Johannes Johannis de Fraudental 1 gr. (36, Freudenthal Č.?)

- 11 Simon de Machtin 2 gr. (38, Machtín Č.)
- 12 Melchior Rab de Nouosolio 4 gr. (52, B. Bystrica S.)

(1424, ZS):

Nacio Austr.:

- 1 Paulus Hawer de Czwitauia Morauus dedit 4 gr. (1)
- 2 Johannes Halsch de Yglauia 4 gr. (19, Jihlava M.)

Nacio Ung. (32):

- 1 Johannes Ade de Praga (3)
- 2 Nicolaus Paskowicz de Steynauia 4 gr. (9, Stínava M.)
- 3 Augustinus de Pisska p. (11, Písek Č.)
- 4 Paulus de Halass 2 gr. (15, Haláčovce S.)
- 5 Procopius magistri Thome de Praga p. (22)
- 6 Johannes Meysner de Germer p. (23, Gemer S.; v orig. přeškrtnuto Germer a přepsáno na Münsterberg)
- 7 Johannes Bradczky de Grecz Regine p. (26, Hradec Král. Č.)
- 8 Philippus de Kaplicz p. (27, Kaplice Č.)
- 9 Nicolaus Hinrici de Praga, archidiaconus Pragensis, dedit 8 gr., residuum prom. (29)
- 10 Wenczeslaus Chanzonis, plebanus in Streczniz p. (31, Strašnice Č.?)
- 11 Andreas de Casschouia 2 gr. (32, Košice S.)

Nacio Sax.:

- 1 Jacobus Henrici de Friland (1, Frýdlant Č.?)
- 2 Johannes Petri de Friland P. (9, detto)

(1425, LS):

Nacio Ung. (39):

- 1 Benedictus Johannis de Mihel 4 gr. (1, Svätý Michal S.?)
- 2 Stephanus de Abbara 4 gr. (17, Oborín S.)
- 3 Benedictus de Sancto Nicolao (25, Liptovský Sv. Mikuláš S.)
- 4 Nicolaus de Olmucz p. (31)
- 5 Stephanus Petri de Olmucz p. (34)
- 6 Johannes Michaelis de Prunna 2 gr. (35)
- 7 Caspar Casparis de Prun 2 gr. (36)

(1425, ZS):

Nacio Austr.:

- 1 Michael Symkonis de Lunthenburg p. (20, Břeclav M.)

Nacio Renens.:

- 1 Nicolaus Renftel de Egra 3 gr. (18)
- 2 Paulus Herbart de Egra 2 gr. (22)
- 3 Gregorius Fabri de Egra p. (28)
- 4 Johannes Stumbner de Egra p. (29)

Nacio Ung. (53):

- 1 Michael Carnificis de Cubito p. (3, Loket Č.)
- 2 Andreas Institoris de Wunczla p. (4, Boleslav Č.?)
- 3 Antonius Stephani de Sinthauia 4 gr. (11, Šintava S.)
- 4 Sigismundus Jacobi de Budwicz 3 gr. (15, Mor. Budějovice M.)
- 5 Johannes Chrefuch de Lewczzouia 2 gr. (16, Levoča S.)
- 6 Paulus Tonsoris de Budwicz p. (25, Mor. Budějovice M.)
- 7 Blasius de Saazz p. (26, Sása S.?, Žatec Č.?)
- 8 Mag. Johannes Nigrastella de Praga 60 den. (27)
- 9 Bartholomeus Georgii de Palocz 1/3 flor. (36, Pavlovce n. Uhom S.)
- 10 Thomas Martini de Sazz 5 den. (41, Sása S.?)
- 11 Stephanus Petri de Lanczkрана p. (41, Lanškroun Č.)
- 12 Johannes Chosslig de Podaczin 4 gr. (46, Poděšín Č.)
- 13 Martinus plebanus de Tysswicz 4 gr. (52, Tišice Č.?)

Nacio Sax.:

(1426, LS):

Nacio Ung. (75):

- 1 Johannes Morauus de Salaczsch gr. 2 (8)

- 2 Johannes de Lewtschauia gr. 2 (9, Levoča S.)
- 3 Adam Petri Judicis de Schelschicz gr. 7 (11, Želešice M.)
- 4 Petrus de Rosenaw gr. 3 (15, Rožnava Rožnov ?)
- 5 Matheus Slichk de Egra, canonicus in Prunn gr. 4 (17)
- 6 Hainricus Slichk, eius frater, canonicus ibidem gr. 4 (18)
- 7 Leonhardus de Prunna, Herlini gr. 4 (19, Brno M.?)
- 8 Johannes Heinrichi de Prunna gr. 4 (20, detto)
- 9 Johannes de Prunna Franchstainer gr. 4 (21, detto)
- 10 Michel Nicolai de Lanczkran p. (23, Lanškroun Č.)
- 11 Benedictus Rocolcan gr. 2 (26, Rokycany Č.?)
- 12 Johannes de Chremnicz gr. 4 (29, Kremnica S.)
- 13 Franciscus de Egra p. (36)
- 14 Johannes de Altamuta den. 17 (39, Vysoké Mýto Č.)
- 15 Bartholomeus de Wiclaur gr. prom. ad festum Trinitatis et dedit den. 9 (40, Vislava S.)
- 16 Demetrius de Depocza gr. 1 (46, Dubovec S.)
- 17 Paulus de Wela gr. 3 (43, Bělá Belá ?)
- 18 Jacobus de Olmūncz p. (56)
- 19 Vitus de Tannicz gr. 4 (60, Daměnice Č.?)
- 20 Dom. Johannes de Jegerdorff gr. 4. (63, Krnov M.?)
- 21 Anthonius de Lucz gr. 1 (70, Lúč S.?)

(1426, ZS):

- Nacio Austr.: 1 Michal Qualconis de Jägerdorf p. (9, Krnov M.?)
- Nacio Renens.: 1 Johannes de Asch gr. 4 (5, Aš Č.)
- Nacio Hung. (45): 1 Petrus filius dom. Mathyus de Paloth, pro se et duobus famulis 2 flor. (1, Pavlovce n. Uhom S.)
- 2 Johannes de Sancto Georio gr. 4 (4, Sv. Jur S.?)
 - 3 Jacobus Ambrosii de Sara gr. 3 (5, Sára S.)
 - 4 Thomas Pfúntel de Tirnauia 10 den. (8, Trnava S.)
 - 5 Johannes de Rosnaw p. (15, Rožnov Rožňava ?)
 - 6 Stephanus de Nouak gr. 1 (17, Nováky S.)
 - 7 Stephanus Wristlo de Czips gr. 4 (21, Spiš S.)
 - 8 Damianus de Sthwes gr. 2 (24, Štos S.)
 - 9 Gregorius filius Ladislai Nicolai de Noua villa p. (27, Neudorf Neudörfel ?)
 - 10 Andreas Francisci de Prawsnicz p. (30, Brusnice Č.)
 - 11 Johannes Gerngrozz de Praga p. (38)
 - 12 Wenceslaus Nicolai de Galitz gr. 4 (39, Kaliště Č.?)

(1427, LS):

- Nacio Hung. (36): 1 Nicolaus de Casschouia p. (8, Košice S.)
- 2 Nicolaus de Kremnicia gr. 4 (13, Kremnica S.)
 - 3 Wenczelslaus de Wiela p. (20, Bělá Belá ?)
 - 4 Wenczelslaus de Gemnicz p. (21, Jemnice M.)
 - 5 Johannes Sarel de Cachouia p. (22, Košice S.)
 - 6 Johannes Sews de Oppauia gr. 4 (24, Opava M.)
 - 7 Georgius de Capruncza gr. 4 (24, Koprivnica S.?)
 - 8 Johannes de Podolino, canonicus ecclesie sancti Martini in Scepūcz dedit 3 sol. (27, Podolinec S.)
 - 9 Thomas de Twnauia gr. 4 (28, Trnava S.)
 - 10 Sthephanus de Brunna 25 den. (29)

(1427, ZS):

- Nacio Ung. (40): 1 Laurencius de Preuidia 4 gr. (9, Prievidza S.)
- 2 Nicolaus plebanus in Mikolowicz 4 gr. (4, Mikulovice Č.)
 - 3 Georgius Petri Henkel de Leutzscha 4 gr. (21, Levoča S.)
 - 4 Johannes de Redisch 4 gr. (25, Uherské Hradiště M.?)
 - 5 Dom. Johannes de Grecz Regine, decanus ecclesie Cremsirensis et canonicus ecclesie Wratislaviensis 4 sol. (32, Hradec Králové Č.)

(1428, LS):

- Nacio Ung. (29): 1 Nicolaus de Schenberck, canonicus Brumensis 4 gr. (1, Krásná Hora Č.?)
- 2 Jacobus Lautschener de Brunna 4 gr. (3)
 - 3 Paulus de Nagerfalw 2 gr. (4, Velká Ves Veličná S.?)
 - 4 Matheus de Nagerfalw p. (5, detto)
 - 5 Phyllippus Blasii de Gachali 2 gr. (6, Gočaltovo S.)
 - 6 Petrus Fabri de Ostrauia 8 gr. (7, Ostrava M.)
 - 7 Johannes Zūgk de Retsch 2 gr. (13, Račistof S.?)
 - 8 Thomas de Liechtenwald p. (23, Lichtenwald Č.)

(1428, ZS):

- Nacio Austr. 1 Petrus Brzeneczk de Redisch 4. gr. (11, Uh. Hradiště M.)
- Nacio Ung. (33): 1 Emericus Nicolai de Lottzencz p. (3, Lučenec S.)
- 2 Laurencius Cultellificis de Thesschin 4 gr. (5, Těšín Děčín?)
 - 3 Cristannus Currificis de Mühlenbach 3 gr. (10, Mühlbach S.)
 - 4 Wenceslaus plebanus in Antiqua Telcz 8 gr. (15, Telč M.)
 - 5 Nicolaus Telkner de Kremniczia p. (20, Kremnica S.)
 - 6 Dobeslaus de Psari p. (23, Psáry Psáře Č.?)
 - 7 Valentinus Ybani de Bela 2 gr. (26, Belá S.?)
 - 8 Nicolaus Jencowicz de Poslowicz 8 gr. (29, Pozlovice M.)
 - 9 Georgius Albanus de Nouo Monte 2 gr. (33, Neuberg ?)

(1429, LS):

- Nacio Renens.: 1 Nicolaus Perchherr de Egra ten. (22)
- 2 Johannes Selbherr de Egra ten. (48)
- Nacio Ung. (60): 1 Emmericus de Capruntza ten. (6, Koprivnica S.?)
- 2 Sebastianus de Hallas ten. (7, Haláčovce S.?)
 - 3 Petrus de Villa Martini 3 gr. (9, Martinová S.)
 - 4 Michahel de Rachicha 4 gr. (12, Račice ?)
 - 5 Ysaia de Rathbor 4 gr. (15, Ratiboř ?)
 - 6 Stephanus de Derzene 4 gr. (21, Drženice S.)
 - 7 Stanislaus Newmaister de Olomuntz 4 gr. (25)
 - 8 Jeronimus Vogelsankch de Olomuncz 4 gr. (26)
 - 9 Stanislaus de Olomuncz ten. (27)
 - 10 Mag. Marcus de Luthouia, arcium et medicine doctor, canonicus Olomucensis 12 gr. (34, Litovel M.)
 - 11 Johannes de Weczaw 4 gr. (41, Beckov S.)
 - 12 Martinus de Ceps 3 gr. (42, Spiš S.)
 - 13 Anthonius de Ceps 3 gr. (43, detto)
 - 14 Georgius de Caschowia ten. (44)
 - 15 Johannes Rasculus de Schönueled, vicarius ecclesie Olomucensis dedit 4 gr. (49)
 - 16 Johannes de Beczkow 4 gr. (51, Beckov S.)
 - 17 Mathias de Oppaiua ten. (53)

- 18 Petrus filius Sigismundi Cultellifabri de Posonio 4 gr. (54)
- 19 Valentinus filius Jacobi Castellani de Posingo 4 gr. (55, Pezinok S.)
- 20 Johannes de Miza, plebanus ecclesie parrochialis in Wsserub ten. (56, Střibro Č.)
- 21 Ambrosius de Lupcz theotunicali 3 gr. (58, Německá Lupča S.)
- 22 Nicolaus de Schebnicia 3 gr. (59, Báňská Štiavnica S.)

(1429, ZS):

Nacio Austr.:

- 1 Stanislaus de Kremsier 2 gr. (19, Kroměříž M.?)

Nacio Ung. (51):

- 1 Johannes de Lapispodak 4 gr. (4, Ploské S.)
- 2 Martinus de Posonio 4 gr. (5)
- 3 Stephanus de Cheb 4 gr. (9)
- 4 Johannes Weisser de Lewtscha 2 gr. (10, Levoča S.)
- 5 Johannes de Leless p. (23, Lelés S.)
- 6 Johannes de Czery 4 gr. (27, Cerovo S.?)
- 7 Jacobus de Rosenauia 8 gr. (30, Rožnov Rožňava ?)
- 8 Stephanus de Kapruncza p. (33, Koprivnica S.?)
- 9 Mag. Nicolaus Reyman de Olsen, in artibus 60 den. (34, Olešnice Olešná ?)
- 10 Johannes Nicolai Fabri de Olsna 4 gr. (35, detto)
- 11 Eustachius Nassengnew de Olsna 4 gr. (36, detto)
- 12 Bartholomeus Staynmülner de Olsna p. (37, detto)
- 13 Wolfhardus de Budweis p. (40, Č. Budějovice Č.)
- 14 Georius de Kaldenbrunn p. (46, Kaproun Č.)
- 15 Nicolaus de Schebnitz 4 gr. (51, Báňská Štiavnica S.)

(1430, LS):

Nacio Ung. (64):

- 1 Victorinus canonicus ecclesie Lutlomicensis ordinis Premonstratensium gr. 4 (1, Litomyšl Č.)
- 2 Johannes Piscatoris de Posonio gr. 4 (5)
- 3 Wenceslaus filius Sartoris de Chruding den. 8 (10, Chrudim Č.)
- 4 Wolfgangus filius Hosler de Sancto Georgio gr. 1 (11, Sv. Jur S.?)
- 5 Dom. Nicolaus Colomanni de Tirnauia gr. 8 (28, Trnava S.)
- 6 Nicolaus Henkonis de Yglauia gr. 1 (31, Jihlava M.)
- 7 Dom. Jacobus altaris sancti Nicolai in Znoyma, studens in theologia gr. 8 (32, Znojmo M.)
- 8 Georgius Chlůgl de Chesmarkcht gr. 1 (34, Kežmarok S.)
- 9 Ladislaus Dominici de Strice gr. 4 (35, Sztriczce S.)
- 10 Nicolaus filius Michaelis de Terra Mathei gr. 1 (37, Trenčín S.?)
- 11 Anthonius filius Johannis Sartoris de Schebnicia gr. 4 (42, Báňská Štiavnica S.)
- 12 Nicolaus de Jägerdorf gr. 4 (43, Krnov M.)
- 13 Dom. Johannes de Gebicz diocesis Olomucensis gr. 4 (50, Jevíčko M.)
- 14 Georgius Arcuficis de Noua Ciuitate p. (52, Uničov M.?)
- 15 Nicolaus de Dachauia gr. 4 (58, Tachov Č.)
- 16 Johannes Seydler de Carnouia p. (59, Krnov M.)
- 17 Johannes Szusser de Brunna gr. 4 (60)
- 18 Stanislaus nepos Dom. Emerici plebani de Potachk gr. 4 (61, Potok S.?)

(1430, ZS):

Nacio Renens.:

- 1 Nicolaus Schonforch de Egra gr. 4 (2)

Nacio Ung. (32):

- 1 Johannes Anshelmi de Czukenmantl gr. 4 (1, Cukmantl Č. M.)

- 2 Valentinus de Pathach gr. 4 (3, Potok S.?)
- 3 Egidius de Kremnitz gr. 3 (4, Kremnica S.)
- 4 Johannes de Gemer p. (5, Gemer S.)
- 5 Maternus de Czips gr. 4 (8, Spiš S.)
- 6 Stephanus de Czips gr. 4 (9, detto)
- 7 Wenceslaus de Wrachaditz gr. 4 (11, Prachaticce Č.)
- 8 Nicolaus Lanngk de Kremnitz gr. 4 (15, Kremnica S.)
- 9 Sigismundus de Lestamir p. (23, Lastomír S.)
- 10 Nicolaus de Buslo p. (24, Bucloviany S.)
- 11 Laurentius Schonerst de Montibus (27, Kutná Hora Č.)
- 12 Bartholomeus de Kremnitz gr. 2 (32, Kremnica S.)

(1431, LS):

Nacio Ung. (36):

- 1 Thomas de Plebnig 2 gr. (1, Plevník S.)
- 2 Clemens de Wyssoka 4 gr. (5, Vysoká Č. M.)
- 3 Stephanus Mitdergans de Posonio 4 gr. (12)
- 4 Petrus de Pathak 4 gr. (13, Potok S.?)
- 5 Sebastianus filius Georgii de Sancto Georio 4 gr. (14, Sv. Jur S.?)
- 6 Johannes Spardörffer de Kadano 4 gr. (16, Kadaň Č.)
- 7 Johannes Nicolai de Broda Vngaricali 4 gr. (17, Uhers. Brod M.)
- 8 Thomas Stiker de Kesmarkt 4 gr. (24, Kežmarok S.)
- 9 Johannes Melczer, altaris de Kremniczia 8 gr. (25, Kremnica S.)
- 10 Caspar Newbort de Zar p. (33, Žiar S.?)
- 11 Johannes de Rosenberg p. (35, Rosenberg)
- 12 Nicolaus de Lypnyk p. (36, Lipník M.)

(1431, ZS):

Nacio Ung. (34):

- 1 Demetrius de Sancto Georio 2 gr. (4, Sv. Jur S.?)
- 2 Johannes Nicolai de Pösing p. (9, Pezinok S.)
- 3 Stephanus Ladislai de Wargün p. (16, Varhaňovce S.)
- 4 Michael Czôchh de Sancto Nicolao 3 gr. (17, Svätý Michal S.?)
- 5 Anthonius Stephani de Wusa 20 den. (23, Žitná S.?)
- 6 Bohoslaus Petri de Zwola episcopus Olomucensis 4 gr. (26, Zvole M., titul pozdější)
- 7 Nicolaus Chůrczstěnnel de Chrumnaw p. (27, Krumlov)
- 8 Valentinus de Wistricia 2 gr. (31, Bystřice Bystrica ?)
- 9 Andreas de Wistricia 2 gr. (32, detto)
- 10 Cristoforus de Wistricia 2 gr. (33, detto)

(1432, LS):

Nacio Ung. (45):

- 1 Egidius filius Christel Gerber de Czips p. (2, Spiš S.)
- 2 Johannes de Lamnicz } Morau, simul (3, Lomnice M.)
- 3 Michael de Selawicz } 14 gr. (4, Želovice M.)
- 4 Martinus de Chrudin } (5, Chrudim Č.)
- 5 Petrus Mautter de Teben 4 gr. (6, Devín S.)
- 6 Georius Flisschüssel de Carnouia 1 gr. (8, Krnov M.?)
- 7 Andreas Gueniczer de Poherlicz 1 gr. (9, Pohořelice M.)
- 8 Martinus de Teben p. (10, Devín S.)
- 9 Sigismundus Reynman de Altamuta p. (12, Vysoké Mýto Č.)
- 10 Johannes Gokerhan de Trentsch 1 gr. (14, Trenčín S.?)
- 11 Lucas Langhanns de Jägerdorf 4 gr. (17, Krnov M.?)
- 12 Nicolaus de Georgi 4 gr. (18, Ďurdošik S.)

- 13 Wenceslaus Johannis Braxatoris de Mûglicz p. (32, Mohelnice M.)
14 Jeronimus Marci de Olomucz 4 gr. (37)
- (1432, ZS):
Nacio Ung. (18): 1 Wolfgangus Institoris de Tirnauia 4 gr. (1, Trnava S.)
2 Joseph de Villa theutunicali (8, Deutschendorf S.)
3 Philippus de Leutschouia (9, Levoča S.)
4 Lucas de Vilka (10, Veľká S.)
5 Andreas de Leutzcha 4 gr. (11, Levoča S.)
6 Blasius de Buza Kacso 4 gr. (14, Žitná S.?)
7 Caspar Mild de Leutschouia (17, Levoča S.)
- (1433, LS):
Nacio Ung. (16): 1 Laurentius Gerunk de Mûlenbach p. (1, Mühlbach S.)
2 Mathias Tonsoris de Dachaw p. (4, Tachov Č.)
3 Martinus Bernhardi de Bunczla p. (8, Boleslav Č.?)
4 Johannes de Iгла 1 gr. (14, Jihlava M.)
- (1433, ZS):
Nacio Austr.: 1 Andreas Mauthaber de Slâdming 4 gr. (24, Slavonice M.)
Nacio Ung. (24): 1 Laurentius Troppawer de Opauia p. (1)
2 Nicolaus Sartoris de Titschin p. (2, Nový Jičín M.)
3 Johannes de Plawtsch 1 gr. (8, Plavec n. Popradom S.)
4 Martinus de Caschouia 2 gr. (14, Košice S.)
5 Martinus de Dûrnholcz in Morauia p. (15, Drnholec M.)
6 Johannes Erasmi de Carnouia p. (16, Krnov M.)
7 Stephanus de Semptauia p. (19, Šintava S.)
8 Johannes de Pistricia p. (19, Bystrice Bystrica)
9 Mathias de Rosnauia p. (20, Rožňava Rožnov)
- (1434, LS):
Nacio Renens.: 1 Johannes Berâutter de Rauchenkolben (23, Drsný Chlum Č.)
Nacio Ung. (36): 1 Wenceslaus Philippi de Brunna 4 gr. (2)
2 Andreas Peregrini de Znoyma 4 gr. (3)
3 Laurentius Morauia de Nyssa p. (13)
4 Johannes Nicolao de Nouosolio 4 gr. (25, B. Bystrica S.)
5 Andreas Klainwenig de Corpona 4 gr. (26, Krupina S.)
6 Helyas de Soproncza 27 den. (27, Sobrance S.)
7 Johannes Leopoldi de Elschouia 4 gr. (29, Nalžovy Č.)
8 Nicolaus Judenberger de Rasenauia 4 gr. (30, Rožnov Rožňava ?)
9 Petrus de Grecz regine p. (32, Hradec Král. Č.)
10 Petrus Pherd de Mûglicz 3 gr. (33, Mohelnice M.)
- (1434, ZS):
Nacio Ung. (18): 1 Paulus de Verona 4 gr. (1, Beroun Č.)
2 Johannes Stoyczin de Jâmnicz 4 gr. (9, Jemnice M.)
3 Petrus Chastner de Morauia de Noua Ciuitate 4 gr. (16, Uničov M.)
4 Mathias Andree Koler de Salcza in Cips p. (17, Spiš S.)
- (1435, LS):
Nacio Austr.: 1 Wolfgangus Tôplinger de Velsperg 1 gr. (9, Valtice M.)
Nacio Ung. (30): 1 Valentinus de Mulembach 4 gr. (1, Mühlbach S.)
2 Johannes [de] Teczchen 4 gr. (8, Děčín Č.?)
3 Petrus de Cremnicia 4 gr. (14, Kremnica S.)
4 Cristannus de Olomucz p. (15)
5 Procopius de Praga 4 gr. (18)

- 6 Nicolaus Laister de Egra p. (20)
7 Johannes Leyner de Egra p. (21)
8 Johannes de Brunna p. (23)
9 Stephanus de Tysichs 4 gr. (24, Tišice Č.?)
10 Johannes Perner de Egra 4 gr. (25)
11 Jodocus Walterpech de Egra p. (26)
- (1435, ZS):
Nacio Renens.: 1 Nicolaus Hofman de Valkennaw p. (68, Falknov Č.)
Nacio Ung. (33): 1 Bartholomeus de Noua Ciuitate 4 gr. (1, Uničov M.?)
2 Dom. Martinus, perpetuus vicarius ecclesie Křemsirensis p. (4, Kroměříž M.)
3 Laurentius Marci de Olomucz 4 gr. (6)
4 Johannes Bersolt de Hangen 4 gr. (10, Hangony S.?)
5 Thomas de Solio 4 gr. (17, Zvolen S.)
6 Cristoforus de Solio 4 gr. (18, detto)
7 Anthonius de Bela 2 gr. (29, Belá Belá)
- Nacio Sax.:
(1436, LS): 1 Basilius Mager de Fredeland (10, Frýdlant Č.)
Nacio Ung. (35): 1 Emericus Anthonii de Poissualbach 4 gr. (1, Pušovce S.)
2 Matheus Johannis Fabri de Wagdan 1 gr. (2, Bogdány S.?)
3 Johannes Sutoris de Eperies p. (5, Prešov S.)
4 Franciscus Schüttenhofer de Schuttenhofen 2 gr. (6, Sušice Č.)
5 Anthonius de Comiati 4 gr. (8, Komjatice S.?)
6 Lucas Hart de Auspicz 1 gr. (15, Hustopeče M.)
7 Ladislaus Andree de Posfalisa 4 gr. (16, Pósfá Pušovce S.)
8 Wenceslaus Dreyscherff de Egra 4 gr. (22)
9 Jacobus Ginsdorffer de Vela p. (24, Belá Belá?)
10 Petrus Sthos de Sthofa 4 gr. (29, Stupava S.)
- (1436, ZS):
Nacio Ung. (14): 1 Johannes de Gusona 4 gr. (6, Husiná S.)
2 Procopius Wilhelmi de Praga, prepositus capelle regalis Omnium Sanctorum in castro Pragensi 3 sol. den. (7)
3 Damianus Blasii 3 gr. (11, cf. č. 4)
4 Nicolaus Blasii de Bol 4 gr. (12, Bol S.)
5 Valentinus Weydnâr de Ysopstorf 4 gr. (13, Ižipovce S.)
- (1437, LS):
Nacio Austr.: 1 Johannes Pawzwang de Olomuncz 4 gr. (34)
2 Andreas Styborii de Olomuncz 4 gr. (35, pozdější přípisek „mortuus est anno 1498")
Nacio Renens.: 1 Adam Martini de Chrâlicz 8 (gr.) (150, Kralice M.?)
2 Andreas de Egra 4 gr. (183)
Nacio Ung. (53): 1 Nicolaus Erlenhaubt de Noua Ciuitate 2 gr. (1, Uničov M.?)
2 Frater Petrus de monasterio Brzeunow 8 gr. (4, Břevnov Č.)
3 Petrus de Karus 2 gr. (8, Karos S.?)
4 Gregorius de Prawnouia p. (14, Broumov Č.)
5 Vrbanus Linsnitzer de Pudlino 4 gr. (15, Podolinec S.)
6 Lucas de Berechkzaz 4 gr. (17, Bereck S.)
7 Andreas de Caplad 3 gr. (25, Kopolotovce S.)
8 Wenceslaus de Lypa } ambo 3 gr. (27, Lípa Č.?)
9 Augustinus de Lypa } (28, detto)

- 10 Mathias Piscatoris de Vlmotcz 4 gr. (31, Olomouc M.)
- 11 Johannes Respurg de Odbardt 4 gr. (32, Dvory n. Žitavou S.; marg. „exclusus“)
- 12 Dom. Oswaldus de Rozgon, prepositus Agriensis 2 flor. (33, Rozhanovce S.)
- 13 Andreas de Barcza 4 gr. (34, Barca S.?)
- 14 Ambrosius de Gawmaren 2 gr. (36, Komárno S.)
- 15 Johannes de Prachaticz 1 gr. (38, Prachaticce Č.)
- 16 Michael de Lypa 4 gr. (42, Lípa ?)
- 17 Johannes de Crempnicia 2 gr. (46, Kremnica S.)
- 18 Anthonius de Gilnitz 3 gr. (47, Gelnica S.)
- 19 Erasmus Pauli de Oppauia 4 gr. (50, Opava M.)
- 20 Johannes de Franckenstain 2 gr. (52, Frankenstein Č.?)

(1437, ZS):

- Nacio Ung. (20):
- 1 Georgius de Vlmetz 4 gr. (2, Olomouc M.)
 - 2 Georgius de Gergalothka 4 gr. (12, Gergelak S.)
 - 3 Johannes Pannificis de Elpogen p. (13, Loket Č.)
 - 4 Sigismundus Balistarii de Chadawn 2 gr. (16, Kadaň Č.)
 - 5 Mathias Redel de Caschouia 3 gr. (17, Košice S.)
 - 6 Georgius Sclauus de Schinta 2 gr. (18, Šintava S.)
 - 7 Johannes de Bescheney 2 gr. (20, Bešeňov S.?)

(1438, LS):

... electus fuit in rectorem... decretorum doctor dom. Johannes Polczmacher (1422, LS, Nacio Ung. 19 má predikát „de Brunna“).

- Nacio Ung. (73):
- 1 Jacobus de Hussufalw 2 gr. (1, Dlhá n. Váhom S.?)
 - 2 Cristannus de Noua Ciuitate 3 gr. (10, Uničov M.?)
 - 3 Georgius de Pogoratz 2 gr. (16, Pokorágy S.)
 - 4 Anthonius de Mülnbach 4 gr. (19, Mühlbach S.)
 - 5 Johannes Fabri de Budweis 4 gr. (25, Č. Budějovice Č.)
 - 6 Bartholomeus de Awspez p. (27, Hustopeče M.)
 - 7 Vincencius de Czery 4 gr. (41, Cérovo S.?)
 - 8 Johannes Dreyměndl de Troppaw 4 gr. (46, Opava M.)
 - 9 Symon Glacz de Rosnaw 2 gr. (49, Rožnov Rožňava ?)
 - 10 Andreas de Kremniczia p. (55, Kremnica S.)
 - 11 Johannes de Roznauia 4 gr. (58, Rožňava S.)
 - 12 Wolfgangus Veyrtag de Posonio 3 gr. (64)

(1438, ZS):

- Nacio Ung. (61):
- 1 Michael de Rosental 3 gr. (1, Rosental)
 - 2 Johannes Jaxs de Brunna 4 gr. (10)
 - 3 Gregorius de Nadast 4 gr. (11, Trstené S.?)
 - 4 Nicolaus Sparer de Leutschouia p. (12, Levoča S.)
 - 5 Johannes Messinkslaher de Leutschouia p. (13, Levoča S.)
 - 6 Mathias de Schepschy 2 gr. (16, Moldava n. Bodvou S.)
 - 7 Clemens Halbfēir de Rathibor 4 gr. (21, Ratibor ?)
 - 8 Stephanus Blasii de Rakathias 4 gr. (22, Rokytník S.)
 - 9 Lucas Vngarus de Tírna 1 gr. (23, Trnava S.)
 - 10 Dom. Nicolaus Fyber de Iglauia 4 gr. (24, Jihlava M.)
 - 11 Lampertus de Lyptouia 1 gr. (26, Liptov S.)
 - 12 Johannes Kástl de Noua Ciuitate 4 gr. (31, Uničov M.)
 - 13 Syndramus filius Cristanni de Smegen 4 gr. (37, Schmögen S.)

- 14 Mag. Johannes Cadow de Elpogen 60 den. (39, Loket Č.)
- 15 Johannes Tubinger de Budweis 27 den. (41, Čes. Budějovice Č.)
- 16 Oswaldus de Tirna p. (44, Trnava S.)
- 17 Ladislaus de Sancto Nicolao 4 gr. (60, Lipt. Sv. Mikuláš S.)

(1439, LS):

- Nacio Renens.: 1 Nicolaus de Egera p. (133)
- Nacio Ung. (67):
- 1 Johannes Ladislai de Casschouia 4 gr. (2, Košice S.)
 - 2 Georgius de Rosnauia 4 gr. (4, Rožnov Rožňava ?)
 - 3 Nicolaus Pilgreim de Znoyma 4 gr. (8, Znojmo M.)
 - 4 Conradus Ruperti de Dachouia presbyter 4 gr. (10, Tachov Č.)
 - 5 Petrus Stern de Montibus Kuttinis 4 gr. (11, Kutná Hora Č.)
 - 6 Jacobus Pleyer de Jěmpnitz 4 gr. (12, Jemnice M.)
 - 7 Blasius presbyter de Casschouia 4 gr. (14, Košice S.)
 - 8 Franciscus de Wortperg 4 gr. (19, Wartberg S.)
 - 9 Andreas Johannis de Scewmnicia 4 gr. (25, Baňská Štiavnica S.)
 - 10 Johannes Bohemi de Buda (26)
 - 11 Nicolaus de Oppauia 2 gr. (26)
 - 12 Wenceslaus Pannificis de Olomucz 3 gr. (31)
 - 13 Gallus Nicolai de Sarkad 3 gr. (33, Sarkad S.?)
 - 14 Andreas Műschenraf de Posonio 2 gr. (37)
 - 15 Michael Ludwici de Posonio 2 gr. (34)
 - 16 Thomas de Sokwt 2 gr. (39, Sol S.)
 - 17 Nicolaus Wenceslai de Carnouia 2 gr. (40, Krnov M.)
 - 18 Demetrius de Besenew 2 gr. (46, Bešeňov S.?)
 - 19 Andreas de Rosemberg p. (55, Rosenberg)
 - 20 Johannes Reiner de Prachaditz p. (56, Prachaticce Č.)
 - 21 Caspar Stokhinger de Jěmnitz p. (57, Jemnice M.)
 - 22 Andreas de Beczkow p. (61, Beckov S.)
 - 23 Georgius de Casschouia p. (63, Košice S.)
 - 24 Stanislaus Galli de Olomucz 3 gr. (66)

(1439, ZS):

- Nacio Ung. (34):
- 1 Andreas de Caschouia p. (6)
 - 2 Johannes Lupaczionis de Telcz p. (7, Telč M.)
 - 3 Georius Weinwachter de Posonio 4 gr. (9)
 - 4 Ambrosius Nicolai de Praga p. (10)
 - 5 Petrus Georgii de Posonio 4 gr. (15)
 - 6 Georius de Czenthe, canonicus Baciensis 4 sol. den. (21, Csenke S.)
 - 7 Jacobus de Noua Ciuitate 2 gr. (25, Uničov M.)
 - 8 Maternus de Nicolspurga 2 gr. (29, Mikulov M.; jméno dodatečně škrtnuto a napsáno „exclusus“)
 - 9 Mathias Bolawer de Cadano p. (33, Kadaň Č.)
 - 10 Johannes Tűzz de Lota 4 gr. (34, Lhota)

(1440, LS):

- Nacio Ung. (23):
- 1 Wenceslaus Schimel de Znayma p. (2, Znojmo M.)
 - 2 Valentinus Ladislai de Caschouia p. (6)
 - 3 Caspar Jacoliko de Dachouia 3 gr. (9, Tachov Č.)
 - 4 Benedictus Francisci de Kamencz 2 gr. (10, Kamenice ?)
 - 5 Thomas Dominici de Kischarokch 4 gr. (11, Malé Šárovice S.?)
 - 6 Procopius Hahart de Budweis 10 den. (12, Č. Budějovice Č.)
 - 7 Nicolaus Waczlawik de Brunna 4 gr. (13)

- 8 Johannes Hirs de Geueld 2 gr. (16, Gfely Č.?)
- 9 Hainricus Molitoris de Geueld 2 gr. (17, detto)
- 10 Johannes Martini de Hoczemplocz 4 gr. (18, Osoblaha Č. M.)
- 11 Dom. Nicolaus plebanus in Pysentz 8 gr. (21, Bzenec M.)
- 12 Johannes Fiderling de Chremnitzia 1 gr. (22, Kremnica S.)

(1440, ZS):

- Nacio Ung. (18):
- 1 Wenceslaus Hobitschawer de Brunna p. (7)
 - 2 Michael Helfel de Posonio 4 gr. (8)
 - 3 Nicolaus Raske de Carnouia 2 gr. (11, Krnov M.)
 - 4 Symon Pistoris de Müllembach p. (13, Mühlbach S.)
 - 5 Johannés Jacobi Brasiatoris de Poherlitz p. (16, Pohorelice M.)
 - 6 Lucas Schennkh de Brunna 4 gr. (17)

(1441, LS):

- Nacio Ung. (19):
- 1 Andreas Andree de Budweis 12 den. (2, České Budějovice Č.)
 - 2 Michael Alberti de Posonio 3 gr. (6)
 - 3 Valentinus Neidel de Brüks 2 gr. (7, Most Č.)
 - 4 Johannes Wenceslai de Praga 4 gr. (8)
 - 5 Nicolaus Scharsmid de Cadan 2 gr. (10, Kadaň Č.)
 - 6 Wenceslaus Scharffenecker de Budwis 12 den. (15, Mor. Budějovice M.)
 - 7 Nicolaus Nösel de Noua Ciuitate 3 gr. (16, Uničov M.?)
 - 8 Mathias Institoris de Camencz 2 gr. (18, Kamenice ?)

(1441, ZS):

- Nacio Ung. (27):
- 1 Johannes Valentini de Chürmütz 4 gr. (6, Kremnica S.)
 - 2 Martinus Johannis de Lapide 3 gr. (7, Stein Kámen ?)
 - 3 Paulus de Galicz 3 gr. (13, Kaliště Č.?)
 - 4 Benedictus de Galicz 2 gr. (14, detto)
 - 5 Nicolaus Friderici de Oppauia 1 1/3 gr. (15, Opava M.)
 - 6 Paulus de Wezcho 4 gr. (21, Beckov S.)
 - 7 Petrus Georgii de Benescheph, presbyter p. (24, Benešov Č.)
 - 8 Petrus de Tirnauia 2 gr. (27, Trnava S.)

(1442, LS):

- Nacio Austr.:
- 1 Andreas Perner de Velsperg 4 gr. (22, Valtice M.)

Nacio Renens.:

- 1 Jacobus Yban de Schnintauia 2 gr. (27, Šintava S.)
- 2 Leonhardus Gástinger de Telcz 2 gr. (36, Telč M.)
- 3 Stephanus Gorrer de Telcz 2 gr. (37, detto)

Nacio Ung. (34):

- 1 Johannes Swarcz de Chadano prope Egram 2 gr. (1, Kadaň Č.)
- 2 Dom. Erhardus Mōstl de Pōsing 4 gr. (6, Pezinok S.)
- 3 Bartholomeus Schirmer de Kunischaw 4 gr. (11, Koněšín M.; jméno škrtnuto a připsáno „exclusus anno 1446“)
- 4 Symon Dorffas de Hanna 4 gr. (20, Sv. Anna S.?)
- 5 Wenceslaus Lopacz de Reysch 8 gr. (22, Říše M.?)
- 6 Albertus Cerdonis de Znayma 1 gr. (23)
- 7 Dom. Gregorius Nicolai de Priuidia 6 gr. (24, Prievidza S.)
- 8 Paulus Carnificis de Caschouia 2 gr. (28, Košice S.)
- 9 Dom. Johannes Olmunczer de Olomucz 1 gr. (30)
- 10 Dom. Nicolaus Senftemberger alias Bohemus 6 gr. (32)
- 11 Erhardus Göbl de Wischouia 3 gr. (33, Vyškov M.)

(1442, ZS):

- Nacio Ung. (26):
- 1 Johannes Trincksauss de Krempnicia 4 gr. (21, Kremnica S.)
 - 2 Maternus de Brunna 4 gr. (22)

(1443, LS):

- Nacio Austr.:
- 1 Wolfgangus Masserolt de Nicolspurg 4 gr. (37, Mikulov M.)
- Nacio Renens.:
- 1 Dom. Franciscus Slišk de Egra 6 sol. den. (46)
- Nacio Ung. (40):

- 1 Ludwicus Weydner de Znayma 4 gr. (1)
- 2 Paulus Czutwaich de Jemnitz 4 gr. (11, Jemnice M.)
- 3 Bartholomeus Kalner de Brůchs 3 gr. (22, Most Č.)
- 4 Clemens Nicolai de Olomucz p. (27)
- 5 Georgius de Nouosolio 4 gr. (32, B. Bystrica S.)
- 6 Symon de Brůchs 2 gr. (36, Most Č.)

(1443, ZS):

- Nacio Austr.:
- 1 Stephanus Óder de Gěmnico p. (23, Jemnice M.)

Nacio Ung. (37):

- 1 Andreas Guman de Caschouia 4 gr. (4)
- 2 Oswaldus Michaelis de Sancto Martino 4 gr. (5, Turč. Sv. Martin S.)
- 3 Cristannus Olomutzer de Brunna 3 gr. (16)
- 4 Johannes Czoph de Eperies 4 gr. (17, Prešov S.)
- 5 Philippus Prukchner de Posonio p. (20)
- 6 Michael Swihel de Galicz p. (21, Kaliště Č.?)
- 7 Wenceslaus de Krumnaw p. (24, Krumlov)
- 8 Georgius Saar de Beschennew 4 gr. (25, Bešeňov S.?)
- 9 Philippus filius Ambrosii de Wela 4 gr. (29, Belá ?)
- 10 Mathias de Saro 4 gr. (31, Šárovce S.)
- 11 Nicolaus Henkel de Leutschouia 4 gr. (32, Levoča S.)
- 12 Petrus Verner de Leutschouia 4 gr. (34, detto)
- 13 Johannes Müssikgang de Caschouia 4 gr. (36)
- 14 Dom. Lucas archidiaconus Tinahroschimensis 8 gr. (37, Horš. Týn Č.)

(1444, LS):

Nacio Ung. (49):

- 1 Mathias de Yalsaw 4 gr. (6, Jalšové S.)
- 2 Martinus Kelner de Brůxs 4 gr. (8, Most Č.)
- 3 Blasius de Gezth 4 gr. (17, Gest S.?)
- 4 Mathias Masa de Kosmyer 4 gr. (22, Kázmér S.)
- 5 Ambrosius de Zantho 3 gr. (27, Santov S.?)
- 6 Johannes de Oppauia p. (28, Opava M.)
- 7 Andreas Waczkonis de Gemnitz 4 gr. (33, Jemnice M.)
- 8 Johannes Dinsser de Posonio 2 gr. (36)
- 9 Jacobus Johannis de Znayma 2 gr. (37)
- 10 Andreas Doleatoris de Gemutz 3 gr. (39, Jemnice M.?)
- 11 Petrus Michaelis de Sancto Michaelae 4 gr. (42, Svätý Michal S.?)
- 12 Petrus Fabri de Bistricia 2 gr. (46, Bystřice ?)
- 13 Wenceslaus dictus Benesch de Znayma pauper (48, Znojno M.)

Nacio Sax.:

- 1 Paulus Bohemi de Ressel 16 den. (3)
- 2 Paulus Chössel de Fridland p. (10, Frýdland Č.?)

(1444, ZS):

- Nacio Ung. (17):
- 1 Nicolaus Horn de Bolesslauia 3 gr. (11, Boleslav Č.?)
 - 2 Marcus Mathei de Patack p. (12, Potok S.?)
 - 3 Johannes Stephani Lang de Brunna 4 gr. (17)

(1445, LS):

- Nacio Ung. (47):
- 1 Dom. Johannes Goldner de Egra plebanus in Trauess 1 flor. Vngar. (1)

- 2 Petrus Wenczeslai de Winderberg 2 gr. (3, Vimperk Č.)
- 3 Johannes Alberti de Ostraw 3 gr. (10, Ostrava M.)
- 4 Erhardus Hümel de Dachaw 4 gr. (12, Tachov Č.)
- 5 Georius Drechsler de Leutscha 4 gr. (14, Levoča S.)
- 6 Valentinus Daruas de Hanna 4 gr. (17, Svätá Anna S.?)
- 7 Andreas Leküs de Sarlo 4 gr. (19, Sarlo S.)
- 8 Wenceslaus Taschner de Brunna 3 gr. (20)
- 9 Johannes Prawn de Oppauia 2 gr. (21, Opava M.)
- 10 Erasmus Taschner de Oppauia 2 gr. (22, detto)
- 11 Thomas Priessner de Slakkenwerd p. (29, Ostrov Č.)
- 12 Petrus Leidmit de Zar p. (34, Žiar S.)

(1445, ZS):

- Nacio Ung. (41):
- 1 Emericus Luce de Lypa 4 gr. (3, Lípa ?)
 - 2 Michael Ebner de Crempnicia 4 gr. (5, Kremnica S.)
 - 3 Clemens Johannis de Ysdench 3 gr. (8, Stanča S.)
 - 4 Ladislaus de Maltza 4 gr. (10, Malčice S.)
 - 5 Philippus de Leles 4 gr. (12, Lélés S.)
 - 6 Paulus Wolbekch de Egra 4 gr. (15)
 - 7 Gregorius de Nayoch 4 gr. (18, Nadod S.)
 - 8 Procopius Judicis de Berona 3 gr. (24, Beroun Č.)
 - 9 Nicolaus Schreitehäll de Egra 3 gr. (26)
 - 10 Augustinus de Posonio p. (34)
 - 11 Cristannus Vaschank de Znoyma p. (35)
 - 12 Johannes Kyliani de Negfalw p. (39, Velká Ves Veličná S.?)

(1446, LS):

- Nacio Austr.:
- 1 Johannes Schepf de Veldsperg 3 gr. (14, Valtice M.)
- Nacio Renens.:
- 1 Nicolaus Huler de Cadano 3 gr. (102, Kadaň Č.)
- Nacio Ung. (63):
- 1 Thomas de Liska 4 gr. (4, Liszka S.?)
 - 2 Thomas Retel de Cláwings 3 gr. (14, Slavonice M.)
 - 6 Jacobus Jung de Kremnitzia 4 gr. (17, Kremnica S.)
 - 4 Johannes Stainer de Egra 4 gr. (18)
 - 5 Erhardus Winckler de Egra 4 gr. (19)
 - 6 Briccius Lagh de Ekersek 3 gr. (20, Jagersek S.)
 - 7 Nicolaus Rüdél de Boleslauia 4 gr. (24, Boleslav ?)
 - 8 Sigismundus Salczer de Znoyma 4 gr. (26)
 - 9 Johannes filius Erasmi de Znaym 4 gr. (27)
 - 10 Johannes Francisci Monetarii de Krempnitia 4 gr. (38, Kremnica S.)
 - 11 Paulus Vincentii de Lúthouia 3 gr. (40, Litovel M.)
 - 12 Johannes Grosman de Olomütz 4 gr. (50)
 - 13 Thomas de Sancto Michaele p. (51, Svätý Michal S.?)
 - 14 Michael Goldner de Znaym 3 gr. (62)

(1446, ZS):

- Nacio Ung. (24):
- 1 Prothasius de Bozkowitz 1 flor. (1, Boskovice M., marg. „episcopus Olomucensis“)
 - 2 Wenceslaus de Tysnowitz (2, Tišnov M.)
 - 3 Sigismundus de Malenowitz (3, Malenovice Č. M.)
 - 4 Wenczeslaus de Trnawka 4 gr. (4, Trnávka Č.)
 - 5 Johannes Andree de Olomutz (5)
 - 6 Heinricus Gladiatoris de Besecow 1 gr. (11, Beckov S.)
 - 7 Stephanus Schreiber de Smölnitzia 1 gr. (13, Smolník S.)

- 8 Cristannus Schreiber de Smölnitzia 1 gr. (14, detto)
- 9 Johannes Payr de Ellpogen 3 gr. (16, Loket)
- 10 Thomas Flöchel de Kremnitzia 4 gr. (22, Kremnica S.)

Nacio Sax.:

(1447, LS):

- Nacio Ung. (47):
- 1 Clemens Nicolai de Noua Ciuitate 3 gr. (2, Uničov M.)
 - 2 Dom. Johannes de Wetow 4 sol. den. (3, Bítov M.)
 - 3 Johannes Cristanni Separatoris de Kremnitzia 4 gr. (6, Kremnica S.)
 - 4 Johannes Lang de Brunna 4 gr. (13)
 - 5 Johannes de Rosemberg 4 gr. (14, Rosenberg)
 - 6 Johannes Hōbek } de Rosemberg (16, 17, Rosenberg)
 - 7 Mathias Perkhram }
 - 8 Martinus de Janowicz p. (28, Janovice Č. M.)
 - 9 Oswaldus de Tirnauia 2 gr. (32, Trnava S.)
 - 10 Fabianus de Jewnecz 4 gr. (34, Jeneč Č.?)
 - 11 Johannes de Gossengrün 4 gr. (38, Gossengrün Č.)

(1447, ZS):

- Nacio Ung. (44):
- 1 Johannes Borwitz de Bunczla p. (8, Boleslav ?)
 - 2 Andreas de Galicz 2 gr. (9, Kaliště Č. M.?)
 - 3 Nicolaus Sartoris de Kremnitz p. (10, Kremnica S.)
 - 4 Andreas de Zbugia 4 gr. (12, Zbudza S.)
 - 5 Nicolaus de Bwky 3 gr. (14, Chabřany M.)
 - 6 Martinus de Blansk 4 gr. (21, Blansko M.)
 - 7 Georgius Cerdonis de Posonio 2 gr. (22)
 - 8 Mathias Pickl de Znoyma 4 gr. (27)
 - 9 Philippus Hubo de Titzin 4 gr. (38, N. Jičín M.)
 - 10 Valentinus Rwschl de Kremnitia 4 gr. (39, Kremnica S.)

(1448, LS):

- Nacio Renens.:
- 1 Paulus Prantner de Egra 4 gr. (99)
 - 2 Thomas Prantner de Egra (100)
- Nacio Ung. (55):
- 1 Matheus de Zhaatz 3 gr. (3, Žatec Č.?)
 - 2 Georgius Weinreich de Boleslauia 4 gr. (6, Boleslav ?)
 - 3 Andreas Braxatoris de Nouadomo 2 gr. (10, Jindř. Hradec Č.)
 - 4 Gregorius Blander de Smölnitzia 2 gr. (12, Smolník S.)
 - 5 Erasmus Thomel de Schmölnitzia p. (14, detto)
 - 6 Michael de Tirnauia p. (22, Trnava S.)
 - 7 Wenceslaus Rüp de Egra p. (23)
 - 8 Michael Schwendig de Tirnauia p. (24, Trnava S.)
 - 9 Jeronimus de Seamitz 2 gr. (27, Semice Č.)
 - 10 Johannes Gēsmitzer de Egra 4 gr. (28)
 - 11 Nicolaus Türs de Cadano 4 gr. (32, Kadaň Č.)
 - 12 Seruatius Braxatoris de Filka p. (35, Velká S.)
 - 13 Martinus Wüstel de Boleslauia p. (38, Boleslav ?)
 - 14 Erasmus de Kremnitzia 4 gr. (40, Kremnica S.)
 - 15 Nicolaus Knapp de Boleslauia (42, Boleslav ?)
 - 16 Anthonius de Slubotz 3 gr. (47, Slabce Č.)
 - 17 Wenczeslaus Fabri de Brunna 2 gr. (54)
 - 18 Paulus Sartoris de Prifidia 2 gr. (55, Prievidza S.)

(1448, ZS):

- Nacio Ung. (48):
- 1 Wolfgangus Glükh de Posonio 4 gr. (10)

- 2 Caspar Ratsam de Brunna 4 gr. (12)
- 3 Stephanus Zipser de Vilka p. (18, Vefká S.)
- 4 Clemens Ewatschs de Tirnauia p. (20, Trnava S.)
- 5 Valentinus Michaelis de Karus 4 gr. (21, Karos S.?)
- 6 Matheus Hanyman de Galitz 4 gr. (33, Kaliště Č. M. ?)
- 7 Stephanus Martha de Maltza p. (36, Malčice S.)
- 8 Ladislaus Carnificis de Czery p. (39, Cerovo S.)
- 9 Petrus de Belyen 4 kr. (40, Belín S.)
- 10 Nicolaus de Ploczko 3 gr. (42, Ploské S.)
- 11 Martinus Harrer de Posonio 4 gr. (44)

(1449, LS):

- Nacio Ung. (102):
- 1 Laurentius de Naczerlo 2 gr. (10, Velké Šárovce S.?)
 - 2 Wolfgangus Domritzer de Posonio 4 gr. (15)
 - 3 Sebaldus Reichel de Machalualba 4 sol. den. (16, Machalovce S.)
 - 4 Georgius de Ireck 2 gr. (20, Ireg S.?)
 - 5 Martinus Petri de Beczkaw 2 gr. (21, Beckov S.)
 - 6 Blasius Petri de Beczkaw 2 gr. (22, detto)
 - 7 Jacobus Tornatoris de Tirnauia 2 gr. (23, Trnava S.)
 - 8 Leonardus Prisnecker de Iglauia 4 gr. (32, Jihlava M.)
 - 9 Johannes Tornatoris de Tirnauia 2 gr. (33, Trnava S.)
 - 10 Georgius Stephani de Ysdemptz p. (35, Stanča S.)
 - 11 Stanislaus de Costen p. (36, Koštov Košťany Č.?)
 - 12 Thomas Litterati de Bathak 4 gr. (40, Potok)
 - 13 Stephanus Clementis de Gamontz 4 gr. (46, Jemnice M.?)
 - 14 Nicolaus Sebastiani de Egra p. (47)
 - 15 Fabianus de Sancto Michael p. (48, Svätý Michal S.?)
 - 16 Andreas Philippi de Cadano 4 gr. (50, Kadaň Č.)
 - 17 Wolfgangus Pëssler de Posonio 3 gr. (52)
 - 18 Benedictus Petri de Lippa 4 gr. (52, Lípa ?)
 - 19 Nicolaus Sparnranfft de Budweis 4 gr. (59, Č. Budějovice Č.)
 - 20 Thomas Weinreich de Carnouia 4 gr. (61, Krnov M.)
 - 21 Johannes Hanniman de Galitz 4 gr. (65, Kaliště Č. M.?)
 - 22 Petrus Faber de Mautterndorff 26 den. (69, Mýto Č.)
 - 23 Procopius Wenceslai Langenberg de Praga 4 gr. (73)
 - 24 Cristoferus Pscheche de Tirnauia p. (78, Trnava S.)
 - 25 Erasmus Smeltzer de Krempnitia p. (81, Kremnica S.)
 - 26 Albertus de Senitz 3 gr. (98, Senica S.)
 - 27 Benedictus de Salman 3 gr. (101, Želmanovce S.)
 - 28 Cristofferus Moder molitor in Widow prope Budweyss Bohemiale 4 gr. (102, Vidov Č.)

(1449, ZS):

- Nacio Austr.:
- Nacio Renens.:
- Nacio Ung. (49):
- 1 Briccius Currificis de Nicolspurga 2 gr. (44)
 - 1 Philippus Grübner de Egra 4 gr. (73)
 - 1 Nicolaus Mentzel de Boleslauia 4 gr. (3, Boleslav Č.?)
 - 2 Lucas Stephani de Sancto Martino p. (12, Turč. Sv. Martin S.?)
 - 3 Caspar Sartoris de Znoyma p. (16)
 - 4 Wenczeslaus Schadeck de Carnouia p. (18, Krnov M.)
 - 5 Martinus Künigsuelder de Posonio 4 gr. (22)
 - 6 Paulus Lang de Brunna 4 gr. (23)
 - 7 Symon Heniko de Camentz p. (34, Kamenice Č.?)

- 8 Johannes Wöll de Rota 4 gr. (38, Rotava Č.)
- 9 Dom. Nicolaus Pauli de Wartinberg, canonicus Wratislaviensis 4 sol. den. (40, Vartenberg ?)
- 10 Egidius Separatoris de Cremnitzia 4 gr. (43, Kremnica S.)
- 11 Michael Hünner de Mulembach 4 gr. (44, Mühlbach S.)
- 12 Paulus Fritz de Posonio 2 gr. (45)
- 13 Vincencius Molitorius de Vidow, Bohemus 1 gr. (49, Vidov Č.)

(1450, LS):

- Nacio Austr.:
- Nacio Renens.:
- Nacio Ung. (72):
- 1 Georgius Eysner de Czebing (36, Slavonice M.)
 - 1 Conradus Althaimer de Weissemburg 3 gr. (10, pozdější marginálie uvádí „decanus et officialis ecclesie Olomucensis anno 1499“)
 - 1 Johannes Reychl de Egra 1 gr. (7)
 - 2 Paulus Valentini de Rakosio 3 gr. (11, Rákoš S.?)
 - 3 Johannes Symonkonis de Boemia 4 gr. (14)
 - 4 Gallus Blasii de Caschouia 1 gr. (20, Košice S.)
 - 5 Georgius Pauli (de) Caschouia 3 gr. (21, detto)
 - 6 Johannes Munczer de Slackenwerd 1 gr. (24, Ostrov Č.)
 - 7 Valentinus Anthonii de Wotroch 2 gr. (31, Bodrogszög S.?)
 - 8 Johannes Conradi Sartoris de Samaria 4 gr. (43, Šamorín S.)
 - 9 Johannes Felde de Bessenew 3 gr. (44, Bešeňov S.?)
 - 10 Laurentius Stellmacher de Carnofia p. (47, Krnov M.)
 - 11 Vlricus Herrgot de Egra 4 gr. (48)
 - 12 Emericus Mathie de Mithitz 1 gr. (50, Mitice S.)
 - 13 Andreas de Witiovnize 1 gr. (63, Vitíněves Č.?)
 - 14 Mathias Sartoris de Samaria 4 gr. (65, Šamorín S.)
 - 15 Martinus Sutoris (de) Olomutz 4 gr. (66)
 - 16 Laurentius Tuláchtz de Colina 2 gr. (67, Kolín Č.)
 - 17 Sigismundus Schremmichein de Kěsmarkt 4 gr. (68, Kežmarok S.)
 - 18 Paulus Oleatoris de Znoyma 2 gr. (69)
 - 19 Dom. Wenczeslaus de Wistritz, nobilis 4 sol. den. (70, Bystřice ?)

(1450, ZS):

- Nacio Ung. (41):
- 1 Dom. Przemislaus, illustris dux Oppawie 3 flor. Vng. (1)
 - 2 Caspar Vörchtel de Leutscha 4 sol. den. (5, Levoča S.)
 - 3 Georgius Türschaw de Lěutscha 4 sol. den. (6, detto)
 - 4 Johannes Türschaw de Lěutscha 4 sol. den. (7, detto)
 - 5 Petrus de Lindwa p. (8, Limbach Č., Hliník S.?)
 - 6 Michael Frischhertz de Carnouia p. (21, Krnov M.)
 - 7 Blasius de Stupna p. (22, Stupno Č.)
 - 8 Bartholomeus Sals de Cadano 4 gr. (30, Kadaň Č.)
 - 9 Johannes Adam de Kěsmarkt p. (31, Kežmarok S.)
 - 10 Gabriel Soruatka de Priuidia 4 gr. (35, Prievidza S.)
 - 11 Tomas Molitorius de Widow 33 den. (41, Vidov Č.)

Je samozřejmé, že by tyto údaje vyžadovaly podrobnějšího rozboru. Protože však rok 1450 není žádným závažným mezníkem, bude lépe ponechat takové studium na poněkud pozdější dobu, až budou vydány tiskem další svazky matrik. Zdá se, že tato doba nedá na sebe příliš dlouho čekat.

В своей работе авторы указывают на большое значение венского университета для дела образования в чешских землях и в Словакии, что в существующей литературе либо просто отвергалось, либо хотя бы обходилось. Исходя из издания венских университетских метрик (в данной части до 1450 г.), авторы выписывают всех лиц, происходящих из приведенных областей или имеющих к ним какое бы то ни было более близкое отношение. Обзор данных лиц сопровождается стремлением добиться точной идентификации отдельных мест. В ряде случаев пришлось поэтому занять позицию, отличающуюся от идентификации реестра самого издания. Список указанных лиц имеет значение не только в отношении приводимого количества, но также и как желанное дополнение к биографиям ряда известных деятелей, о прохождении курса наук которыми в Вене сведений до сих пор не было.

DIE STUDENTEN AUS DEN TSCHECHISCHEN LÄNDERN
UND AUS DER SLOWAKEI AN DER WIENER UNIVERSITÄT
I. TEIL

Zusammenfassung

Die Autoren weisen in dieser Studie auf die bedeutende Rolle der Wiener Universität für die Bildung in den tschechischen Ländern und in der Slowakei hin. Der Einfluss der Wiener Universität wurde von der bisherigen Literatur entweder direkt geleugnet, oder wenigstens unterschätzt. Die Autoren gehen von der Edition der Wiener Universitätsmatrik aus (in diesem Teil bis zum Jahre 1450) und schreiben alle jene Personen heraus, welche aus den tschechischen Ländern oder der Slowakei stammen oder zu diesen Ländern in näherer Beziehung stehen. Die Liste dieser Personen ist mit dem Versuch verbunden die einzelnen Orte genau zu identifizieren. Es war daher in einzelnen Fällen nötig einen Standpunkt einzunehmen, der sich von der Identifikation des Index der Edition unterscheidet. Die Liste der Personen ist nicht nur in Anbetracht der grossen Zahl der Studenten, welche sie enthält, wichtig, sondern sie bietet auch einen erwünschten Beitrag zur Biographie bedeutender Personen, von denen man bisher nicht wusste, dass sie in Wien studierten.

NĚKTERÉ NOVÉ KLINICKÉ PŘEDNÁŠKY NA LÉKAŘSKÉ
FAKULTĚ UNIVERSITY KARLOVY
V POLOVINĚ 19. STOLETÍ

НЕКОТОРЫЕ НОВЫЕ КЛИНИЧЕСКИЕ ЛЕКЦИИ НА МЕДИЦИНСКОМ
ФАКУЛЬТЕТЕ КАРЛОВА УНИВЕРСИТЕТА
В ОПОЛОВИНЕ 19-го СТОЛЕТИЯ

EINIGE NEUE KLINISCHE VORLESUNGEN AN DER MEDIZINISCHEN
FAKULTÄT DER KARLSUNIVERSITÄT
IN DER HÄLFTE DES 19. JAHRHUNDERTS

EVA ROZSÍVALOVÁ

Rozvoj lékařských věd v 1. polovině 19. století, který navazoval na změny v životě hospodářském a na objevy přírodovědecké, zobrazil se i na pražské lékařské fakultě. Doba metternichovské reakce v první polovině 19. století nebyla příznivá rozvoji nových vědeckých znalostí, a proto i v universitním studiu bylo omezováno vše nové a průkopnické. Seznamy přednášek na pražské lékařské fakultě z té doby nám však na mnoha místech ukazují, jak v souladu s růstem, prohlubováním a specialisací vědeckých znalostí přibývalo i přednášek, které budoucí lékaři mohli v rámci studií na fakultě navštěvovat. Nebyly to přednášky povinné, nýbrž byly to tzv. mimořádné a bezplatné¹⁾ přednášky, které si studenti zapisovali podle své vlastní volby.

Tyto přednášky, zprvu ojedinelé, množí se ve 40. letech 19. století a tvoří pak téměř záplavu v době revolučního hnutí v letech 1848—49. Tehdy se způsob vědecké práce na universitě rázně změnil a oprostil od dosavadních pout, aby ukázal, že v souladu s růstem lékařské vědy za hranicemi rostla i vědecká práce na pražské universitě.

S rozvojem a specialisací anatomie a chirurgie souviselo, že ve školním roce 1807—08 ohlásil anatomický prosektor a brzy na to profesor theoretické chirurgie na pražské universitě Jos. Ant. Oechy (†1813) přednášky z operativní chirurgie.²⁾ Své mimořádné přednášky zaměřil Oechy na praktické provádění operací, které tehdy, kdy ještě nebylo známo užívání narkosy, byly velmi obtížné. Vyžadovaly chirurgovu obrovskou zručnost a rychlost. Na druhé straně však víme, že znalost anatomie byla u většiny chirurgů ještě velmi nedokonalá.

¹⁾ Slovo „bezplatné“ znamenalo, že přednášející nebyli za tyto přednášky státem placeni. Bývalo jim jen povoleno, aby si se studenty sjednali semestrální poplatek.

²⁾ Staatsarchiv Wien, S 9633 B1. 1—12.

Bylo proto velmi záslužné a průkopnické, když anatom obracel pozornost k chirurgii a snažil se zdokonalit znalosti budoucích lékařů tím, že je chtěl cvičit v operacích na mrtvolách a postupně na živých lidech, zatímco až do té doby medicí operacím jen přihlíželi.

Zajímavé je i další zdůvodnění přednášek, které Jos. Oechy uvádí ve své žádosti o jejich povolení. Píše, že bude prospěšné, budou-li si studenti zvykat na často bolestný pohled při operacích, na křik operovaných a na bolestivé pocity i na to, že musí mít neohroženou vůli operaci provést. Ukazuje tím neskrývaně skličující poměry předanestetické chirurgie i to, jakým pokrokem byl objev narkosy ve třicátých letech 19. století.

Ke zdokonalení znalostí v chirurgii byly určeny též pozdější přednášky z chirurgické anatomie, které na přání posluchačů ohlásil slavný anatom Jos. Hyrtl (1811—1894)³⁾ ve třicátých letech 19. století, v době, kdy již podobné pokusy o rozšíření a prohloubení přednášené látky mimořádnými přednáškami byly častější. V témže roce (1839) jako přednášky Hyrtlovy byly povoleny i přednášky K. Lumbeho,⁴⁾ asistenta chirurgické kliniky a sekundárního lékaře, o speciální patologii chirurgických nemocí.

Tyto přednášky nebyly sice vysloveně přednáškami klinickými, ale byly to přednášky, které měly posluchače připravit před vstupem na kliniku. Tak je to také formulováno v žádosti K. Lumbeho o povolení přednášek. Přednášky jsou doporučovány 3. ročníku mediků před jejich vstupem na chirurgickou kliniku. Přednášky ze speciální patologie chirurgických nemocí měly být 3 až 4krát týdně a po každé přednášce se měli medicí zúčastnit ordinace, v níž by se cvičili v chirurgické diagnostice.

Prohloubení znalostí v chirurgii přinášely i přednášky o obvazech spojené někdy s přednáškami o nauce o lécích nebo o chirurgických přístrojích. Přednášky o obvazech byly společně s přednáškami o operacích a přístrojích koncem 18. a začátkem 19. století součástí povinného studia mediků a byly společně pro mediky a posluchače studia chirurgického, které bylo nižším studiem lékařským. Ve dvacátých letech 19. století byly zkráceny na praktická cvičení, která netrvala celý semestr, ale jen od začátku června, někdy května do konce školního roku. V roce 1835 tento předmět ze seznamu přednášek mizí. Jen budoucí chirurgové měli až do r. 1843 do povinného studia zahrnuta cvičení v bandážích na mrtvolách. Počátkem 40. let 19. století obrátil Fr. Pitha (1810 až 1875), později profesor chirurgie v Praze a ve Vídni, znovu pozornost k tomuto předmětu tím, že jej ohlásil v mimořádných přednáškách.⁵⁾ Když se Pitha stal profesorem, pokračoval v těchto přednáškách Jos. Kahler.

V roce 1829 bylo na pražské lékařské fakultě započato s přednáškami ze

³⁾ Staatsarchiv Wien, Z 2645, B1. 1—7.

⁴⁾ Staatsarchiv Wien, S 9633 B1. 1—12.

⁵⁾ Seznamy přednášek z r. 1843 v Archivu University Karlovy.

zubního lékařství.⁶⁾ O zubním lékařství přednášel mimořádný profesor Fr. Nessel. Nesslovy přednášky byly prvním pokusem o speciální výuku ve stomatologii a zůstaly na dlouhou dobu jedinými přednáškami tohoto oboru na pražské lékařské fakultě. Před rokem 1829 se zubní lékařství přednášelo pouze jako součást přednášek chirurgických. Lékaři, respektive ranlékaři, kteří se specialisovali pro zubní lékařství, neměli vůbec speciálního vysokoškolského vzdělání, pokud ho nenabýli v cizině. Většinou se v oboru zubního lékařství vycvičili u svých mistrů nebo ve vlastní praxi. Také Fr. Nessel měl aprobaci zubního lékaře na základě svých studií ve Vídni, kde byl tři léta asistentem na vídeňské „katedře zubního lékařství“ a při tom soukromým asistentem profesora G. Carabelliho.

Přednášky ze zubního lékařství byly konány ve všeobecné nemocnici, později v ústavu patologické anatomie, a byly spojeny s praktickými cvičeními. Návštěva měla být umožněna posluchačům nejvyšších ročníků, tj. 5. a 6. ročníku medicíny a 2. ročníku studia chirurgického. Původně byly přednášky pětkrát týdně, později jen třikrát týdně, vždy v letním semestru.⁷⁾

Až do r. 1840 přednášel Fr. Nessel podle knihy slavného francouzského zubního lékaře L. Laforgne, přeložené do němčiny C. F. Angermannem a vydané v Lipsku r. 1803, a podle německé knihy J. J. J. Serra vydané v Berlíně r. 1804. Od r. 1840 používali posluchači zubního lékařství učebnici Handbuch der Zahnheilkunde, jejímž autorem byl Fr. Nessel sám. Tato učebnice vyšla poprvé v Praze r. 1840 u J. Calveho a podruhé ve zcela nezměněném vydání r. 1855 ve Vídni u Braumüllera. V roce 1856 vydal pak Fr. Nessel novou knihu „Compendium der Zahnheilkunde“ opět ve Vídni u W. Braumüllera. Nesslovy knihy doplněné řadou tabulek nebo vyobrazení v textu měly jistě jako souborné a přehledné učebnice význam nejen pro pražské studenty, ale i pro studenty zubního lékařství v celém tehdejší Rakousku. Jiné podobné přehledné učebnice zubního lékařství tehdy v Rakousku, pokud se mi podařilo zjistit, nebylo.

Také na poli vnitřního lékařství začaly být uplatňovány nové poznatky. Již od třicátých let 19. století se z Vídne šířil věhlas našeho krajana K. Rokytanského (1804—1878), který se stal jedním z tvůrců novodobé patologické anatomie.⁸⁾ Patologická anatomie přinesla mnoho nových poznatků pro kliniku. S K. Rokytanským spolupracoval ve Vídni druhý náš slavný krajan, internista Jos. Škoda (1805—1881), jemuž se podařilo rozpracovat a zpřesnit metody perkuse a auskultace, a tím nebývale zdokonalit diagnostiku vnitřních

⁶⁾ SUAR, PG Fasc. 24, Nr 5, Subn. 10. V seznamech přednášek jsou přednášky ze zubního lékařství zařazeny poprvé ve školním roce 1830. (E. Rozsivalová: První přednášky ze zubního lékařství na pražské lékařské fakultě, Čas. lék. čes. 1959, str. 345 a 437.)

⁷⁾ Seznamy přednášek, AUK.

⁸⁾ V Praze začal o patologické anatomii r. 1840 přednášet V. Bohdalek (1801—1883), později profesor anatomie.

nemocí. V Praze začal o perkusi a auskultaci přednášet Anton Jaksch (1810 až 1887).⁹⁾ Opravňovalo ho k tomu nejen to, že byl asistentem medicínské kliniky (tj. interní) pro budoucí chirurgy, ale zejména vysvědčení od vídeňského J. Škody. A. Jaksch totiž, jako řada lékařů domácích i ze zahraničí, zúčastnil se kursů Jos. Škody o auskultaci a perkusi. V rámci svých přednášek o perkusi a auskultaci chtěl Jaksch vykládat také nové poznatky z patologické anatomie, které získal z přednášek K. Rokytanského a které byly nutné ke správnému pochopení nových diagnostických metod. Podkladem pro přednášky měla být slavná kniha J. Škody „Abhandlung über Perkussion und Auskultation“, která vyšla poprvé ve Vídni roku 1839 a pak ještě v dalších pěti vydáních až do roku 1864. Rokytanského učebnice Handbuch der pathologischen Anatomie (Viedeň 1841) tehdy ještě vydána nebyla. A. Jaksch píše ve své žádosti o povolení přednášek, že bude používat poznámek, které si zaznamenal v přednáškách K. Rokytanského. Podle plánu, který studiidirektorátu předkládal, chtěl Jaksch přednášet dvě hodiny teoreticky a mít jednu hodinu praktického výcviku. Pro praktická cvičení navrhoval použít pacienty z interního oddělení všeobecné nemocnice. Navrhoval také zřídit ambulanci prsní kliniku. Věc byla nakonec vyřešena tím, že ve všeobecné nemocnici byly vyhrazeny pro nemocné prsními chorobami dva pokoje, v nichž měl A. Jaksch ordinariát. Dne 30. dubna 1842 bylo nejvyšším rozhodnutím povoleno, že A. Jaksch může mít mimořádné neplacené přednášky a stát se ordinujícím lékařem na oddělení prsních nemocí.

Když se Jaksch stal profesorem speciální patologie a terapie, vystřídal jej ve vedení oddělení prsních nemocí roku 1845 Jos. Hamerník (1810—1887). Hamerník podobně jako Jaksch studoval perkusi a auskultaci ve Vídni u profesora Škody a byl podle vyjádření profesora J. Oppolzera mistrem tohoto oboru. Ještě dříve než nastoupil místo po Jakschovi, vedl Hamerník kursy z auskultace a perkuse o prázdninách pro cizince, jak sám profesor Jaksch potvrzoval. Protikandidátem Hamerníkovým byl Joh. Waller (1811—1880), pozdější profesor všeobecné patologie na pražské universitě, tehdy suplující profesor medicínské kliniky pro budoucí chirurgy. Oba kandidáti složili již dříve úspěšně konkursní zkoušky na profesorská místa.¹⁰⁾ Profesorský sbor navrhoval na místo docenta Jos. Hamerníka, který vykazoval řadu pojednání z oboru perkuse a auskultace a byl také ochoten převzít ordinariát na oddělení prsních nemocí.

⁹⁾ SUAR PG Fasc. 24, Nr. 5, Subn. 6.

¹⁰⁾ Konkursním zkouškám se musili tehdy, dokud nebylo zavedeno habilitační řízení, podrobovat všichni uchazeči o místa profesorů na vysokých školách v habsburské monarchii. Konkursní zkoušky, jejichž podstatnou částí byla písemná klausurní práce, nevyhovovaly již zdaleka tehdejšímu vývoji vědy a byly také revoluční vlnou r. 1848 smeteny a nahrazeny habilitacemi.

Dvorská komise se zdráhala Hamerníkovi povolit přednášky o perkusi a auskultaci a ordinariát po profesoru Jakschovi. Jako důvod udávala, že Jos. Hamerníkovi byly r. 1843 povoleny přednášky o nemocech vyššího stáří, které neuskutečnil. Je to, pokud víme, nejstarší zpráva o přednáškách o nemocech stáří na pražské universitě. Hamerník však přednášky nekonal, protože jej — jak sám píše — cele zaujala nově se rozvíjející fyzikální diagnostika vnitřních chorob, zejména perkuse a auskultace. V prosinci r. 1846 bylo Hamerníkovi konečně přiznáno právo přednášet o perkusi a auskultaci a udělen titul ordinujícího lékaře na oddělení prsních nemocí.

V roce 1849, kdy se v době revolučního hnutí stal Jos. Hamerník jako představitel pokrokových snah pražského Kollegia doktorů profesorem na II. lékařské klinice, nastoupil na místo docenta prsních nemocí Jos. Čejka (1812 až 1862). Čejka přednášel o prsních nemocech i v letech padesátých 19. století. Z roku 1855 máme zprávu, že za tři léta 1853—55 měl 132 posluchačů. Zajímavé je, že většina jich byla neimatrikulovaných, tedy pravděpodobně již promovanych lékařů, případně cizinců. Na oddělení prsních nemocí, kde bylo 54 postelí, vystřídal se ročně ke 400 nemocných.

Dříve než J. Čejka přešel na obor prsních nemocí, byl od r. 1846 docentem nemocí kožních. V oboru kožních nemocí podobně jako v perkusi a auskultaci nabyt znalostí ve Vídni, a to u třetího velikána tak zvané mladší školy vídeňské, Ferdinanda Hebry (1816—1880).

Jinými lékařskými obory základního významu, o nichž se začalo přednášet na pražské lékařské fakultě před r. 1848, byla např. psychiatrie. Začal o ní přednášet Jos. Riedel,¹¹⁾ primář ústavu pro choromyslné, jehož přednášky byly do seznamu přednášek zařazeny poprvé r. 1842, nebo ušní lékařství, o němž přednášel Ferd. Arlt (1812—1887), pozdější profesor očního lékařství. Přednášky z ušního lékařství konal Arlt na základě povolení z r. 1843.¹²⁾

Konečně to byly přednášky o ženských a dětských nemocech. Poprvé se o přednáškách z těchto oborů dozvídáme jako o přednáškách společných, a to v letech 1792—93 až 1796—97. O ženských a dětských nemocech přednášel v devadesátých letech 18. století na pražské lékařské fakultě Jan Mellitsch (1763—1837), jeden z nejpokrokovějších profesorů tehdejší pražské lékařské fakulty, významný porodník, který vynikl jak svou činností vědeckou, tak i učitelskou i svými zásahy do problematiky zdravotnické.

Jeho činnost se časově vymyká z rámce této práce. Přesto však je nutno připomenout alespoň to, že Mellitsch byl nejen prvním, kdo dovedl v Praze správně používat porodnických kleští, ale že jako pokrokový zdravotník daleko předešel svou dobu vybudováním soukromé ambulanci kliniky a pokusem o vytvoření nemocenského pojištění.¹³⁾

¹¹⁾ Seznamy přednášek, AUK.

¹²⁾ Podací protokol studiidirektoratu z r. 1843, AUK.

¹³⁾ K. Klaus: Tradice české gynaekologie, Praha 1953.

Samostatné přednášky o dětských nemocech jako přednášky docentské se objevují na pražské lékařské fakultě skoro o půl století později, kdy je ohlásil r. 1841¹⁴⁾ dr. Jos. Quadrát. Do té doby patřily do oboru klinického, tj. vnitřního lékařství. Dr. Jos. Quadrát (1808—1868), jeden ze zapomínaných našich zaslužilých lékařů, byl původně asistentem na porodnické klinice a sekundárním lékařem v pražské porodnici. Podstoupil konkurs na profesuru porodnictví v Leibachu a působil v Praze jako zástupce policejního lékaře a lékaře v donucovací pracovně.¹⁵⁾

Ve svých přednáškách z dětského lékařství před r. 1848 se Quadrát řídil knihou Fr. Lud. Meisnera „Handbuch der Kinderkrankheiten“ (Lipsko 1828, 2. sv.).¹⁶⁾ Do přednášek nezahrnoval jen terapii, ale i prevenci, dietetiku a dokonce si všiml i lidového léčení dětských nemocí. Přednášky byly 5krát týdně a podle žádosti dr. Quadráta měly být spojovány s ambulancí klinikou, resp. poliklinikou. Dětská poliklinika byla umístěna ve všeobecné nemocnici, kde také — jak z pozdější doby víme — konal Jos. Quadrát přednášky.¹⁷⁾ Tak jako na jiných klinikách, vyšetřovali i na dětské ambulanci posluchači jednotlivé případy, sepisovali protokoly a jejich úkolem bylo i navrhnout způsob léčby. V mnoha případech nedělo se to však v nemocnici, ale v domácnostech, kde nemocné děti ležely.

Od r. 1846¹⁸⁾ konal pak kursy o dětském lékařství Jos. Löschner, uznávaný zakladatel pražského německého dětského lékařství. Löschner se stal r. 1842 docentem balneologie a historie lékařství.¹⁹⁾ V témže roce založil pražský lékař E. Kratzmann na Novém Městě u sv. Lazara dětskou nemocnici. Když se E. Kratzmann brzy na to musil pro těžkou nemoc vzdát vedení nemocnice, převzal nemocnici velmi obětavě a energicky J. Löschner, který se r. 1854 stal řádným profesorem dětského lékařství na pražské universitě.

Docentské přednášky z ženského lékařství na pražské lékařské fakultě ve čtyřicátých letech 19. století jsou již tradičně spojovány se jménem geniálního žáka a jednoho z nástupců Antonína Jungmanna, Fr. Al. Kiwische (1814 až 1852).²⁰⁾ Kiwisch si r. 1842 podal žádost o povolení mimořádných přednášek o nemocech ženských, při nichž chtěl demonstrovat nemocné. Konal pak přednášky 5krát týdně a demonstroval nemocné na oddělení ženských nemocí, které založil a vedl ve všeobecné nemocnici. Kiwisch, jeden ze zakladatelů

¹⁴⁾ Seznamy přednášek, AUK.

¹⁵⁾ Staatsarchiv Wien, Z 2951 J. 1840, B1. 1—11.

¹⁶⁾ W. R. Weitenweber: Die medizinischen Anstalten Prags, Prag 1845, str. 58.

¹⁷⁾ W. R. Weitenweber: Tamtéž, SUAR PG Fasc. 24, N. 5, Subn. 6.

¹⁸⁾ J. Löschner: Mein Leben und Wirken, Prag 1897, str. 22n.

J. Brdliík: Dětské lékařství v minulosti a jak jsem je prožíval, Praha 1957, str. 17—19.

¹⁹⁾ Historie lékařství se začala tehdy po půl století znovu přednášet (E. Rozsivalová: Začátky přednášek o dějinách lékařství na pražské lékařské fakultě, Čas. lék. čes. 1959, str. 1079).

²⁰⁾ K. Klaus: Antonín Jungmann a jeho škola, Čas. lék. čes. 1942, str. 1007n.

gynekologie, byl jistě nejpovolanějším učitelem tohoto oboru. Ani po jeho odchodu z Prahy do Würzburgu, kde se stal profesorem porodnictví, nezanikly však na pražské universitě přednášky o ženských nemocech. Roku 1846²¹⁾ požádal o povolení přednášek ze ženského lékařství jiný žák a nástupce A. Jungmanna, W. Lange (1813—1881), a v seznamu přednášek r. 1849 se dočítáme, že o ženských nemocech čte další žák Jungmannův, Friedr. Scanzoni (1821—1891).

To už bylo v době revolučního hnutí, kdy se nové lékařské obory v universitních přednáškách ozývaly plným hlasem. Všimáme-li si přednášek klinických, byly to např. přednášky o klinické propedeutice (Jos. Kraft), praktická výuka poliklinická, do níž byly zahrnuty i návštěvy v bytech nemocných (Jos. Halla), přednášky o vodoléčbě (A. Šlechta). Bylo dovoleno přednášet nejen docentům jmenovaným na základě císařského rozhodnutí, ale právo přednášet měli všichni, kdož dosáhli doktorátu na Universitě Karlově. Objevila se proto řada nových přednášek mimořádných, které dále seznamovaly posluchače s problémy auskultace a perkuse (Ferd. Weber a Jos. Klinger), psychiatrie (Joh. Fischel), očního lékařství (J. Ryba, J. Pilz, J. Hasner), chirurgické patologie a terapie (J. Blažina). Revoluční hnutí umožnilo tak ukázat šíři i úroveň lékařských věd a otevřelo možnosti jejich dalšího rozvoje.

НЕКОТОРЫЕ НОВЫЕ КЛИНИЧЕСКИЕ ЛЕКЦИИ НА МЕДИЦИНСКОМ ФАКУЛЬТЕТЕ КАРЛОВА УНИВЕРСИТЕТА В ПОЛОВИНЕ 19-го СТОЛЕТИЯ

Резюме

В работе показывается, как развитие некоторых клинических медицинских дисциплин в первой половине XIX-го столетия отразилось в пражском медицинском факультете, хотя его рост и тормозился под гнетом меттерниховской реакции. Поворот к новому научному развитию вызвало лишь революционное движение 1848-49 гг. Работа знакомит нас с некоторыми дисциплинами, которые начались развиваться или которыми начали более глубоко заниматься в пражском медицинском факультете в первой половине XIX-го столетия. Это касается в особенности некоторых хирургических дисциплин, зубоврачевания, новых исследовательских методов терапевтической медицины, гинекологии и педиатрии.

²¹⁾ Podací protokol studiidirektoratu r. 1846, AUK.

Zusammenfassung

In der Arbeit wird dargelegt, wie die Entwicklung einiger klinischer medizinischen Gebiete in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts an der Prager Medizinischen Fakultät vorsichging, obwohl ihr Wachstum durch das Joch der metternichschen Reaktion gehemmt wurde. Erst die Revolutionsbewegung in den Jahren 1848—1849 brachte einen Umschwung zum neuen wissenschaftlichen Aufstieg. Die Arbeit macht uns mit einigen Gebieten bekannt, welche in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts an der Prager medizinischen Fakultät in neuer und tieferer Weise gepflegt wurden. Sie befasst sich insbesondere mit gewissen Gebieten der Chirurgie, der Zahnheilkunde, mit neuen Untersuchungsmethoden der internen Medizin, mit der Gynäkologie und Pädiatrie.

PATNÁCT LET PRÁCE NAD DÍLEM JIŘÍHO PROCHÁZKY

ПЯТНАДЦАТЬ ГОДОВ РАБОТЫ НАД ДЕЛОМ ИРЖИГО ПРОХАЗКИ

FÜNFZEHN JAHRE ARBEIT AM JIŘÍ PROCHÁZKAS WERK

JOSEF HAUBELT

Snad ani jedna velká osobnost z dějin našich přírodních věd nepřipoutala k sobě v posledních patnácti letech takovou pozornost jako osobnost Jiřího Procházky (1749—1820), profesora anatomic, fysiologie a oftalmologie lékařské fakulty University Karlovy z let 1778—1791, jednoho z největších představitelů našeho vědeckého myšlení doby osvícenské a počátků národního obrození. A to nejenom u nás, ale i za hranicemi naší vlasti, v Sovětském svazu a Francii především. Celkem 27 prací různého rozsahu (z toho dvě knižní monografie), většinou se závěry vyvozenými z pramenného studia, a navíc překlady a edice dvou nejzávažnějších spisů Jiřího Procházky — to jsou hrubé kontury bilance, která stojí za zamýšlení.

Studium díla Jiřího Procházky, podobně jako rozpracovávání klíčové problematiky kteréhokoliv odvětví historické vědy, má své zvláštní a přesto naprosto logické dějiny, determinované jednak progresivním ideovým obsahem Procházkových vědeckých spisů, jednak ideovým stavem společenských tříd, jež hledaly v dějinné tradici oporu pro své snahy a cíle. Procházka žil a působil v době, kdy buržoasie byla ještě schopna nekompromisně a samostatně vystupovat v evropském měřítku proti základním silám starého režimu. Plně přijal její progresivní ideologii a ve shodě s ní formuloval myšlenkový obsah svého vědeckého díla. Po jeho smrti se však jeho třída brzy dává na cestu kompromisu se silami reakce a ztrácí proto velmi rychle zájem o dílo těch učenců, jejichž vědecké myšlení jí musí připomínat dobu jejího revolučního elánu. Proto u nás odsunula i Procházkovu dílo pro jeho dialektické a materialistické rysy do pozadí, přechází je mlčením a doprovází přáním, aby bylo pokud možno co nejméně významné. Tyto tendence nemohli likvidovat jednotlivci, kteří usilovali o to, aby Procházkovu bylo dááno to, co je Procházkovu. Nemohli prosadit správné hodnocení Procházkovu díla proti oficiálním

filosofujícím koryfeům buržoasní vědy, proti Marešům i Domínům. Mohou jen vytvářet podněty, ale nemají sil k tomu, aby mohli vytvořit i úrodnou půdu pro realizaci těchto podnětů. Může ji vytvořit a vytváří ji jen nová revoluční třída tím, že nastoluje takové společenské poměry, v nichž se hledání revolučních tradic naší minulosti stává faktorem, nezbytným pro další cestu vpřed.

Snad prvním z těch, kteří dali závažný podnět k systematickému studiu Procházkaova díla, byl Vilém Laufberger, jenž v přehledné stati Z osudů fyziologie na Karlově učení v Praze¹⁾ z roku 1936 zařadil Procházkaovo dílo na přední místo ve vývoji této vědy u nás, což znovu učinil ve své nástupní přednášce při znovuzahájení fyziologické výuky na Universitě Karlově dne 11. června 1945.²⁾ Vedle něho je nutno jmenovat Vladislava Krutu, jehož první Procházkaovi věnované studie nebyly jen příležitostnými články, nebyly jen svědectvím hlubokého zájmu tohoto našeho vědce o minulost jeho oboru, ale byly již jasně nesené myšlenkou, že Procházkaovo dílo je živou minulostí, která je dílem dnešního stavu, myšlenkou, že dílo Procházkaovo může mnoho říci i dnešní době.³⁾ Na základě tohoto postoje rostl i v poválečné době Krutův zájem o Procházkaovo dílo, jenž vyvrcholil v důkladné biografické monografii z roku 1956 v první obsáhlou syntesu, uzavírající celou etapu plodné práce řady badatelů, v níž klíčovým mezníkem je rok 1949, rok dvěstěletého výročí Procházkaova narození. Laufbergerův a Krutův podnět by nebyl plodným, kdyby nebyly vytvořeny společenské předpoklady pro všeobecný odklon od nezájmu naší vědecké veřejnosti o Procházkaovo dílo, diktovaného idealistickým zaměřováním biologických a lékařských věd v době, kdy u nás byla vládnoucí třídou buržoasie. Nástupem dělnické třídy do postavení vládnoucí třídy ve státě se v našich vědách začíná důsledně probíjovat dialektická metoda a materialistický světový názor. Tento vnitřní, pod tlakem společenské nutnosti probíhající ideový zápas v našich biologických a lékařských vědách je silně ovlivňován příklonem k materialistickým tradicím v naší živé vědě minulosti; studium díla Procházkaova má tedy veliký význam pro vývoj naší fyziologie, neboť jí od počátku pomáhá na její nové cesty.

Je charakteristické, že práce nad Procházkaovým dílem v osvobozené republice začíná nastíněním významu Procházkaovy vědecké činnosti pro fyziologii nervové soustavy v celoevropském měřítku. V roce 1946 uveřejnil Vladislav Kruta studii Fysiolog Jiří Procházka a spor o prioritu formulace nauky o nervovém reflexu,⁴⁾ v níž poukázal na to, že již v roce 1838 John

¹⁾ Biologické listy XXI, 1936, str. 197—211.

²⁾ Vilém Laufberger: Dějiny fyziologie na Karlově universitě, Čas. lék. čes. 1945, str. 777.

³⁾ Vladimír Kruta: Georgius Prochaska (A pioneer in modern Physiology), Bul. Czechosl. Med. Assoc. II, 1943, str. 30—39. Týž: Moderní pojetí fyziologie a vědecká metoda Jiřího Procházky, Naše noviny V, 1944, č. 145.

⁴⁾ Čas. lék. čes. LXXXV, 1946, str. 1298.

Durance George (1815—1851), jeden z presidentů londýnské Medical Society of University College, hájil prioritu Jiřího Procházky proti Marshallu Hallovi (1790—1857), přisvojujícímu si ve své době hlavní zásluhy na formulaci reflexní theorie. V pozadí tohoto sporu kreslí Kruta Procházku jako badatele světového významu, což bylo snad nejhodnějším připomenutím veliké mezery ve všeobecných vědomostech o dějinách české vědy a novým silným podnětem k rozvoji badatelské činnosti na tomto poli. Další práce pak nedaly na sebe dlouho čekat. A je logické, že jejich celkovým cílem bylo podat hrubý obrys vědecké činnosti Procházky. Eliška Nováková v článku Georgius Prochaska — k 200. výročí narození českého fyziologa,⁵⁾ jenž byl výtahem seminární práce z Ústavu pro obecnou přírodovědu University Karlovy, upozornila na Procházkaův výklad svalových stahů, na jeho názory na funkci srdce v krevním oběhu, na jeho epigenetickou teorii ostře stavěnou proti preformismu a involuci italského učence Lazara Spallanzaniho (1729—1799), na jeho anatomické studie svalstva a nervstva, na jeho přírodopisné práce (zvláště na jeho pozorování vírníků). Podobného rázu je další studie Vladislava Kruty Jiří Procházka (1749—1820),⁶⁾ v níž klade důraz na význam Procházkaových anatomických studií („Anatomie byla Procházkaovi východiskem pro poznání funkce tkání...“⁷⁾) a na některé jeho objevy v této oblasti. Přitom poprvé po roce 1945 uvádí do naší literatury významné hodnocení Procházky jako histologa z pera klasika mikroskopické techniky Rudolfa Alberta Köllikera (1817—1905). A konečně Pamětní spis k výročí dvoustých narozenin Jiřího Procházky,⁸⁾ vydaný opět péčí Vladislava Kruty, důstojně uzavírá první práce, jejichž význam tkví v tom, že seznámily naši veřejnost s celkovými obrysy díla vynikajícího jihomoravského rodáka.

Dvousté výročí narozenin Jiřího Procházky, vzpomínané v roce 1949, dalo tedy naší vědecké veřejnosti možnost k orientaci jejího zájmu směrem k materialistickým tradicím osvícenské přírodovědy, a je možno říci, že tato příležitost byla hlavně díky podnětným statím Vladislava Kruty plně využita. Po roce 1949 se již mnozí naši učenci, hlavně přírodovědci a lékaři, začínají věnovat podrobnému studiu jednotlivých stránek Procházkaova díla. Začínají vznikat drobné a důkladné studie o nejrůznějších výsledcích Procházkaovy badatelské činnosti. V roce 1953 uveřejnil opět Vladislav Kruta studii Jiří Procházka a historie identifikace sensitivních a motorických nervů,⁹⁾ v níž srovnal Procházkaovy názory s ideami spisu Albrechta Hallera (1708—1777) Elementa physiologiae z let 1757—1765, dále pak s výsledky bádání Charlese

⁵⁾ Vesmír 1948—49, str. 125—128.

⁶⁾ Lékařské listy IV, 1949, str. 145—147.

⁷⁾ l. c., str. 146.

⁸⁾ Vladislav Kruta a jiní: Pamětní spis k výročí dvoustých narozenin Jiřího Procházky, Brno 1949.

⁹⁾ Československá fyziologie 1953, str. 337—344.

Bella (1774—1842) a Françoise Magendieho (1783—1855). Přesvědčivě prokázal, že Procházka byl prvním, kdo na základě vědecké teorie reflexu vyvodil existenci dvojího druhu funkčně odlišených nervových vláken pro oddělené centripetální a centrifugální vedení podnětu od periferního čidla přes „sensorium commune“ k perifernímu efektoru. Dále tu Kruta zdůraznil Procházkovu prioritu v objevu podobnosti mezi portio major a portio minor trojklaného nervu na jedné straně a zadními a předními kořeny míšními na straně druhé, což je popsáno již roku 1778 v jeho spise De structura nervorum. Důležité je Krutovo zjištění, že Procházka byl první, „kdo přišel na myšlenku, že dvojí kořeny míšních nervů mohou být morfologickým korelátem dvojího směru vedení v nervových vláknecích“.¹⁰⁾ Emanuel Bartoš ve studii Procházkovy pozorování vírníků z roku 1786¹¹⁾ opravil některé omyly Elišky Novákové a prokázal přesvědčivě, že Procházka popsal jako první 119 let před Murrayem, i když z hlediska zoologické systematiky nedůsledně, druh *Mniobia incrassata*, dále že pozoroval druhy *Testudinella patina* Herrmann 1783 a *Brachionus capsuliflorus* Pallas 1766; dále pak jako první zdůraznil srovnávací východiska těchto Procházkových pozorování. Jan Vanýsek se zabýval ve dvou obsahově až na nepatrné odchylky zcela shodných studiích¹²⁾ interpretací oftalmologických statí Jiřího Procházky a dospěl v nich k zjištění, že Procházka již roku 1783 přesně vykreslil vyvinuté a terminální stadium glaukomu (spolu s tím vyslovil domněnku, že glaukom je možno léčit chirurgicky) a že již r. 1783 popsal membranosní kataraktu. Oftalmologické práce Procházkovy uvedl Vanýsek v souvislost se slavnou vídeňskou školou Josefa Beera (1763—1821): „Posledním stupněm k vídeňské škole byl Čech Procházka.“¹³⁾ Jiří Joachim¹⁴⁾ interpretoval tři Procházkovy balneologické studie o Karlových Varech a Piešťanech a dospěl k závažnému zjištění, že Procházka ještě roku 1785 nedovedl identifikovat karlovarský mefitický plyn ve shodě s tehdy moderními chemickými poznatky jako kysličník uhličitý, což před ním učinil již karlovarský lázeňský lékař David Becher (1725—1792). Studie Joachimovy, napsané z podnětu Vladislava Kruty, jsou však pouze prvním malým krůčkem ke zhodnocení této Procházkovy činnosti, neboť na rozdíl od Kruty, Bartoše a Vanýska se Joachim spokojil pouze s popisem obsahu uvedených balneologických prací a jen zcela výjimečně se pokusil o jejich srovnání s tehdejší úrovní fyziatrických vědomostí; nemohl tedy postřehnout ani význam těchto prací v celkovém kontextu Procházkovy díla, ani jejich místo v soudobé balneologické literatuře.

¹⁰⁾ I. c., str. 342.

¹¹⁾ Československá biologie III, 1954, str. 313—314.

¹²⁾ Jan Vanýsek: Život a dílo Jiřího Procházky, Československá oftalmologie X, 1954, str. 263—270. Týž: Jiří Procházka — oční lékař, Lékařské listy IX, 1954, str. 382—384.

¹³⁾ Československá oftalmologie X, 1954, str. 269.

¹⁴⁾ Jiří Joachim: Jiří Procházka o mefitických pramenech, Karlovarský lázeňský časopis IV, 1949, č. 11—12, str. 6—7. Týž: Balneologické práce Jiřího Procházky, Věstník Československé fyziatrické společnosti XXVIII, 1950, str. 5—9.

Významnou procházkovskou prací je dále studie Ernesta Gutmanna Jiří Procházka, otištěná ve sborníku prací k pětasedmdesátinám Zdeňka Nejedlého,¹⁵⁾ v níž autor, vycházející z Pavlovovy formulace tří základních principů reflexní teorie, stanovil tři základní etapy v jejím vývoji a upřesnil místo Procházkovy v tomto procesu. Gutmann přesvědčivě prokázal, že u Procházky nacházíme „už dva z principů reflexní teorie, vyslovených v Pavlovově formulaci reflexní teorie — tj. princip determinismu a princip struktury“¹⁶⁾. Rozebral determinismus v Procházkově učení o reflexu, zahrnující v sobě zdůraznění podnětu a jeho významu pro reflexní děje, což bylo „rozhodujícím a základním krokem v historii fyziologie nervového systému“.¹⁷⁾ Gutmann dále podtrhl druhé základní východisko reflexní teorie Procházkovy, výstižně shrnuté ve formulaci: „Všechny funkce nervové soustavy závisí na její stavbě a podstatě...“¹⁸⁾ což je záslužné i proto, že mnozí badatelé neberou tento princip struktury v Procházkově reflexní teorii dostatečně na vědomí. Poukázal dále na dialektické a materialistické rysy Procházkovy neurofyziologie a na nutnost jejich filosofického prozkoumání. S jeho studií velmi úzce souvisí stať Mojmíra Petráňe Jiří Procházka, první český fyziolog světového významu,¹⁹⁾ zaměřená především na theoretickou problematiku Procházkovy přírodovědy. Stať je naplněna obsáhlými citacemi z Procházkových děl a dávala tak ve své době, kdy neexistovaly překlady spisů Procházkových do českého jazyka, první možnost širšímu okruhu čtenářů seznámit se s některými filosofickými závěry Jiřího Procházky. Petráň tu vyšel z Timirjazevovy charakteristiky boje o epigenetickou teorii a zdůraznil odpor Procházekův zvláště proti Hallerově a Bonnetově involuci. I Petráň, stejně jako Gutmann, zdůraznil princip struktury v Procházkově učení o činnosti nervové soustavy. Závěry obou těchto autorů byly pak sklobeny v jeden celek v předmluvě k českému překladu Úvahy o funkcích nervové soustavy,²⁰⁾ která je prvním, a proto ne vždy dokonalým pokusem o nastínění theoretické a světonázorové problematiky Procházkovy fyziologie.

Dalším významným činem byla pak edice a překlady dvou nejzávažnějších spisů Jiřího Procházky. V roce 1954 byl péčí Mojmíra Petráňe a Ernesta Gutmanna vydán původní latinský text a souběžně s ním i moderní český překlad Procházkovy spisu z roku 1784 De functionibus systematis nervosi

¹⁵⁾ Sborník Zdeňku Nejedlému, Československá akademie věd, Praha 1953, str. 415 až 425.

¹⁶⁾ I. c., str. 423.

¹⁷⁾ I. c., str. 421.

¹⁸⁾ I. c., str. 423. Jiří Procházka: Úvahy o funkcích nervové soustavy, Praha 1954, str. 45.

¹⁹⁾ Vesmír XXXII, 1953, str. 44—46.

²⁰⁾ Mojmír Petráň a Ernest Gutmann: Předmluva k Úvahy o funkcích nervové soustavy Jiřího Procházky, Praha 1954, str. V—XXXVI.

commentatio²¹⁾ a v roce 1956 byl pak pod redakcí Zdeňka Servíta vydán Petráňův překlad prvního dílu Lehrsätze aus der Physiologie des Menschen z roku 1797.²²⁾ Obě tyto edice jsou příkladem toho, jak je nutno přistupovat k překladům či edicím prací přírodovědců osvícenského období. Přesný překlad, cenné poznámky, srovnávání textu, vzatého za základ edice či překladu, s texty pozdějších vydání — to jsou základní přednosti Gutmannova a Petráňova počínu. Důslednost, s níž přistoupili oba jmenovaní překladatelé-editoři k této práci, není běžná v praxi tohoto druhu ani u nás ani za hranicemi a musela proto dovést k výsledkům, které vytvářejí všechny předpoklady pro běžné použití těchto Procházkových spisů v další badatelské práci.

Rok 1956 přinesl naší vědecké veřejnosti první obsáhlou monografii o Procházkově životě a díle z pera Vladislava Kruty,²³⁾ obsahující v první části nakupení rozsáhlého pramenného a faktografického materiálu o životě a společenském prostředí vědecké aktivity Jiřího Procházky, v druhé části pak souborný obraz jeho vědeckého díla. Zvláště hodnotná je druhá část knihy, v níž Kruta mimo jiné vykreslil anatomické dílo Procházko (referoval tu o hlavních anatomických nálezech, o anatomické technice, o patologické anatomii, o studiu teratomů a o hlavních rysech srovnávací anatomie Jiřího Procházky) a zhodnotil jeho zásluhy o rozvoj oftalmologie, fyziologie a neurofyziologie. Krutu jako lékaře zajímá především vědecká činnost Procházka, a dále tu měl autor možnost se opřít o řadu předběžných dílčích studií vlastních i jiných autorů — proto je tato část nezbytným východiskem dalšího bádání v tomto směru. Krutovou knihou se do jisté míry uzavřela ta epocha studia Procházka díla, v níž se hlavní pozornost obracela k dílčím problémům jeho díla, epocha, jejímž hlavním výsledkem je vytvoření předpokladů pro rozbor filosofické problematiky díla Procházka.

Před rokem 1956 byla převážná část pozornosti badatelů (vesměs přírodovědců) zaměřena na to období Procházkovy činnosti, které je charakterisováno přísnou indukci a převahou empirických studií nad theoretickými úvahami, to je především na období jeho pražského působení a na první desetiletí jeho vídeňského pobytu; při tom bylo opomíjeno závěrečné období jeho činnosti, období, v němž se Procházka snažil vytvořit monistický přírodně filosofický výklad člověka a přírody. Proto prvá filosofická zpracování myšlenkového odkazu Jiřího Procházky musí mít řadu závažných nedostatků. První tyto pokusy vycházejí více či méně všechny z nesprávného předpokladu, podle něhož je myšlenkový svět Procházkův od počátku statický, jeho názorová

soustava je od počátku uzavřeným a celistvým systémem, který se vyvíjí jenom tam, kde jsou určité nedůslednosti. Tento pohled je základním nedostatkem velmi podnětných studií Ernesta Gutmanna a Mojžíra Petráně, je základním nedostatkem pojetí Procházky jako filosofa, u něhož mechanicismus převažuje nad prvky dialektiky, tedy pojetí, obsažené v práci Josefa Beneše o J. E. Purkyňovi.²⁴⁾ O nárys Procházka díla se pokusil také Mikuláš Teich v studii o Královské české společnosti nauk.²⁵⁾ V hodnocení Procházka studia tkání jde Teich hlouběji v tom, že rozvádí Köllikerovo hodnocení Procházky histologa, několikrát uvedené v naší literatuře, domněnkou, že snad Procházka byl předchůdcem Purkyňova objevu buňky. Jen okrajově se Teich zmiňuje o Procházkově působení v Učené společnosti.

Podstatným pokrokem v bádání o Jiřím Procházce jsou práce Jiřího Černého,²⁶⁾ zvláště jeho poslední monografie Jiří Procházka a dialektika v německé přírodní filosofii.²⁷⁾ Černý správně postřehl, že naši fyziologové orientovali svůj zájem především na první období Procházkovy vědecké činnosti, na období převahy mechanicismu nad prvky, jejichž rozvinutím dospěl k přírodně filosofickým a dialektickým koncepcím. Proto zaměřil svou pozornost především na druhé období Procházka ideového vývoje, na období filosoficky vyzrálejší a celistvější. Vyšel z pracovní hypotézy, podle níž je Procházka dílo jedinečným příkladem díla, v němž je zřetelný přechod mezi dvěma myšlenkovými systémy, že Procházka, jenž se začal vyvíjet jako stoupenec osvícenského způsobu výkladu přírodních jevů a dějů, ukončil svůj vývoj jako romantický přírodní filosof, v jehož výkladu přírody se stále silněji uplatňovaly jednotlivé kategorie nevyzrálé dialektiky. Z těchto hledisek vycházel Černý již ve svých prvních studiích a položil si proto řadu závažných otázek. Především se pokusil o rozbor Procházkových obecných přírodovědeckých koncepcí, dále se snažil o vřazení Procházka-filosofa do celkového proudu vývoje českého vědeckého myšlení a nakonec si dal za úkol vyřešit problém vztahu Procházka myšlení k německé přírodní filosofii konce osmnáctého a počátku devatenáctého století. V monografii z roku 1960 spolehlivě rozebral otázky spojené s hodnocením Procházkových přírodovědeckých koncepcí (pojetí hmoty a jejích zákonitostí, výklad vztahu hmoty a síly, subjektu a objektu, chápání vlastností organického aj.) a dospěl tak k vědecky zdůvodněnému závěru, že Procházka se dostává až k systematickému chápání polaritý jako generalisované

²⁴⁾ Josef Beneš: Purkyňův odkaz ve vědě a filosofii, Praha 1957, str. 42—47.

²⁵⁾ Mikuláš Teich: Královská česká společnost nauk a počátky vědeckého průzkumu přírody v Čechách, Praha 1959, str. 59—61.

²⁶⁾ Jiří Černý: Veliký český přírodovědec materialista, Nová mysl 1954, str. 1394 až 1400. Týž: O některých přírodně filosofických názorech českého fyziologa Jiřího Procházky, Vesmír 1956, str. 309—310. Týž: Jiří Procházka a jeho zákon přírodní polaritý na pozadí obecného přelomu od mechanicismu k nevyzrálé dialektice v přírodovědných teoriích, Filozofický časopis 1958, str. 28n.

²⁷⁾ Praha 1960.

²¹⁾ Jiří Procházka: Úvaha o funkcích nervové soustavy; přeložili, předmluvu a poznámky napsali MUDr. Mojžíra Petráň a doc. MUDr. Ernest Gutmann, Praha 1954.

²²⁾ Jiří Procházka: Základy fyziologie člověka I; přeložil a poznámkami opatřil MUDr. Mojžíra Petráň, Praha 1956.

²³⁾ Vladislav Kruta: Med. Dr. Jiří Procházka 1749—1820 (Život-dílo-doba), Praha 1956.

theorie galvanického proudu, jenž je zdrojem hybnosti v živé přírodě. Méně uspokojivě řadí Černý Procházku-filosofa do obecného proudu českého myšlení; tu musel totiž srovnávat charakter názorů řady našich myslitelů a přírodovědců tohoto období, přičemž nemohl nenarazit na tu skutečnost, že o většině představitelů našeho osvícenského a romantického myšlení nemáme dosud spolehlivé monografické studie. Proto musel současně s prací na díle Jiřího Procházky provést řadu rozborů myšlenkových soustav Ignáce Borna (1742—1791), Jáchyma Šternberka (1755—1808), Jana Křtitele Boháče (1724—1768), Jiřího Buquoye (1781—1851), shrnout to, co je známo o názorech Josefa Dobrovského (1753—1829) a jiných, přičemž si mnohde celou problematiku zjednodušil tím, že vyložil myšlenkové bohatství těchto učenců jako celistvé a statické systémy různé kvality, bez vnitřní tense a bez vývoje. Srovnání Procházka myšlenkového díla s těmito poněkud zjednodušenými a provisorními náčrtů idejí jiných myslitelů jeho doby vyznívá proto mnohde (u Boháče např.) příliš silně ve prospěch Procházeků a v neprospěch těch, s nimiž se jeho dílo porovnává. Spolehlivě dále řeší Černý třetí okruh problematiky, spjatý s rozbohem vztahu idejí Procházkových k jednotlivým proudům a představitelům německého přírodněfilosofického myšlení. Předností celé monografie Černého je to, že filosofická problematika je tu vyložena ve spojení s obecnou společenskou problematikou základních přeměn, plynoucích ze změn v ekonomice, z přechodu od výroby manufakturní k výrobě strojové v procesu průmyslové revoluce. Škoda jen, že filosofické důsledky společenských změn posuzoval Černý převážně jen v celoevropském měřítku, v nejširším možném rámci, přičemž se mu typem nemohl stát proces, jenž probíhal v našich zemích a v Rakousku. Kdyby spojil přesvědčivěji rozbor Procházka díla se specificky českou a rakouskou formou tohoto přechodu, pak by mohl dospět k ještě závažnějším závěrům o vztahu společnosti a ideologie v Čechách a v Rakousku tohoto období.

V rozboru vědecké činnosti Procházky v Praze na Universitě Karlově se Černý dopustil několika nikoliv nezávažných nedůsledností. Při vymezování základních etap Procházka ideového vývoje byl veden jen zevnějšími znaky jeho působení. Periodisuje tedy nikoliv podle změn v obsahu vědeckého a ideového působení Jiřího Procházky, ale základním kritériem periodisace se mu stalo místo Procházka působení. Vymezuje tedy tři etapy ve vývoji tohoto učence: „První vídeňský pobyt 1770—1778,“ „Pražské období 1778—1791“ a „Druhé vídeňské období — období zralého vývoje 1791—1820“. Toto dělení není ani vhodnou technickou pomůckou, a navíc je v rozporu i s tím, co je obsaženo v samotné Černého monografii. Jen tzv. druhé vídeňské období vymezil jako „období zralého vývoje“, což výmluvně svědčí o tom, že příliš nadřadil díla tohoto období, filosoficky snad celistvější a vyhraněnější, nad práce období tzv. pražského působení. Tedy dostal se jako filosof živelně k postojí, jenž je protichůdný živelnému stanovisku některých fyziologů. Důsledky

z toho plynoucí jsou absurdní: hlavní Procházekův přínos světové fyziologii byl vytvořen v zásadě v období „nezralého“ vývoje! Černý také usiloval, zvláště ve své studii z roku 1958, o stanovení časově přesné hranice mezi Procházka-mechanicistou a deistou a Procházka nejzralejšího období jeho vývoje, Procházka, v jehož interpretaci přírody se prosazují kategorie nevyzrálé dialektiky. A to zase do jisté míry ztížilo prozkoumání tohoto přechodu, který v Procházka díle postižitelný je, jako procesu stálého kupení drobných antimechanicistických kvalit, probíhajícího po celou druhou polovinu osvícenského století. Připomínám tyto nedůslednosti proto, že uplatnění závěrů z nich plynoucích by mohlo mít vážný vliv na hodnocení Procházka činnosti v době jeho působení na Universitě Karlově.

Černého práci je nutno považovat za velmi úspěšný pokus o filosofické zhodnocení myšlenkového odkazu Jiřího Procházky, zhodnocení, které až na některé nedostatky poprvé zahrnuje Procházka dílo v jednolitém a vnitřně rozrůzněném celku, chápaném dynamicky. V tom je jeho monografie velkým krokem vpřed, závažným vědeckým činem, významným jak co do kvality dokázaných závěrů, tak i po stránce metodického postupu, systematicky při rozboru používaného. Po Krutově monografii je v dějinách studia Procházka odkazu druhým mezníkem, jehož vytvoření může znamenat počátek nové kvality v dalším studiu díla Procházka.

Po roce 1945 byl o Procházka dílo a činnost přirozeně zájem v cizině, donedávna dokonce intenzivnější než ve vlasti. O Procházka zásluhách se můžeme dočíst téměř ve všech přehledných dějinách biologie, fyziologie či lékařských věd. Uvedme práci K. E. Rothschuha *Geschichte der Physiologie* z roku 1953,²⁸⁾ v níž je Procházka vřazen v pozitivistický výklad vývoje této vědy. Pro Rothschuha je Procházka samozřejmě jen „významný vídeňský anatom a fyziolog“, a nevdá mu, že svou hlavní práci neurofyziologickou vydal roku 1784, tedy v době pobytu v Praze. Rothschuh nečerpá své informace hlavně z pramenného studia, ale opírá se především o tři práce vynikajícího rakouského historika lékařských věd, Maxe Neuburgera.²⁹⁾ Nepřejímá objektivní Neuburgerův výklad, ale spojuje nepopiratelná fakta skeptickými formulacemi. Hovoří o tom, že v Procházka Úvaze o funkcích nervové soustavy jsou jen „stopovatelná první významná tušení ‚reflexního mechanismu‘“.³⁰⁾ Popírá fakticky, že by v Procházka učení o reflexu byl uplatněn princip

²⁸⁾ K. E. Rothschuh: *Geschichte der Physiologie*, Berlin-Göttingen-Heidelberg 1953, str. 86—87.

²⁹⁾ Max Neuburger: *Die historische Entwicklung der experimentellen Gehirn- und Rückenmarksphysiologie vor Flourens*, Stuttgart 1897. Týž: *Neurologische Forschung in Wien während des 18. Jahrhunderts*, Wienerische medizinische Wochenschrift (dále WMW) 1909, str. 2132. Týž: *Der Physiologe Georg Procházka, ein Vorläufer Purkynes*, WMW 1937, str. 1155.

³⁰⁾ l. c., str. 85.

struktury. Proto místo, jež vymezil Procházkovi, může jen částečně odpovídat skutečnému jeho významu pro dějiny fyziologie. Daleko hlouběji šel francouzský badatel Georges Canguilhem v monografickém vyličení vzniku reflexního učení.³¹⁾ Pojednává o Procházkovi po důkladném studiu dvou jeho základních prací (zná *De functionibus systematis nervosi commentatio*, 1784 a *Lehrsätze aus der Physiologie des Menschen*, 1797). Canguilhem je rovněž autorem statí o dějinách fyziologie v druhém dílu dosud nejrozsáhlejšího pokusu o souborné vypsání dějin exaktních a přírodních věd, v *Histoire générale des sciences II*, vypracovaného pod vedením René Tatona.³²⁾ U něj je sympatické to, že zná i výsledky našeho bádání (konkrétně Krutovu monografii z roku 1956). Srovnal dílo Procházkovo s dílem těch, které je možno podle jeho pojetí nazvat Procházkovými předchůdci, s dílem René Descartese, Thomase Willise (1621—1675), Jeana Astruca (1684—1766), Roberta Whytta (1714—1766), a J. A. Unzera (1718—1799), a vidí v Procházkovi vyvrcholení, „synthesu“ dosavadního vědění, a tedy i východisko moderního vývoje neurofyziologie. I když věnuje pozornost metodickým východiskům Procházkových předchůdců i Procházkovy samotného, přece jen nespazuje důsledně problematiku gnoseologickou s problematikou světonázorovou; proto jeho obraz Procházkovy-neurofyziologa nemůže být ani přesný, ani správný. To se projevuje zvláště v hodnocení vztahu Hallerovy fyziologie k názorům fyziologů osmnáctého století, kde nespřímně hodnotí význam vitalismu pro rozvoj fyziologie.

Největší zájem o Procházkovo dílo je v Sovětském svazu, kde v roce 1957 vyšel ruský překlad jeho *Úvahy o funkcích nervové soustavy*.³³⁾ Tento zájem není náhodný, vyrůstá z práce, kterou sovětská věda věnuje studiu materialistických tradic evropské i ruské přírodovědy. Sovětské vědci museli být dále také dovedeni k zájmu o Procházkovo učení skutečností, že Procházkova *Fyziologie* byla dlouho používána na petrohradské Lékařsko-chirurgické akademii jako učebnice, a proto dvakrát přeložena do ruštiny (roku 1809 Jasonem V. Petrovem a roku 1822 Danilem Michajlovičem Vellanským). Procházkova učebnice byla tedy používána při studiu celé generace ruských fyziologů (podle dosud neprokázaného tvrzení Jurije Frolova pronikal s pomocí Procházkovy *Fyziologie* do tajů této vědy i zakladatel moderní ruské fyziologie I. M. Sečenov).³⁴⁾ Závažnost těchto faktů vedla Chačatura S. Koštojance a Mojmíra Petráne k porovnání Vellanského překladu Procházkovy *Fyziologie* s původním

³¹⁾ Georges Canguilhem: *La formation du concept de réflexe aux XVIIe et XVIIIe siècles*, Paris 1955.

³²⁾ *Histoire générale des sciences II (La science moderne de 1450 à 1800)*, Paris 1958, str. 615—617.

³³⁾ Georg Prochaska: *Traktat o funkcijach nervnoj sistemy*, Leningrad 1957.

³⁴⁾ Jurij Frolov: *Slavjanskije fiziologii — sozdateli peredovoj nauki*, Slavjane I, 1943, str. 28n.

textem německým,³⁵⁾ přičemž dospěli k závěru, že v tomto ruském překladu jsou mnohé části Procházkova spisu zkráceny, sice bez narušení smyslu výkladu, ale s cílem narušit kategoričnost světonázorových základů. Závažnost těchto faktů vedla dále k zájmu o problematiku styků mezi českou a ruskou fyziologií, kterou se po prvé pokusil soustavně nastínit Zdeněk Martínek v poslední části svého úvodu k ruskému překladu *Úvahy o funkcích nervové soustavy* (tuto část pak Martínek přetiskl s malými úpravami v našem odborném tisku).³⁶⁾ Obě Martínkovy statí však jen velmi hrubě naznačují okruh problematiky, staví minimum otázek k řešení, jsou vcelku nedokonalým výčtem faktů. Tedy otázka vlivu Jiřího Procházkovy na vývoj ruské fyziologie zůstává stále ještě téměř nedotčena.

Není možno opomenout v tomto výčtu literatury práce Dany Růžičkové³⁷⁾ o psychologické problematice Procházkova díla, práce dosud málo přístupné širšímu okruhu naší vědecké veřejnosti. D. Růžičková je dále podrobně seznámena s prameny ke studiu vlivu Jiřího Procházkovy na vývoj ruské fyziologie. Lze si jen přát, aby výsledky jejího bádání byly co nejdříve zveřejněny.

Povrchnímu pozorovateli by se mohlo zdát, že práce Černého do jisté míry uzavírá bádání nad dílem Procházkovým. Není tomu však tak. Naší vědě se podařilo proniknout do složitosti této problematiky, byly formulovány odpovědi na prvně položené otázky. V průběhu bádání se však objevila řada nových problémů. Patnáct let práce znamenalo veliký krok vpřed v dosavadním stavu vědění, avšak je možno říci, že otevřelo další možnosti na poli stadia této tak úspěšně zvládané problematiky. Proto se můžeme pokusit o nastínění dalších úkolů pro práci na zhodnocení díla jednoho z největších našich učenců.

1. Je nutno monograficky ocenit anatomické dílo Jiřího Procházkovy a jeho vztah k hlavnímu předmětu jeho zájmů, k jeho fyziologii. Mimo jiné také proto, že většina dosavadní literatury sice zdůrazňuje existenci principu struktury v Procházkově reflexní teorii, avšak uvažuje o něm dosud pouze v obecné rovině. Jen tak může docházet k částečnému či úplnému popírání tohoto principu, jak můžeme číst nejen v přehledu Rothsuhově, ale i v Krutově monografii z roku 1956. Bádání v tomto směru dovede nesporně k řadě závěrů, které podstatně prohloubí naše vědomosti o Procházkově učení o reflexní činnosti nervové soustavy.

2. V souvislosti s Köllikerovým hodnocením Procházkovy jako histologa bude nutno prozkoumat problematiku Procházkovy mikroskopické techniky, jejího možného dosahu, a v závislosti na tom i stav Procházkových vědomostí

³⁵⁾ Ch. S. Koštojanc, M. Petran: *O ruskom perevode knigi Irži Prochazki Fiziologija, Voprosy istoriji jestestvoznanija i tehniki* 3, 1957, str. 208—211.

³⁶⁾ Z. Martínek: *Georgij Prochaska v Rossiji, Physiologia Bohemoslovenica VI*, 1957, str. 139—142.

³⁷⁾ D. Tollingerová: *Príspevek k počátkům české psychologie*, dis. práce na UK. *Georgij Prochaska i jeho mesto v istoriji psihologii*, Moskva 1957 (tištěný autoreferát).

o strukturách tkání. Toto zkoumání může potvrdit či zavrhnout Teichovu domněnku o Procházkově jako předchůdci Purkyňova objevu buňky a rozšířit naše vědomosti o jeho anatomii, zkoncentrované v přehledné kapitole o Procházkově-anatomovi, obsažené v Krutově monografii.

3. Polem dosud téměř nedotčeným jsou Procházkovy chemické názory. Zdeněk Martínek neprávem tvrdí, že chemické výklady nemají v celku Procházkova díla žádný význam, což dokazuje logicky i věcně zcela nepoužitelným argumentem (chemie tehdejší doby prý neměla pro fyziologii žádný význam proto, že dosud nedovedla vytvořit synteticky ani jedinou organickou látku). Jiří Černý oprávněně uznává důležitost chemických názorů Procházkových z konce sedmdesátých let 18. století jako jedno z východisek k objasňování jeho mechanicistických koncepcí. A přesto právě tu proběhl v Procházkových názorech závažný přerod, symbolisovaný příklonem k Lavoisierově empirické oxydační theorii. Je všeobecně známo, že Lavoisierovo pojetí chemických jedinců i dějů odráželo v nevyzrálé formě polaritu v anorganické přírodě. Tedy bádání na tomto poli nebude opět jen prostým rozšiřováním sumy našich vědomostí o Procházkově, ale povede přímo k doplnění a prohloubení závěrů, obsažených v Černého monografii.

4. Pro přesné vřazování Procházkova díla do celoevropského vývoje bude nesporně užitečné dále zkoumat styčné body mezi Jiřím Procházkou a názory dalších evropských učenců a filosofů, především Caspara Friedricha Wolffa (1753—1794), Johanna Friedricha Blumenbacha (1752—1840) a jiných. Od tohoto studia lze očekávat závěry, upřesňující naše dosavadní vědění o epigenetických teoriích i o filosofickém obsahu této části Procházkovy vědy. Zkoumání těchto vztahů může přinést nové poznatky o vnitřních zdrojích Procházkova vývoje směrem k nevyzrálým dialektickým teoriím romantické vědy.

To jsou přirozeně jen některé problémy, které, jak se mně zdá, je nejen možno, ale i nutno rozřešit v dohledné době. Za patnáct posledních let, opakují, byla vykonána veliká práce na zhodnocení Procházkova díla. Většina vědeckých pracovníků, kteří tak či onak narážejí na tuto problematiku, si dnes dobře uvědomuje její význam (s výjimkou snad řady historiků, o čemž svědčí i to, že prameny k biografii Procházkově musel shromáždit lékař, nebo skutečnost, že v prvním dílu akademického Přehledu dějin Československa nenalezneme skutečně ani jediné slovo, jež by bylo věnováno této veliké postavě z minulosti našich věd). Toto vědomí vyjádřil velmi jasně již před několika léty Mojmír Petráň, když napsal: „Zhodnocení nebude jen mrtvý pomník, nýbrž z Procházky bude i dnes mít naše věda užitek, pomůže jí na cestě vpřed.“³⁸⁾ Je možno uzavřít, že Petráňův soud si dodnes, v pozmeněných podmínkách, uchoval plnou platnost.

³⁸⁾ Vesmír XXXII, 1953, str. 46.

REFERÁTY

Z NOVĚJŠÍ LITERATURY K DĚJINÁM BOLOGNSKÉ UNIVERSITY

Jak již bylo v tomto časopise předběžně oznámeno, bylo zahájeno vydávání nové řady dobře známé sbírky publikací k dějinám boloňské university *Studi e memorie per la storia dell'università di Bologna*, jejíž první číslo vyšlo péčí Institutu pro dějiny boloňské university v Bologni 1956. Obširný svazek v rozsahu 642 stran obsahuje 23 příspěvků v italském, francouzském, anglickém, německém a španělském jazyce od badatelů z celé Evropy, mezi nimiž vidíme i jména velmi zvučná, jak to odpovídá významu boloňské university ve vývoji evropské kultury a jejímu působení i v zemích poměrně velmi vzdálených. Jemu jsou ve sborníku věnovány obsažné příspěvky S. Stelling-Michauda (Švýcarsko, str. 547—588), J. Beneyta (Španělsko, str. 589—602) a R. van Nuffela (Belgie, str. 603—642) a článek známého italského právního medievisty P. S. Leichta, který si všímá působení bolognské university v jejím bezprostředním okolí romagnském a v severní Itálii (str. 117—160). Výsledky těchto prací potvrzují vesměs známý fakt, že radiace vlivů bolognské university se týkala především oboru jurisprudence, jejímž nejpřednějším stánkem ve středověké Evropě Bologna byla, a že dějiny jejího působení na život národů z alpských jsou, jak věc lapidárně charakterisuje Stelling-Michaud, „en somme, toute l'histoire de la première et de la seconde réception du droit romain en Europe“.

Článek věhlasného pařížského kano-nisty Gabriela Le Brase, nazvaný přímo *Bologne — monarchie médiévale des droits*

savants (str. 1—18), přehlíží syntheticky význam a všechny stránky tohoto působení a dospívá k závěru, že vliv boloňské university na evropský intelektuální život ve středověku byl obrovský. Bologna vychovávala žáky nejméně z dvaceti evropských zemí, kteří po absolvování studií zaujímali významná místa ve státním i církevním aparátu svých zemí, rozšiřovali v nich školní rukopisy s myšlenkami boloňských mistrů, které tak ovlivňovaly další okruhy funkcionářů ve správě a soudnictví. Několik italských universit vzniklo secesí studentů a mistrů z Bologně, řada universit dalších byla organizována podle boloňského vzoru, a sotva je ve středověké Evropě právnická fakulta, která by nebyla tím nebo oním způsobem boloňskými poměry ovlivněna, ať už jde o její organizační strukturu nebo o myšlenkovou náplň její výuky, jak to ostatně potvrzuje i příklad university pražské. Značný je podíl bolognské university na vybudování jednotné evropské právní kultury civilistické, a není menší ani v oboru myšlení politického. Bolognská universita se postavila v čelo srovnávacích studií institucí republiky a imperia, na ní bylo formulováno množství podnětných myšlenek z politické theorie a sotva lze podle Le Brase říci, že by jiné město evropské po této stránce více přispělo k přechodu od feudalismu k moderním dobám. Nadto se mistři bolognské university nevzdalovali veřejného života své doby a angažovali se hojně v politických funkcích, což dodávalo jejich působití i značný poli-

tický význam, jak to také potvrzuje rozsáhlé pojednání G. de Vergottiniho *Lo studio di Bologna, l'impero, il papato* (str. 19—95). Bologňští civilisté od Irneria až po čtyři doktory vypracovali doktrinární bási pro universalistické a monokratické pretense štaufských císařů, kanonisté v čele s Graciánem přispěli k dobudování církevního práva a vytvořili předpoklady pro velké legislativní dílo římské stolice ve 13. století. Významní papežové-zákonodárci, jako Alexander III., Innocenc III. a IV. nebo Bonifác VIII., vzešli přímo z řad bolognských absolventů. Není divu, že od konce 12. století císařství a ještě více papežství přímo zasahovalo do poměrů na universitě a snažilo se její činnost podle svých zájmů ovlivňovat.

Blíží světlo na příčiny tohoto jedinečného postavení bolognské university ve středověké jurisprudenci a na důvody úspěchu vědecké metody bolognské školy vrhá studie Carlo G. Mora, který ukazuje (str. 161—171), že to nebyla technika glosy, která jako forma vědecké exegese textu neznamenal žádnou novinku, ale bolognská koncepce výkladu všech částí *Corporis iuris*, pojímaného jako jednotný celek, která dovedla přeměnit tento druh komentování textu v materiál ke konstrukci právního systému, jenž sice vychází z římských pramenů, ale interpretuje je podle nových hledisek a přičiňuje k nim životné dodatky. Je to vypracování aparátu, s jeho syntetickým viděním institucí a jejich dogmatickým prokreslením, k němuž dovedli bologňští právníci z jednotlivých pozorování dospět. Byl to tento vývoj, který umožnil jejich právníké metodě expanzi (v jednotlivostech ještě ne zcela známou) do celé Evropy tak překotnou, že se současníkům jevila jako „miracolo“.

Byla-li Bologna po tři středověká století centrem politického a právního myšlení celého okcidentu, neudržela toto dominantní postavení již v období renesance, avšak počíná se od 16. století uplatňovat také v oborech ostatních. Badatel kolumbijské university P. O. Kristeller ukazuje ve svém příspěvku (str. 314—323), že není správný názor rozšířený v starší literatuře, že university představovaly v kultuře renesanční

Itálie sterilní nebo aspoň retardační element, třebaže k určitému sestupu nepochybně došlo. V Bologni byl neposlední příčinou pokles finančního potenciálu vysokého učení, v důsledku něhož přestalo přitahovat cizí profesory a zůstalo omezeno na využívání talentu pouze bolognských rodáků. Rozhodně byla renesancí překonána jednostranná koncentrace nejlepších sil bolognské university na právní vědu, třebaže Bologna zůstala i nadále respektovaným centrem výchovy právníků. Místo toho nabyla zvýšené váhy také jako místo výuky ve filosofii (Pomponazzo) a v humaniorech, v medicíně a matematice, třebaže jen jako partner ostatních kulturních středisek renesanční Itálie a jen jako universita mezi universitami. Kořeny pěstování těchto oborů na bolognské universitě ve 13. století ukazuje článek F. Fiorenza: *Cultura e poesia intorno allo studio in Bologna dugentesca* (str. 267—298), a jejich rozkvětu v epoše renesance se pak týkají příspěvky A. Maierové o bolognských filosofech 14. století (str. 299—312), E. Raimondiho o humanismu na bolognské universitě ve 14. století (str. 325—356), příspěvek známého kulturního historika E. Garina o působení humanisty Filipa Beroalda staršího v Bologni (str. 357—376) a konečně řada statí, věnovaných rozvoji matematiky, medicíny a přírodních věd.

Hlavní linie vývoje matematiky a s ní těsně spojených oborů astronomie, astrologie a nauk technických od jejich počátků až do dnešní doby spolu s údaji o jejich hlavních representantech rýsuje hutně pojednání Mario Villy (str. 497—485). Pěstování přírodních věd v Bologni vrcholí ve velké postavě Luigi Galvaniho, jehož osobě a dílu jsou věnovány příspěvky od G. C. Pupilliho (str. 445—459), A. Galassiho a B. Giardiniho (str. 467—471), když před tím již působení experimentálního biologa M. Malpighiho v 17. století, které je předmětem studie G. Fornioho (str. 435—444), mělo význam, jenž daleko přesáhl místní hranice. Nástup nového, experimentálními sklony prodchnutého vědeckého ducha v bolognském lékařství a zápas nových a starých proudů v bolognské medicíně je předmětem líčení statí A. Pazzini-

ho a V. Busacchiho (str. 391—415 a 416 až 433).

Jedním z nejmladších oborů, jejichž pěstování v Bologni rozkvetlo a jímž tato universita navázala na slavnou právníkou tradici své velké doby, je politická ekonomie, které je věnován příspěvek M. Umberta: *Insegnamento e pratica delle dottrine economiche a Bologna nel Secolo XVIII* (str. 487—504). Vnější podmínky pro její pěstování v době, kdy bolognská universita jako vyučovací instituce protireformačního církevního státu ztratila své nezávislé postavení a kdy celá přílehlá oblast spěje k úpadku, nebyly příliš příznivé. Toliko městská politika, jež si zachovala ve svém senátu jistou autonomii, mohla se stát polem pro uplatnění aktivity bolognských ekonomů, z nichž podrobně je analysováno působení Giacomina Pistoriniho.

Dějiny institucí bolognské university a vývoje její organizace se týká několik příspěvků uveřejněných ve sborníku. Je to především článek U. Gualazziniho o počátcích vysokého učení v Bologni (str. 97—115), který dospívá k závěru, že se právníká škola bolognská vyvinula ze starší školy svobodných umění, kde nedlouho po smrti Karla Velikého kolem r. 826 lze již doložit zárodky fragmentární právníké výuky, neopřené ovšem ještě o znalost římských normativních pramenů. Takové školy, jaké existovaly i v jiných italských městech, přiváděly k právníké práci lidi filologicky a filosoficky připravené, kteří měli všechny předpoklady k tomu, aby dostavše do rukou prameny, mohli dospět k obecnému, systematickému traktování právníké látky. Velmi podrobný je příspěvek G. Rossiho *Universitas scholarium e Comune* (str. 173—256), který podává vyčerpávající obraz jejich vzájemných relací ve století 12. až 14. Studie G. Fornioho *L'archiginnasio* (str. 377—389) se zabývá dislokací universitních auditorií a kolejí i stavebním vývojem universitních budov od nejstarších zpráv až do 19. století. Dobře fundovaný článek G. Nathaliho podává pak obraz dějin bolognské university v období napoleonských válek (str. 505—546).

Z literatury k dějinám boloňské uni-

versity mimo rámec recenované publikace je nutné se ještě zmínit o cenném příspěvku prof. M. Boháčka *Zur Geschichte der Stationarii von Bologna*, který vyšel ve sborníku *Symbolae Raphaeli Taubenschlag dedicatae II.* (Varšava-Vratislav 1957, v časopise *Eos XLVIII/2* str. 241—295). V rukopise olomoucké kapitulní knihovny sign. C. O. 209 objevil Boháček unikátní záznam katalogu bolognského stacionáře z l. 1265—85 a výpis z universitních statut o stacionářích z l. 1274—6, které tamtéž na str. 252—8 kriticky vydal. Tyto Boháčkem nalezené texty jsou o celé půlstoletí starší než dosud za nejstarší pokládané katalogy ze statut z l. 1317—47 (vydané r. 1887 v *Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte* 3, str. 196—397 H. Deniflem) a představují vůbec nejstarší známý stacionářský katalog z Itálie. Seznam děl v katalogu stacionáře obsažených dovoluje posoudit literární základnu pěstování právní vědy na bolognské universitě v druhé polovině 13. století a umožňuje nadto objasnit i smysl tzv. peciových záznamů (které označovaly jednotky rozhodné pro výpočet písařova a korektorova honoráře), které se ve středověkých rukopisech různé prolínají, jenž dosud nebyl jasný.

Skutečnost, že mohl být tak závažný příspěvek k dějinám boloňské university uveřejněn na základě průzkumu rukopisů olomoucké kapitulní knihovny, svědčí nejen o bohatství a ceně jejích fondů, ale je také dokladem velké intenzity styků našich zemí s bolognským právníkým studiem a jeho písemnictvím již ve 13. století, a nejlépe dokumentuje význam, který bolognská universita i pro vývoj právnictví v našich zemích měla.

Jiří Klabouch

Siegfried Hoyer: *Die Gründung der Leipziger Universität und Probleme ihrer Frühgeschichte* (Karl Marx-Universität Leipzig 1409—1959. Beiträge zur Universitätsgeschichte. Erster Band, Leipzig 1959, str. 1—33)

Loňské pětistěpadesáté výročí založení university v Lipsku přineslo to, co podobná jubilea zpravidla vyvolávají v život, totiž vydání sborníku statí z dějin lipské universi-

ty. Je zcela přirozené, že ze všech článků ve sborníku otištěných vzbuzuje naši pozornost především jeho úvodní stať o založení lipského vysokého učení — tedy (alespoň částečně) o té fázi jeho vývoje, kdy se dějiny lipské university stýkají s historií generálního učení založeného o více nežli 60 let dříve v Praze. Náš zájem je tím pochopitelnější, že se tu vlastně poprvé pokouší lipská universita nesoucí dnes jméno zakladatele světového vědeckého názoru — těch myšlenek, jež se staly poutem vizíci k sobě oba naše státy i jejich národy, o vyrovnání s problémem v minulosti tolik buržoasní historiografií zkreslovaným a buržoasí i zneužívaným. I když autor stati, S. Hoyer, nezpracovává jenom to, co předcházelo založení lipské university, tedy události pražské, nýbrž sleduje různé otázky z prvního období její existence, věnuje přece jen i jim — nelze se tomuto problému vyhnout — místo. V tom směru je pak pochopitelně především potřebné se jeho prací na tomto místě zabývat.

Svou stať Hoyer začíná tím, co nazývá „Vorgeschichte“ lipské university, to znamená okolnostmi vedoucími k odchodu německých mistrů a studentů z Prahy. Nevěnuje se ovšem celému tomuto problému, nýbrž jenom jeho závěrečnému aktu — událostem z května r. 1409, aby dále ukázal, které příčiny vedly k vzniku nové university právě v oblasti moci markrabí míšeňských, důvody, pro něž bylo vybráno jako její sídlo Lipsko. Vylíčí pak vlastní založení instituce, konstatuje, že ačkoliv s jejím vznikem je spojeno mnoho negativního a reakčního, je třeba založení lipské university hodnotit kladně, protože představuje středisko vzdělanosti nové kvality ve středním Německu, tedy tam, kde školství bylo na velmi nízké úrovni. Další oddíl své práce věnoval autor instituci národů, jež se v Lipsku udržela až do 19. století. Vysvětlil, jak toto rozdělení bylo vlastně už při vzniku university přežitkem, i to, jak po staletí negativně ovlivňovalo život vysokého učení. V poměrně obsáhlé pasáži pak ukázal hospodářské zajištění university. Všímá si tu universitních kolejí, církevních obročí vyhrazených universitě, a zejména po-

drobně probírá příjmy plynoucí z platů a tax placených studenty. Zvláště poslední uváděné otázky jsou zajímavé a autor v této souvislosti pověděl dost i o úrovni university, jež rozhodně nestála jako vzdělávací instituce vysoko.

Vraťme se však k té části Hoyerovy práce, jež nás především zajímá, totiž k pražským událostem, pokud jim autor věnoval pozornost. Siegfriedu Hoyerovi — budiž to řečeno hned na počátku — je vzdálen jakýkoliv nacionalismus, jenž zkrslil pohled na otázku tak řečeného Dekretu kutnohorského většiny jeho předchůdců. Hoyerovi je také zřejmé, že vydání tohoto Václavova mandátu je třeba hodnotit kladně, že Dekret kutnohorský znamenal (nehledí-li se k jiným jeho důsledkům a významu) krok vpřed, krok k vyššímu typu středověké university. Je ovšem otázka, do jaké míry a s jakou přesvědčivostí se autorovi podařilo svůj názor a stanovisko podat čtenáři, a konečně i to, zda jeho vylíčení toho, co bezprostředně předcházelo založení lipské university, odpovídá skutečnosti. Na tyto otázky nelze odpovědět jinak, nežli že Hoyerův výklad není přesvědčivý a že je do jisté míry zkrslený.

Hoyer počal svou stať konstatováním, že odchod tří německých universitních národů z Prahy byl způsoben jejich reakcí na vydání Dekretu — přísahou a posléze odevzdáním universitních insignií nově jmenovaným universitním hodnostářům. Tím, že vpadl doslovně in medias res, se autor připravil o možnost ukázat, že akt, k němuž došlo na pražském vysokém učení v lednu 1409 a jehož důsledkem bylo založení obecného studia v Lipsku, byl vskutku plodem aktivity progresivních sil na pražské universitě. V Hoyerově studii se čtenář nedozví nic o tom, co událostem z počátku roku 1409 předcházelo, není tu slova o ideologickém boji, jenž tu byl — zahalen do theologicko-filosofického roucha — veden, ani o konkrétní politické situaci, za níž byl tento ideologický a nacionální zápas dobojován. Opomenutí, jehož se autor dopustil tím, že nezařadil partii o ideologickém a národnostním vývoji pražského vysokého učení před r. 1409, bylo by snad omluvitelné, kdyby šlo o stať otištěnou

ve speciální historické publikaci. Nelze je však prominout v článku zařazeném do jubilejního sborníku, jenž se dostane i do rukou neinformovaných zájemců, nikoli jen historiků. Hoyerova práce tak ztrácí z našeho hlediska na významu, což je na škodu zejména proto, že autor zaujal stanovisko — bylo to už řečeno — zcela oprostěné od nacionalismu a hodnotící husitské revoluční hnutí, s nímž pochopitelně spojuje i vydání Dekretu, z hlediska historického materialismu.

Právě tím, že chtěl ukázat Dekret kutnohorský jako výsledek boje pokrokových sil, autor zkrslil průběh událostí ne sice lednových, jimiž se vůbec nezabývá, nýbrž posledního aktu, po němž už následoval jenom odchod příslušníků německých národů z Prahy — shromáždění konaného dne 9. května, na němž došlo k odevzdání universitních insignií do rukou nově ustanovených universitních hodnostářů z řad příslušníků českého národa. Přeceněním údajů některých pramenů (především zprávy Mikuláše Tempelfelda) a nesprávným chápáním některých skutečností (zejména účasti staroměstských konšelů na shromáždění university dne 9. května) dospěl Hoyer k závěru, že královského komisaře při výkonu jeho posláním podporovali ozbrojení měšťané, že české obyvatelstvo Prahy svým vystoupením dodalo královu mandátu důrazu. Mlčení českých pramenů o účasti městského obyvatelstva vysvětluje Hoyer tím, že autorům českých zpráv šlo o to, aby pomlčeli o zásahu pražského lidu, jenž pro ně byl chátrou, do těchto historických událostí. Svůj názor pak Hoyer shrnuje asi v tom smyslu, že k vítězství českého národa na universitě nedošlo jenom cestou právní, nýbrž že bylo vybojováno pomocí revoluční akce pražské městské chudiny. Je pochopitelné, že s tímto autorovým tvrzením nelze souhlasit. Přestože k provedení ustanovení Dekretu kutnohorského nedošlo pomocí revoluční akce pražské chudiny, jeho vydání i praktické uskutečnění jeho zásad je plodem boje progresivních společenských sil a není třeba se pokoušet o tak násilné závěry, jaké činil Hoyer.

Kromě toho, že zkrslil tímto způsobem události a neukázal charakter tehdejšího

hnutí českých mistrů pražského učení, v práci se takřka neobjeví jméno Husovo, nelze mít vůči práci Hoyerově — pokud se zabývá našimi problémy — větších výhrad. Jenom snad překvapí, že historik, jemuž je zcela jasné, že pražská universita byla už od svého počátku institucí Českého království, podlehl někde ve formulacích starší literatury. Jen tak si lze vysvětlit jeho výroky o pražské universitě jako první v německé říši („die erste Universität des Deutschen Reiches“ — str. 1 a 15), když na druhé straně mluví např. o národech, říká, že jde v podstatě i v Praze o rozdělení na domácí a cizince (domácími pak jsou u Hoyera jasné Čechové), nebo když se zmiňuje o vítězství českého národa na jeho universitě.

Je ovšem třeba uvážít, že Hoyerova studie je věnována počátkům lipské university, k nimž jistě přináší mnoho podnětného (zejména ve své druhé části), a události pražských si všimá jenom na okraji. A pokud se autor na tomto poli dopustil chyb, stalo se tak proto, že usiloval o podání jiného obrazu, než jaký přinesli jeho nacionalističtí předchůdci a jaký se objevuje i v současné západoněmecké historiografii.

Mtc.

Miroslav Boháček: Literatura středověkých právních škol v rukopisech kapitulní knihovny olomoucké (Rozpravy ČSAV, řada SV, ročník 70, seš. 7, Praha 1960, stran 87)

V rámci soupisu rukopisů v Československu, prováděného Komisí pro soupis rukopisů při Archivu ČSAV, byl společnou prací autora recenzované publikace a prof. Čády připraven soupis právnických rukopisů kapitulní knihovny v Olomouci, který bude uveřejněn, až bude pořízeno podrobné zpracování také ostatních tematických odvětví v této knihovně zastoupených. Vědecké veřejnosti není neznámo, že již v průběhu dlouholetých prací, které si příprava tohoto soupisu vyžádala, bylo na jejich okraji oběma badateli pojednáno několikrát o nových objevech i o otázkách, které se ve světle olomouckých rukopisů objevily z nového hlediska. Přítomná rozprava představuje dosud nejrozsáhlejší dílčí zpracování výsledků, k nimž

soupis olomouckých rukopisů dovedl, a má význam nejen pro obecné dějiny vzdělanosti a práva v našich zemích, ale v několikerém smyslu přímo i pro dějiny studií v nich a jejich vztahů k zahraničním univerzitám.

Olomoucká kapitulní knihovna, doplněvaná nepřetržitě od svého založení podle potřeb bohoslužeb i správní agendy biskupství, obsahuje podle toho především rukopisy děl a jiných písemností theologických, v druhé řadě pak rukopisy obsahu právního, jichž bylo třeba jak pro správu diecése, tak pro výkon církevního soudnictví duchovního i světského. Abecední seznam právnických děl v rukopisech olomoucké kapitulní knihovny (který Boháček na str. 74—80 své práce připojuje), obsahuje 247 položek; poněvadž, podobně jako knihovna kapituly pražské, nebyl postižen ztrátami za husitských válek, představuje rukopisný komplex olomoucký podnes celek svým bohatstvím a relativní početností právní literatury pozoruhodný a u nás takřka jedinečný.

Jádrem souboru legistických rukopisů tohoto celku jsou, jak ukazují výsledky pracovního Boháčkova rozboru, rukopisy pramených sbírek římskoprávních a jejich souhrnný základní výklad v Accursiově glose většinou z 13. nebo počátku 14. století (v kodexu č. 273 je komentář dokonce ještě předaccursiovský). V kodexu č. 210 jsou zachovány zlomky textů a právnických děl k langobardskému právu z druhé poloviny 12. a počátku 13. století, jež se vyskují i mimo naše země jen velmi vzácně. Vedle toho identifikuje pak Boháček v olomouckých rukopisech i zpracování glosátorských textů a dodatky k nim od autorů z přelomu 13. a 14. století a nejrozličnější druhy středověké právní literatury od školních výkladů (lecturae) přes různé druhy monografií (summae, summulae, tractatus) až po distinkce a quaestiones, jež měly takový význam pro ovlivnění soudní praxe římskokanoničskými principy a pro přizpůsobení justiniánské látky středověkým poměrům.

Nad díla legistická však, jak se to přirozeně z funkce rukopisného souboru olomoucké kapituly podává, vynikají počtem díla kanonická. Také tady jsou základem

sbírky normativních textů, mezi nimi glosované exempláře Dekretu, jež tedy patrně nenáleží k nejstarším v našich zemích, kam se první rukopis Dekretu dostal již nedlouho po svém vzniku (přestože v inventáři olomouckého kostela z r. 1413 byl neglosovaný exemplář Dekretu zaznamenán). Vedle toho se tu uchovávala v hojném počtu dekretistická literatura, charakterizovaná převážně týmiž formami jako literatura legistická, nicméně bohatší a zahrnující i takové druhy, které v olomouckých legistických rukopisech zachovány nejsou, jako jsou introductiones ad Decretum, casus Decretorum, sbírky to praktických případů ilustrujících text, i práce zpracovávající Dekret jako celek. Neméně bohatý je i soubor sbírek dekretálů až po sbírku Raymunda z Peñaforte Liber extra v četných rukopisech ze 14. století s glosami od Bernarda Parmského, glosovaný Liber sextus, Klementiny a jejich glosy atd. a literatura dekretalistická, sestávající z četných exemplářů kanonických lektur, distinkcí a sum.

Mimořádný význam mají pak rukopisy, které tvoří uzavřenou skupinu literárních děl k římskokanoničskému procesu. Jeho racionální ráz, odkrytý a propagovaný glosátory, byl hlavním důvodem rychlého rozšíření vlivu italské právní školy, jež se stalo možným jen tím, že její metoda od počátku nevedla jen k nalezení vhodného řešení dané otázky v právních pramenech, ale v čas potřeby i k tomu, že bylo vysloveno řešení nové z pramenů vyrůstající a odpovídající jejich duchu. Literatura procesualistická (jež zhusta spojuje výklad s řešením přílehlých otázek materiálně právních) je v Olomouci dochována v obzvláštní abundanci, třebaž běží o díla autorů poměrně mladších, a chová ve svém středu zejména značné množství procesních příruček, omezujících se na stručné vyličení průběhu kanonického procesu (ordines iudicarii), jež byly v praxi hojně užívány (mezi nimi zejména u nás od druhé poloviny 13. století zvláště oblíbený ordo Antequam dicatur).

Nejde tu ani tak o to, že Boháček našel v Olomoucké kapitulní knihovně rukopisy právnických děl dosud neznámých

nebo velmi vzácných, ačkoli to představuje pozoruhodný přínos k dějinám středověké právní vzdělanosti. Důležité je, že ze souboru rukopisů olomoucké kapituly můžeme vyvodit obecné závěry o tom, jaké byly druhy literatury i jednotlivá díla, jimiž se k nám z Itálie a Francie šířila tehdejší učená jurisprudence, odhadovat intenzitu těchto vlivů a podle vlastních záznamů v kodezech odkrývat jednotlivce i vrstvy obyvatelstva, jejichž zásluhou se k nám již od 12. století dostávaly a byly dále šířeny nauky těchto škol. Boháčkovy vývody v tomto směru jsou zatím jen zlomkovité, neboť konečné závěry závisí tu i na analýze vlastnických záznamů v rukopisech s jiným obsahovým zaměřením. Přesto však přináší rozprava i v tomto směru několik cenných příspěvků, které umožňují identifikovat některé rukopisy jako majetek odjinud už známých scholárů bolognských (str. 29—30). Boháčkův objev katalogu bolognských stacionářů v Olomouci, o němž referují na jiném místě, dokazuje právě po této importní stránce mimořádně těsný kontakt našeho prostředí s italským universitním životem již ve 13. století. Neobyčejně vysoký počet právnických rukopisů v olomouckém komplexu ukazuje na to, že tato literatura měla pro vzdělání a praxi právníků z řad duchovenstva i pro různá odvětví právního řádu domácího původu nemalý význam. Potřeba vyššího právního vzdělání se pocítovala u nás, jak je to dobře známo a jak to dokumentují četné, bohužel roztržštěné studie o českých scholárech na cizích univerzitách v předhusitské době, z nichž nejúplnější a nejbohatší je stále vyličení Jirečkovo (Život právníků v Čechách a na Moravě, Praha 1903), dávno před tím, než byla zřízena fundace Karlova, která vyrůstala organicky z potřeb země a měla připravenou půdu skoro dvoustoletou předchozí tradicí studia na univerzitách cizích.

Co však náleží, k nejvýznamnějším výsledkům Boháčkovy práce, která před námi rozprostírá překvapivě mnohostranný rejstřík středověké právní literatury, jež byla u nás v předhusitské době dostupná, je právě důkaz velmi pokročilých předpokladů pro studium římského a kanonického práva v na-

ších zemích v této době a jeho plné funkčnost při nejmenším v aparátu církevním. Tomu nasvědčuje také, že v druhé polovině 14. století vznikají přímo v našich zemích samostatná kanonická díla vyrůstající z praxe domácích církevních soudů, jako je Mikuláš Puchníka Processus iudicarius secundum stilum Pragensem, pražského oficiála Borše Collectum, M. Štěpána z Uherčic (nebo Uhřetic) Quaestiunculae super statuta Arnesti nebo M. Sanderu de Rambow Tractatus casuum, jimž věnoval Boháček pozornost zčásti již dříve.

Od Markovových prací o českých záložních formulářích je však jasné, že působení obecného práva, a zejména římskokanoničského procesu, nezůstalo u nás omezeno jen na sféru práva církevního. Je to nepochybně nové pojmání recepce, které přispělo k tomu, že lze dnes jemněji a hlouběji sledovat působení římskokanoničských principů na vývoj domácích feudálních práv evropského kontinentu a také na zemské právo české. Toto působení si už nelze představovat jen jako přímé přijímání římskoprávních ustanovení do domácího práva nebo jako aplikaci římského práva jako celku nad právem domácím nebo pod ním, jak taková hlediska převládala ještě v klasických dobách sporů mezi germanisty a romanisty. U nás právě Boháček již v r. 1946 (Nástin přednášek o soukromém právu římském I. - Úvod, práva věcná, str. 6) vymezil nejobecnější podobu recepce jako přijetí římského typu úpravy právních vztahů, a v poslední velké práci Wicackerově (Privatrechtsgeschichte der Neuzeit, Göttingen 1952, str. 118) nacházíme pak toto pojetí ještě více rozšířeno tak, že za projev recepce je pokládáno zveřejnění právní péče vůbec. Ze toto zmíněné východisko, které odráží výsledky recepčního bádání posledních desetiletí, dovoluje vystopovat oblast působení římskokanoničské jurisprudence v daleko širším okruhu než to bylo možno dříve, je pochopitelné. Boháčkova analýza prvků římskokanoničského nazírání v díle Všehrdově (Římské a kanonické právo v díle Všehrdově, Právněhistorické studie roč. VII. - 1961) skutečně potvrzuje životnost římskokanoničských prvků, které byly českým

zemským právem v předhusitské době asimilovány, ještě i v době, kdy v důsledku rozrušení církevního soudnictví v Čechách hnutím husitským přestal vliv z této strany působit a kdy se vědomí o cizorodém původu těchto impulsů dávno vytratilo.

Výsledky Boháčkovy rozpravy, pozorovány v této souvislosti, činí snáze pochopitelnými všechny závěry o časném a poměrně intenzivním působení římského a kanonického práva na vývoj našeho práva zemského i tam, kde se ho starší právně historická literatura nejméně nadála.

Jiří Klabouch

A. S. Butjagin a J. A. Saltanov: *Universitetskoe obrazovanie v SSSR, Moskva 1957, stran 295*

Práce vydaná nakladatelstvím moskevské university vzbudí náš přirozený zájem. Autoři se v ní podjali úkolu vyložit dějinný vývoj sovětských universit a zvláště zhodnotit význam universitních institucí pro rozvoj vědních disciplín i politického života Sovětského svazu. K dějinám university moskevské i nedávno vydaným dějinám učení kyjevského se tak pojí nová studie, jež je dokladem zájmu sovětské historiografie o otázky universitních dějin. Pisatelé shrnuli četné kapitoly v tři zvláštní části: první obsahuje řešení naznačených problémů v období carského Ruska, rozvoj universit po vítězné říjnové revoluci následuje v části zvláštní a poslední oddíl podává převážně správné přehledy vývoje všech soudobých sovětských universitních učilišť. Jak je uvedeno v předmluvě, podíleli se na sestavení poslední části úřední orgány jednotlivých universit. Je třeba hned zdůraznit, že tato okolnost není nikterak na škodu cenné příručce, jejíž účelnost zvyšuje nejen připojená bibliografie, nýbrž i dovedné úvodní synthese.

Jak z nich patrně, bylo neobyčejným přínosem pro založené universitní školy v Rusku, že se od začátku vyvíjely mimo dohled církevních institucí (theologické fakulty nebyly na ruských universitách vůbec realizovány), jak tomu bylo např. u university pražské, chceme-li postavit časový příměr prvé poloviny 17. století. Okolí Petra Veliké-

ho nalezlo vzor pro ruskou universitu u těch pokrokových učení evropských, která po příkladu školy v Halle kladla svobodu vědeckého nazírání do popředí svých osvětských snah. Vědecký charakter příští ruské vysoké školy měl však být podepřen i těsným spojením s rovněž připravovanou Akademií věd. Zatím co učené společnosti většiny evropských států byly zakládány jako protiváha zaostávajících starých středověkých universitních ústavů, měla být nová akademie, v Rusku universitou doplněna, přičemž jiný současný pokus o zřízení vysokého učení lze spatřovat v založení kyjevské i moskevské školské akademie, určité obměny fakult svobodného umění. K částečné realizaci zmíněných plánů došlo rok po smrti Petra Velikého, avšak byla založena toliko akademie a vysoká škola byla při ní budována zvolna a nedokonale. Především badatelský ráz akademie bránil jejímu uskutečnění, takže roku 1776 byl plán definitivně opuštěn. To však již bylo v době, kdy absolvent akademického učení M. V. Lomonosov r. 1755 uspíšil založení university v Moskvě, jejíž stejně pozvolný růst byl vědomě zaviněn brzdícími snahami carské vlády, která se obávala autonomní universitní korporace. Ustanovení profesori, podléhající dozoru carských úředníků, se marně dožadovali obsazení nerealizovaných stolic i uskutečnění akademické samosprávy. I když nepřítel carských úřadů vydatně ovlivnila pedagogickou funkci university — za prvních 15 let pouze 2 studenti absolvovali předepsaný filosofický kurs, — přece byl její vliv na kulturní rozvoj Ruska nesmírný; založení petrohradské Akademie umění, moskevské opery i četných vědeckých společností se dalo za její účasti a zvláště universitní tiskárna byla na sklonku 18. století přirozeným kulturním centrem země.

Teprve 19. století přineslo moskevské universitě pevnější organizační řád. Byl však čtyřikrát měněn a neznamenal ustálené pravidlo universitního života. Pro pevné sepětí vývoje university s osudy Ruska je příznačné, že dva liberálnější statuty byly odrazem kulturního uvolnění počátku 19. století i pozdějšího období po zrušení nevolnictví. První

byl vydán roku 1804 v počátcích vlády Alexandra I., kdy začaly na Rus pronikat vlivy francouzské revoluce, druhý roku 1863, kdy začalo nejliberálnější období universitního vývoje carského Ruska. Oba tyto světlejší časové úseky university netrvaly dlouho, zvláštní statuty vydané roku 1805 a 1884 opět zamezily svobodu vědeckého bádání, ale předchozí léta znamenala mnoho pro rozvoj ruské vědy.

V této době existovala již vedle university moskevské celá řada universit dalších. Na jejich založení bylo zvláště bohaté období vlády Alexandra I. — 1802 byla zřízena universita v Jurjevu, o rok později přeměněno v universitu gymnasium kazaňské, o dva roky později (1805) následoval Charkov a roku 1819 byla založena universita v Petrohradě. Po založení university v Kyjevě (1834) teprve šedesátá léta přinesla zřízení vysokého učení v Oděse (1865) a Varšavě (1869) a posléze roku 1888 založena universita v Tomsku.

V progresivním vlivu universitních profesorů a především studentů na politický život země spatřovala carská vláda veliké nebezpečí. Násilné potlačení studentských demonstrací na universitě kyjevské i petrohradské r. 1902 je toho zvláště významným dokladem, i když kruté represálie jen zintenzivňovaly ohlas vystoupení studentstva i za hranicemi (v Praze se ohlas projevil zvláště v Studentském sborníku, kde o událostech referoval Theodor Bartošek a studentstvo sdružené kolem časopisu uspořádalo protestní projev). Vlivu pokrokových profesorských skupin se pak carské zřízení bránilo nejen okleštěním pravomoci profesorských sborů, které přinesl již statut z r. 1884, ale i zpátečnickou politikou při obsazování stolic, což např. vedlo roku 1911 pokrokové učitelské síly university moskevské k demonstrativnímu odchodu z university.

Zápas četných universitních představitelů s reakčními silami carského Ruska charakterizuje celé období ruských universitních dějin. Důležité doklady přináší autoři zvláště v kapitole o kulturním i vědeckém dědictví universit do revoluce. Tím více však vyniká mezník, jenž pro vývoj mnohých universit představuje Říjnová revoluce. Dosa-

vadní pokrokové tradice ruské vědy usnadnily, že na stranu revoluce v Říjnu přešli zvláště význační učenci i značná část studentstva. Představitelům sovětského státu bylo ovšem jasno, že strukturu carského učiliště nutno změnit novým upravením universitních poměrů. Již v létě roku 1918 byl návrh reformy vysokých škol vypracován a 2. září 1921 uzákoněn. Proces, počínající přeměnou obsahu přednášek a končící změnou vlastní struktury university, byl doprovázen nejen rostoucím počtem studentů, ale i zakládáním nových universit, zvláště v oblastech zanedbaných carskou vládou; velký rozmach universitního školství v Sovětském svazu si uvědomíme při pohledu na statistický přehled v práci obsažený — jen do roku 1925 byl dosavadní počet 10 universit zvýšen na 24. Proces důsledné demokratisace přivedl na sovětské školy nové kádry z řad pracujících, přičemž důležitý úkol splnily zvláštní fakulty pracujících. Při přestavbě universitního studia byla od počátku věnována zvláštní péče těm vědním oborům, které účinně podpořily hospodářskou výstavbu Sovětského svazu; fakulty matematických, chemických i biologických věd přeměnily dosavadní tradiční akademické rozdělení vědeckých disciplín. Důležitým mezníkem ve vývoji sovětských universitních škol bylo usnesení ÚV VKSb z 19. září 1932 o učebních osnovách, po němž došlo k založení nových universit.

Ve zvláštní kapitole sledují autoři vědeckou práci sovětských universit a v stručném přehledu informují o vědecké i publikační činnosti nejdůležitějších vědeckých škol, které na sovětských učilištích vznikly v revolučním období. Rozvoj vědecké práce na sovětských universitách nepřerušil ani vpád nacistů do Sovětského svazu. O velkém politickém uvědomění profesorů i studentů, jež se projevilo v době Velké vlastenecké války, pojednali autoři v stati speciální. Stovky profesorů i studentů odešli dobrovolně na frontu, zatímco jejich ostatní kolegové evakovali vědecké ústavy, úspěšně se zapojili do branného úsilí sovětského lidu i přizpůsobili výuku válečným potřebám. Význační učenci evakuovaných universit nadto účinně přispěli k rozvoji vědeckopedagogické práce

na ostatních universitách Sovětského svazu, kde konali zvláštní cykly přednášek.

Je zcela přirozené, že vítězné ukončení úporného zápasu s německým fašismem postavilo sovětské university před mimořádné úkoly. Výstavbu zničených ústavů a universitních objektů, uvedme velkorysou stavbu nové university moskevské, jež byla dokončena roku 1953, provázal nový rozmach ve vědecké práci, který se projevil založením nových ústavů i universit. Při sledování ideologického rozvoje upozorňují autoři mimo jiné na významnou konferenci o díle J. P. Pavlova, diskusi o jazykovědě i četné jiné

akce, zasahující svým ohlasem již do živé přítomnosti.

Poučná je i uvedená druhá část práce, podávající přehled vývoje všech 33 universit Sovětského svazu; čtenáře zaujme především rychlý vzestup universit založených po válce, k nimž ještě při vydání práce přibyla universita ve Vladivostoku (založená r. 1956). V hodnotné příručce, ke které vydavatelé připojili četné obrázky universitních budov i významných osobností sovětského universitního života, můžeme spatřovat podnět pro přehledné zpracování podobného vývoje universit našeho státu.

k. k.

OBSAH

J. Havránek: Počátky a kořeny pokrokového hnutí studentského na počátku devadesátých let 19. století	str.	5
L. Nový: Matematika na pražské universitě v druhé polovině 18. století	str.	35
F. Šmahel: Knihovní katalogy koleje Národa českého a koleje Rečkovy.	str.	59
I. Hlaváček: Jeden dokument k vztahu university a pražských měst v druhé polovině 14. století	str.	89
I. Hlaváček — L. Hlaváčková: Studenti z českých zemí a Slovenska na vídeňské universitě	str.	97
E. Rozsivalová: Některé nové klinické přednášky na lékařské fakultě University Karlovy v polovině 19. století	str.	133
J. Haubelt: Patnáct let práce nad dílem Jiřího Procházky	str.	141

Referáty

Z novější literatury k dějinám boloňské university (J. Klabouch)	str.	155
Siegfried Hoyer: Die Gründung der Leipziger Universität und Probleme ihrer Frühgeschichte (Mtc.)	str.	157
Miroslav Boháček: Literatura středověkých právních škol v rukopisech kapitulní knihovny olomoucké (J. Klabouch)	str.	159
A. S. Butjagin — J. A. Saltanov: Universitetskoje obrazovanie v SSSR (k. k.)	str.	162

СО Д Е Р Ж А Н И Е

Я. Гавранек: Начало и истоки прогрессивного студенческого движения в начале девяностых годов 19-го столетия	стр. 5
Л. Новы: Математика в пражском университете во второй половине 18-го века	стр. 35
Ф. Шмагел: Книжные каталоги коллегии Чешского народа и коллегии Речки	стр. 59
И. Главачек: Один документ об отошениях университета и пражских городов во второй половине 14-го столетия	стр. 89
И. Главачек — Л. Главачекова: Студенты из чешских областей и Словакии в венском университете	стр. 97
Е. Розсивалова: Некоторые новые клинические лекции на медицинском факультете Карлова университета в половине 19-го столетия	стр. 133
Й. Гаубелт: Пятнадцать годов работы над делом иржиги прохазки	стр. 141
<i>Рефераты</i>	стр. 155

I N H A L T

J. Havránek: Die Anfänge und Wurzeln der fortschrittlichen Studentenbewegung zu Beginn der Neunzigerjahre des 19. Jahrhunderts	S. 5
L. Nový: Die Mathematik an der Prager Universität in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts	S. 35
F. Šmahel: Die Bücherkataloge des Kollegiums der tschechischen Nation und des Reček-Kollegiums	S. 59
I. Hlaváček: Ein Dokument zur Beziehung der Universität und der Prager Städte in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts	S. 89
I. Hlaváček — L. Hlaváčková: Studenten aus den tschechischen Ländern und aus der Slowakei an der Wiener Universität	S. 97
E. Rozsivalová: Einige neue Vorlesungen klinische an der medizinischen Fakultät der Karlsuniversität in der Hälfte des 19. Jahrhunderts	S. 133
J. Haubelt: Fünfzehn Jahre Arbeit am Jiří Procházkas Werk	S. 141
<i>Referate</i>	S. 155

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 1961 HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS

Tomus II. Fasc. 1

© Universita Karlova Praha ve Státním pedagogickém nakladatelství, n. p., Praha
Publikace č. 61-03

Redakční rada: prof. dr. F. Kavka (předseda), K. Kučera promováný historik (tajemník),
dr. F. Červinka, prof. dr. V. Husa, doc. Vladimír Kašík, dr. L. Nový, dr. L. Sinkulová,
prof. dr. V. Vaněček

Z nové sazby písmem Baskerville vytiskl Mír, novinářské závody, n. p., závod 1,
Praha 1, Václavské nám. 15 — Formát papíru 70 × 100 cm — AA 13,74 — VA 14,12
— D-01*10056 — Náklad 700 výtisků — Tematická skupina a podskupina 02/58 —
Vydání 1.

Cena brožovaného výtisku Kčs 16,50

63/III-3